శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీరామాయణభారతకథాద్వయసారాంశమగుటం జేసితదుభయగ్రంథ
పఠనాదిఫలప్రదాయకంబును-సంస్కృతాంధ్రపదగుంభితమగుటవలనతదు
భయభాషావ్యుత్పత్తికిముఖ్యసాధకంబును- సంస్కృతాంధ్రపండితజనానందా
నుసంధాయకంబునునత్యంతచమత్కారపదలాలిత్యరసాలంకారాదిశోభితంబునునగునట్లు-
శ్రీమత్సకలకవివర్యాంగీకార్యకవిత్వవైభవపింగళియమరయార్యతనూభవసూరయనామధేయ
కవిచూడామణిచేతరచియింపఁబడిన
రాఘవపాండవీయమనెడునీయాంధ్రశ్లేషకావ్యము

నందవరవంశమౌక్తికీభూతముద్దరాజగణపయామాత్యపెదరామపండితవిరచిత
రాఘవపాండవీయాదర్శాఖ్యానవ్యాఖ్యానసహితంబుగ
శ్రీభారద్వాజకులాబ్ధిచంద్రరామకృష్ణమాచార్యసాహాయ్యప్రవర్ధమానప్రమోదుండును
శ్రీహయగ్రీవభగవచ్చరణసేవాసమాసాదిత
మనీషాసమాలోచితసంస్కృతాంధ్రగ్రంథతత్త్వార్థుండునునగు
సరస్వతి-తిరువేంగడాచార్యులచేత
లేఖకప్రమాదాదిజనితదోషంబులులేకుండునట్లుపరిష్కరింపఁబడి

వ్యాఖ్యానమందలిమూలపదమునకుముందు(§)వ్యాఖ్యానపదమునకుముందు (-)తాత్పర్యావబో
ధకవాక్యములకుముందు(•)వ్యాకరణాదివిషయములకుబ్రాకెట్ల (❖) నిఘంటువులకుముందు
(ని)నిఘంటుశ్లోకాదులతుదలయందు(❖)అమర-విశ్వ-రత్నమాలా-వైజయంత్యాదినిఘం
టుశ్లోకములతుదయందు(అ-వి-ర-వై) రామాయణార్థమునకుముందు(రా)
భారతార్థమునకుముందు(భా)ఇత్యాదిచిహ్నములతోఁజేర్చి
చెన్నపట్టణపుచాకలపేటతిరువట్టూరుసత్రంబునలా౨౨- సంఖ్యగలగృహమందుంచఁబడియున్న-
సరస్వతీనిలయమనెడుస్వకీయముద్రాక్షరశాలయందు
అచ్చుకూర్పించి
పింగళనామసం॥ భాద్రపదశుద్ధసప్తమీబుధవారంబునఁబ్రకటింపఁబడెను
౧౮౫౭సం॥ ఆగష్టునెల౨౬ తేది

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

రాఘవపాండవీయము-సవ్యాఖ్యానము.

అవతరణిక.

మూ-౧-శా. శ్రీతోఁబుట్టిసుధామధుద్రవముతోఁజెన్నొందుపుష్పంబుశో। భాతారుణ్యమెలర్పఁ
గాముడుచుపంపాహేమకూటాశ్రయఖ్యాతబ్రహ్మముఁబ్రోచుఁగావుతవిరూపాక్షా
హ్వయంబాకువీ।టితిమ్మప్రభువేంకటాద్రిహృదయాటీకంబులోకంబులన్॥

వ్యాఖ్యానకర్త రచియించినపద్యములు.

శా॥ శ్రీలీలాజలజంబుఁజేకొనిదరస్మేరాస్యఁడైగోపికా।జాలంబచ్యుతవార్ధిఁదేలఁగనిజేచ్ఛన్నైజసౌందర్యధు।ర్యాలోకద్యుతిధారతన్మకుళనవ్యాకోచతస్సేయుగో।పాలస్వామిమనోహరాకృతిమదిన్భావించిసేవించెదన్॥ చ॥ అమరయసూరయార్యరచితాంచితరాఘవపాండవీయకా।వ్యమహితమాధురీమదుభయార్థవిబోధికటీకఁజేసెదం।గమలనివాసినీచరణకాంచననూపురశింజితార్భటి।న్సమమతిసంస్కృతాంధ్రకృతిసాధనలక్షణలక్షితంబుగన్॥

టీక§శ్రీతోన్-లక్ష్మితోడ§పుట్టి-జనించి§సుధామధుద్రవముతోన్-సుధా-అమృతమనెడి§మధు-పూఁదేనెయొక్క§ద్రవముతోన్-తడితోడ§చెన్నొందుపుష్పంబు§చెన్నొందు-ప్రకాశించునట్టి§పుష్పంబు-పువ్వును§శోభాతారుణ్యము-తరుణకాంతి§ఎలర్పఁగాన్-ఒప్పఁగా§ముడుచుపంపాహేమకూటాశ్రయఖ్యాతబ్రహ్మము-ముడుచు-జడలయందుఁదాల్చుకొన్నట్టి§పంపా-పంపాసరస్తీరమందున్న§హేమకూట-హేమకూటపర్వతమనెడు§ఆశ్రయ-ఉనికియందు§ఖ్యాత-పేర్కొనిన§బ్రహ్మము-కర్త. అనఁగాబాలచంద్రునిశిరమునందుఁదాల్చినదనిభావము§విరూపాక్షాహ్వయంబు-విరూపాక్షనామముగలది§ఆకువీటితిమ్మప్రభు-ఆకువీటి-ఆకువీడనుపత్తనమునకుఱేఁడైన§తిమ్మప్రభు-తిమ్మరాజుకొమరుఁడయిన§వేంకటాద్రి-పెదవేంకటాద్రిప్రభువుయొక్క§హృదయ-ఉల్లమునందు§ఆటీకంబు-వర్తించునది. బ్రహ్మశబ్దమునకువిశేషణములు§లోకంబులన్-జనకోటులను§ప్రోచుఁగావుతన్-రక్షించుఁగాత.

౨-శా. శ్రీచన్గొండలురెండునండగొనివాసింజేర్చుచున్భక్తిసా।మీచీన్యామలపెద్దవేంక
టనృపోన్మీలన్మనశ్చాతక।వ్యాచిక్రీంసకుఁగైవసంబయిసదోదంచత్కృపావృష్టిస।
ధ్రీచీనంబగుకృష్ణమేఘముజగత్ప్రీతింగడుంజేయాతన్

§శ్రీ-లక్ష్మీదేవియొక్క§చన్గొండలు-స్తనములనెడుపర్వతములను§రెండున్-రెంటిని§అండగొని-ఆశ్రయించి§వాసిన్-ఆధిక్యముచేత§పేర్చుచున్-ప్రసిద్ధికెక్కుచు§భక్తి-భక్తియొక్క§సామీచీన్య-కొమరుచేత. అనఁగానిష్కలంకభక్తిచేననుట§అమల-పవిత్రుఁడయిన§పెదవేంకటనృప-పెద్దవేంకటాద్రిప్రభువుయొక్క§ఉన్మీలత్-వికాసముపొందుచున్న§మనః-డెందమనెడి§చాతక-వానకోయిలయొక్క§వ్యాచిక్రీంసకున్-గమనేచ్ఛకు. అనఁగానుదకమునుగోరిసంచరించుటకు§కైవసంబయి-అధీనమ్మై§సదా-ఎల్లప్పుడు§ఉదంచత్-అడరుచున్న§కృపా-దయారసమనెడి§వృష్టి-వర్షము

తోడ§సధ్రీచీనంబగు-కూడివర్తించునట్టి§కృష్ణమేఘము-కృష్ణుఁడనుకార్మొయిలు. శ్లిష్టరూపకము§జగత్-లోకముయొక్క-§ప్రీతిన్-ఇష్టమును§కడున్-మిక్కిలి§చేయుతన్-ఒనర్చుఁగాత.

౩ - శా. లోకత్రాణరతిందదాదిమమహీలోకప్రవేశోత్కభా। షాక్లిప్తప్రథమద్వితీయప
దగుంజన్మంజుమంజీరగ। ర్గాకల్పామలరామభారతకథాసర్గంబులన్నిర్మించు వా। ల్మీకి
వ్యాసులఁగొల్చెదందదుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్॥

§లోకత్రాణరతిన్-లోక-జనులయొక్క§త్రాణ-ప్రోపునందుఁగల§రతిన్-ఆశచేత. ఇదివాల్మీకివ్యాసులయందన్వయము§తత్-ఆట్టి§ఆదిమ-తొలుతటిదైన. ఇది ప్రవేశమునకు విశేషణము§మహీలోక-భూలోకముఁగూర్చి§ప్రవేశ-చొచ్చుటయందు§ఉత్క-ఉత్సాహముగల§భాషా-సరస్వతీదేవిచేత§క్లిప్త-తొడుగఁబడినవియైన§ప్రథమద్వితీయ-కుడియెడమలైన§పద-పాదములయందు§గుంజత్-అవ్యక్తముగ మ్రోయుచున్న§మంజు-వినసొంపైన§మంజీర-అందెలయొక్క§గర్గాకల్ప-రొదతోడఁగించిదూనసమానములయిన§అమల-స్వచ్ఛములయిన§రామ-రామునియొక్క§భారత-భగతవంశపురాజులయొక్క-యు§కథా-చరిత్రములయొక్క. అనఁగా రామాయణభారతములనుట§సర్గంబులన్-నిర్మాణములచేత§నిర్మించు-పేర్చునట్టి§వాల్మీకివ్యాసులన్-వాల్మీకిమునివ్యాసమునులను§తదుభయ-ఆరామాయణభారతముల రెంటియొక్క§శ్లేషార్థ-కూడికయగునర్థముయొక్క§సంసిద్ధికిన్-నెఱవేరుటకొఱకు§కొలిచెదన్-సేవించెదను

౪ - ఉ. ఏయెడనర్థగౌరవసమృద్ధియుశబ్దవిశుద్ధియుంచిరం। బై యనవద్యతం బరఁగనంధ్రవచ
స్థ్సితిభారతంబురా।మాయణమున్రచించినమహాత్ములనాత్మఁదలంచెదన్జగ। ద్గేయు
లనన్నపార్యునిఁదిక్కసుధీమణినెఱ్ఱసత్కవిన్॥

§ఏయెడన్-ఎల్లెడలను§అర్థ-శబ్దార్థములయొక్క§గౌరవసమృద్ధియున్-గురుత్వాతిశయమును§శబ్ద-పదములయొక్క§విశుద్ధియున్-సౌష్ఠవమును§చిరంబై-స్థిరమై§అనవద్యతన్-నిర్దుష్టమగుటచేత§పరఁగన్-ఒప్పునట్లుగా§అంధ్రవచః-తెనుఁగుపదములయొక్క§స్థితిన్-ఉనికిచేత. అనఁగాఁ దెనుఁగుననుట§భారతంబు-భారతమును-రామాయణమున్-రామాయణమును§రచించిన-ఒనర్చిన§మహాత్ములన్-పూజ్యులయిన§జగద్గేయులన్-లోకస్తుత్యులయిన§నన్నపార్యునిన్-నన్నయభట్టారకుని§తిక్కసుధీమణిన్-తిక్కనకవిని§ఎఱ్ఱసత్కవిన్-ఎఱ్ఱాప్రెగడను. ఈముగ్వురిని§ఆత్మన్-హృదయమునందు§తలంచెదన్-ధ్యానించెదను. ఉత్తరరామాయణమును రామాయణమును జేసినవారు తిక్కనెఱ్ఱాప్రెగడలు.

౫ - క. ఈవిధినభీష్టసిద్ధికి। దైవతకవినుతియొనర్చితప్పొప్పమదిన్। భావిం
చి దిద్దకుండను। దేవానాంప్రియులమ్రొక్కి తెలతుఁగుకవులన్॥

§ఈవిధిన్-ఈక్రమమున§అభీష్టసిద్ధికిన్-నాకోర్కి నెఱవేరుటకు§దైవత-దేవతలయొక్క-యు§కవి-కవులయొక్క-యు§నుతి-స్తోత్రమును§ఒనర్చి-కావించి§తప్పు-దోషమును§ఒప్పు-నిర్దోషమును§మదిన్-తమహృదయములందు-భావించి-ఎంచి§దిద్దకుండన్-సరిపఱుపకుండునట్లు§దేవానాంప్రియులన్-మూర్ఖులకు§మ్రొక్కి-నమస్కరించి§సుకవులన్-మవ్క-వులకు§తెలతున్-నమస్కారము చేతును

౬ - వ. అనికుకవులొకనిమిత్తంబునం బ్రార్థనీయులగుటంజేసితత్ప్రార్థనంబునుంగొంత
నడపినవాఁడనై యెద్దియేనియు నొక్క భవ్యకావ్యంబు నవ్యప్రకారంబున రచి
యించుటకు నుదంచితకుతూహలుండనైయుండు సమయంబున

§అని-ఇటని§కుకవులు-కుత్సితకవులు§ఒకనిమిత్తంబునన్-ఒక కారణముచేత§ప్రార్థనీయులగుటం జేసి-కొనియాడఁదగినవారగుటచేత§తత్-ఆకుకవులయొక్క§ప్రార్థనంబును-వేఁడికోలును§కొంత-కొంచెము§నడపినవాఁడనై-ప్రవర్తిలఁజేసినవాఁడనై§ఎద్దియేనియు-దేనినైన§ఒక్క భవ్యకావ్యంబు-ఒక మనోజ్ఞమైన ప్రబంధమును§నవ్యప్రకారంబున-వింతతెఱంగున§రచియించుటకు-ఒనర్చుటకు§ఉదంచితకుతూహలుండనై-సోత్సుకుండనై§ఉండుసమయంబున-ఉన్నవే

ళి § ఈమీఁదనొకటరెండుపద్యములువిడఁబడియవిప్రత్యంతరములయందునుగానఁబడమిచేనిటఁజేర్పఁబడినవయ్యెగాని తానఁగథాసందర్భము తప్పినదిగాదు. . . . .

౭. సీ. ఏమహీవరుతాతయిమ్మభూవరుఁడుసత్కీర్తిగంగాజన్మకృతిమహాద్రి। యేవిభుతండ్రి నానావిధపౌరుషస్థిర
వృత్తిమీసాలతిమ్మశౌరి। యేనృపోత్తముతల్లిమానితపరమసాధ్వీగుణంబులప్రోఁకతిమ్మమాంబ। యేధీరుననుజన్ము
లిద్ధదానత్యాగభద్రుండుచినవేంకటాద్రినృపుఁడు। ఘనులువేంకటరాయవేంకటవరదులు। ననఁబ్రసిద్ధు
లుముగురట్టియాకువీటి। పురవరాంకుండు త్రిభువనపూర్ణకీర్తి। యతులతేజుండు పెదవేంకటాద్రివిభుఁడు॥

§ ఏమహీవరు - ఏభూపతియొక్క § తాత-పితామహుఁడు§ సత్కీర్తి-మంచియశమనెడు§ గంగా- ప్రాయేటియొక్క§ జన్మ-పుట్టువుయొక్క§ కృతి- ఒనర్పునకు§ మహాద్రి-గట్టులఱేఁడైన§ ఇమ్మభూవరుఁడు-ఇమ్మరాజో§ ఏవిభు-ఏప్రభువుయొక్క§ తండ్రి-జనకుఁడు§ నానావిధ- పెక్కుభంగులయిన§ పౌరుష- మగఁటిమిలచేత§ స్థిర-తిరమైన§ వృత్తి- వ్యాపారముగల§ మీసాలతిమ్మశౌరి-మీసాలతిమ్మరాజో§ ఏనృపోత్తము-ఏరాజశ్రేష్ఠునియొక్క§ తల్లి-జనని§ మానిత-మన్నింపఁబడిన§ పరమ- శ్రేష్ఠములైన§ సాధ్వీగుణంబుల-పాతివ్రత్యగుణములకు§ ప్రోఁక-రాసియయిన§ తిమ్మమాంబ-తిమ్మాంబయో§ ఏధీరు-ఏధృతిమంతునియొక్క§ అనుజన్ములు-తమ్ములు§ ఇద్ధ-ప్రకాశింపఁబడిన§ దాన - త్యాగముచేతను§ త్యాగ-త్యాగభావముచేతను. అనఁగాఁబరిపాలనాదులనుట§ భద్రుండు-మంగళకరుఁడైన § చినవేంకటాద్రినృపుఁడు-చిన్నవేంకటాద్రిరాజును§ ఘనులు-అధికులయిన§ వేంకటరాయ- వేంకటరాయనృపుఁడును§ వేంకటవరద-వేంకటవరదప్రభువును§ అనన్- అనఁగా§ ప్రసిద్ధులు-ఖ్యాతికెక్కినవారు§ ముగురు-ఈముగ్గురో§ అట్టి-అటువంటి§ ఆకువీటి - ఆకువీడను§ పుర-పట్టణమునకు§ వర-ఱేఁడనెడు§ అంకుండు-చిహ్నముగలవాఁడు§ త్రిభువన-ముల్లోకములయందు§ పూర్ణ-నిండిన§ కీర్తి-యశముగలవాఁడు§ అతుల-ఈడులేని§ తేజుండు-పరాక్రమముగలవాఁడు§ పెదవేంకటాద్రివిభుఁడు-పెదవేంకటాద్రిరాజు

౮-వ. నిజాస్థానంబునసంగీతసాహిత్యాదివివిధవిద్యాప్రసంగంబులం బ్రవర్తిల్లుచు

§ నిజ-తనయొక్క § ఆస్థానంబునన్-కొలువుకూటమునందు § సంగీత-గానము § సాహితీ- సాహిత్యము § ఆది- మొదలుగాఁగల § వివిధ - అనేకవిధములయిన § విద్యా - విద్యలయొక్క § ప్రసంగంబులన్ - ప్రసక్తుల చేత § ప్రవర్తిల్లుచున్ -ఉన్నవాఁడగుచు

౯-సీ. శోభితాపస్తంబసూత్రు గౌతమగోత్రు సుచరిత్రుఁ బింగళిసూరసుకవిపౌత్రు నన్నపరతిభావనదౌహిత్రు న
మరధీమణికినబ్బమకుఁబుత్రు। ననుజన్ములైనట్టియమలనమెఱనార్యులతిభక్తి సేయఁగనలరువాని। సత్కావ్య
రచనావిశారదుండగువానిసూరననామవిశ్రుతునినన్నుఁ। బ్రియముసంధిలంగఁబిలిపించిబహువస్త్ర।భూ
షణాదిదానములఁగరంబు।సంతసంబొనర్చి యెంతయుగారవ। మెసఁగమధురఫణితినిట్టులనియె।❋❋❋❋

§ శోభిత - ప్రకాశింపఁబడిన. ప్రసిద్ధినొందినదనుట § ఆపస్తంబసూత్రున్-ఆపస్తంబమనుసూత్రముగలవాని § గౌతమగోత్రున్- గౌతములగోత్రముగలవాని§ సుచరిత్రున్-మంచినడకగలవాని § పింగళిసూరసుకవిపౌత్రున్-పింగళిసూరనకవియొక్కమనమఁడైనవాని § నన్నపరతిభావన § నన్నపరతిభావనలకు § దౌహిత్రున్- కూఁతురికొడుకైనవాని § అమరధీమణికిన్-అమరయకవికిని § అబ్బమకున్-అబ్బమ్మకును§ పుత్రున్- తనయుఁడైనవాని§ అనుజన్ములైనట్టి-తమ్ములైన § అమలనమెఱనార్యులు- అమలనమెఱ్ఱనకవులు § భక్తిసేయఁగన్-భక్తియొనర్పఁగా § అలరువానిన్- ఒప్పెడువాని.మహిమఁజెందువానిననుట § సత్కావ్య-మంచికావ్యములయొక్క. అనఁగాదోషరహితములైరసాదిప్రయుక్తములైనవియనుట § రచనా-కూర్పునందు § విశారదుండగువానిన్-నేర్పరియైనవాని § సూరననామ- సూరనయనుపేర § విశ్రుతునిన్- ప్రసిద్ధికెక్కినవాని . నన్నున్-నను § క్రిందటివెల్లదీనికివిశేషణములు § ప్రియము- ప్రీతి § సంధిలంగన్-తనరఁగా § పిలిపించి-పిలువనంపి § బహు-అనేకములైన § వస్త్ర -చేలములు§ భూషణ-సొమ్ములు § ఆది- ఇవిమొదలుగాఁగలవానియొక్క § దానములన్-ఈవులచేత § కరంబు-మిక్కిలి § సంతసంబొనర్చి-సంతోషపెట్టి§ ఎం

తయున్-చాల § గౌరవమెనఁగన్-ఘనతమీఱఁగా § మధురఫణితిన్ - ఇంపగు తెఱఁగున § ఇట్టులు-ఈమీఁదఁ జెప్పఁబో యెడి ప్రకారమున § అనిర్యేన్-పల్కెను . . . .

౧౦-శా, రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబుగా। కుండుం దద్గతిఁ గావ్య మెల్లన
గు నేనో హోయనం జేయదే । పాండిత్యంబుననందునుం దెనుఁగుకబ్బం బద్భుతం
బందు న్దక్షుం డెవ్వఁడిల రామభారతకథ ల్జోడింప భాషాకృతిన్ ❖❖❖❖❖❖

§ రెండర్థంబులపద్యము-ద్వ్యర్థియగుపద్యము § ఒక్కటియున్-ఒండేనియు § నిర్మింపంగన్-కూర్చుటకు § శక్యం బుగాకుండున్ - తరముగాకుండును . అట్లుండఁగా § తద్గతి - ఆరెండర్థములుగలపద్యముచొప్పున § కావ్యమెల్లనగునే ని-ఒక ప్రబంధము కడముట్ట నిర్మితమాయెనేని . ఆకావ్యమనుట సిద్ధార్థము-అది యుకర్త § ఓహో యనం జేయదే - ఆశ్చర్యపడి మెచ్చుకొనునట్లు చేయఁజాలదా § పాండిత్యంబుననందును- రెండర్థములకావ్యమును జేయునట్టి యానేర్పునందును § తెనుఁగుకబ్బంబు-ఆంధ్రకావ్యము. అనఁగా నాంధ్రకావ్యముచేతననుట § అద్భుతంబందు - అగుదండుగు . పెద్దలనికర్త § భాషాకృతిన్-వాగ్రూపమున* కావ్యస్వరూపముగననుట § రామభారతకథల్ - రామాయణభారతములను § జోడింప - జంటించుటకు-అనఁగా నారెండర్థములను నొక్కటిగాఁ జెప్పుటకు § ఇలన్ - ఈభూమియందు § దక్షుండు- సమర్థుఁడు § ఎవ్వఁడు-ఏకవి . కలఁడని శేషము-కావున-నీకంటె నెవఁడు లేఁడని భావము

౧౧ - ఉ, భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దలమాటయె కాని యందు నొం। డేమియు నేయెడన్ని
లుచు టెవ్వరుఁ గానర టుండనిమ్ము నా। నామహిత ప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి
నీకుఁ గల్గుట న్నామదిఁ దద్ద్వయార్థకృతినైపుణియుం గలదంచు నెంచెదన్ ❖❖

§ తొల్లి-మునుపు § భీమన-భీమనయనుకవి . రెండర్థములకావ్యమునని తెచ్చుకొనునది § చెప్పెను-వచించెను* రచించె ననుట § అను-అనునట్టి § పెద్దలమాటయె కాని-వృద్ధులవాక్యమే గాని . రెండర్థములకావ్యము నొకటిని భీమన చేసినట్టు పెద్దలు వాడుకొనుచున్నారని భావము § అందున్-ఆకావ్యమునందు § ఒండు-ఒకటి § ఏమియున్-ఏదియు . ఒకపద్యమునైననుట § నేయెడన్-ఎచ్చోటను § నిలుచుట-వర్తించుటను § ఎవ్వరు-ఏవారును § కానరు-ఎఱుఁగరు § అటుండనిమ్ము-ఆవార్తయట్లుండని . ఇటనిది యనాదరోక్తి-ఇఁక నేమనఁగా § నానా-పెక్కులైన § మహిత-పూజ్యములైన § ప్రబంధ-కావ్యములయొక్క § రచనా-ఒనర్పుచేత § ఘన-అధికమైన § విశ్రుతి ఖ్యాతి § నీకు § కల్గుటన్-లభించుటచేత . ఇది హేతువు § తత్-క్రిందటఁ జెప్పిన § ద్వయార్థ-రెండర్థముల ప్రబంధముయొక్క § కృతి-కూర్పునందుఁగల § నైపుణియున్- నేర్పును § కలదంచు-నీకుఁగలదని § నామది-నాహృదయమునందు § ఎంచెద-తలఁచెదను

౧౨ - క, చాటుప్రబంధరచనా। పాటవకలితుఁడవు శబ్దపరిచితియందున్
మేటివి దీని న్దెనుఁగున। బాటించి రచింపనీవ ప్రౌఢుఁడవరయన్

§ చాటుప్రబంధ-సంఖ్యాకాసంఖ్యాకాదిభేదప్రశస్తకృతులయొక్క § రచనా-ఒనర్పునందుఁగల § పాటవ-నైపుణ్యముతోడ § కలితుఁడవు-కూడుకొన్నవాఁడవు § శబ్దపరిచితియందు - శబ్దపరిజ్ఞానమునందును . సాహిత్యమందనుట § మేటివి-సమర్థుఁడవు* కావున § అరయన్-విచారించిచూడఁగా § దీనిన్-ఈరెండర్థములకావ్యమును § తెనుఁగునన్-ఆంధ్రమునందు § పాటించి-కైకొని § రచింప- ఒనర్చుటకు § నీవ-నీవే § ప్రౌఢుఁడవు-జాణవు

౧౩ - ఉ. దక్షతయింతగల్మి విశదంబుగఁ గాంచియు నీమది న్ఫలా। పేక్ష ఘనంబుగామిని
చియిట్టనఁ గొంకెద నీకు నోలలా। రక్షణభక్తిశీల రచియించుట యుక్తము కాదె
శ్రీవిరూ। పాక్షునకంకితంబుగ శుభార్థము రాఘవపాండవీయమున్ ॥ ❖

§ దక్షత-కౌశలము § ఇంతకల్మి-ఇంతమాత్రము కలిగియుండుటను § విశదంబుగన్ - తెల్లముగ § కాంచియున్ - తెలిసియు § నీమదిన్-నీయుల్లమందు § ఫలాపేక్ష-ప్రయోజనాసక్తి § ఘనంబుగామిన్ - గొప్ప కాకపోవుటచేత . నీకుఁ గృతి జెప్పి

దానఫలమును బొందుట గొప్పయను బుద్ధిలేమి హేతువుచేతనని భావము. ఇది యిట్లున్నన్ - ఈకృతి చేయుమనుటకు కొంకెదను జంకెదను. అటువలదు గాని ఓలలాటేక్షణభక్తిశీల - ఈశ్వరభక్తిని రతుండైన వాఁడా. ఇది హేతుగర్భ విశేషణము. శ్రీవిరూపాక్షునకున్ - విరూపాక్షస్వామికి అంకితంబుగన్ - పేరొనఁబడినదిగా. శ్రీవిరూపాక్షుని పేరననుటకు భావార్థము - మేలు గలుగుటకొఱకు రాఘవపాండవీయమున్ - రాఘవపాండవీయమను గ్రంథమును రచియించుట - ఒనర్చుటకు నీకున్ - నీకు ఇష్టము కాదె - అభీష్టమే కదా. ఫలాపేక్ష చేనొనర్పనిష్టము లేనివాఁడవైనను భగవదంకితముగఁ జేయనిచ్ఛగలవాఁడవు కావున శ్రీవిరూపాక్షుని పేర నీద్వ్యర్థకృతి నొనర్పుమని తాత్పర్యము.

౧౩ - వ. అనిసవినయభక్తికంబులగు మధురభాషణంబుల నిజాభిలాషంబు తెలియ నెఱింగించిన నేనునుం
దదీయంబులగు నతిమాత్ర గౌరవసంభావనావిశేషంబులచేతం బ్రీతచేతస్కుండనై యునికిం జే
సి శక్యాశక్య విచారంబు లేక యంగీకార భంగీతరంగితంబగు నంతరంగంబుతో నతని నభివీక్షించి॥

అని - ఇట్లని సవినయభక్తికంబులు - వినయభక్తిసహితములు అగు - అగునట్టి మధురభాషణంబులన్ - తియ్యని మాటలచే నిజాభిలాషంబు తెలియన్ - తనకోర్కి రీతిని ఎఱింగించినన్ - తెలిపించినను తదీయంబులు - అతనివి అగు - అగునట్టి అతిమాత్రగౌరవ - ఎంతయు గారవముతోఁ గూడిన సంభావనావిశేషంబుల చేతన్ - వింతలగు మన్ననలచే కృతకృత్యుండనై - పూనుకొన్న వాఁడనై ఉనికిం జేసి - ఉండుటచేత శక్యాశక్యవిచారంబు - కాఁదగు గాఁదగదను చింత లేక అంగీకార భంగీ - ఒప్పికోలు విధముచే తరంగితంబగు - పెనుపఁబడినట్టి అంతరంగంబుతోన్ - చిత్తముతో అతని - ఆరాజును అభివీక్షించి - చూచి ఇట్లంటినని శేషము.

౧౪ - ఉ. రాఘవపాండవీయకథ రమ్యముగా నొక కావ్యసృష్టి నా।హా ఘటియింపఁ గావశ
మెయాంధ్రకవీంద్రులకైనఁ దావక।శ్లాఘనపూర్వకోక్తి యవిలంఘ్యము గావు
నఁ గోవిదానుకంపాఘనబుద్ధిఁ జూపెదఁ జమత్కృతిమత్కృతిమత్కృతిత్వమున్

ఆంధ్రకవీంద్రులకైనన్ - ఆంధ్రకవిశ్రేష్ఠులకేనియు రాఘవపాండవీయకథ - రామాయణభారతముల కథ రమ్యముగాన్ - ఒప్పిదముగా ఒక కావ్యసృష్టిన్ - ఒక ప్రబంధనిర్మాణముచే ఆహా - ఔరా. ఆశ్చర్యవాచకము ఘటియింపఁగాన్ - కూర్చుటకు వశమె - వశ్యమా. రాఘవభారతార్థములు రెండు కలిగియుండునట్లుగా నొక కావ్యము నిర్మింపఁ గూడునా యనుట. అట్లైనను తావక - నీదగు శ్లాఘనపూర్వక - పొగడుకోలు మున్నుగాఁ గల ఉక్తి - మాట అవిలంఘ్యము - దాటఁ దగనిది కావునన్ - ఆకారణముచే కోవిద - విద్వాంసుల యొక్క కృపా - కరుణచే ఘన - అతిశయముఁ బొందిన బుద్ధిన్ - మతిచేత. పండితోత్తముల కృపాతిశయమువలన నాబుద్ధికి నిట్టి మహాకావ్యనిర్మాణము నందుఁ జొట్టి గలిగెం గాని నుఱి యొకటి గాదనుట చమత్కృతిమత్ - చమత్కారము గల కృతిన్ - ప్రబంధరచనయందు మత్కృతిత్వమున్ - నా కౌశలమును చూపెదన్ - కనుపఱచెదను. • • • • • • • • • • • •

౧౫ - వ. మఱియు నతనిచేత ననేకవిధసత్కారసంభావనాసంభృతసమ్మదుండనై.

అని - ఇటనన్ మఱియున్ అతనిచేతన్ - ఆపెదవేంకటాద్రి ప్రభువుచే అనేకవిధ - నానాప్రకారములు అయిన సత్కారసంభావనా - దానసమ్మానములచే సంభృత - వహింపఁబడిన సమ్మదుండనై - సంతోషము గలవాఁడనై.

౧౬ - సీ. ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషా శ్లేష యొక్కొకచోట నొక్కొక్కచోట। నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కొక్కచోట
నర్థశ్లేష యొక్కొక తఱిని ముఖ్య।గౌణవృత్తిశ్లేషఘటన యొక్కొకతఱి నర్థాన్వయము వేఱె యగుచు నునికి।శబ్దా
న్వయవిభేదసంగతి యొక్కొకతఱినివి యొక్కొక తఱిని రెండు।మూడుఁ గూడుటయును సముజ్జ్వలముగాఁగ। నా
కుఁ దోఁచినగతిఁ జెక్కుఁ బోకలమర। రామభారతకథలు పర్యాయదృష్టిఁ। జూచు సుమనుల కేర్పడ నాచరింతు॥

ఒక్కొకచోటన్ - ఒక్కొకయెడ ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశ్లేష - ఆంధ్రగీర్వాణముల యొక్క కూడికయు ఒక్కొక్కచోట ఉచిత - తగునైన శబ్దశ్లేష - శబ్దముల కూడికయు ఒక్కొక్కచోట అర్థశ్లేష - అర్థముల కూడికయు ఒక్కొకతఱిన్ - ఒక్కొక్కవేళ ముఖ్యగౌణ - ప్రధానాప్రధానములైన వృత్తి - ప్రవృత్తులు గల శ్లేష - కూడిక యొక్కను

టన-కూర్పునకు ఒక్కొకతటికి అర్థాన్వయము-అర్థముల చేరికకు వేఱైయగుచున్-భిన్నమగుచునకు ఉనికి - ఉండుటయును ఒక్కొక్కతటికి శబ్దాన్వయ-శబ్దముల చేర్పుటయొక్క విభేదసంగతి-వేఱుపాటునకు ఒక్కొక్కతటికి ఇవి- ఈ క్రిందటఁ జెప్పిన శ్లేషాదులకు రెండుమూఁడు- రెండు- లేక మూఁడుగానికి కూడుట- చేగుటయును పటియునకు సముజ్జ్వలముగన్ - ఒప్పునట్టుగా ననుటకు నాకు తోఁచినగతిన్-స్ఫురించునట్టివిధమున పెక్కుపోకలు-పలుమార్గములకు అపూర్వ-పర్వడఁగా రామభారతకథలు-రామాయణభారతములను పర్యాయదృష్టిన్-పర్యాయక్రమమునకు చూచు సుమతులకున్-పరికించునట్టిధీమంతులకు పర్వడన్- రామభారతకథలు వేరు వేర నేర్పడునట్లు ఆచరింతును-గదియింతును. కృతిననిసంబంధము. .....

౧౮ - క. ఒకకథవినియెడిగతి వే। ఱొకకథపై దృష్టియిడిన నొకయర్థముఁదో
పకపోవుఁగాన నేకా । ర్థకావ్య మెట్లట్ల వినఁగఁదగు నొకటొకటిన్

ఒకకథ-ఒక్కకతను వినియెడితఱిన్ - ఆకర్ణించునట్టి వేళ వేఱొకకథపైన్- మఱియొకకథమీఁద దృష్టియిడినన్- చూడ్కియుంచినను తలంపుంచినననుటకు ఒకయర్థమును- ఒకయర్థమే నియ్యది తోఁపకపోవుఁగానన్- స్ఫురింపకపోనుగనుక ఏకార్థకావ్యము-ఒకయర్థముగల కావ్యము ఎట్లు-ఏప్రకారమో అట్లు-ఆప్రకారమే ఒకటొకటిన్- ఒక్కొక్కయర్థమునుగా వినఁగఁదగున్ - ఆకర్ణింపవలయును. . . . . ❋

౧౯ - గీ. ప్రభువుసత్కారఋణమిందుఁ బాయననియు। శ్రీవిరూపాక్షు సేవావిశేషమనియు
సుజనులిందుగుణాంశంబు చూతురనియుఁ । జలిపితి నసాధ్యకృతికిట్లు సాహసంబు

ప్రభువు-పెదవేంకటాద్రిరాజుయొక్క సత్కార-సమ్మానమనెడు ఋణము-అప్పు ఇందున్- ఈకావ్యనిర్మాణమునందు పాయుననుచున్-తీఱుననుచును శ్రీవిరూపాక్షు- శ్రీవిరూపాక్షదేవునియొక్క సేవా-భజనవలననైన విశేషము- శ్రైష్ఠ్యమును కలుగుననిశేషముకు అనియును సుజనులు-పెద్దలు ఇందున్-ఈకావ్యమునందు గుణాంశంబు-మేలగుపటునేర్పు చూతురనియున్- కాంతురనియు అసాధ్య-నెఱవేర్పఁదగని కృతికిన్-ప్రబంధనిర్మాణమునకు ఇట్లు - ఈలాగున సాహసంబు- తెగువను చలిపితిన్- చేసితిని. సలువు-అనునీ క్రియాపదమీ రాఘవపాండవీయ ప్రాచీనలిఖితప్రతులయందంతటఁ జాదిగా వ్రాయఁబడియున్నదిగాని తదాదియని నిర్ధారణచేయుట కాకరములేదు - ఇప్పటివాడుక సాంగాఁగనుపడుచున్నయది. ... ...

౨౦-వ. అనియిట్లు కృతోత్సాహుండనగుచు నేతత్ప్రబంధనిబంధనారంభంబునకుఁ బ్రేరకుండైన సకలాంతర్యామి హేమకూటాధ్యక్షుండు శ్రీవిరూపాక్షుండు నిర్విఘ్న పరిసమాప్తిప్రచయగమనంబులకుం దానకలండతనిసంకల్పానుసారంబున నెట్లుగావలయునట్లగుంగాక నాకు భారంబేమియని తలంపున నిశ్చింతుండనై కడంగి దీనికిఁ బ్రత్యక్షనియామకుండైన పెదవేంకటాద్రిమహీవల్లభు వంశక్రమంబభివర్ణించెద. ❋❋❋

అనియిట్లు కృత-చేయఁబడిన ఉత్సాహుండగుచున్-పూనికగలవాఁడనై ఏతత్ప్రబంధ-ఈకావ్యముయొక్క నిబంధనారంభంబునకు-నిర్మాణప్రారంభమునకు ప్రేరకుండైన-పురికొల్పువాఁడగునట్టి సకలాంతర్యామి-సర్వజనహృదయాంతర్వర్తియైన హేమకూటాధ్యక్షుండు- హేమకూటాచలేంద్రుఁడగు శ్రీవిరూపాక్షుండు-శ్రీవిరూపాక్షస్వామియే నిర్విఘ్న- చెఱుపులేకుండునట్లు పరిసమాప్తి-ముగియుటయొక్క ప్రచయగమనంబులకున్- వేగిరపురాకలకు అనఁగా విఘ్నములేక వేగముగియుటకు తానన్-తానే శ్రీవిరూపాక్షుఁడేయనుటకు కలండు-ఉన్నాఁడు అతని-ఆవిరూపాక్షస్వామియొక్క సంకల్పానుసారంబునన్-ఎన్నిక వెంబడిని ఎట్లు-పరీక్ష కావలయున్-కావలెనో అట్లు-అరీతి అగుంగాక-ఔఁగాత నాకు భారంబు-బరువు ఏమి యనుతలంపునన్-ఏమియున్నదను భావముచే నిశ్చింతుండనై- వగపులేనివాఁడనై కడంగి-యత్నపడి దీనికిన్- ఈ ప్రబంధనిర్మాణమునకు ప్రత్యక్ష-ఎదటనుండునట్టి నియామకుండు-కట్టడకాఁడు ఐన పెదవేంకటాద్రిమహీవల్లభుని- పెద్దవేంకటాద్రిరాజుయొక్క వంశ-కులముయొక్క క్రమంబు-వరుసను అభివర్ణించెదన్-ఉగ్గడించెదను. . . . .

౨౧ - శా. శ్రీశోభాఘనుఁడిమ్మభూవరుఁడు లక్ష్మీనాథకల్పద్రుబా। హాశాఖాఫలమైనవంశము
నమూర్త్యామోదమున్బ్రోలెస। ర్వాశాపూరితకీర్తివాసనలతోనావిర్భవించెన్ధా।త్రీ
శోత్తంసితభవ్యశాసనకళాహేతుప్రతాపాఢ్యుఁడై। ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

§ శ్రీశోభా సంపద్విలాసముచేత § ఘనుఁడు-అధికుఁడైన§ఇమ్మభూవరుఁడు-ఇమ్మరాజు§లక్ష్మీనాథ-శ్రీమన్నారాయణుఁడనెడు§కల్పద్రు-కల్పవృక్షముయొక్క§బాహా-బాహువనెడు§శాఖా-కొమ్మయందుఁగల§ఫలమైనవంశమునన్-పం[illegible]వకులమునందు. అనఁగా క్షత్రియకులమునం దనుట§ధరిత్రీశ-రాజులచేత § ఉత్తంసిత-శిరోభూషణముగాఁ జేయఁబడిన దై§భవ్య-ఒప్పిదము నైన. యుక్తమైన దనుట§శాసనకళా-శిక్షావిధికి§హేతు-కారణమైన§ప్రతాప-పరాక్రమముచేత§ఆఢ్యుఁడై-సంపన్నుఁడయి. అతని పరాక్రమమునకు వెఱచి రాజులందఱతనియాజ్ఞను శిరముచే వహించుచుండిరి - అనఁగా రాజులందఱతనికి లోఁబడిరని భావము§మూర్త్యామోదముఁబోలెన్-మూర్తివంతమైన వాసనావిశేషమువలె§సర్వాశా-ఎల్లదిక్కులయందు§పూరిత-నిండింపఁబడిన§కీర్తి-యశమనెడు§వాసనలతోన్-గంధములతోడ§ఆవిర్భవించెను-జనించెను

౨౨ - తే.గీ. ఆకువీటిపురీశాసనాంకుఁడగుచు। సకలసంగ్రామకేళినిశ్శంకుఁడగుచు
ననిశపూజితశేషపర్యంకుఁడగుచు। నతఁడు సొంపొందు యువతీమీనాంకుఁడగుచు

§ ఆకువీటిపురీశాసన-ఆకువీటిపురప్రభువనెడు§ అంకుఁడగుచు - పేరుగలవాఁడగుచున్§సకలసంగ్రామకేళి-సమస్తయుద్ధక్రీడలయందు§నిశ్శంకుఁడగుచు - జంకులేనివాఁడగుచున్§ అనిశ-నిరంతరమున్§పూజిత-అర్చింపఁబడిన§ శేషపర్యంకుఁడగుచున్-అనంతుఁడు శయ్యగాఁగల విష్ణుమూర్తిగలవాఁడగుచున్§యువతీమీనాంకుఁడగుచున్ - మానినీమన్మథుఁడగుచున్§అతఁడు-ఆయిమ్మభూపతి§సొంపొందున్-ఇంపొందెను ... ...

౨౩ - క. కౌండిన్యగోత్రజలధివి। ధుండాతఁడు గాంచె వరసుతున్ భావమహీ
మండలపతిఁ గదనబలో। ద్దండుని లక్ష్మాంబయనెడు తనసతియందున్

§ కౌండిన్యగోత్రమనెడు§జలధి-సముద్రమునకు§విధుండు-చంద్రుఁడయిన§ అతఁడు-ఆయిమ్మభూపతి§లక్ష్మాంబయనెడు§తనసతియందు - తనభార్యయందు § కదనబలోద్దండుని - యుద్ధమునందలి బలిమిచేత భయంకరుఁడైనవాని § భావమహీమండలపతిన్-భావరాజును§వరసుతున్- శ్రేష్ఠుఁడైనపుత్రునిఁగా§కాంచెన్-కనెను••••••••••••••••••••

౨౪ - స్రగ్ధర. ఆలక్ష్మాంబాకుమారుం డమలయశుఁడు భావావనీశుండు సాధ్వీం। బోలాంబన్బెం
డ్లియై యొప్పంగఁ గనియె సుతున్ భూపరీరంభలీలా। శీలస్థూలంభవిష్ణుస్థిరభుజబల
లక్ష్మీవిశేషప్రయుక్తో। ద్వేలాశాదంతిశుండావిలసనలఘిమావేశునిమ్మక్షితీశున్

§ ఆలక్ష్మాంబాకుమారుండు-ఆలక్ష్మమపుత్రుఁడయిన§ అమలయశుఁడు నిర్మలకీర్తిగలవాఁడైన§ భావావనీశుండు-భావరాజు§ సాధ్విన్-పతివ్రతయైన§పోలాంబన్-పోలమను§పెండ్లియై-వివాహమయి§ ఒప్పంగన్-తగునట్టుగా§భూ-భూదేవియొక్క§పరీరంభ-కౌఁగిలింతయందుఁగల. భూమివహనమనుట§లీలా-వేడుకయే§శీల-స్వభావముగాఁగల§స్థూలంభవిష్ణు-తోరముగాఁగల. వృద్ధిఁబొందుచున్నదనుట§స్థిర-నిల్కడయైన§భుజబల-బాహుబలముయొక్క§ లక్ష్మీవిశేష-సమృద్ధ్యతిశయముచేత§ప్రయుక్త-ప్రయోగింపఁబడిన. కలుగఁజేయఁబడిన దనుట§ఉద్వేలాశా-దిగంతములయందున్న§దంతి-దంతావళములయొక్క§శుండా-తుండములయొక్క § విలసన-విజృంభణమునకొఱకైన§లఘిమావేశున్-లఘుత్వప్రవేశముగలవాని§ఇమ్మక్షితీశున్-ఇమ్మభూపతిని§సుతున్-పుత్రునిఁగా§కనియెన్-కాంచెను

౨౫ - క. రాజమహేంద్రవరాధిపు। రీజైత్రవిచిత్రములఁ బరిభ్రాజితుఁడై
యాజిఘనుఁడాయిమ్మ। మహీజాని ప్రసిద్ధిగాంచె నెంతయు మహిమన్

§ రాజమహేంద్రవరనామ- అధిపురీ-పట్టణశ్రేష్ఠముయొక్క§జైత్ర-జయశీలములయిన§విచిత్రములన్-వింతపనులచేత§పరిభ్రాజితుఁడై-ప్రకాశింపఁజేసినవాఁడై§ఆజిఘనుఁడు-రణశూరుఁడు మని§ఆయిమ్మమహీజాని- ఆయిమ్మ

రాజున్నెంత యుమహిమగల - మిక్కిలి ప్రభావముచేత § ప్రసిద్ధిగాంచెన్ - ప్రఖ్యాతిఁజెందెను

౨౬ - తే - గీ, ఆమహీలోకవిభునియర్ధాంగలక్ష్మి। యయినకసవమ్మయనసూయయగుటనార్య
యగుటసుప్రసిద్ధమవేరెయడుగనేల। వినుతికెక్కు పాతివ్రత్యవిలసనంబు

§ ఆమహీలోకవిభుని - ఆయిమ్మభూపతిని యొక్క § అర్ధాంగలక్ష్మి - అర్ధశరీరలక్ష్మి § ఐన - అయినట్టి ● అనఁగా భార్య యైన § కసవమ్మ - కసవాంబ § అనసూయ - అనసూయాదేవియు - అసూయలేనిదియు § అగుటన్ - అవుటచేతను § ఆర్య - పార్వతీదేవియు - కులీనయు § అగుటన్ - అవుటచేతను § సుప్రసిద్ధము - తేఁటతెల్లమై § వినుతికెక్కు - ప్రఖ్యాతినొందిన § పాతివ్రత్యవిలసనంబు - పతివ్రతామహిమము § వేరె - ప్రత్యేకముగా § అడుగనేల - విచారింపనేమిటికి

౨౭ - క. ఆయిమ్మడిధాత్రీతల। నాయకునకుఁగసవమకును నందనులధిక
శ్రీయుతులిద్దఱు సుజనవి। ధేయులు బొమ్మప్రభుండు తిమ్మవిభుండున్

ఆయిమ్మడిధాత్రీతలనాయకునకున్ - అయిమ్మభూపతికిని § కసవమకును - కసవాంబకును § అధికశ్రీయుతులు - ఘనలక్ష్మీసమన్వితులు § సుజనవిధేయులు - సజ్జనులకడఁగినవారు § బొమ్మప్రభుండు - బొమ్మరాజును § తిమ్మవిభుండు - తిమ్మరాజునను ● గా § ఇద్దఱు - ఇరువురైన § నందనులు - సుతులు ● కలరని శేషము వ॥ వారిలోన॥ టీ॥ ఆయిరువురిలోపల

౨౮ - ఉ. పావనమూర్తి యై విజయభైరవపద్మిరుదాంకుఁడై దశా। శావనితాలలాటతటచందన
చిత్రకభావభాగ్యశ। శ్రీవిభవాభిరాముఁడయి జృంభితదానవిహారుఁడై ధరి। త్రీవ
లయంబునన్ వెలసెఁదిమ్మనృపాలుఁడు ధర్మశీలుఁడై॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

§ పావనమూర్తియై - నిర్మలదేహుఁడై ● సౌందర్యవంతుఁడైయనుట § విజయభైరవపద్మిరుదాంకుఁడై - విజయభైరవుఁడను మేటిబిరుదుగలవాఁడై § దశ - పదియైన § ఆశా - దిక్కులనెడు § వనితా - కాంతలయొక్క § లలాటతట - అళికప్రదేశములయందుఁగల § చందనచిత్రకభావ - గంధపుబొట్టగుటను § భాక్ - పొందిన § యశశ్శ్రీవిభవ - కీర్తివైభవముచేత § అభిరాముఁడయి - ఒప్పినవాఁడై ● అనఁగా శుభ్రకీర్తి యెల్లదిశలవ్యాపించినదనిభావము § జృంభితదానవిహారుఁడై - ప్రశస్తత్యాగపరుఁడయి § ధర్మశీలుఁడై - పుణ్యస్వభావుఁడయి § తిమ్మనృపాలుఁడు - తిమ్మరాజు § ధరిత్రీవలయంబున - భూతలమునందు § వెలసెన్ - ప్రకాశించెను

౨౯ - క. ఉభయకులసిద్ధిఁదనరెడు। నభినవగుణములఁ బ్రసిద్ధియగు తిమ్మాంబన్
విభవమునఁబెండ్లియాడెను। త్రిభువనవిభుఁడాకువీటితిమ్మవిభుఁడొగిన్

§ త్రిభువన - ముల్లోకములయందు వ్యాపించిన § విభుఁడు - ప్రతాపముగల § ఆకువీడు - ఆకువీడను పట్టణమునకు రాజైన § తిమ్మవిభుఁడు - తిమ్మరాజు § ఒగిన్ - క్రమమున ● వయఃప్రాప్తియందనుట § ఉభయకుల - పుట్టినమెట్టినయింటివారివంగసములయొక్క § సిద్ధిన్ - నిల్కడచేత § తనరెడు - ఒప్పునట్టి § అభినవగుణములన్ - క్రొత్తలైనసద్గుణములచేత § ప్రసిదియగు - ప్రసిద్ధురాలయిన ● పాతివ్రత్యాదిసద్గుణమహిమచే నుభయకులోద్ధారకురాలైనదనుట § తిమ్మాంబన్ - తిమ్మమ్మను § విభవమునన్ - వైభవమున § పెండ్లియాడెను - వివాహమయ్యెను

3౦ - చ, పటుబలశాలితిమ్మనరపాలుఁడు పుత్రులఁగాంచె విక్రమో। న్నటుఁ బెదవేంకటా
ద్రిఁ బ్రతిపక్షహరుం జినవేంకటునన్నగు। ద్విటపిసమానదానఘను వేంకటరాయని
భవ్యతేజు వేం।కటవరదున్ బృథప్రణుతిగాంచిన తిమ్మమయందుఁ బెంపుగన్। ❋❋

§ పటుబలశాలి - గట్టిబల్మిగల § తిమ్మనరపాలుఁడు - తిమ్మభూపతి § బుధప్రణుతిగాంచిన - పెద్దలస్తోత్రముసుఁబొందిన § తిమ్మమయందు - తిమ్మాంబయందు § పెంపుగన్ - వృద్ధిగా § విక్రమోన్నటు - పరాక్రమోద్దండుఁడైన § పెదవేంకటాద్రి - పెద్దవేంకటాద్రియనునాతని § ప్రతిపక్షహరున్ - శత్రుసంహారకుఁడయిన § చినవేంకటున్ - చిన్నవేంకటాద్రియనునాతని § మరుద్విటపిసమాన - కల్పవృక్షముతోసాటియైన § దాన - ఈవిచేత § ఘను - గొప్పవాఁడైన ● అనఁగాఁ బ్రసిద్ధిఁబొంది

నగు వేంకటరాయని - వేంకట్రాయఁ డనునాతనికి § భవ్యతేజుఁడు - ప్రతాపశాలియైన § వేంకటవరదుఁడు - వేంకటవరదుఁడను నాతనికిని ఈ నలువురకును § పుత్రులు - సుతులను గాంచెను. వ॥ అందు మూఁటి॥ ఆనలువురియందు.

౩౧ - తే - గీ. అమరవరభూమిభృన్మస్తకములఁ గ్రిందు। వఱుచు నిజపాదకటకసత్ప్రౌఢిచేత
విమలధృతిఁ గేశవ ప్రాయణమున వెలయు। వేంకటాద్రియ యనఁబిన వేంకటాద్రి

§ అమరవరభూమిభృత్ - దేవనగమైన మేరుపర్వతముయొక్క § మస్తకములన్ - శిఖరములను § క్రిందువఱుచు - తక్కువఁజేయుచున్న § నిజ - తనయొక్క § పాదకటక - నితంబప్రదేశముయొక్క § సత్ప్రౌఢిచేత - ఔన్నత్యముచేతనని యనుట. మేరుపర్వతమునకంటె మించినదని తాత్పర్యము. అర్థాంతరము § అమరన్ - ఒప్పఁగా § వరభూమిభృత్ - రాజశ్రేష్ఠులయొక్క § మస్తకములన్ - తలలను § క్రిందువఱుచు - క్రిందుగాఁ జేయుచున్న. వందికొనఁ జేయుచున్న యనుట § నిజ - తనయొక్క § పాద - చరణములయందున్న § కటక - నూపురములచేతనైన § సత్ప్రౌఢిచేత - స్తోత్రచేతననుట. దిన వేంకటాద్రియెక్కుడు కడిమిచే బిరుదుగాఁ బాదములఁ దాల్చినయందియలఁ జూచి శత్రురాజులు నూతాడక తలలువంచుకొందురని తాత్పర్యము § విమల - నిర్మలమైన § ధృతిన్ - ధైర్యముచేతను § కేశవ - వేంకటేశ్వరునికి - ప్రాయణమున - ఉనికియగుటచేతను. దిన వేంకటాద్రి వేంకటేశ్వరుని నిరంతరభక్తిచే ధ్యానించుచుండుటవలన వేంకటేశ్వరస్వామియుఁ జిన వేంకటాద్రి హృదయమందే వాసము చేయుచుండెనని తాత్పర్యము. అర్థాంతరమున అదు § వేంకటాద్రియయన్ - వేంకటాచలమే యనునట్టుగా § చిన వేంకటాద్రి - చిన్న వేంకటాద్రిరాజు § వెలయున్ - ఒప్పును,

౩౨ - చ, తమయుని మోఘవిక్రముసద్వ యుబు ప్రతాపమున్సురూ। పమునవికారభావమును
ప్రాభవశక్తియు నిత్యదానశీ। లముఁ దగ నొక్కటొక్కటికి లంకృతిఁ జేయఁగఁ దాల్చి శో
భిలు। నృపములత నాకువీటిపురి వేంకటరాయఁడతిప్రసిద్ధుఁడై॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

§ ఆకువీటిపుర - ఆకువీటిపట్టణమునకధిపతియైన § వేంకటరాయఁడు - వేంకటరాయఁడను రాజు § తమయున్ - సయిరణను § అమోఘ - వెుక్కవోని § విక్రమము - బీరమును § సద్వినయంబు - మంచిన మ్రతను § ప్రతాపమును - వేఁడిమిని § సురూపమును - చక్కఁదనమును § అవికారభావమును - వెక్కురుఁదనము లేమిని § ప్రాభవశక్తియు - దొరతనపు రీవిని § నిత్య - ఎడతెగని § దానశీలము - ఈగినడకను § తగన్ - తగునట్టు § ఒక్కటి - ఒకగుణము § ఒక్కటికిన్ - మఱియొకగుణమునకు § అలంకృతిన్ - సింగారమును § చేయఁగన్ - ఒనర్చునట్లుగా. ఒకటిచే నొకటి ప్రకాశింపఁగా ననుట § తాల్చి - ధరించి. అనఁగా సీగుణములుగలవాఁడై § అతిప్రసిద్ధుఁడై. ఇట్టి సద్గుణములుగలవాఁడు కనుకనే మిక్కిలి ఖ్యాతిని జెందినాఁడనిసంబంధము § విమలతన్ - నిష్కల్మషత్వముచేత. పాపకృత్యములు చేయనివాఁడనుట § శోభిలున్ - ప్రకాశించును.

౩౩ - క. వేంకటవరదుఁడు వెలయుని। రంకుశవితరణనిరూఢప్రజ్ఞనురణని
శ్శంకిత ప్రాభవమున నక। లంకితకీర్తిప్రతాపలక్ష్ములమహిమన్

§ వేంకటవరదుఁడు - వేంకటవరదరాజు § నిరంకుశ - అడ్డపాటులేని § వితరణ - చాగమునందు § నిరూఢ - తీర్పుగల § ప్రజ్ఞను - బుద్ధిచేతను § రణ - కయ్యముచేత § నిశ్శంకిత - జంకులేనిదిగాఁ జేయఁబడిన § ప్రాభవమునన్ - పలుబడిచేతను. అనఁగా జక్కఁగా యుద్ధము చేయువాఁడనుట § అకలంకిత - కలఁకలేనిదిగాఁ జేయఁబడిన § కీర్తి ప్రతాపలక్ష్ముల - పొగడు వేఁడిమలసిరులయొక్క § మహిమన్ - ఎక్కువచేతను § వెలయున్ - ప్రకాశించును

౩౪ - తే - గీ, ఇట్టియన్వయపరిశుద్ధి యింపుమీఱ। శ్రీవిరూపాక్షభక్తివిశేషవిమల
హృదయుఁడగుచు సంగీతసాహిత్యనిత్య। సరసగోష్ఠీవినోదైకనిరతుఁడగుచు

§ ఇట్టి - ఈపూర్వోక్తమయినట్టి § అన్వయ - వంశముయొక్క § పరిశుద్ధి - గరగరిక § ఇంపుమీఱన్ - ముద్దు చెలఁగఁగా. ఇతపరిపుష్టమి § శ్రీవిరూపాక్ష - శ్రీవిరూపాక్షస్వామియందుఁగల § భక్తివిశేష - భక్త్యతిశయముచేత § విమల - కసటువాసిన § హృదయుఁడగుచున్ - ఉల్లముగలవాఁడగుచును § సంగీత - పాటచేతను § సాహిత్య - చదువుచేతను § నిత్య - నిచ్చలును § సరస - తె

విపంలతోడనగు § గోష్ఠి - కూటువయందైన § వినోదైక - వేడుక యొకటనే § నిరతుఁడగుచున్ - ఇచ్ఛకలవాఁడగుచును • కర్తృక్రియలు పై పద్యమున.

౩౪ - క. వడిగలగ నాననీగిని । విడిముడిపసఁ బ్రాభవమున విజయనగరిలోఁ
గడు నెన్న నేర్పఁగల మే । ల్నడకల పెదవేంకటాద్రినరవరుఁ డొప్పున్

§ వడిగలతనానన్ - శౌర్యముచేతను § ఈగిని - త్యాగముచేతను § విడిముడిపసన్ - ధనసంపత్తిచేతను § ప్రాభవమునన్ - ప్రభుత్వముచేతను § విజయనగరిలోన్ - విజయనగరములో § కడున్ - మిక్కిలి § ఎన్నన్ - గణించుటకును § ఏర్పన్ - ఇవియని యేర్పఱచుటకును § కల - కలిగినట్టి • తగినవనుట § మేల్నడకల - మేటివర్తనలుకల § పెదవేంకటాద్రినరవరుఁడు - పెద్దవేంకటాద్రిరాజు § ఒప్పున్ - ప్రకాశించును.

౩౫ - చ. విడువక యాకువీటి పెదవేంకటభూపతిసత్ప్రతాపముం । గడుఁ దెలుపైన కీర్తియు జగం
బులనన్నిటి మించి ముంచిన । న్జడధిశయుండు సంతసిలు నాదు విరాణ్మయమూర్తి కబ్బె
ని । ప్పుడు నవకుంకుమంబు తెలిపూవులపూజయు నంచు నాత్మలోన్ ॥

§ ఆకువీటి - ఆకువీటిపట్టణప్రభువైన § పెదవేంకటభూపతి - పెద్దవేంకటాద్రిరాజుయొక్క § సత్ప్రతాపమున్ - ఉజ్జ్వలమైన పరాక్రమమును § కడు - మిక్కిలి § తెలుపైన § తెల్లనైనట్టి § కీర్తియు - యశమును • ఈ రెండు కర్తలు § జగంబులనన్నిటిన్ - లోకములనెల్లను § మించి - అతిక్రమించి § ముంచినన్ - ముణుఁగఁజేసినను * కీర్తిప్రతాపప్రవాహము - జలప్రళయమువలె లోకములనెల్ల ముంచెననుట § జడధిశయుండు - సముద్రశాయియైన నారాయణుఁడు § ఇప్పుడు - ఈవేళ § నాదు - నాయొక్క § విరాణ్మయ - విరాడ్రూపమైన § మూర్తికి - దేహమునకు • ప్రళయమున హరి విరాణ్మూర్తియై సముద్రములోఁ బవళించుట శాస్త్రసిద్ధము § నవ - క్రొత్తయైన § కుంకుమంబు - కుంకుమపుఁబూతయు § తెలి - తెల్లనైన § పూవుల - పుష్పములచేనయిన § పూజయున్ - అర్చనయు § అబ్బెనంచు - కలిగెననుచు § ఆత్మలోన్ - హృదయమున § సంతసిలు - ఆనందించును. ••••

౩౬ - ఉ. చేకొని యాకువీటిపురి శ్రీపెదవేంకటుఁ జెంది యాత్మలో । నేకలసద్గుణం
బుమహి యెన్న ననేకలసద్గుణాప్తిచేఁ । గైకొని శేషభోగములకల్మి దలంప
దశేషభోగలీ । లాకలనంబుచేతఁ గరుల న్గిరుల న్మఱి చెప్ప నేటికిన్ ॥

§ మహి - భూమిదేవి § ఆకువీటివిభు - ఆకువీటిపురాధీశ్వరుఁడైన § శ్రీపెదవేంకటున్ - పెదవేంకటాద్రిరాజును § చేకొని - వరియించి § చెంది - కూడి • పాలింపఁబడినదై యనుట § ఆత్మలో - హృదయమునందు § అనేకల - ఏకలము గాని వానియొక్క § సద్గుణాప్తిచే - సుగుణప్రాప్తిచేత • హేతువు § ఏకల - వరాహముయొక్క § సద్గుణంబు - సుగుణమును § ఎన్నదు - గణింపదు • రసికశిఖామణియైన పెదవేంకటాద్రినిఁ గూడి యాతని గుణముల మరిగినది గనుక మృగముయొక్క గుణములను మెచ్చనిదాయెననుట § అనేక - పెక్కులయినట్టి § లసత్ - ప్రకాశింపుచున్న § గుణ - గుణములుగల వస్తువుయొక్క § ఆప్తిచేన్ - ప్రాప్తిచేత § ఏక - ఒకటైనట్టి § లసద్గుణంబును • ఎన్నదనియర్థాంతరము § అశేషభోగ - శేషభోగములు కాని వానియొక్క § లీలాకలనంబుచేత - విలాసానుభవముచే • ఇదియు హేతువు § శేష - ఆదిశేషునియొక్క § భోగముల - పడగలయొక్క § కల్మి - విలాససంపదను § తలఁపదు - ఎన్నడు • పెదవేంకటాద్రి లీలలను గన్నది కాన సర్పక్రీడను మెచ్చనిదయ్యెననుట § అశేష - సమస్తములైన § భోగ - సుఖానుభవములయొక్క § లీలాకలనంబుచేత - విలాసక్రియచేత § శేష - కొద్దియైన - భోగములకల్మి నితలంపదని యర్థాంతరము § మఱి - ఇంక § కరులన్ - అష్టదిగ్గజములను § గిరులన్ - సప్తకులపర్వతములను § చెప్పనేటికిన్ - వాకొననేల • కేవలభగవదంశసంభూతములైన వరాహాదిశేషులే యిట్టులైనచో నితరములఁ జెప్పనేలయని తాత్పర్యము

౩౭ - తే. ఈకరణిధాత్రి వెలసిన యాకువీటి । తిమ్మరాహుత్తతనయుఁడు తీగకీర్తి
వరుఁడు పెదవేంకటాద్రిభూవరుఁడు సేయు । సేవలింపుగఁ గైకొన్న దైవమునకు

§ ఈకరణి - ఈవిధముగ § ధాత్రిన్ - భూమియందు § వెలసిన - ఒప్పిన § ఆకువీటి - ఆకువీటిపురాధ్యక్షుఁడైన § తిమ్మరాహుత్త - తి

ను-రాజాగ్రణియొక్క § తనయుఁడు-కొమరుఁడైనట్టి § త్రిలోకమునతిక్రమించినట్టి కీర్తి-యశముగలవాఁడు § ఘనుఁడు-నధికుఁడైనట్టి పెదవేంకటాద్రిభూపుఁడు-పెద్దవేంకటాద్రిరాజు చేయు-ఒనర్చునట్టి సేవలు-వందనములు § ఇంపుగా-ఇష్టముగ § కైకొని-గ్రహించి § దైవమునకు-నాయిష్టదేవతకు ....

౩౯-క. లోకైకస్తుత్యునకు ని । రాకృతనతజనజనుర్జరామృత్యునకున్
త్రైకాల్యసత్యునకుఁ బా । కాకృతగిరిరాజపత్యునకు నిత్యునకున్

§ లోక-జనులచేత § ఏక-ముఖ్యముగ § స్తుత్యునకున్-స్తోత్రముచేయఁదగినవానికి § నిరాకృత-పోఁగొట్టఁబడిన. ఇది జనురాదిశబ్దమునకు విశేషణము § నతజన-అభివాదకులయొక్క § జనుర్జరామృత్యునకున్-పుట్టువుముదిమిచావులుగలవానికి § త్రైకాల్య-భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములమూఁటను § సత్యునకు-నిత్యుఁడయినవానికి § పాకాకృత-పెండ్లాడఁబడినట్టి § గిరిరాజపత్యునకున్-పార్వతిగలవానికి

౪౦-క. అధ్యాత్మతత్త్వవిద్యా । సాధ్యునకు సమస్తయోగిజనహృత్కమలా
రాధ్యునకుఁ గాలదిగనవ । రోధ్యునకధ్యుషితతిగ్మరుచిమధ్యునకున్

§ అధ్యాత్మతత్త్వవిద్యా-బ్రహ్మవిద్యచేత § సాధ్యునకు-సాధింపఁదగినవానికి. తెలియఁదగినవానికనుట. ఇతరవిద్యలచే నెట్టివారిచేతను సాధింపఁదగినవాఁడు గాఁడని భావము § సమస్త-ఎల్లరగు § యోగిజన-తపోవంతులయొక్క § హృత్కమల-మానసాబ్జములచేత § ఆరాధ్యునకున్-పూజింపఁదగినవానికి § కాల-కాలముచేతను § దిక్-దిక్కులచేతను § అనవరోధ్యునకు-అడ్డగింపఁబడఁదగనివానికి § అధ్యుషిత-ఉనికిచేయఁబడిన § తిగ్మరుచి-వేడివెలుంగుయొక్క § మధ్యునకున్-నడుముగలవానికి. త్రిమూర్తులును మార్తండమండలమధ్యవర్తులగుట వేదసిద్ధము

౪౧-క. శంకారుజాపహృత్యగ । దంకారునకచలితామృతప్రియముఖస
త్యంకారభక్తియుక్త్యక । లంకారచితార్యనుత్యలంకారునకున్

§ శంకా-భయమునెడు § రుజా-నొప్పియొక్క § అపహృతి-పోఁగొట్టుటయందు § అగదంకారునకు-వెజ్జగువానికి. ఆశ్రితులకు జననామలవలనఁ గలుగు భయమును బాచువాఁడని భావము § అచలిత-చలింపఁబడని-అనఁగా నెడవాయని. ముఖశబ్దమునకు విశేషణము § అమృత-సుధవలె § ప్రియ-ఇంపయిన § ముఖ-వాక్కులయొక్క. ఇటలతుణ్ణ § సత్యంకార-నిజమైన. అనఁగా నిశ్చలమైన § భక్తియొక్క § యుక్తి-కూడికచేత § అకలంక-కాలుష్యము లేకుండునట్టుగా § ఆరచిత-మించఁజేయఁబడిన § ఆర్య-పెద్దలయొక్క § నుతి-స్తోత్రములే § అలంకారునకున్-తొడవుగాఁగలవానికి. కేవలభక్తితోడ సుజనులు చేయు స్తోత్రమునకు సంతసించువాఁడని భావము

౪౨-క. ప్రార్థనపరసురసార్థహి । తార్థకృతత్రిపురదైత్యహాతికిన్ వేదాం
తార్థావనలీలాచరితార్థీకృతబహుమహర్షిహర్షితమతికిన్

§ ప్రార్థన-వేఁడుకోలునందు § పర-ఆసక్తులైన. అనఁగాఁ బ్రార్థించుచున్న § సురసార్థ-వేల్పుగుమికి § హిత-మేలైనట్టి § అర్థ-ప్రయోజనముకొఱకు § కృత-చేయఁబడినట్టి § త్రిపురదైత్య-త్రిపురాసురులయొక్క § హాతికిన్-చావుగలవానికి. అనఁగా దేవతలెల్లఁ బ్రార్థింపఁగా వారికొఱకుఁ ద్రిపురాసురులఁ జంపెనని భావము § వేదాంత-ఉపనిషత్తులయొక్క § అర్థముయొక్క § అవన-పాలనమునందుఁగల § లీలా-విలాసముచేత § చరితార్థీకృత-సార్థకములుగా నొనర్పఁబడినట్టి § బహు-అనేకులైనట్టి § మహర్షి-గొప్పఋషులయొక్క § హర్షిత-సంతసమందినట్టి § మతికిన్-మనస్సుగలవానికి. అనఁగా వేదాంతార్థానుసరణంబుగఁ దానటించి మహర్షులయెన్నికలను సఫలమొందించెనని భావము.

౪౩-క. దక్షమఖధ్వంసునకుం । జక్షూభవదనలకుముదసఖహంసునకున్
భిక్షాసరిరంసునకు । న్నీక్షాసఫలితమనోజవిజిఘాంసునకున్

§ దక్ష-దక్షప్రజాపతియొక్క § మఖ-జన్నమునకు § ధ్వంసునకున్-చెఱిపినవానికి § చక్షూభవత్-నేత్రములగుచు

న్నీ§అనల-అగ్నిదేవుఁడుసు§సుముదసఖ-కలుప ఱేఁడున§హంస-సూర్యుఁడునుగలవానికి§భిక్షా- భిక్షకొఱకుముందు§ గిరంసున వర్ణా-క్రీడించునిచ్ఛతోఁగూడుకొన్నవానికి• భిక్షాటనమూర్తికనుట§వీక్షా-చూపుచేత-సఫలిత-నెఱవేర్పఁబడినస§మనో జ-మన్మథునియొక్క§విజిఘాంసునకుర్ణా-చంపనిచ్ఛగలవానికి •మూడవకంటమన్మథునేర్చినవానికనుట...............

౪౪-క. పశ్యత్ఫాలునకతిదృ। గ్దృశ్యద్రష్ట్రాదిభేదధీజాలునకుర్ణా
వశ్యావిద్యునకుశమా। వశ్యాసాద్యునకునిత్యవైశద్యునకుర్ణా

§ పశ్యత్-చూచుచున్న§ ఫాలునకుర్ణా-నుదురుగలవానికి• నుదుటఁగన్నుగలవానికనుట§ అతిదృక్-చూడనతిక్రమిం చినవాఁడు§దృశ్య-చూడఁదగినవాఁడు§ద్రష్టృ-చూచువాఁడు§ఆది-ఇవిమొదలుగాఁగల § భేద-భిన్నమొందిన § ధీ-బు ద్ధులయొక్క§జాలునకుర్ణా-సమూహముగలవానికి •ధీశబ్దములనుదవుతముబుద్ధిబలంబునఁదన్నుఁజూడరానివాఁడనియుఁ జూడఁదగినవాఁడనియుఁదానెరులఁజూచువాఁడనియునిట్లుభిన్నభావంబులనిరూపణముచేయుదురనిభావము§వశ్య-లో నువచేసికొనఁదగిన § అవిద్యునకుర్ణా - మాయగలవానికి• మాయచేనందఱమోహింపఁజేసినమునీశ్వరుఁడట్టిమాయచే దామోహమడరించునని భావము§ శమ-ఓర్పుచేత•ఇదిదమాదులకుపలక్షణము§అవశ్య-ముఖ్యముగ§ ఆసాద్యునకు-పొం దఁదగినవానికి§శమదమాదిగుణములుగలవారికేలభ్యుఁడని భావము § నిత్య-మైన§ వైశద్యునకు-నిర్మలత్వముగలవానికి -

౪౫-క. దేవాసురనరతిర్య। క్స్థావరబహుజంతుపూర్ణసంఖ్యాతిగరా
జీవభవాండఫలావి। ర్భావాకరవపురుదుంబరద్రుమునకుర్ణా

§ దేవ-వేలుపులు§అసుర-రక్కసులు§నర-మానుసులు§తిర్యక్-పసిపులుంగులులోనగునవి§స్థావర- నిలువరములు ననేకము§బహు - పెక్కులయిన§జంతు- మేకాల్పులచేత§పూర్ణ-నిండిన§ సంఖ్యాతిగ-ఎన్నికకుమీఱిన §రాజీవభవాండ-త మ్మిచూలిగుడ్డులనెడి§ఫల -మఱ్ఱిపండ్లయొక్క§ఆవిర్భావ-పుట్టుకకు§ఆకర- ఇరవయిన§వపుః- మేననెడి § ఉదుంబరద్రు మునకుర్ణా -మఱ్ఱిమ్రానుగలవానికి•అనఁగానసంఖ్యాత చరాచరజంతుసంఘాతసంయుతబ్రహ్మాండభాండసహస్రంబులు వటఫలంబులు వటపుటంబునంబోలెఁదనగాత్రంబునతిమాత్రంబుగనుప్పతిలనొప్పువాఁడని భావము..................

౪౬-క. దీపితరాగశివాత। నూపుంభ్రేక్షునకునాకుపీటిపురాంక
శ్రీపెదవేంకటనృపధీ। రూపాంబకలక్ష్యునకువిరూపాక్షునకుర్ణా

§ దీపిత-ప్రజ్వలితమైన§ రాగ-అనురాగముగల•అనఁగాఁగామోద్రిక్తురాలైనదనుట§శివా-పార్వతీదేవియనె డు§తనూ-కాంతకు§పుంభ్రేక్షునకుర్ణా -మన్మథుఁడైనవానికి§ ఆకుపీటిపురము§ అంక-చిహ్నముగాఁగల§ శ్రీ-సంపద్విశిష్టుఁ డగు§పెదవేంకటనృప-పెద్దవేంకటాద్రిరాజుయొక్క§ధీరూప-బుద్ధిస్వరూపమయిన§అంబక-నేత్రములకు§లక్ష్యునకుర్ణా- విషయమైనవానికి• అనఁగాఁబెదవేంకటాద్రివాలాయమునీశ్వరునిదనహృదయమునధ్యానించుచుండునని భావము § వి రూపాక్షునకుర్ణా-ఇట్టివిరూపాక్షస్వామికి§మీఁదటికన్వయము...

౪౭-వ. సభక్తికసమర్పితంబుగానాయొనర్పంబూనినరాఘవపాండవీయంబునకుఁగథాప్రారంభంబెట్టిదనిన

§సభక్తిక-భక్తితోఁగూడుకొన్నట్టు§ సమర్పితంబుగార్ణా-ఒసఁగఁబడ్డదిగా § నా-నాయొక్క§ఒనర్పర్ణా-రచియిం చుటకు§పూనిన-కడఁగిన§రాఘవపాండవీయంబునకుర్ణా-రాఘవపాండవీయమనుగ్రంథమునకు§కథాప్రారంభంబు- కథారంభము§ఎట్టిదనినర్ణా-ఎటువంటిదనఁగా...

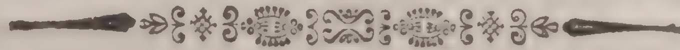
అవతరణిక ముగిసెను.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

రాఘవపాండవీయము - సవ్యాఖ్యానము - ప్రథమాశ్వాసము.

కథాప్రారంభము.

౧-ఆ-గీ. వెలయు నఖిలభువనములలోన వారణ। నగరిపురమతల్లి నాఁ దనర్చి
రాజ్యలక్ష్మి మిగులఁ బ్రబలన యోధ్య నా। రాజవినుతిఁ గనిన రాజధాని

వ్యాఖ్యానప్రారంభము.

రాఘవార్థము ౼ అఖిలభువనములలోన్ - సకలజగత్తులలోపల॥ ని॥ విష్టపంభువనంజగత్ - అని యమరము ❋ అవారణ - అనర్గళమైన ౼ నగరిపు-ఇంద్రుని యొక్క ౼ రమ-సంపదను • అవారణపదము గమకువిశేషణము ౼ తల్లి-పోషించునది ౼ నాన్-అనఁగా॥ ఉ॥ శ్రీయన గౌరి నాఁ బరఁగు చెల్వలయని సోమయాజి ప్రయోగము ❋ తనర్చి - ప్రకాశించినదై ౼ రాజ్యలక్ష్మి మిగులఁ బ్రబలఁగా ౼ ఇది యత్యుక్తి- ఇందుకు లక్షణము చంద్రాలోకమందు॥ శ్లో॥ అత్యుక్తిరద్భుతాతథ్యశౌర్యౌదార్యాదివర్ణనమ్। త్వయి దాతరి రాజేంద్ర యాచకాః కల్పశాఖినః- అని ❋ భువనములలోన వారణ- అనుచోట సంధి క- ఆంధ్రభాషాభూషణమందు॥ క॥ మానుగ విభక్తులందుం। బూనిన నురులులకు నచ్చు వోయినఁ బోవున్ అను లక్షణమువలన నుకారము లోపము ❋ రమతల్లియనుచోట॥ గీ॥ తుమనకారాంతరూప ప్రకాశితంబు। లై నపుంలింగములు దక్క నన్నిటికిని। బరఁగ సంబంధషష్ఠి పైఁ బ్రథమ యగును। దంతికన్నులు రమపల్లుతరువుకొమ్మ - అను లక్షణమువలన షష్ఠ్యర్థమందుఁ బ్రథమాంతరూపము ❋ అయోధ్య నాన్-అయోధ్యయనెడి పేరుగలదై ౼ రాజవినుతిఁ గనిన రాజధాని ౼ వెలయున్-సర్వోత్కృష్టమై వర్తించును॥ క॥ కృతిముఖమున దైవనమ। స్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండెన్। వితతాశీఃపద మొండెను। బ్రతిపాదింపఁగవలయు భద్రపేక్షన్-అను న్యాయమున వస్తునిర్దేశరూపమంగళము॥ క॥ శుభసుఖగురుత్రయ ధనకన। కభద్రమైశ్వర్యములఁ జేయుఁగవులకుఁ గావ్య। ప్రభులకుఁ గృతులకు మొదల। న్నభజసయనరతగణాళి నుల్లియ రేచా - అని ఛందమందుఁ జెప్పియున్నదిగనుక నాదియందు నగణప్రయోగము ❋ వెలయున్ అను నది శుభపదము-నకారమమృతబీజము. •••

భారతార్థము ౼ అఖిలభువనములలోన ౼ వారణనగరి-హస్తిపురము ౼ పురమతల్లి-పురశ్రేష్ఠమైనది ౼ నాన్-అనఁగా॥ స॥ మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాండముద్ఘతల్లజౌ- ప్రశస్తవాచకాన్యమూని యని - అ❋ అవారణనగరిపురమతల్లి యనుచోట॥ క॥ పొసఁగం బల్కెడు నెడఁ బో। ల్పెసఁగిన ప్రథమాంతముల పయిం గదిసిక చటతపలను। గసడదవ ల్రోది వచ్చు కవిజనమిత్రా- అని యాంధ్రభాషాభూషణమందును॥ క॥ ప్రథమాంతవిభక్తుల పైఁ। గథితములగు కచటతపలు గసడదవలగుం। బృథివిని విగజడదబలగుఁ। బ్రథమపు సున్నలుగ నాంతపదముల మీఁదన్ - అని యనంతుని ఛందమందును జెప్పినలక్షణమువలన-పకారమునకు వకారము రావలసినందుకుఁ దాతంభట్లుగారు కవిలోకచింతామణియందు॥ క॥ భిన్నపదప్రథమల పై। నున్న పకారంబు వత్వమొందును వళులన్। మున్నిజరూపము ప్రాసము। నన్నవరూపంబు దాల్చు నాలీకాత్మా- అని విశేషవిధులుగాఁ జెప్పిరి॥ శా॥ ఆ వాలుంగనుదోయి యానగు మొగం బా గుబ్బపాలిండ్ల పెం। పా వేణీరుచి యాతనూవిలసనం బా యొప్పులేఁ జెప్పనౌ। గైవారంబుగఁ గాని యవ్యయడశికఃకంపంబుతోఁ గూడ నా। హా పుట్టింప దె పుష్పధన్వు నయ్యబ్జాక్షి నీక్షించిన నని పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్య గారి ప్రయోగమును॥ ఉ॥ భూసుతకీర్తి బ్రహ్మకుఁ దుఫుట్టఁగ దోడ నెపుట్టు నస్తవ జ్ఞానము నియుప మొకలయును కవిత్రయము వారి ప్రయోగములును వ్రాసినందువలనఁ బ్రథమాంతముమీఁది పకారమున

ఉవకారాదేశము (హ్ర)స్వస్థానమందు నిత్యముగా వచ్చును-యతిస్థానమందు రాదు - ఇతరత్ర యేదైనఁ జెప్పవచ్చునన్న ట్టాయెనుగనుక - వారణనగరిపురమతల్లియని చెప్పవచ్చును - కాఁగా నేసూరపరాజుగారి యీఁదటి పద్యముఁ దమసుపముఖ తసముదాటోపారిపఙ్క్తిరథుఁడని రాఘవార్థమందుఁ జెప్పినారు ✽ ప్రకృతము ॥ తనర్చు-ప్రకాశించినదై ॥ అయోధ్య - యుద్ధము చేయశక్యము గానిది • యోద్ధుః శక్యా-అయోధ్యా యనునర్థమందు ✽ ఋహలోర్ణ్యత్ ॥ తనుసూత్రమున ణ్యత్ప్రత్యయాంతము ✽ విదుఫులు మరుఁదెనుఁగగుసుక నాఁ-అనఁగా ॥ రాజ-విద్వేశ రాజులచేత నైన ॥ పినుటగనినక రాజధాని-సింహాసనస్థలమైనదిక వెలయును- క్రియ.

౨ - క. ఆపట్టణమే లెదుపృథి। వీపాలుఁడు భ్రుకుటిమాత్ర విముఖితసముదా
టోపారిపఙ్క్తిరథుఁడు । దీపించును దారనీతిధృత రాష్ట్రుఁడనన్

భా॥ భ్రుకుటిమాత్ర-బొమముడిచేత నే॥ని॥మాత్రం కార్త్స్న్యే వధారణేయని-అ✽ విముఖిత-పరాఙ్ముఖములుగాఁ జేయఁబడిన ✽ తత్కరోతితిణ్యం తాత్కర్మణి క్తః-అని క్తప్రత్యయాంతము॥ శ్లో॥ సువర్ణదండైకసితాతపత్రితజ్వలత్ప్రతాపావళికీర్తిమండలః అని నైషధము ✽ సముదాటోప-గర్వాతిశయముతోఁగూడినక అరి-శత్రువులయొక్క పఙ్క్తిశ్రేణులయొక్క రథుఁడు-రథములుగలవాఁడు • విముఖితపదముకు రథపఙ్క్తి విశేషణముక ఉదారనీతి-ఘనమైననీతిగలవాఁడు॥ని॥ ఉదారో దాతృమహతోః-అని-అ✽ ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్దీపించును॥ రా॥ భ్రుకుటిమాత్ర విముఖితులైన సముదాటోపారులుగలవాఁడు ॥ పఙ్క్తిరథుఁడు-దశరథుఁడు॥ని॥ పఙ్క్తిస్స్యాద్దశమచ్ఛందోదశసంఖ్యావళీషుచ- అని విశ్వనిఘంటు ✽ ఉదారనీతిచేత ॥ ధృత-ధరింపఁబడిన ॥ రాష్ట్రుఁడు-దేశముగలవాఁడు ॥ అనన్-అనఁగా ॥ ఉద్దీపించును- క్రియ

౩ - చ. తెలివిన తిప్రగల్భుఁడసదృశ్బలుఁ డాతఁడు భీష్మచాపకౌ। శలమె సహాయమైయ
మరశత్రుల నేపడఁపన్వలంతియై । నిలుకడ నేలె విశ్వధరణి గనమిత్ర కులంబు వై
భవోజ్జ్వలతఁ దలిర్పఁ బౌరవసుసంతతి రాజులకెల్ల హెచ్చుగన్ ✽✽✽✽✽✽

రా॥ అసదృశ్బలుఁడు-సరిలేనిబలముగలవాఁడు॥ని॥సదృశస్సదృశస్సదృక్-ని-అ✽ ఆతఁడు-దశరథుఁడు ॥ భీష్మ-భయంకరమైన ॥ చాపకౌశలమె-వింటియందలి నేర్పే • ధనుర్విద్యయనుట ॥ సహాయమై ॥ అమరశత్రులన్-అసురులను ॥ పడఁపన్-కొంచెముపఱుచుచుండఁగా ॥ వలంతినై సమర్థుఁడై ॥ తనయొక్క ॥ మిత్రకులంబు సూర్యకులము॥ని॥ద్యుమణిస్తరణిర్మిత్రః-అని-అ✽ వైభవములయొక్క ॥ ఉజ్జ్వలతన్-అధిక్యముచేత • తల్పాగ్యయాంతము ॥ తలిర్పన్-ప్రకాశించునట్లుగా ॥ పౌర-పట్టణపు వారియొక్క ॥ వసు-ధనములయొక్క॥ని॥వసురత్నే ధనేపి చ యని-అ✽ సంతతి - సమూహముక రాజులకెల్లక హెచ్చుగన్-అధికమగునట్లుగాక విశ్వధరణిన్-సమస్తభూమిని॥ని॥విశ్వంకృత్స్నమ్ శేషమ్ని-అ✽ నిలుకడన్-వంశపారంపర్యముగా ॥ ఏలెను • రాజులయొక్క సంపదయును క్తసిద్ధము-ఇది కావ్యార్థాపత్త్యలంకారము॥ శ్లో॥ కైముత్యేనార్థసంసిద్ధిః కావ్యార్థాపత్తిరిష్యతేయని॥ భా॥ తెలివిన్ బుద్ధిచేత ॥ అతిప్రగల్భుఁడు - అసదృశ్బలుఁడు-దృష్టిబలసహితుఁడు కానివాఁడు ॥ ధృతరాష్ట్రుఁడు ॥ భీష్మునియొక్క చాపకౌశలమే సహాయమైయమరఁగా శత్రులను ॥ పడపన్ పట్టుపెట్టుటకు ॥ వలంతియై ॥ మిత్రకులంబు-బంధువులయొక్క కులము ॥ తలిర్ప ॥ పౌరవ-పూరుసంబంధమైన ॥ సుసంతతి-సత్కులమందుఁగల॥ని॥సంతతిర్గోత్ర జననకులానియని-అ✽ రాజులకెల్లన్-యయాతిభరతుఁడు మొదలయిన రాజులకందఱికిని ॥ హెచ్చుగ ॥ ఏలెను- క్రియ.

౪ - క. సుబలతనయగుణమహిమం। బ్రబలితనకు దారధర్మపాలనలీలన్
సొబగొందివ న్నెదేఁగా। విబుధస్తుతుఁడవ్విభుండు వెలసెన్నగణిన్

భా॥ సుబలతనయ-గాంధారిక గుణ-సౌశీల్యాదిగుణములయొక్క ॥ మహిమన్- మహిమచేత॥క॥ విసుతద్వితీయస ప్తమి । కినిమటి మూఁడవవిభక్తికినిన్ గానౌ। వినని౦పుపుట్టుపట్టున । నను వెటిఁగి ప్రబంధములఁ బరోయాంబు ధిశయనా

అనికపిలోకచింతామణియందు ॥ ప్రబలితసుస ॥ ఉదారధర్మ-స్మృత్యుక్తమైనభార్యాధర్మముయొక్క • పతివ్రతాచారముయొక్కయనుట॥ శ్లో ॥ ఆర్తార్తేముదితేహృష్టాప్రోషితేమలినాకృశా - మృతేమ్రియేతయాపత్యౌసాస్త్రీజ్ఞేయాపతివ్రతా యనిస్మృతి ॥ ని॥ధర్మఃపుణ్యేయమేన్యాయేస్వభావాచారయోఃక్రతౌయని - అ ✻ పాలనలీలచేత॥ శ్లో॥ ప్రదిత్సతస్స్వంపితురంధమాత్మనోనిశమ్యభర్తారమగాధసమ్మదా-అరుంధతీకీర్తిమసౌనిరుంధతీబబంధపట్టేనదృశౌపతివ్రతాయని బాలభాగవతమందుననుజెప్పియున్నదిగనుక ✻ సొబగొందిన - ఒప్పినదై ॥ వన్నెదేఁగా ॥ శ్లో ॥ అనసూలాంచిమలాంగింకుశలాంకులజాంసుశీలసంపన్నామ్ । పత్నీలకారాంభార్యాంపురుషగుణ్యాధికోలభతే యనిచెప్పవురుగనుక ✻ విబుధస్తుతుఁడు-పెద్దలచేతస్తోత్రముచేయఁబడినవాఁడు॥ని॥ విబుధఃపండితేదేవేయని-వి ✻ అవ్విభుఁడు. ఆధృతరాష్ట్రుఁడు ॥ వెలసెను.

రాజ ॥ సుబలత-బలిమి•బహువ్రీహిమీఁదితల్ప్రత్యయాంతము ॥ నయగుణమహిమచేతఁబ్రబలియుదారధర్మపాలనలీలచేతసొబగొందితనకువన్నెదేఁగా• ఈయర్థమునసుబలతయనునదికర్తృపదము ॥ విబుధ-దేవతలచే ॥ స్తుతుఁడు ॥ అవ్విభుఁడు-దశరథుఁడు ॥ వెలసెను ✻ అర్థాంతరము ॥ సుబలతన్-బలిమిచేతను ॥ అయగుణ-భాగ్యలక్షణములయొక్క ని॥ అయశ్శుభావహోవిధియని - అ ॥ ని॥ గుణఃప్రధానేతరభాగాదౌమౌర్వ్యాంసూదేవృకోదరేయని-వి ✻ మహిమచేతబ్రబలి ॥ ఉదారధర్మపాలన-మస్తనిగ్రహశిష్టానుగ్రహాదిధర్మములయొక్కసంరక్షణము ✻ న్యాసశ్రంధోయుచ్ఛాసియా ప్రత్యయాంతముగనుకఁబాలనాశబ్దము స్త్రీలింగము॥ఉ॥ పాండవసైన్యసంఘపరిపాలనసేయనితండయుంచుగ్ర।స్తుండభిషేకసంపదపశోభితుఁజేయఁగననిసోమయాజియు స్త్రీలింగముగాఁబ్రయోగించినాఁడు-ఇటువంటిశబ్దములుల్యుట్ప్రత్యయాంతములైనపుంనపుంసకలింగములునవునుగనుక రెండులింగములునుగలవనిముందునుజెలిసికొనునది ॥ వన్నెదేఁగా• ఈయర్థమునధర్మపాలనయనునదికర్తృపదము ॥ వెలసెను

౫-క. అనినీడులేనికడిమిం। దనరారునతిప్రతాపితదనుజుఁడతఁడు
ర్వనిగలనృపతులనందఱు। నరికరిగాఁపులుగఁజేసెనదృప్తస్ఫురణన్

తా॥ అనిన్-యుద్ధమునందు ॥ కడిమిన్-శౌర్యముచేత ॥ తనరారునట్టి ॥ అతిప్రతాపితదనుజుఁడు-మిక్కిలితపింపఁజేయఁబడినదనుజులుగలవాఁడు॥శ్లో॥ సకలసేయుగమూర్ధ్నిసహాయతాంరఘుపతర్గప్రతిపద్యమహారథః। స్వభుజవీర్యమవాపయదుచ్ఛ్రితంసురవధూరవధూతభయాశరైః-అనికాళిదాసుచెప్పినాఁడుగనుక ✻ అతఁడు-దశరథుఁడు ॥ నృపతులనందఱినరిగాఁపులుగఁజేసెను ॥ ఖా ॥ అతిప్రతాపి-అధికప్రతాపముగలట్టితసనుజుఁడు-ఆధృతరాష్ట్రునితమ్ముఁడైనపాండురాజు• కర్తృధారయము ॥ తనరాదనుక ॥ అతఁడు-ఆపాండురాజు ॥ నృపతులనరిగాఁపులుగఁజేసెననియన్వయము

౬-క. తానన్నమాటయింద్రుసా। నైనవలఁఘ్యముయిపేర్చునట్లుగనెంతేఁ
బూనికచెల్లింపుచుజగ। తీనుతవిక్రముఁడొనర్చెదిగ్విజయంబున్

తా॥ తానన్న-అన్నమాట-జ్యేష్ఠుఁడైనధృతరాష్ట్రునివాక్యము ॥ కడమ-రెంటికిసరి॥ రా ॥ తానన్నమాట-తానాడినమాట

౭-సీ. దృఢిఁగుంతిమద్రభూపతులనెయ్యపుఁగన్యకలననవాలుఁగూపులజయించి। యలరాజునతనుజయశ్రీలవరియించె
యువనసౌరాష్ట్రభూనాథులగెలిచె। ద్రవిడకళింగసాల్వవిదర్భవసుధాధిపతులనోడించికప్పములుగొనియెఁ।
జోళనేపాళపాంచాలకేరళమత్స్యవత్సభూపతులగర్వమడఁచె। శకయవనగంధరఘుర్జరకాశ్మీరసింధు। లాట
భూపాలముఖ్యులనోటువఱచె। జగతిఁగోసలకేకయమగధులతన। యలవరించినయాజ్ఞలోమెలఁగఁజేసె ✻ ✻

తా ॥ ధృతిన్-ధైర్యముచేత ॥ కుంతిమద్రదేశాధీశ్వరులను ॥ నెయ్యపుఁగన్యకలన - ఇంపైనకోమలీకమునసేయనుటకు ఈదిక్కున [illegible] కావ్యాలంకారమాడానిశియంతు।గీ।విశ్రుతులుహేమచంద్రత్రివిక్రమాదు।లొసఁగఁజూపిరిప్రాకృతంబునకుఁదోషానంద్రభాషయాఁప్రాకృతాహ్వయమెకానవలయుఁ [illegible] బులువరుసఁదెలియ ॥ వనల

కసిద్ధాంతరములు।పొడివినవర్ణములుదూలిపోఁబలుకఁగనర్థమై ప్రాకృతనిభమగు । నదితద్భవపదమునాఁగనభిమతమ య్యెనని చెప్పినలక్షణమువలన - కన్యకాశబ్దము ప్రాకృతమున * మనయానామ్ - అధోవర్తమానానాంమకారనకార యకారాణాంలోపస్స్యాత్తనికియ్యవడికిలోపమువచ్చి * శేషాదేశస్యాహోచో ఘోః-అదశిష్టస్యాచఃపగస్యసంయుక్తా దేశస్యాహరస్యహాలోద్విత్వంభవతియనినకారద్విత్వమునువచ్చియంత్యకకారములుప్తమైయుపర్యకారమునకుయకార శ్రవణమురాఁగా-కన్నయా-అనియుండును- ప్రాకృతాపభ్రంశరూపమైతద్భవమయ్యెనేనిఁదెనుఁగునఁగన్నియయ నవలెను-కన్యాశబ్దమేతద్భవమయ్యెనేనిగన్నెయనియుండునుగనుకబహువచనమందుఁగన్నియలుకన్నెలనవలెఁగాకభా రతార్థమందుఁగన్నెకలనికన్యకాశబ్దముమీఁదనంత్యకకారముయకారముగాకయేమద్వైత్వమువచ్చి తెనుఁగైయుండమ ఎట్టువిచారించినను-రెండర్థములకుసరిపోదనిసందేహింతురు-గ్రంథకర్తకన్నెకలననయనిమొత్తమునిలువఁజెప్పలేదు-అది లేఖదోషము॥గీ॥ పుడమిస్త్రీలింగశబ్దంబుకడకకార-మునకుతచ్ఛయకారంబుగనఁగఁగొన్ని - మొదలనెత్వంబునగుఁగి య్యవడియు నగును-జడ్డయగుచోటనైశాటచక్రశమన॥గీ॥వధునికకుఁజెల్లువదినియవదినెయునఁగ।వర్ణికకుఁజెల్లువన్నియ వన్నెవన్య - యనఁగనీరీతినతాక్షితఁబునకుఁజెల్లు- మంత్రియముదొడ్డమునైమువుత్యమనఁగ।ముక్తమేమహాక్షితము-అనిక విలోకచింతామణియందుఁజెప్పినలక్షణమువలనఁగన్యకాశబ్దముమీఁదఁదెనుఁగునఁగన్యయనికియ్యవడియుండనేచెప్పినా రు-కాఁగాభారతార్థమందుఁగన్యకలనని చెప్పవచ్చును॰తత్సమపదము§ప్రకృతము§ వాలుమూపులఁ-తీక్ష్ణబాణములచేత§ జయించి§అతను-విస్తారములయిన§జయశ్రీలనువరియించెను § కోసలకేకయమగధులయొక్క § తనయలఁ-కౌసల్యాకై కేయీసుమిత్రలను§వరించినయాజ్ఞలోమెలఁగఁజేసెను॰తనయులవరించికోసలకేకయమగధులనుదనయాజ్ఞలోమెలఁగఁ జేసెననియుఁజెప్పవచ్చును॥భా§కృతిఁ - సంతోషముచేత॥ని॥ధృతిర్యోగాంతరేధైర్యేధారణాధ్వరతుష్టిషు-అని.వి * కుంతిమద్రభూపతులయొక్క § నెయ్యపుఁగన్యకలఁ-కుంతీమాద్రులను§ననవాలుఁమూపులఁ-పుష్పబాణములచేత § జ యించి§అలరారు ఒప్పుచున్న §అతను-మన్మథునికి§జయశ్రీలఁ-జయశ్రీలయినవారిని§కన్యకలనువిశేషణము§ వరియిం చెఁ-వివాహమాడెను§కడమసమానార్థము§కోసలకేకయమగధులఁ-ఈదేశములరాజులను*తద్రాజస్యబహుషుతే నైవాస్త్రియామని-ఆప్రత్యయలోపము * తనయొక్క§అలవరించిన-నియమించిన॥క॥అచ్చుగఁబెరయచ్చులపై- యచ్చుయకారంబుఁదాల్చునజలాయిరావే - యిచ్చయపూర్వమునావిని - యచ్చెగునైయుండేనానుదాహరణంబులని యాంధ్రభాషాభూషణము * ఆజ్ఞలోమెలఁగఁజేసెను.

౮ - సీ, కొందఱుతనవార్తకోనసోఁకినంతనకొందఱువృత్తాంతగుణతకతనఁ। గొందఱుభేరినిర్ఘోషంబులాలించి
కొందఱుబలరజోబృందమరసి।కొందఱునాసీరకోలాహలంబుఁగొందఱుమణికేతుకోటివీక్షఁ।గొందఱు
కోదండగుణటంకృతులువినికొందఱుహయక్రియాకులతఁజెంది।కొందఱొకటిరెండేటులకోలఁదిగలిగి।వివి
ధదిగ్దేశనృపతులువిరిగిపాఱి।నవనియందునుయుద్ధవిహారమునకు।మాఱులేకయవిహరించెమనుజవిభుఁడు

భా॥రా॥ రెంటికిని సమానము § భేరినిర్ఘోషమనెడుచిహ్నఁదెనుఁగుసప్తమి.

౯ - మ, తలఁపంజొప్పడియొప్పెనప్పడుతమద్యజైత్రయాత్రాసముత్కలికారింఖదసం
ఖ్యసంఖ్యజయవత్కంఖాణరింఖావిశృంఖలసంఘాతధరాపరాగపటలాక్రాం
తంబుమిన్నెగనర్గళభేరీరవనిర్గళద్గగనరేఖాలేపపంకాకృతిఁ॥ * * * * * *

రా॥భా॥ రెండర్థములకుసమానము§తతి -ఆరాజుయొక్క§ఉద్యత్-ప్రకాశింపుచున్న§జైత్రయాత్రయందు§స ముత్కలికా- అధికోత్కంఠచేత॥ని॥ఉత్కంఠోత్కలికేసమేయని-అ * రింఖత్-సంచరింపుచున్న వై§ అసంఖ్యములై న§సంఖ్య- యుద్ధములయందు॥ని॥మృధమాస్కందనంసంఖ్యమని-అ * జయవత్-జయములుగలవియునైన § కంఖాణ- అశ్వవిశేషములయొక్క§రింఖా-గొరిసెలచేత§విశృంఖలమానట్టుగా§సంఘాత-త్రొక్కఁబడిన§ధరా- భూమియందుఁగల§

పరాగ-ధూళియొక్క § పటలముచేత § ఆక్రాంతంబు-ఆక్రమింపఁబడినదై నక్షమిన్నైగు-ఆకాశగంగ.క న్నుపసమున్నలన
గ్రహములైన ఖేచరవములచేత § నిండిత్-పగులుచున్న § గగన-ఆకాశముయొక్క § రేఖా-బటికెలకు § ఆత పాన్ని మై §
పఁక-బురదయొక్క § ఆకృతిన్-సామ్యముచేత § తలఁపన్-ఊహించుటకు § చొప్పడి-యుక్తమై § ఒప్పెను॥ శ్లో॥ సంబంధాతి
శక్తిస్స్యాద సంబంధే యోగకల్పనమ్। సౌధాగ్రాణి పురస్యాస్య స్పృశంతి విధుమండలమ్॥ సంబంధాతిశయోక్త్యలంకారము

౧౦-చ. తురగఖురాహతక్షితిజధూళిచయస్థగితాంబరంబుతో । నొరయుచుఁ దప్పకుండ
గజసముత్కరమున్ను మూడనొప్పెది । క్కరివరయూథముత్సరవిగాఢతఁ జేసిన
మస్తమైన యుద్ధరదనపైకి నెత్తుకొని తాల్చెడినో యనఁ జుండఁ జూపఁబుల్ ॥ ❋❋

భా॥ తా॥ రెంటికిసమము-సులభము.

౧౧-మ. జవవద్ఘోటకపాటితక్షితిరజస్సంక్రాంతి చేనింకుసిం । ధువులంగ్రన్న యనుదివ్యకీర్తి
పికీఁదోఁత్రోనించెఁదన్నాగముల్ । నవనిర్యన్మదనిర్ఝరౌఘమునఁ శుండాశీకరో
ర్ధ్వప్రవర్షవిధిం దానను జేసిసింధురముల ప్రఖ్యాతి గాంచెఁ గిరుల్ ॥ ❋❋❋

రా॥ భా § రెంటికిసమము § ఇంకు-ఇంకెను § సింధువులన్-సముద్రములను ఆకాశగంగను॥ నీ॥ దేశే నదవిశేషేఽబ్ధౌ
సింధుర్నా సరితి స్త్రియామ్-అని-అ❋ సేనాధూళి సర్వత్ర వ్యాపించి యాకాశగంగను సముద్రములను నింకించెనని యతి
శయోక్తి § నన్నాగముల్-ఆ సేనాగజములు § నవనిర్యన్మదనిర్ఝర-రౌఘములచేతను॥ ని॥ ప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః-అ
ని-అ॥ నీ॥ ఓఘో బృందేంభసాం రయే యని-అ❋ శుండా-తొండములయొక్క॥ ని॥ శుండా తు బలహస్తిన్యాం మదిరా కరిహ
స్తయోః-అని-వి❋ శీకర-జలకణములయొక్క § ఊర్ధ్వ-ప్రవర్షవిధిన్-పొడవుగాఁ జల్లుటచేతను § ఉర్వికిన్-భూమికి § ది
విక్-§ ఆకాశమునకును. క్రమాలంకారము॥ క॥ వ్యోశబ్దమునకు దివియును । భూశబ్దంబునకు భువియుఁ బూనఁగవలయున్ ।
నాశబ్దము నావయగు । న్యాసితరాజన్వదంబు రాజనఁ జెల్లునని తాతంభట్లు❋ క్రమ్మఱన్-తిరుగ § నించెను॥ క॥ స్థావరతిర్య
క్ప్రభృతుల । కే వెరపునఁ గ్రియలు నలఁప నేకవచనముల్ । దేవమనుష్యాది క్రియ । భావింపఁగ నేకవచన బహువచనంబౌ న
నికేతన❋ దానను జేసి-అటుకనుక నేకసింధురములు ❋ సింధూన్ రాంతి దదతీతి సింధురాః- రాదానేయను ధాతువు - ఈ
యర్థము గలసింధురముల నెడి ప్రఖ్యాతిని గిరులు గాంచెను- నిరుక్త్యలంకారము శ్లో॥ నిరుక్తిర్యోగతో నామ్నామన్యార్థత్వ
ప్రకల్పనమ్। ఈదృశైశ్చరితైర్జానే సత్యం దోషాకరో భవాన్-అని

౧౨-సీ॥ గంభీరవేదిలక్షణలక్షితంబులై తనరారు భద్రదంతావళములు । నారట్టసింధుగాంధారాది భవములై కొమ
లు శ్రీవృక్షకీఘోటకములు । పద్మనాల్గుజాతులఁ ద్రిదివకాంతలవిూఱు పద్మినీజాతి సౌభాగ్యవతులు । కడునమ్మిత
ములై నకనకరత్నాంశుక చందనాదిసువస్తుసంపదలును । నఖిలదిగ్దేశభూపసమర్పితంబు । లగుచు వరణంబు గతి
దోఁనంపుగుడు దేరఁ । దనువరించు జయశ్రీలఁ గొనుచు నతఁడు । పురికి జను సొంపు వాగగోచరతఁ బరఁగె ॥ ❋❋❋

భా॥ తా॥ రెండర్థములకు సమము § గంభీరవేదుల నెడు గజవిశేషములయొక్క-లక్షణములచేత § లక్షితంబులై-తెనుప
ట్టినవై ॥ శ్లో॥ త్వగ్భేదాచ్ఛోణితస్రావాన్మాంసస్య దళనాదపి । ఆత్మానం యో న జానాతి తస్య గంభీరవేదితా యని హస్త్యాయుర్వేద
శ్రీయమందును॥ శ్లో॥ చిరకాలేన యో వేత్తి శిక్షాం పరిచితామపి । గంభీరవేది విజ్ఞేయస్స గజో గజవేదిభిః-అని రాజప్రశ్రియ
మునందునుఁ జెప్పియున్నది ❋ తనరారు- ఒప్పుచున్న § భద్రదంతావళములు-పట్టపుకేనుఁగులును § ఆరట్టసింధుగాం
ధారాదిభవములై § కొమలు-చెలఁగుచున్న. ఈ దేశములయశ్వములు త్తమములుగనుక § శ్రీవృక్షకీఘోటకములు॥ శ్లో॥ వ
క్షో భవావర్తచతుష్టయంచ కంఠే భవేద్యస్య చరోచమానః । శ్రీవృక్షకీనామహయస్స భర్తుః పుత్రప్రపౌత్రాభివివృద్ధి
హేతుస్స్యాత్ సహయలీలావతి॥ ని॥ శ్రీవృక్షకీ వక్షసిచ్ఛేదో మావర్తో ముఖే పిచయని వైజయంతి నిఘంటువు ❋ పద్మనాల్గుజా
తులన్-బ్రహ్మ-క్షత్రియ-వైశ్య-శూద్ర-వ్యావహారిక-గోరక్షక-శిల్పక-పంచాహణ-కుంభకార-తంతువాయ-కౌశిక-
రజక-వస్త్రచ్ఛేదక-చర్మకార-తిలఘాత-లుబ్ధక-చండాల-మాతంగుల నెడుపదునెనిమిదిజాతులందు బ్రాహ్మణజాతి ము

నరబాహ్యులయినలుబ్ధకచండాలమాతంగజాతులును వినాకడమపమనాలుగుజాతులయందును త్రివిధకాంతలమీఱుచు న్నవిపద్మినీజాతిసౌభాగ్యవతులును. పద్మినీజాతిలక్షణము రతిరహస్యమందు। శ్లో॥ కమలముకుళమృద్వీఫుల్లరాజీవగంధీసుర తపయసియస్యాస్సౌరభందివ్యమంగ। చకితమృగదృగాభే ప్రాంతరక్తేచనేత్రే స్తనయుగళమనర్ఘ్యం శ్రీఫలశ్రీవిడంబి॥ తిలకుసుమసమానాంబిభ్రతీనాసికాంచద్విజగురుసురపూజా శ్రద్ధధానా సదైవ। కువలయదళకాంతిః కాపిచాంపేయ కాంతిఃవికచకమలకోశాకారకామాతపత్రా। వ్రజతిమృదుసలీలంరాజహంసీవతన్వీ త్రివళిలలితమధ్యాహంసవాణీ సువేషా। మృదుశుచిలఘుభుక్తేమానినీగాఢలజ్జా ధవళకుసుమవాసోవల్లభాపద్మినీస్యాత్ అని చెప్పియున్నది ✽ చందనాదిసువస్తుసంపదలును అగణ్యంబుగ అర్ధ-హరణమునిచ్చినట్లుతోన. వెంటనే. కడమసులభము.

౧౩-క, తనపాండుసమాఖ్యజగంబున వెలయఁగనిట్లుసకలభూనాథులనా
త్మనిదేశవర్తనులుగా। నొనరించెనితాంతవైభవోజ్జ్వలుఁడగుచున్

రా॥ ఈపద్యమునకుఁగర్తృపదము నరనాథుఁడని ముందటిపద్యములోనున్నది ✽ పాండు-శుభ్రమైన॥ని॥ హరిణః పాండురః పాండుః అని-అ✽ సమాఖ్య-కీర్తి॥ని॥ యశఃకీర్తిస్సమాఖ్యాచ యని-అ✽ కడమసులభము ✽ భా॥ నయొక్క-పాండుసమాఖ్య-పాండురాజను పేరు॥ని॥ ఆఖ్యాహ్వేఅభిధానంచ-యని-అ✽ కడమసులభము ✽ సం-ఉపసర్గము

వ. ఇట్లు యథేష్టభోగంబులఁ బ్రవర్తిల్లుచు నొక్కనాఁడు తనమనంబున

౧౪-చ. శ్రమముడుగుందనూజడిమ జాఱుఁజలాచలలక్ష్యభేదన। క్రమములెఱుంగవ
చ్చుసుదిఁగానఁబడుం బరజాతిభీతికో। పములవిచేష్టితంబులివిభానమునందల
పోయనన్నిచం। దములఁ బ్రియంబెయంచు నరనాథుఁడు వేటకునుద్యతాత్ముఁడై

రెంటికి నేకార్థము ✽ వేఁట ప్రశస్తమని॥ శ్లో॥ పరిచయంచలలక్ష్యనిపాతనే భయరుషోశ్చ తదింగితబోధనం। శ్రమజయాత్ప్రగుణాంచకరోత్యసౌ తనుమతోసుమతస్సచివైర్మృగయాయయని కాళిదాసువలెనే చెప్పినాఁడు ✽ నైషధమందును॥ శ్లో॥ మృగయాహూయనభూభృతాంఘ్నతాఘ్నని చెప్పియున్నదిగనుక ✽ అన్నిచందములఁ బ్రియంబెయంచు నరనాథుఁడ నెడిదిక్కునడాపలిసున్నకునకారము యతిగాఁ జెల్లినందుకు లక్షణము కవిలోకచింతామణియందు ✽ గీ॥ టతపవర్గాక్షరములకు డాపలించి యొనరనూదినబిందువులుండెనేని। వరుసణనమువలగు వానికెల్ల। నవనిఁగొండలు సుకవులయనుమతము న॥ చ॥ కినుకఁజళుక్యవంశనృపకేసరి వ్రేసినచోఁ కృపాణకుం। డనమనఁగల్గుఁబోసుగణత్వముతత్పదపారిజాతవం। దనమునఁగల్గుఁబోమనుజనాథత దర్పటదర్శనావలం। బనమునఁగల్గుఁబోఁగహన మధ్య నివాసముశత్రుకోటికినని కావ్యాలంకారచూడామణి

౧౫ - క. అతివినయాన్వితకుంతియు। ధృతిమహిమాద్రియునగుచునతిప్రీతితరం
గితమతులై తనుఁగొలువఁగ। జతురమృగయులేగుదేరఁజనియొవ్వనికిన్

భా॥ అతివినయాన్విత-అత్యంతవినయముతోఁగూడిన కుంతియును ధృతి-ధైర్యమునకును మహి-స్థానమైన మాద్రియును॥ క॥ వనితాయను-చోవనితయా। జననీయనుపలుకుచోటజననియునువధూ। యనుచో వధువును దెనుఁగునఁ। జను నాయీాయాలుడుపలఁ జనుపలుకులకు ననికుంతియు మాద్రియునన్నందుకుఁగా వ్యాలంకారచూడామణియందు లక్షణము ✽ నగుచున్-నవ్వుచును అతిప్రీతి-అత్యంతసంతోషరసముచేత తరంగిత-పగంపగలుగలదైన ✽ తదస్య సంజాతం తారకాదిభ్య ఇతచ్ ఇతి ఇతచ్ప్రత్యయాంతము ✽ మతులై-బుద్ధిగలవారై తనుఁగొలువఁగ చతుర-సమర్థులైన మృగయులు-వేఁటకాండ్రను॥ని॥ మృగయుర్లుబ్ధకశ్చసయని-అ ✽ పగుదేరఁగా వనికిన్-వనమునకుచనియెను

రా॥ అతివినయాన్వితులైనకుంతియున్-ఈపెలుగలవారు-గలవాఁడు॥ని॥ ప్రాసస్తుకుంతః-అని-అ ✽ కుంతాపహాంసంతీతికుంతినః-అనెడుమతుబంతశబ్దముమీఁదబహువ్రీహి-ఈదిక్కునఁగ ప్రత్యయరహితముగాఁ జెప్పినందుకు భారవి ప్రయోగము॥ శ్లో॥ పృథుకదంబకదంబకరాజితం ప్రథితమాలతమాలవనాకులం। లఘుతుషారతుషారజలచ్యుతంధృతస

హాసదానసదంతసత్కా? ❋ ధృతిమహీనః క్షత్రియః-సర్వోత్తమైనవాఁడు. అగ్రాంతరమున్ ధృతిమహా-ధైర్యలక్ష్మి చేత హీనుఁడు కాని, హిమవత్పర్వతమువంటి వాఁడును నగుచు కొలువఁగా-కొలిచి మిత్రమైన్య మృగయలను బగుదేఁగా వాఁగాగ్రచనిమెను. ౧౬-వ. ఇట్లు సనిచని వివిధమృగంబుల వేఁటాడుచుం దిరిగి తిరిగి, రెంటికిసరి-సులభము

౧౭-క. నెలకొనియె వేఁటతమి నబ్బలియుఁడు శిశిరనగరుచిరపరిసరమహిమం
గలతమసతీరసికతావిలసనములు డెందమునకు విందొనరింపన్

టీ॥ అబ్బలియుఁడు-దశరథుఁడు, శిశిరనగ-శీతలవృత్తులచేత॥ని॥ శైలవృద్ధౌనగావగౌ యని. అ ❋ రుచిర-మనోహరములైన పరిసర-ప్రాంతభూములయొక్క॥ని॥ పర్యంతభూః పరిసరః-అని. అ ❋ మహిమంగల-మహిమను గలిగినట్టి. అసున్నయున్న-హోనెలసున్నవచ్చినఁ దకులతుణము॥క॥ కుటుచలతుగహల్లుకుం- బిలుసన్నెలకొన్నయట్టి బిందువులేల్లన్-నెలయఁగనూడుచుఁ దేలుచు- నెల పైలుగుఁ దెలఁగు నెల్లు చుండుం గృతులనియాంధ్రభాషాభూషణము ❋ తమసతమసానదియొక్క. తెనుఁగుపష్టిక్లీగ-గట్టులయందుఁ గల సికతా-ఇసుకదిబ్బలయొక్క॥ని॥ సికతావాలుకాయాంచ సైకతేస్వామయాంతరేయని. వి ❋ విలసనములు-ఒప్పిదములు. ల్యడంతమున్ డెందమునకున్-మనస్సునకు. చేసియ పడమున్ విందొనరింప వేఁటతమి యందున్ నెలకొనియెన్-స్థిరుఁడయ్యెను॥ భా॥ అబ్బలియుఁడు-పాండురాజున్ శిశిరనగ - హిమవత్పర్వతముయొక్క రుచిరమైనపరిసరమహియందున్ నుంగలతమ - అత్యంతశుభములైనసతీ-కుంతీమాద్రులయొక్క రసికతావిలసనములు-రసికత్వవిలాసములు. మంగళతమశబ్దముగ సికతశబ్దమునకు విశేషణమున్ డెందమునకు విందొనరింపఁగా వేఁటతమి చేతమహియందు నెలకొనియెనని యన్వయము

౧౮-ఉ. హారిమృగవ్యనవ్యవిహితాదరుఁడాధరణీతలేశుఁడు। ధ్వాంతచిత శ్రమాకలితుఁ
డైకడు మెచ్చె సురాపగాజలా।సారసమాగమార్హతమసారససాదససారసౌర
భో।దీరణకారణంబునతిధీరసమీరకిశోరవారమున్ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భా॥ హారి-ఒప్పుచున్న మృగవ్య-వేటయందు॥ని॥ ఆచ్ఛోదనంమృగవ్యంస్యాదాఖేటో మృగయాస్త్రియామ్యని-అ ❋ నవ్య-నూతనముగా విహిత-చేయఁబడిన ఆదరముగలవాఁడున్ ఆధరణీతలేశుఁడు-పాండురాజున్ అధ్వ-మార్గమందున్ ఆచరిత. చేయఁబడిన. వేఁట చేతఁ జేయబడినదనుటన్ శ్రమ-బడలిక చేతన్ ఆకలితుఁడై-అలసినవాఁడైన సురాపగాజలాసార-గంగాజలప్రవాహములయందు ని॥ ధారాసంపాత ఆసారః-అని-అ ❋ సమాగమ-పరస్పరసాంగత్యమునకున్ అర్హ-తమ-మిక్కిలి తగినన్ సారస-బెగ్గురులు గల సారస-తామరలయొక్క. సమాగమార్హతమసారసపదము పద్మములకు విశేషణమున్ సార-ఉత్కృష్టములైన సౌరభ-వాసనలయొక్క ఉదీరణ-విస్తరించుటకున్ కారణంబు-హేతువైన అతిధీరములైన సమీరకిశోర-మందమారుతములయొక్క వారమున్-సమూహమును కడు మెచ్చెను-క్రియ॥ రా॥ హారి-హారములుగలవాఁడున్ మృగవ్యనవ్యవిహితాదరుఁడున్ ఆధరణీతలేశుఁడు-దశరథుఁడున్ సురాపగాజలాసార-గంగాప్రవాహమునకున్ సమ-సమమున్ ఆగమ-శ్రుతిస్మృతులవల్లన్ అర్హ-శ్రేష్ఠమైనదిన్ ఆగమార్హ-యాత్రార్హమైనదని చెప్పవచ్చునన్ తమసారస-తమసానదీజలమందుఁ గల. కడమ సమమున్ ఉదకమువల్ల శైత్యము పద్మములవల్ల సౌరభము కిశోరపదమువల్ల మాంద్యమును జెప్పఁబడెన్

౧౯-సీ. పుడమి ఱేఁడీరీతిఁ గడఁగి డెందము మృగవ్యాపారఖేలనమున కెలయింపఁ। గానలోఁ దారుమృగంబులకై వడిఁ గైకొని యుసమాస్త్రకర్మకలనఁ। దనసుచాక్షపురాణమునిదంపతులు దమకంబులు దేరనెయ్యంబు మీఱ। ననివినత ప్రియతనయుఁడవారిత కారుణ్యుఁడై పూనికలశమంబు। మగ్నముగఁ జేయు చప్పుడు భుగ్నహృదయుఁ। డగుచు విని శిలశరపి శేషాభిహతిని। దెల్ల నే సేనాధునులసక్తృష్టినియతి। బుంగఁగే వలసారంగ బుద్ధిఁ జేసి। ❋❋❋❋❋❋

రా॥ పుడమి భూమికిన్ ఱేఁడు-రాజైన దశరథుఁడు. ఈలాటి పితృవపదములు॥సీ॥ మోఘులు జోదులు యోగంబు జోగంబు భేదంబు బేదం బున్పరిః పుడమియని కావ్యాలంకారచూడామణియందు దహరించినవి గనుక మాంసను దెలిసికొనవది ❋ ఈరీతిన్-ఈపూర్వోక్త ప్రకారముగన్ కడఁగి-ఉద్యోగించి డెందము-మనస్సు ❋ వెన్నవ్వు పిన్నవావిరివంత

వాగంబు డెందంబు దెప్పాడి దెల్లపాటు - ఇటువంటి వెల్లను దేశ్యపదములని యీ గ్రంథమందె చెప్పినాఁడు. ✻ మృగవ్య - వేఁటయందుఁ గల్గు అపార ఖేలనము - అధిక విహారమును ॥ క ॥ జంగమపదములు దక్క - ధ - రంగల పదముల ద్వితీయ ప్రథమః యొనగురా - జంగడములు ఆడ్చిన తినూ - త్నాంగదములు దాల్చె నాను దాహరణంబులను నాంధ్ర భాషాభూషణమందలి లక్షణ నువల్గఁ బ్రథమకు ద్వితీయార్థము ✻ కానలోన్ - అడవియందు తారు - సంచరించెడు మృగంబులకై - మృగములకొఱకు వడిఁ గైకొను అసమ - సరిలేని అస్త్రకర్మకలనన్ - బాణప్రయోగగతిచేత తనరుచున్ - ఒప్పుచున్నవాఁడై చప్పుడువిని యనిముందరికన్ పంపు ఒక్క పురాణముని దంపతులు - ఒక్క వృద్ధముని స్త్రీ పురుషులు ॥ ని ॥ పురాణ ప్రతన ప్రత్నపురాతన చిరంతనాయని - అ ✻ జాయాయాదం భావజం భానౌ వాని పాత్యే తేపత్యేయను వా - రికముపల్ల జాయా శబ్దమునకు - దం - జం - అనునాదేశము. దంపతీ జంపతీ జాయాపతీయని - అ ✻ అంబులు దేరన్ - నీళ్లు దెచ్చెడునిమిత్తమై ॥ క ॥ గురువులు గురులన గొల్తురు - గురువులచే గురులకొఱకు గురువుల వలనన్ - గురులకు భక్తినొసగ్నను - గురువులయందుండు సకలగుణములు నెపుడునని కావ్యాలంకారచూడామణియందుదహరించినవిగనుక - అంబువులు - అంబులని రెండువిధముల జెప్పవచ్చును ✻ నెయ్యంబు మీఱు అని చిన - అంపినట్టి త్రియతనయుండు - ఆముని పుత్రుఁడు అవారిత రాగుణ్యుఁడై పూని కలశము అంబుమగ్నముగఁ జేయుచుప్పుడు - నీళ్లుముంచెడు ధ్వనిని భుగ్నహృదయుఁడగుచున్ - సరళముగాని మనస్సు గలవాఁడై ॥ ని ॥ ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్రమిత్యపి యని - అ ✻ విశిత - వాడియైన శరవిశేష - శబ్దఘాతియనెడు బాణవిశేషము యొక్క అభిహతిన్ - ప్రేటుచేత కలసదృష్టి - మంచివివేకము ॥ ని ॥ దృష్టిర్జ్ఞానేక్ష్ణిదర్శనే యని - అ ✻ నియతిన్ - విధిచేత ॥ ని ॥ భాగ్యం స్త్రీ నియతిర్విధి యని - అ ✻ భ్రంగన్ - కొంచెపడఁ గా సారంగబుద్ధిఁ జేసి - ఏనుఁగనెడి బుద్ధిచేత ॥ ని ॥ సారంగశ్చాతకే భృంగే కురంగే చ మతంగజే యని - అ ✻ ఆఘనున్ - ఆముని పుత్రునిని తెల్లనేసెను

భా ॥ పుడమి ఱేఁడు - పాండురాజు ఈరీతిగఁ డఁగి. ఇంక భిన్నాన్వయము ॥ డెందము మృగ - మృగదంపతుల యొక్క వ్యాపార - గతి వ్యాపారము వంటి ఖేలనము - క్రీడను ✻ మృగీచ మృగశ్చ మృగౌ - పుమాన్ స్త్రియాయను సూత్రమున నేకశేషము - మృగయోర్వ్యాపారః మృగవ్యాపారః - అన్నిసమాసము ✻ అభిలషింపఁగా తారు - తాము ॥ గీ ॥ ఒత్తనక్షరములు నొనరంగ జఘలు త్ర శషసహలు నిరూఢి జడ్డగాని । ఠౌ నున చ్చ తెనుఁగులను దీర్ఘములమీఁద । బండి రాను లేదు పద్మనాభ యని వెల్లంకిపుల శ్రేష్ఠుఁడైన తాతంభట్లుగారు కవిలోకచింతామణియందుఁ జెప్పినారుగనుక తారుసంచరించెడుననునిక్కృన శేషము ✻ మృగంబుల - మృగముల యొక్క కైవడిన్ - రీతిచే అసమాస్త్ర కర్మకలనన్ - మన్మథవ్యాపారాసక్తిచేత. కలిః కామ ధేనన్నారు గనుక తనరు - ఒప్పనట్టి చొక్క - పురాణన్ - మంచియను రాగము చేత. రాగ శబ్దమునకు రాణయనునదిమాగధి రూపము మునిదంపతులు తమకంబులు చేరన్ - తమి పుట్టఁగా నెయ్యంబు - నేసరుకమీఱు అని చిన త్రియతన - ఆవిహారమందలి తాత్పర్యముచేత నే ఉండఁగా. పుడమిఱేఁడు వారిత రాగుణ్యుఁడై యనియన్వయము ॥ పూని - లక్ష్యము చేసికొనియనుట ॥ కలశమంబు - కలిగిన శాంతినంతటిని మగ్నముగఁ జేయుచున్ - ఆడుచుచునుక అపుడు విసిత - మిక్కిలి తీక్ష్ణమైన శరవిశేషము యొక్క యభిహతిచేత సద్దృష్టి - వివేకుల యొక్క నియతి - నియమము. వృద్ధాచారమనుట భ్రంగన్ - తప్పఁగా సారంగబుద్ధిఁ జేసి - ఏనుఁగనెడి బుద్ధిచేత. ఆఘనుల జెల్లనేసెనని యన్వయము ॥ వ ॥ ఇట్లేసిన

౨౦-క. వాలంపతాకునకు ధృతి । వ్రీలఁగ హా తాతయనుచు వెలువడు తన్మ
త్ర్యాలాపమునకు నా జన । పాలకులోత్తంసు గుండె భగ్గనఁ గలఁగెన్

రా ॥ భా ॥ రెంటికి సమము - సులభము

౨౧-క. ఆధరణీపాలుఁడు తమ । సాధునియతి కొమరు నేఁడు సమసెనె యిట్లా
హా ధాత వ్రాతయని శర । బాధం గలఁగఁగను వారి పజ్జకుఁ జనియెన్

భా ॥ ఆధరణీపాలుఁడు - పాండురాజు తన యొక్క సాధు - లెస్సైన నియతి - భాగ్యము యొక్క కొమరు నేఁడు. సమసెనె - సమసెంగదా యని ఖేదవాక్యము అనిశరబాధచేత కలఁగఁగన్ - ముని దంపతులతో బ్రువఁగా. వారియొ

కృక్షపక్షుల్ - సమీపమునకుం జనియెను॥ రా॥ ఆధరణీపాలుండు - దశరథుండు॥ శమసాధుస్సే - తనసాన్నిధియందున్న॥ తట్సీ
ప్రాదినీఘునీయని-అ ❋ యతకోమరు - మునిపుత్రు నియొక్క - పండు - ప శ్లో॥ ఆయువనుట॥ జాత్యేకవచనము॥ గీ॥ ...
వేపోంకనంగాం। బ్రాకటముగవృష్టి ప్రాణిభాగ్యంబనంగా। లోకముననాండు దానికి। శ్రీకరముగ సౌమ్ముసద్వ్యాప్తి సైద
గననికపిలోకచింతామణియందు ❋ నేండు - అనుపోటనునగ్ధబిందువున్నందుకు ॥ ఉ ॥ వాండినునయూఖముల్లలుని వా
డపరాంబుధిం గ్రుంకె ధేనువు। ల్నేండిటవచ్చె నేకతమనిష్టమెయిన్నవదగ్ని హోత్రము। లొప్పండిగవెల్వంగాం జనినెను
బ్రాహ్మణుడుబోయెంగ చుండునింకిట। న్రాండువనంబులోనమృగరాక్షసపన్నగబాధనొందెనో యనిసన్నయభక్తిప్రయోగ
ము ❋ సమసనేయనిక్షవారిపజ్జకుల్ - ఉపకసమీపమునకుం జనియెను

౨౨ - క. చనితన్ముఖమునం జద్వ। ర్తనవిధమంతయునువినిధరారమణుండున
త్తనుశరవేదనగ్రమ్మటి। తనుంబొదవినయట్లతివ్యథావిహ్వలుండై

రెంటికిసమము - సులభము

౨౩ - క. ఏనుంగనికరమరయక। పూనితింగాకిట్టి మొదలంబొసంగునె నేయం
గానమెకాలనియమగతి। తోనా వేంటమునియాగము ద్రుంగించెంగదా

రా॥ ఏనుంగని - గజమని॥ సీ॥ ఏనుంగునెక్కి పెక్కేనుంగులిరుగడ తాంబుకవీథులం గ్రాలంగలదెయని సోమయాజి ❋
కరము - మిక్కిలి॥ అరయక - విచారింపక॥ పూనితింగాక॥ ఇట్టిమొదలర్ - ఈయాశ్రమభూములయందు॥ ఏమొనక్ పొసంగు నె-
యు తనతానా॥ అని కాకుస్వరము॥ కానమె - ఎఱుంగమా॥ శ్లో॥ నృపతేరవధ్యో వన్యగక రీయనునర్థముననుట ❋ కాలనియమగ
తితోర్ - కాలప్రేరణతోంగూడి॥ శ్లో॥ లలాటలిఖితా రేఖా పరిమార్ష్టుం నశక్యతే యని న్యాయము ❋ మునియాగము - ముని
కొమారునియాయుస్సను॥ నానుమవార్థకముదర్ - వేంటయగుసమయమూనక ద్రుంగించె - క్రియ
భా॥ ఏనును - నావంటివాండునుక్కని - ప్రత్యక్షముగంజూచి కరమరయక - చెయిగొంచింపక ఇట్టిమొదలర్ - ఈక్రీ
డాసమయములయందుకనికరమరయక - దయలేకయని యుంజెప్పవచ్చునుక్కపనును - కనికరమనుటకు - ససంధికి॥ క॥ నాం
తములై నపద బులపొంతంబై నున్నశబ్దములక చటతప। ల్గొంతిగ జడదబలగున। య్యంతన కారంబునున్నయభినవదండీ - య
నెడులక్షణమువల్లనకారపుంబొల్లుబిందునై కకారముగకారమైనతర్వాత॥ క॥ కులుచులతుదిహల్లులకును। బిలునన్నెలకొ
న్నయట్టిబిందువులెల్ల। న్నెలయంగనూండుచుందేలుచు। నోలి హైయిరుదెలంగు సెల్లుచుండుం॥ గృతులవనియాంధ్రభాషా
భూషణమువలన నేనుంగనికరమని యేనుంగనికరమనియుంజెప్పవచ్చును ❋ కానమెకాలని - అడవిజ్యాగములనియ
మగతితోర్ - యను ప్రేరణతోంగూడినక నా వేంటకుముని - మునులయొక్క యాగము - స్వయమును॥ అనంగాముని దంపతుల
ను॥ ని॥ యాగంయముస్మృతాదిషు - అని - అ ❋ ద్రుంగించెను ॥ వ॥ అనిచింతించుచుండ

౨౪ . చ. ఘనశరవేదనల్బలియంగావనకుంభిని వ్రాలియున్నయ। మ్మునియుగళంబుదొ
ట్రుపడముంచితినాతలిదండ్రులన్మహా। ఘనదిశింకేమనన్నెఱయంగాననికన్ను
లవారివృద్ధులం। దనరందదంష్ట్రి చేస్పనను ధార్మికుండాయనన స్తవస్తుండై॥

భా॥ ఘనశరమువలననైన వేదనలు బాయంగా వనకుంభినిర్ - వనభూమియందు॥ ని॥ గౌరిలాకుంభినీక్ష్మా యు
వి - అ ❋ మునియుగళంబుతో ట్రుపడంగా॥ పాండురాజనుకొనుమాటక్ ఆతలిదండ్రులనుక్ మహోఘ - అధికదుఃఖము నెడిక
నదర్ - వై తరణియందుమ॥ ని॥ అంహో దుఃఖవ్యసనేష్వఘమ్ - ని - అ ❋ ముంచితినిక్ ఇంకేమనర్ - ఇంకననంబోవునదియొగ్గ
ను॥ అనిక్ కన్నులవారి - కన్నీరుక్ వృద్ధులం దనరర్ - పరంపరలౌచుండంగాక్ తదంఘ్రి చేస్పనర్ - వారిపాదములయొక్కక్ ధా
ర్మికుండు ధర్మాత్ముండైన ❋ ధర్మేణజయతీతి ధార్మికః - అని ❋ తేనదీవ్యతిజయతిజితమ్ అనుసూత్రముననఠక్ ప్రత్యయాం
తము ❋ ఆయాన - పాండురాజు॥ అప్పనసే సెననిముందరిపద్యమునం గ్రియ
రా॥ వనకుంభిర్ - జలకేళియందుకుంభిశబ్దమునకు॥ శ్లో॥ వనస్యకుంభీరథశాతకుంభజాయని నైషధము రమ నాలు

గవసర్గలోఁ బ్రయోగమున్నదిగనుక వ్రాలియున్నయమ్ము నియ్యక గళంబు-కంఠము తొట్రుపడ. దశరథునితో వనుమాట్కనాతలిదండ్రులను మహౌఘ-అధిక దుఃఖమనెడు. నదియందు ముంచితి-ముంచితివి. తెనుఁగున బ్రథమమధ్యమోత్తమపురుషములకు నాంధ్రభాషాభూషణమందు॥ క॥ ఒరులకు నెనయు నెనిరియు నె। దిరికిఁ దికారంబు తిరియుఁ దెల్లముగనను। బరువడిఁ దినియు నుదిమియును బొరయును భయవచనముల కు భూతక్రియలన్ ॥ లక్ష్యము॥ క॥ పలికెను బలికిరనంగా। బలికితి వలికితిరనంగఁ బలికితినర్థిం। బలికితి మనఁగా నన్నియు। నలవడఁగా వరుసతోను దాహరణంబులని యేకవచన బహువచనములు చెప్పఁబడినవి ❋ ఇఁకనుక్షమను-నేను క్షమనను-నిర్వహింపను. అని శోకవాక్యము నెలయన్-మిక్కిలి కానని కన్నులవారిని-అంధులను వృద్ధులను. తలిదండ్రులకుపి శేషణములు నను-నన్ను తదంఘ్రి చేర్చు-వారి పాదములయొద్దఁ జేర్చుము ధార్మికుఁడా-విలుకాఁడా. ఇది వ్యంగ్యోక్తి చేత సంబోధనము అనన్-ఇటనఁగా నమ్రవక్త్రుఁడై. వినియుని ముందరి పద్యమునకన్వయము. ధర్మశబ్దము ధనుర్వాచకమైనందుకు॥ శ్లో॥ ధర్మః పుణ్యే యమే న్యాయే స్వభావాచారయోః క్రతౌ। ఉపమాయామహింసాయాం చాపే చోపనిషద్యపి యని-వి ❋

౨౫ - క. వినియతనిందనపైనిడు। కొని యేఁగి నియమికిఁ దగని కొలారాత్రియొన
ర్చినవాఁడ మీకుదండ్యుఁడ। ననితనుఁ దెలుపుచును వారికప్పన సేసెన్

రా॥ వినిన్ అతనిన్-మునిపుత్రుని. తనపైనిడుకొని పఁగి-వృద్ధులవద్దకుబోయి. వారితోఁ దశరథుఁడనుమాట నని యమికిన్-మునీశ్వరునికి. తగని ఆర్తి-పీడను ఒనర్చినవాఁడను మీకు దండ్యుఁడనని తెలుపుచు వారికిన్-మునిదంపతులకు. అతనిని అప్పనఁ జేసెననియన్వయము॥ భా॥ వినియత నిందన-మిక్కిలి నియతమైన యపకీర్తినే పైనిడుకొని. పాండురాజుమునితోననుమాటపన్-నేను నియమికిన్-కోపంపమికి. మీరు క్షమించుటకనుతగని-కడమసనుము తన్ను. అప్పన సేసె

౨౬ - తే-గీ. చేసి మను జేశ్వరుండు తచ్ఛాపనమున। నాత్మశరసము త్పాటనమాచరించెఁ
దానఁబట్టి ప్రాణంబు వెంతయుఁ జలింప। నసుతతో గ్రాత్రికోర్వక యతివరుండు

భా॥ దానఁబట్టి-పాండురాజు తాను బాణముఁ దీయుటఁ బట్టి. ప్రాణంబులు చలింపన్-తొట్రుపడఁగా అసు-ప్రాణములయొక్క తత-విస్తృతమైన. ఉగ్రార్తి నోర్వక యతివరుఁడు. ముందరనెడుమాట॥ రా॥ దానన్- దశరథుఁడు బాణము దీయుటవల్ల పట్టి-కుమారునియొక్క ప్రాణంబులు చలింపన్-పోఁగా అసుతతా-అపుత్రకత్వము చేతనైన. కడమసమానార్థము.

౨౭ - ఆ-గీ. కాంతతోడఁ గూడఁగాననిట్టటు చన। లేనియీయవస్థ పూనియున్న
మా కుమారు ప్రాపు వోకార్చె నేఁడు నీ। దైన ప్రాథిమ హిమభానుకులుఁడ

రా॥ కాంతతోడఁ గూడఁగానను. అబ్బి పిదంపతులంధులుగనుక ఇట్టట్టు చనలేని ఈయవస్థను- వార్ధకమును. పూనియున్న మామాయొక్క కుమారు ప్రాపును నీదైన ప్రాథిమ పోకార్చెను భానుకులుఁడ. సంబుద్ధి॥ భా॥ కానన్-అడవియందు కాంతతోఁ గూడ ఈయవస్థ-రతిని పూనియున్న మాకుమాగు ప్రాపు-మన్మథానందమును. నీదైన ప్రాథిమ పోకార్చెను హిమభానుకులుఁడ-చంద్రవంశపు రాజా॥ ని॥ భానూ గభస్తి దివాకరౌ యని-అ❋ ఇది వ్యాజనిందాలంకారము.

౨౮ - ఆ-గీ. ఎందువేఁటరా రెయితరు లేమనసుతో। దారసంగసుఖముఁ దప్పఁద్రోచి
తకటపాండురాజ యశమెన్న వైతతి। క్రూరదశరథేశకులము రోయ

భా॥ పమనసుతో దార-భార్యయొక్క సంగసుఖమును దప్పఁద్రోచితివి క్రూరదశన్-క్రౌర్యము చేత గరథేశ-అతిరథులైన రాజులయొక్క కులము రోయన్-రోయునట్టుగా యశమును ఓ పాండురాజా ఎన్నవైతివి॥ రా॥ పమనన్-అనమేమున్నది సుత-కుమారునివల్లనైన ఉదారమైన సంగసుఖమును దప్పఁద్రోచితివి పాండుర-శుభ్రమైన అజుని యొక్క యశమును అతిక్రూరదశరథేశ. సంబుద్ధులు ఎన్నవైతివి అజునికీర్తికిఁ గొదవ తెచ్చితివనుట॥ వ॥ అనియమ్మునీశ్వరుండు

౨౯ - తే-గీ. నిజశరీరగమెట్లయా నృపుని మీఁద। నాత్మజాయాసమాగతంబై నయపుడ।

ప్రాణములు వాయునట్లుగాఁ బరమశోక। పరత శపియించి మృతిఁ బొందెఁ బరితపోడ।

రా॥ ఆత్మజ-కుమారుని యొక్క ఆయాసము-సంకటము యొక్క ఆగతంబైన॥ భా॥ ఆత్మజాయా-నిజభార్యలతోఁ గూడ సమాగతంబైనయపుడు-సంయోగమైనయపుడే సమాగతశబ్దము భావార్థము తత్ప్రత్యయాంతము కడము యేకార్థము.

౩౦-మ. యతిరెంతేఁ దనయార్తిఁ జేర్వడిన వాఁడై యాత్మజాయాసమా। గతమైనప్పుడ మేనుఁ
బాయుమని యల్కన్నన్ను శాపించెసం। తతిలేకుండెడిచోఁ దదాశ మిగులం దాఁ బోవు
టెట్లౌనియున్। ధృతిమైనోర్వఁగవచ్చునా మదికిఁ జింతింపంగనం జెన్నుచున్। ❁❁❁❁

భా॥ యతి-ముని ఎంతేన్-అధికమైన తనయార్తిన్-తనదెసకు చేర్వడినవాఁడై-లోనైన ఆత్మజాయాసమాగతమైనప్పుడ-ఆత్మభార్యాసంయోగమైనయపుడే. అని పూర్వోక్తానువాదము మేనుఁ బాయుమని శాపించెన్-శపించెను. సంతతిలేకుండెడిచోన్-తత్ దాశన్-అసంయోగాపేక్షవల్లనే తాఁ బోవుట మిగులన్-మిక్కిలి యామదికిన్-మనస్సునకు ధృతిమైన్-ఎంతధైర్యము కలిగినను. ఓర్వఁగవచ్చునా * తాళరాదని కాకుధ్వని. అంచు జనపతియని మీఁదటిపద్యములోఁ గన్వయము॥ రా॥ తనయుని యొక్క ఆర్తి ఆత్మజపుత్రుని యొక్క ఆయాసము-శోకము తదాశ-సంతానాపేక్ష మిగులన్-పూర్ణమైనదు తాఁ బోవుట ఎట్లౌనియున్-ఎట్లైనను నామదికిఁ జింతింపనోర్వవచ్చును కడము సులభము

౩౧-క. జనపతి దాననతివ్యథ। మనస్కుఁడై యిట్టిదయ్యె మత్సుచరితవా।
సనయిఁక నేమని నిజపురి। కిని జని మొదననుచు నాత్మకిల్బిషశంకన్।

రా॥ జనపతి-దశరథుఁడు తాను అనతివ్యథమనస్కుఁడై-అధికవ్యథలేని మనస్సుగలవాఁడై. శాపము పుత్రహేతువాయెఁగనుక నుత్-నా యొక్క సుచరితవాసన-జన్మాంతరసుకృతసంస్కారము॥ని॥ వాసనా భావనా సంస్కారోనుభూతాద్యనుస్మృతిః-అని-అ ❁ ఇట్టిదయ్యె శాపమై ఫలించెననుట ఇఁక నేమి-ఇంక విచారమునకు నిమిత్తమేమి అని-ఈలాగున నెంచుకొని నిజపురికిన్-అయోధ్యకు చని-పోయినవాఁడై ఎదన్-మనస్సునందు ననుచు-చిగురునట్టి. అభివృద్ధియగుపదియనుట అర్థాంతరము ఇంక నేను కృతార్థుఁడనై నిజపురికిన్-అయోధ్యకు చని మొదననుచు ఆత్మ-తన యొక్క కిల్బిషశంకన్-పాపభీతిచేత దానంబు సేసెనని ముందరిపద్యమునకన్వయము॥ భా॥ జనపతి-పాండురాజు దానన్-ఆనొన్నికచేత అతివ్యథమనస్కుఁడై-అధికవ్యథగలమనస్సుగలవాఁడై ఇంకనేమని నిజపురికిన్-హాస్తినగరమునకు చని మొదననుచు. కడమ సమము

౩౨-క. గణనాతీతములగు గో। గణములు వేదండ ఘోటక స్తోమములున్
మణులు ధనధాన్యములు బ్రా। హ్మణులకు దానంబు సేసె నాతఁడు మఱియున్

రెంటికి సమము. సులభము-ఇఁక నాల్గుపద్యములకుఁ గుళకము

౩౩-తే-గీ. తనకుఁ గలభూమహిరణ్యాదిసద్వస్తుజాల। మగ్రజాయత్తముఁ గఁ జేసియంచితనయ
బలలపద్వర్తనలవనీస్థలిని జూడఁ। జాలనని వారితోఁ దయాశ్రయత మెఱయ

౩౪-తే-గీ. మనవియుక్తి తేజరిగు మిగుల నినదడవి। నపయనేటకి మునకరి నగరమునకు
ననుసుఁడని పెదముదుసల్లునను గులాడ। వేరవరులు గనికరముతోఁ జెరసి కొలువ

౩౫-క. మానవతులార హితస। త్త్వానుగతిన్ మాంతఁదనరియతిమై పుణ్య
శ్రీ నెరయ నాత్మసామ్రా। జ్యానుభవము వ్రానెనయ జనావళి మెచ్చన్

౩౬-క. అనిభృతదాక్షిణ్యుండై। తనయాలోకనవిదూరతకుఁ గుందుని జాం
గనలం గూడియు వనినా। ఘనుఁడునడపెఁ జెంపు మీరఁగా మునిచర్యల్

ఈ నాల్గుపద్యములకు భరతార్థము భూమహిరణ్యాదిసద్వస్తుజాలము అగ్రజ-జ్యేష్ఠుఁడైన ధృతరాష్ట్రునకు ఆయత్తముగన్-అధీనముగనట్టుగా॥ని॥ అధీనస్స్యపశుః ఆయత్తః-అని-అ ❁ చేసి అంచి-అంచితసద్వర్తనల్-మంచినడతలుగల

వారైనట్టి తనయబలలన్ - కుంతీమాద్రులను వనీస్థలియందుఁ జూడఁజాలనని వారితో నయాశ్రయత-కృపాస్పదత్వము మెరయఁగా అనుమాట॥౧॥మనవియుక్తి తెలుఁగు మీకనినది-మీరెఱిఁగినది ఆడవినయనేటికి చనక రినగరమునకున్ హస్తినగరమునకు అరుగుఁడు ముదుసళ్లును- పెద్దలు అనుఁగులు-ఆప్తులును ఆడన్ - ఆపట్టణమందు వెరవరులును గనికరముతో కొలువన్-కొలుచునట్టుగా అని పెదన్-అంపెదను. అరుగుఁడని క్రిందటికన్వయము॥౨॥మానవతులార-సంబోధనము హితవైన సత్త్వగుణము యొక్క అనుగతిన్- ఆవృత్తిచేత యతినై-తపస్వినై పుణ్యముల యొక్క శ్రీ-సమృద్ధి నెగయన్-ప్రకాశించునట్టుగా. శ్రీశబ్దము మీఁదఁ జెనుఁగునఁ గూడ దీర్ఘము న్నదని॥క॥ స్త్రీలింగశబ్దంతతికి నోలిఁదుది దీర్ఘము తుళునుండును దెసుఁగై ।కోలదియే కాతుగళ। బ్రాలివిసర్జించిని జితాసుగ కృష్ణాయనికవిలోకచింతామణి ✻ ఆత్మ-బ్రహ్మము నెడి. సామ్రాజ్యము యొక్క అనుభవమును బూనెడు యజన-యజ్ఞముల యొక్క ఆవళిన్-పఙ్క్తి మెచ్చను॥౩॥అని-ఇట నిభృత దాక్షిణ్యుండై తనయొక్క ఆలోకనవిదూరతకున్-చూడకుండుటకు కుందుచున్న నిజాంగనలను కూడియు- కూడుకొని నొక్కవనిని. అఘనుఁడు-పాండురాజు. మునిచర్యలను వెంపుమీఱఁగా నడపెను॥౪॥ఈనాల్గు పద్యములకు రాఘవార్థము తననుఁగల అగ్రజాయత్తముగన్ - బ్రాహ్మణాధీనముగా॥ని॥ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవ బాడబాయని-అ✻అంచిత-అర్హములైన నయజలముల చేత లసత్ - ఒప్పుచున్న వర్తనలు అని వాగితమైన ఉదయ-అభ్యుదయము యొక్క ఆశ్రయతన్-ఆశ్రయత్వము చేత అవనీస్థలిని మెరయఁగానును॥౧॥ మంత్రుల వాక్యము నవి-పిన్నపము ముక్తి తెలుఁగు-యుక్తిమార్గము నవి చెప్పికొను నేర్పనియుఁ జెప్పవచ్చు మీకనినది అరి-శత్రుఁడైన దశరథుని యొక్క నగరమునకున్-పట్టణమునకు అరుగుఁడని. పెనముదుసళ్లును నసుఁగులును ఆడన్-చెప్పఁగా వెరపు-వారు చెప్పిన బుద్ధి నికనిక అనుఉ-శత్రువులు కరము తోన్-కప్పముతోఁగూడ॥ని॥ భాగధేయః కరో బలిః-అని అ✻కొలువగానును॥౨॥ మానవతులా-ఇతరపురుషసామ్యముతోడ. రహితమైన సత్త్వ - బలము యొక్క అనుగతిన్-యోగము చేత అతినైపుణ్య-అధిక నిపుణత్వము యొక్క శ్రీ-సమృద్ధి నెరయ దయను జనావళి మెచ్చఁగా ఆత్మ-తనయొక్క సామ్రాజ్యానుభవమును. పూనెన్-వహించెను॥౩॥ అనిభృత-గూఢము గాని దాక్షిణ్యుండై-దక్షిణనాయకత్వముగలవాఁడై॥క॥ పెక్కంద్రసతులయందును। జక్కని మొగమాట మొక్క చందము గాఁ బెం। పెక్కిన దక్షిణనాయకుఁ। డక్కజముగఁ దెలియవే యనార్యులప్రీతి నని కావ్యాలంకారచూడామణి✻తనయ కుమారుల యొక్క ఆలోకనవిదూరతకుఁగుందు నిజాంగనలన్-కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రలను కూడి అవనిన్-భూమియందు అఘనుఁడు-అలాగునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన దశరథుఁడు. కా-మునిచర్యల్-మన్మథక్రీడలను పెంపుమీఱనడపెను॥౪॥

౩౭-చ. అకలుషయానవస్థదశయాతయుఁ దానడపెన్న్ లోకపా।లకుఁడు శతాంతరం
గరిపులన్నెరయం బొలియింపుచున్సమా।ధికరహితాత్మవర్తననతిష్ఠుఁడై ప్రణీతి
ప్రయుక్తిఁ బాయక యెపుడుం బ్రధానపురుషాంతరవర్తననాకళించుచున్॥✻✻

రాక్షసలోకపాలకుఁడు-దశరథుఁడు శత-శతోగముఁలైన॥ని॥నికృతస్త్వంన్యజుశ్శఠః-అని-అ✻క్రోధగుణగ్రస్తములైనవియను అంతరంగములఁగల శత్రువులను. క్రోధగుణములకు మనుస్మృతియందు॥శ్లో॥పైశున్యం సాహసం ద్రోహమీర్ష్యాసూయార్థదూషణమ్। వాగ్దండనంచ పారుష్యం క్రోధజోపి గణోష్టధా-అని ✻ నెరయం బొలియింపుచున్-లెస్సగా నిగ్రహించుచును॥శ్లో॥అగ్నేశ్శేషం ఋణాచ్ఛేషం శత్రోశ్శేషం న శేషయేత్ -అను నియతివలన ✻ అర్థాంతరము శఠ-నిగ్రహమునకు దాక్షిణ్య అంతరంగ-హృదయము వల్లనైన రిపులను. వ్యసనరూపములయిన శత్రువులను॥శ్లో॥ స్త్రీద్యూతమృగయాపానవాక్పారుష్యార్థదూషణం। వాగ్దండనంచ సప్తైతే వ్యసనాని విదుర్బుధాః - అని భారతము ॥ మృగయాక్షోదివాస్వాపః పరీవాదః స్త్రియోనుగః।తౌర్యత్రికం వృథాట్యాచ కామజో దశధాగుణాయని కామందకము✻ నెరయం బొలియింపుచున్-మించకుండఁజేయుచును శ్లో॥ ఆత్మానమేవ ప్రథమం వినయేనోపపాదయేత్। తతోమాత్యాం స్తతో భృత్యాం స్తతఃపుత్రాంస్తతః ప్రజాః-అను నీతిసారము॥వినయోహీంద్రియజయస్తద్యుక్తశ్శాస్త్రమర్హతీయని రామాయ

ణము ❀ సమాధిక - సమధికతోయమునధిపలతోయముక్తిహితుండైన. ప్రభాసం (శ్లో) త్వసంశ్రితలచేతనంజలమయంబడవడం
బవగ్వాధికుండైనయటువంటి అర్మ-తనయొక్క- వర్తనర-రాజధర్మము చేత ॥శ్లో॥ స్వామేనార్జనసంరక్షస్య ...
ధ్యానస్వాత్మప్రతిప ... రాజవృత్తంచతుర్విధమ్-అని కామందకము ❀ అస్థిరుండై-ఉత్కృష్టుండై. అస్థానిరమ్యా ...
ధికరహిత-సాధారణ ... అర్మ-శరీరము యొక్క-వర్తన-స్థితిచేత అతిస్థిరుండై- స్థైర్యాదిగుణములుగలవాండై ॥శ్లో॥ వక్ష
వత్యంసయోః స్థైర్యం ... సదివౌకసః । ఉరశ్చమణిబంధశ్చ ముష్టిశ్చన్నప తేస్థిరః-అని యులకుణశాస్త్రము ❀
ప్రణిధి- గూఢచారులయొక్క ॥ని॥ ప్రణిధిః ప్రార్థనే చారే యని-అ ❀ ప్రయుక్తి-అంపుటచేత ప్రధానపురుష - పు
రోహితమంత్రిపుత్రజ్ఞాతిదండనాయకులయొక్క ॥శ్లో॥ పురోహితామాత్యయువరాజకుల్యా సేనా ప్రణేతారిత్థం ప్రధానాః
అనికామందకము ❀ అంతరవర్తనర-అంతరంగవృత్తాంతమునుఆకలించుచు - తెలిసికొనుచును ॥శ్లో॥ చారాః ప్రచా
రమేంగర్థేష్వాత్మనశ్చ పరస్య చ । పాషండాదీనవిజ్ఞాతానన్యోన్యమితరైరపి-అనికామందకము ❀ అర్థాంతరము ప్రణిధి-గూ
ఢచారులయొక్క ప్రయుక్తి - వాక్యమును పాయక-అతిక్రమింపకఎప్పుడును ప్రధానపురుష- పెద్దమంత్రిలోడన
గు॥ని॥ ప్రధానం స్యాన్మహామాత్యే ప్రకృతౌ పరమాత్మని-అని వి ❀ అంతరవర్తనర-ఆప్తాలోచనమునునాలించుచుర- చే
యుచును॥శ్లో॥ సదానుకూలేషు హి కుర్వతేరతిం నృపేష్వమాత్యేషు చ సర్వసంపదః-అని భారవి ❀ అకలుష- దోషములే
నిదైయాపస్థ- పాయవువానియొక్క దశ-అవస్థను.విహాగములనుట. ధర్మార్థకామములను బాల్యకౌమార్య
యౌవనకాలములయందు నాచరించుటధర్మమేకనుకనకలుషపదముప్రయోగించినాండు॥శ్లో॥ ధర్మార్థకామాః కాలేషు త్రిషు
యేనస్వనుష్ఠితాః- అని బ్రహ్మాండపురాణము ❀ అర్థాంతరము యౌవనస్థ-జవ్వనముదుంగలిగియున్న దశ-అవస్థను
బహువిధరతిప్రసంగమనుట॥ని॥దశావస్థానేకవిధా-అని-అ ❀ అంగయుర్-లెస్సగాకనడపెను॥శ్లో॥ జాతిస్వభావగు
ణదేశజధర్మచేష్టాభావేంగితేషువికలోరతితంత్రమూఢః । లబ్ధ్వాపిహి స్ఖలతియౌవతమంగనానాం కింనారికేళఫలమాప్య
కపిఃకరోతియనిరతిరహస్యమునందుం జెప్పియున్నదికనుక

భాక్షన్నలోకపాలకుండు- పాండురాజుశరములైన అంతరంగరిపులర-కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యము
లనెడునరిషడ్వర్గమును నెఱయంబొలియింపుచు సమాధి- ఏకాగ్రధ్యానమును కర- చేయుచున్నదై హిత-ఇంపైన
అర్మ-మనస్సుయొక్క-వర్తనర-వ్యాపారముచేత॥ని॥సమాధిర్నియమే ధ్యానే విపాకే చ సమర్థనే యని-వి ❀ అతిస్థిరుండై
చాంచల్యములేనివాండై ॥శ్లో॥ పూజాకోటిసమం స్తోత్రం స్తోత్రకోటిసమోజపః । జపకోటిసమం ధ్యానం ధ్యానకోటిసమో
లయః-అని యోగశాస్త్రమందుం జెప్పినదిగనుక ❀ ప్రణిధి- ప్రార్థనారూపములైనదేవతాస్తోత్రములయొక్క ప్ర
యుక్తి - సమ్యగ్విచారమును పాయక శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములతత్త్వబ్రహ్మసాక్షాత్కారమని వేదాంతసిద్ధ
ాంతముగనుక ప్రధాన- ప్రకృతియొక్క-యు॥ని॥ ప్రధానం ప్రకృతి స్స్త్రియామ్మని - అ ❀ పురుష-పరమాత్మయొక్క-
యు॥ని॥పురుషావాత్మమానవౌయని-అ ❀ అంతరవర్తనర-భిన్నమైనయునికిని॥ని॥ అంతరమవకాశావధిపరిధానాం
తర్ధిభేదతాదర్థ్యేయని-అ ❀ ఆకలించుచు-నిర్గుణబ్రహ్మోపాసనచేయుచును అకలుషయౌ-పరిశుద్ధమైన వనస్థద
శ-వానప్రస్థవృత్తినిఅంతయు-సాంగముగాకనడపెను

౩౮-వ. ప్రవర్తిల్లువాండెంమనపత్యులకుగతిలేదనిమహామునులవలనవినుచుండుంగావునన్గోలిచిం
దీక్షగొనలేమికింజింతాక్రాంతుండై యొక్కనాండమ్మహీకాంతుండుదనయగ్రభాగంబున

రెంటికిసరి-సులభము

౩౯-చ. తనరునిజాన్వవాయగురుధర్మదవృత్తినయుంధతీసువా । సినివరుసన్నుతుల్యునవి
శిష్టసభంగనునట్టిసమ్మహై । కనిధినిజాగ్రదారహితకార్యభరాత్మతనుంపజాది
యులట్లనియెంగనూజహీనతకునాత్మగరంబుభరంబునొందఁగన్ ॥ ❀❀❀❀❀

భాక్షనిజాన్వవాయ-నిజవంశమునకు॥ని॥వంశోన్వవాయస్సంతానః-అని-అ ❀ గురుధర్మద-అధికధర్మమునిచ్చునట్టి

వృత్తిర్ - వర్తనగలదాని ~ అరుంధతీసువాసినియొక్క ~ వరుసర్ - సాదృశ్యమున॥ ॥చిరంటీసుసువాసినీ - అని - అ ✿ బుధపరి షత్సభయందునుతులనుగనునట్టి ~ సద్గుణైకనిధిర్ - మంచిగుణములకుముఖ్యాశ్రయమైనదాని ~ నిజాగ్రజర్ - స్వ(నిజ హిత - ఇంపైన ~ కార్యభర - ప్రవాచరణాద్యనేక ప్రయోజనములుగల ~ ఆత్మనర్ - బుద్ధిగలదౌటచే ~ ఉండఁగాఁజూ చికితనూజహీనతర్ - పుత్రులులేమికి ~ అత్మ - తన బుద్ధి ~ భరంబునొందఁగర్ - సందుచుండఁగా ~ ఇట్లనియెను. క్రిందటివ చనములో నివహింకాంచుఁడు కర్త॥ రా ~ రాజాన్వవాయగురుర్ - తమకులగురువైనవాని ~ ధర్మదవృత్తిర్ - ధర్మోపదేశముఁ జేయువర్తనగలవాని ~ సన్నుతులుగనునట్టి సద్గుణైకనిధిని ~ అరుంధతీసువాసినియొక్క ~ వరుసర్ - సరియైనవసిష్ఠుని ~ జాగ్రత్ - ప్రకాశించుచున్నదై ~ అరహిత - లెస్సగాపిడువఁబడిన ~ కార్యభర - ఇతరకార్యభాగముగల ~ ఆత్మతర్ - బుద్ధిగలవాఁడౌటచేత. జాగ్రత్పదమాత్మకువిశేషణము - కడమసులభము

౪౦-చ. పొదలిన రాజ్యభోగములఁబూనితిదిగ్విజయోన్నతింగడుం । బదలక దానధర్మ
ముఖవర్తనలుండగునట్లుసల్పితిం । దుదినవియేమిచెప్పనతిదుఃఖకరంబుగనిట్లుపు
త్రసం। పదకెడమైతినీదయ సమగ్రతయాంపరిపాటియేమనర్ ॥ ✿✿✿✿✿✿

రా ~ నీదయయొక్క సమగ్రత॥ భా ~ నీదు - అయ - భాగ్యముయొక్క. కడమయేకార్థము

౪౧-క, చెలువమరుధర్మమునఁబు। త్రలాభముఁబడయలేమిఁ దాపసనాథా
కులహృద్వర్తనమగునా। కలుషపుజీవనముకంటెఁగష్టముఁగలదే

భా ~ చెలువ - సంబుద్ధి ~ సురుధర్మమున - రతిచేత ~ పుత్రలాభమునర్ - పుత్రుని ~ పడయలేమిచేతఁదాపముతోడ ~ సనాథ - కూడినదై ~ జనులమునై ~ హృత్ర్వర్తనమగు - మనోవ్యాపారముగలదైన. కడమసులభము। రా ~ చెలువమరు - ఒప్పిదమగు ~ తాపసనాథా. సంబుద్ధి ~ కులహృద్వర్తనమగు - వంశనాశకమైనవృత్తిగల

౪౨-సీ॥ కులవర్ధనుండగుకొడుకుఁగాననియట్టిలోభువాస్పదునియాలయములయసు। సిరులకుఁదోడ్పడై నవరసుకుఁ
బడయనిఘనకలుషాత్మజీవనమువనము। పెనగులబుఋణమువీర్వెతుసూనుఁజెందనిద్వారాణ్యకళేబుగోత్ర
మ్ము త్రమ్ము। రహింపహావగసుఖప్రదుఁబుత్రునెత్తనివగపుణ్యహీనుభవమ్ము వమ్ము। వలుఃబలుకలేలనిఖి
లముఖలమునూవె। యాత్మజులులేనివారికోయతివరమణి। తరమెయునపత్యనై వర్ణ్యమరయఁసతని। యఖి
లమునునిట్లుముఖవర్ణహానిఁజెంద॥ ✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿

రా ~ ఓయతివరమణి - బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠుఁడా ~ అనపత్య - అపుత్రకునియొక్క ~ వైవర్ణ్యమును ~ అరయఁగా - విచారింప - ఎంచఁదగహా ~ అతనియఖిలమునునిట్లుముఖవర్ణహానిజెంద - అఖిలమునకుముఖవర్ణహానియనఁగానశనిసంబంధములైనయఖిలశబ్దములకును మొదలివర్ణముపోయికడమనిలుచుట - అఖిలమునకునునకారముపోయిఖిలమనెమపదమునిలుచునట్లు ~ ఆలయము జీవనముగోత్రమ్ము భవమ్మనుపదములునాలుగింటికిని దేనియమము॥ భా ~ ఓయతివ - రమణి - సంబుద్ధులు

౪౩-శా. వేయుంజెప్పెడిదేమిమానివరసద్వృత్తంబుచేనేమిటం। జేయన్నాను పితౄణ
మోక్షముసుతశ్రీఁదక్కఁదత్వాప్తికిన్ । నీయుక్తిగననొందుఁ త్రోవగల
జేనిన్నెఁడెడనేవర। న్యాయయ్యబొప్పఘటింపునాకురుకులంబవ్యాహతిన్వర్తిలన్॥

భా ~ వరానివరసద్వృత్తంబుచేనేమిటన్ - ఏమునివర్తనచేతను ~ పితౄణ - పితృఋణముయొక్క ✿ ఋణ ఇసవర్ణేఋవాయనుసూత్రముచేవికల్పమునసవర్ణదీర్ఘము ✿ మోక్షము - మోచనమును ~ సుతశ్రీఁదక్కన్ - పుత్రలాభమును వినాగా॥ ~ శ్లో॥ భాసంపత్తిపద్మాసులక్ష్మీశ్శ్రీ యనిశాశ్వతః ఘంటు ✿ చేయన్నాదుక్తతత్వాప్తికిన్ - ఆపుత్రలాభమునకున్ ~ ఒండు త్రోవగలదు ~ ఏన్ - నేను ~ నిను వేఁడెదను ~ దేవర న్యాయంబొప్ప - దేవర న్యాయముపంటి న్యాయమొప్పఁగా ~ నా - నాయొక్క ~ కురుకులంబు ~ అవ్యాహతిన్వర్తిలన్ - ఎడతెగకుండునట్లుగా ~ ఘటింపఁజేయుము॥ రా ~ మానివర - సంబుద్ధి ~ దేవరను వేఁడెదను ~ న్యాయంబొప్పన్ - ధర్మమార్గమున ~ కురుకులంబు - ఘనమైనవంశము ~ అవ్యాహతిన్వర్తిలన్ - చెదరకవర్తిల్లున

ట్టుగాన్ (శ్రా) ప్తికినెందు (త్రో) వన్ కలదే? కలిగినట్టాయెనా నాకు ఘటింపుమని యన్వయము ● భారతార్థమందు దే వానాన్ని యి మనుదిన్న వ ✻ అనదిదయనుసూత్రము వలనన కాగమనకు ద్విత్వము వచ్చెనదిగనుక నీయర్థమందు దేవర్ అని పైన కారణ ములనిలువ (జెప్పినాడు -స్వరభేదమైననునతురమేకరీతిగనుక శ్లేషకు (జెప్పవచ్చును

౭౪-క, అనవగతోననద్యై పెంపునదనరుభవత్కృపాపిభూలిగనినయే॥

దనయాపేక్షాదీనత । ననఘయితగునట్లుపొందుటన్యామెంపుకటా॥

టీ॥ అనవగత- తెలియఁబడనివైన-అల్పత్వముగలద్విభవత్ -నీయొక్క కృపాభూమిగనినయేసుతనయాపేక్షా పు (త్రు) లయందలియపేక్షచేతనైనదీనత- దైన్యమునుజితనట్లు-వింత వానిలాగునపొందుటన్యామె● కాకుస్వరము॥ భా॥ అనర్- ఇట్లనగాపవగతోన్- వగపుతోఁగూడుకొనత న్నైన (మ్ర) యైనదై ● కుంతియనుమాటపనుతనయాపేక్షాదీనతచే తన్జితరు- పరునిపలట్లు- నీవు చెప్పినప్రకారముపొందుటన్యామె

౭౫-మ, ఎనయన్లోకగురుప్రశస్తిగలనీయిల్లాలవై కాంతవర్తనలంబరువ్వచునుర్విమాన

వతులన్యస్త్రీ నిల్చియొప్పెననన్యామెయిట్లనఁడసులయాభీలార్తిపాల్పఁ

తపావనమానీశ్వరయింతకంటెనయశోవాదంబు లేదెన్నఁగన్। ❋❋❋❋

భా॥ లోకములయందున్నగురుప్రశస్తిగల- అతిప్రసిద్ధికలిగిన నీయొక్క- యిల్లాలవైన కాంత మనోహరములైన॥ని॥ కాంతం మనోహరం రుచ్యమని-అ ✻ వర్తనలచేతనుర్విన్- భూమియందుఁగలమానవతులన్ - (స్త్రీ) లనుమించియొప్పెననునట్ట నన్యామె- న్యాయమా ఈశ్వర ✻ సంబుద్ధి ఇంతకంటెన్ - పరపురుషసంగతికంటెను తనులయ-శరీరనాశముచేతనైనఅభీ లార్తి-కష్టమైనపీడను ని॥ స్యాత్కష్టంకృచ్ఛ్రమాభీలమని-అ ✻ పాల్పేత - అధీనముఁజేయుట పావనమాను ● అదైన నయశోవాదంబు లేదు॥ శ్లో॥ అపయశోయద్యస్తికింమృత్యునాయను న్యాయమునజన్మహానిరాకుండును॥ టీ॥ లోకగురు వనెడుప్రశస్తిగలనీయొక్క ఇల్లాలవై కాంతవర్తనలన్- ఈలాలనయొక్క యన్యాంతవర్తనలచేత॥ని॥ లీ (వై) కాంతనితాం తానియని-అ ✻ మానవతులన్- మనుష్యసామ్యమునుమించిఇట్లు అనందసుల - అపుత్రకులయొక్క ఆభీలార్తిపాల్పఁ తయన్యామె● కాకుస్వరము పావన-మానీశ్వర-సంబుద్ధులు● కడమసమము● ఈలాలనయనుదిన్న నిల్లాలనయనివచ్చినం దుకు॥క॥ మడమున నా ఈడులనుపదములతుదలూన్యలుడుగఁబై వర్ణముతో- నమరునైడంబడియునుమది గుదియఁగమఁ టీజక్ష (వా) లగుంబైహల్లులనియాం (ధ) భాషాభూషణమందు● ఎనయన్లోకగురుప్రశస్తిగలనీయిల్లాలనైయనుదిన్న॥క॥ తెలుఁ గునంపాగలుగిదువోలి-యిలయావలెనుండువర్ణమే కాగమగునసులతుణములవల్లనేత్వమేగనుక నికారమునకుయతి చెల్లెను..॥

౭౬-చ. అననతఁడిట్లనుంగలఁకనందఁగనేటికిఁదొల్లియిక్రమంబుననవత్యలౌన్నృపులుపు (త్రు)

లఁగానరెయొందతానింజెం। పెనయను తేష్టిఁజేసి నిను నేనియమించుచునున్నవాఁడనే

మ్మనమునఁజింతసేక్క సుసమాహితవృత్తినునన్నువుపిధీర్। ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

టీ॥ అనన్- దశరథుఁడిట్లనఁగా అతఁడు- వసిష్ఠుఁడు ఇట్లనునుపను తేష్టిఁజేసి-పుత్రకామేష్టినాచరించి॥ భా॥ అనన్- కుంతియి ట్లనఁగా అతఁడు- పాండురాజు ఇట్లనునుపను తేష్టిఁజేసి-పుత్రవాంఛచేత॥ని॥ ఇష్టిర్యాగేచ్ఛయోః- అని- అ ✻ సులభము..॥

౭౭-క, అవినింద్యమాశివసుమతీ।ధనగుర్వాదేశముననుదానేద్ధాన్

సవరించిననదియిష్టము।నవిలంబతనొసఁగునందియమావలదెందున్

భా॥ అశివ-సుమతి-సంబుద్ధులునవ-భర్తయొక్క గుర్వాదేశమున్-ఘనమైనయాజ్ఞచేత దానేద్ధానిసవరిం చినసనదిఅపినిన్య మా- కాపన్నరమ ... అభీష్టముమునుఒసఁగును॥ టీ॥ అవినింద్యమని-వసుమతీధవ- సంబుద్ధు లుగురువుయొక్క యాదేశమున● కడమ సమము ॥వ॥ అదియును

౭౮-సీ॥ అలఘుపావనసుశ్లోకన్యస్త్రీంగారచితమైనపుత్రసంసిద్ధిఁజేయుఁ। గావునఁదన్యనాకలనకునరి

యింపవలయు నాతనిఁ దెచ్చునైపుఁ జూడు। మునుఁ బూర్వమున నేఁ గనిన సుమంత్రోపదేశ మొక్కటియుఁ బు
దీనికొనరి। యున్నది మీతలంపొకటి వొల్లగు నెపు త్రేష్టికి వేల్పులనేని చటికి। దానఁ దెత్తునో యనఘ నాతండ్రి
యాజ్ఞ। యతిశయమున సాటిలేని దుర్వాసాంశమవు తపస్వివరుని నుమాధవు బలె భజించి। కంటివి మంత్రశక్తినీ
గరిమ మెఱయ॥ ❖❖

టీ॥ అది యుర్ - ఆ యజ్ఞమును అలఘు పావనమునైన - గుణముల చేత ఉజ్జ్వలత్ - ప్రకాశించుచున్న ఋశ్యశృంగ-ముని చేత ఆరచితమై - చేయఁబడిన దైక్షసుపుత్ర సంసిద్ధిని జేయఁగావున గత్ - ఆ యజ్ఞము యొక్క కర్మకలన కుర్ - ప్రయోగవిధికి వరియింపవలయు నాతని - వరియింపవలసిన ఋశ్యశృంగునికి తెచ్చుకొనై పు - ఉపాయమును చూడుము అనుచుర్ - వసిష్ఠుఁ డిట్లన్నంత. దశరథుఁడను మాట సుమంత్ర - సుమంత్రుఁ డను మంత్రి యొక్క ❖ సృష్టిర్జయంతో విజయస్సిద్ధార్థో హ్యర్థసాధకః - అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్రశ్చాష్టమంత్రిణః - అని రామాయణమందు ❖ ఉపదేశము - చెప్పిన వాక్యము దీనికిర్ - మీ వాక్యమునకు. ఒనరియున్నది॥ శ్లో॥ ఋశ్యశృంగం త్వజ శ్రేష్ఠం వరయిష్యతి కర్మవిత్ - యజ్ఞార్థం ప్రసవార్థం చ స్వర్గార్థం చ నరేశ్వరః - ఇటను సనత్కుమార వాక్యమును సుమంత్రుని వలన దశరథుఁడు వినెనఁ డని రామాయణమునందుఁ జెప్పియున్నది గనుక ❖ దానర్ - మీ తలఁపునకు ఇచటికి వేల్పులనేని ఆజ్ఞ నీ యాజ్ఞ యొక్క అతిశయమునఁ దెత్తును ఓ యనఘ నాతండ్రి - సంబుద్ధులు నినుక మాధవుబలెర్ - విష్ణువలెను భజించి నీ మంత్రశక్తిచేత ఈ గరిమ - ఈ ప్రాజ్యత్వమును మెఱయఁగంటివి॥ భా॥ అది యు - నేఁ జెప్పిన ప్రకారమును అలఘు పావన గుణముల చేత ఉజ్జ్వల - ప్రకాశించు దానా. సంబుద్ధి దృశ్య - కంటికింపైన శృంగారము చేత దితంబై - చేయఁబడ్డ దైక్ష సుపుత్రుల యొక్క సంసిద్ధిని జేయఁగావున తత్కర్మ కలనకు - ఆ దేవర న్యాయవిధికి వరియింపవలయు నాతని - వరియింపవలసిన వాని తెచ్చునైపుఁ జూడుము. అనుచుర్ - పాండు రాజిట్టులఁగా. కుంతి యను మాట పూర్వమున నేను కనిన - తెలిసిన సుమంత్రోపదేశము - మంచి మంత్రము ఉపదేశమాట ఇపుడు. దీనికిర్ - మీ వాక్యమునకు ఒనరియున్నది పుత్రేష్టికి. వేల్పులర్ - దేవతలను దానర్ - ఆ మంత్రమున ఇచటికిఁ దెత్తును ఓ యనఘ - సంబుద్ధి నాతండ్రి - కుంతిభోజుని యొక్క ❖ ఆజ్ఞ యతిశయమున సాటిలేదీశ్వరాంశమవు - సాటిలేని రుద్రాంశమైన తపస్వివరుని - దుర్వాసుని ఉమాధవుబలె భజించి - యీ మంత్రశక్తిని గంటిని ఈ గరిమ - ఇట్లు దేవతలఁ దెచ్చెడు మహిమ మెఱయర్ - వెలయఁగా కంటినని క్రియ దటికన్వయము ॥వ॥ కావున

౪౯-క. అవితథసంకల్పధరా। దివిజులలో నెట్టి వారిఁ దెచ్చి వరింతున్।
వివరింపవలయుఁ బుత్రే। ష్టివిధికి గప్పింతు మీరు చెప్పిన యతనిన్।

టీ॥ అవితథసంకల్పధరా - సఫలమైన మనోరథమును వహించిన వాఁడా. సంబుద్ధి దివిజులలో - దేవతలలోపల పుత్రేష్టివిధికి - పుత్రప్రాప్తిసిద్ధికి మీరు చెప్పిన యతని రప్పింతును। భా॥ అవితథసంకల్ప. సంబుద్ధి ధరాదివిజులలో - బ్రాహ్మణులలోను ఎట్టివారిఁ దెచ్చి వరింతు - యథార్థము నియమింతును వివరింపవలయు మీరు చెప్పిన యతని - ఋశ్యశృంగుని పుత్రేష్టివిధికి రప్పింతును - రప్పించెదను

౫౦-చ. అనయము తత్త్వబోధమున నంచితధర్మనిరూఢి యందు సత్యనియతిఁ జెన్నయుం డు
విబుధావళిలోపల నమ్మహాత్ముఁ బా। వనగుణశాంతతోఁ దగవన్యనిసర్గమనః
ప్రసాదుఁడై। తనరెడు వాని మంత్రవిధి దత్తుమతిన్ భజియించితేఁ దగున్ ❖❖❖

టీ॥ అనయమును - ఎల్లప్పుడును అమ్మహాత్ముర్ - ఋశ్యశృంగుని విబుధావళిలోపలర్ - విద్వత్సమూహములోపల పెద్దయగు - మంత్రవిధుల యందు దత్తమతియైన వానిగు దిర - మనోహరమునై వన్య - వరింపఁదగిన నిసర్గ - స్వభావముచేతనైన॥ ని॥ స్వరూపంచ స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ - అని - ఆ ❖ మనః ప్రసాదుఁడై మనః ప్రసన్నత గలవాఁడై॥ ని॥ ప్రసాదస్తు ప్రసన్నతా - అని - అ ❖ తనరెడు వాని - ఋశ్యశృంగుని భజియించి - మనసు గాఁగొలిచి శాంతతోర్ - శాంతాదేవితోఁ గూడ తేఁ దగున్ - తోడ్తెచ్చుము॥ భా॥ అనర్ - కుంతి యిటనఁగా పాండు రాజును మాట విబుధావళిలోపలర్ - దేవసం

ఘనులలోను॥ శ్లో॥ విబుధః పండితే దేవే - అని - వి॥ యమునా - యమునిక్రమం ప్రసిద్ధియుం త్రా నుస్థానమంబుక్తదత్త - సమృద్ధమైన మతిన్ - బుద్ధిచేతను భజియించితే దగును

౨౧-క. అనిన్నృపుఁడు భార్యతోనా। యనఘుని తెచ్చియాగమాచారముతో।
దనకుం దనూభవలాభం। బొనరం జేయుటకుం గడుం బ్రియోక్తులు వలికెన్

తా॥ అని - ఇట్లని నృపుఁడు ఆయనన్ - యమునిని తడయక తెచ్చి ఆగమాచారముతో - దేవరన్యాయశాస్త్రవిధితో తనకుం దనూభవలాభంబొనరం జేయుటకు భార్యతో - కుంతితోడ కడుం బ్రియోక్తులు వలికెను॥ తా॥ నృపుఁడు దశరథుఁడు భార్యతో - శాంతతోఁ గూడ ఆయనన్ - ఋశ్యశృంగుని తడయక - శీఘ్రముగా తెచ్చి తనకుం దనూభవలాభంబు ఒనరన్ - కలుగునట్లుగా ఆచారముతో యాగముం జేయుటకుం బ్రియోక్తులు వలికెను ॥వ॥ ఇట్లని యమునిం జూచి

౨౨-తే.గీ. ప్రతిపదంబును నిజపురోహితమతాను। శీలనమున సదీక్షావిశేషుఁడగుచు।
ననఘమతులైన మునులతో నాత్మయాగ। మొకటి కొదలేక యుండఁ జేయుచును వేడ్క

తా॥ ప్రతిపదంబును - అన్ని ప్రయోజనములయందును॥ ని॥ పదం వ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుషు - అని - అ॥ నిజపురోహిత - వసిష్ఠునకును మత - సమ్మతమైన అనుశీలనమునన్ - అనువర్తనమున సదీక్షావిశేషుఁడు - ఉత్తమదీక్షావిశేషముతోఁ గూడినవాఁడు ఆగుచు నాత్మయాగముం జేయుచు ధరణిపుఁ డుండెనని ముందరిపద్యమున కన్వయము. తా॥ ప్రతిపదంబును - పల్లాయుచున్న నిజ స్వకీయమైన పురః - ఆముష్మికమునకు అనుకూలమైన మత - యోగము యొక్క పురా - ఆదియందే హితమైన మత - యోగముల సంకల్పముయొక్కయని యుం జెప్పవచ్చును అనుశీలనమునన్ - పరిచయముచేత సత్ - లైనసైన ఈ దీక్షావిశేషుఁడగుచు - జ్ఞానముగలవాఁడై మునులతోఁ గూడ ఆత్మయాగము - బ్రహ్మోపాసన॥ ని॥ ఆత్మా దేహమనో బ్రహ్మస్వభావధృతిబుద్ధిషు - అని - వి॥ చేయుచును

౨౩-చ. ధరణిపుఁ డుండెనంత బహుధాముని సన్మనుహూయమానుఁడై। పరమసమృద్ధిఁ బర్వెడు విభావసు
నందనురూపకాంతిని। ర్భరుఁ గొండ వెల్లకారముగఁ బాయసభాజనగౌరవానను। ర్వరుఘనునో
క్కనిం బ్రసన్న గౌరవము ఒప్పఁగఁ గాంచి సన్నిధిన్। ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

తా॥ ధరణిపుఁడు - పాండురాజు ఉండెన్ - ఈప్రాప్తప్రకారమున వర్తించుచుండెను అంత బహుధామునిన్ - అధిక తేజస్సుగలవాని॥ ని॥ గృహదేహత్విట్ప్రభావా ధామానియని - అ॥ సన్మను - ఘనమైన మంత్రముచేత హూయమానుఁడై - పిలువఁబడ్డవాఁడై పర్వెడు విభావసునందనున్ - సూర్యపుత్రుఁడైన యమునిని రూపకాంతినిర్భరున్ - సౌందర్యతేజములచేత నిండినవానిని కొండలు - కొండవలె పాయసున్ - పోవునట్టుగా పభాజనగౌరవ - సన్మానాతిశయము చేత॥ ని॥ ఆనంద న సభాజనే యని - అ॥ ఆననుత్ - వ్యావర్తించుచున్న కరున్ - హస్తముగలవాని ఫలితార్థము ప్రేమాతిశయము చేత హస్తాభినయపూర్వకముగాఁ జేరబిలుచుచున్నవానిననుట ఒక్కనిన్ - ఒంటిగావచ్చినవాని ఇవియమునికివిశేషణములు సన్నిధిన్ - సమీపమున॥ ని॥ సన్నిధిస్సన్నిధానే చ భవేదింద్రియగోచరే యని - వి॥ ప్రసన్నగౌరవము - సంతోషాధిక్యము ఒప్పఁగా కాంచి చూచి అప్పుడా యార్యసభ యుండెనని ముందరిపద్యమునకన్వయము॥ తా॥ ధరణిపుఁడుండెను బహుధా - బహుప్రకారములైన మునులయొక్క సన్మను - శ్రేష్ఠమంత్రములచేత హూయమానుఁడై - వేల్వఁబడుచున్న పరమసమృద్ధిఁ బర్వెడు - లెస్సగాఁ బ్రజ్వలించుచున్న విభావసునందను - అగ్నియందు॥ ని॥ సూర్యవహ్నీ విభావసూ యని - అ॥ అనుగుణ రూపతగినకాంతిచేత నిర్భరున్ - అధికుఁడైనవానిని కొండవెల్లకారముగన్ - కొండవలె పెల్లుబికిగా పాయసభాజన - పరమాన్నపాత్రముయొక్క॥ ని॥ భాజనం యోగ్యపాత్రయోః - అని - వి॥ గౌరవ - భారముచేత ఆనమత్ - వంగుచున్న కరయుగముగలవాని ఒక్కనిన్ ఒకదివ్యపురుషుని కాంచి అప్పుడా యార్యసభ యుండెనని ముందరిపద్యమునకన్వయము

౨౪-తే.గీ. అప్పుడా యార్యసభ యాతతాహ్లాదసంప్ర। మోదమున దాసమృద్ధిఁ గేల్మోడ్చియుండె। [న్వయము

నంతరాగమ్ము మనుజపయజ్ఞఫలమా। నోసఁగెదఁగో మమని విభావసూర్యుఁడు॥

రాజ్ఞ ఆయార్యసభజ్ఞ ఆనత- విస్తృతమైన - అద్భుత - ఆశ్చర్యము చేతనున్ ప్రమోద - సంతోషము చేతను స్తంభ - స్తిమితమైనట్టి అతుల వృత్తిన్ - ఇంద్రియవ్యాపారము చేత॥ని॥ అత్యోరథస్యావయ జేపాదికేశ్యకుమింద్రియమని. వి ❋ కేల్మొగిడియుండెనుకు అంతట విభావసూర్యుఁడు- ప్రాజాపత్యపురుషుఁడున్ మనుజప- నృపా॰ సంబుద్ధి యజ్ఞ - పుత్రకామేష్టియొక్క॰ ఫలమును గొనుమని యిచ్చెనని ముందరి పద్యమునందుఁ క్రియ॥ భార్య అప్పుడున్ ఆయార్య - కులీనసభ యాత తాప్యశ ప్రమోదము॰ దాతువృత్తిన్ - భయాశ్చర్యసంతోషలజ్జాచేష్టలతో సహితుగాళ్ళ కేల్మొగిడియుండెను॰ దేవతాకగ్నిణమపచారమని భయమును మంత్రమాహాత్మ్యమువలన నాశ్చర్యమును సుపుత్రలాభము న్యోడినని సంతోషమును బరపురుషుఁడుగదాయని సిగ్గునుగలదై యుండెనని భావము॥ని॥ సుందాతు- హీ స్త్రపా వ్రీడాయని - అ ❋ అంతట విభావసూర్యుఁడు- సూర్యపుత్రుఁడు- యముఁడున్ మనుజపమంత్ర జపము నెడున్ యజ్ఞము యొక్క ఫలమును - సంతాన ప్రాప్తి ననుట॰ సమమ॰

౨౫-మ. నిరతిం బార్థివగేహినీజనులకున్ సేవింపనిమ్మా దువం। శరమాసూప్తిరికిఁబట్టుఁగొ
మ్ము సకలశ్లాఘ్యభాగధుర్యంబునన్। స్థిరమైమించుతనూజలాభ మొదవున్ సీక్షించు
నిచ్చెం గృపాన్వగముం బాయసమున్ స్తకల్మషముదివ్య శ్రేష్ఠుఁడత్యాదృతిన్ ❋ ❋

భార్య పార్థివగేహినీ - రాజపత్నీ॰ సంబుద్ధి జనులకు సేవింపన్ ఇమ్ము - స్థానమైనదిన్ ఇందువంశ - చంద్రవంశము యొక్క - శరమాసూప్తిరికిన్ పట్టుఁగొమ్ము - అవలంబమున్ అనన్మించు - తనూజలాభము నీకొదవునంచున్ దివ్య శ్రేష్ఠుఁడు - యముఁడున్ సమస్తమైనట్టి కల్మషము - విచారమున్ పాయన్ వరము నిచ్చెను॥ రాజ్ఞ పార్థివ॰ సంబుద్ధి గేహినీజనులకున్ - భార్యలకున్ సేవింపన్ భుజియింపన్ ఇమ్ము ఇందున్ - పాయసమునిదున్ దివ్య శ్రేష్ఠుఁడు - ప్రాజాపత్యపురుషుఁడున్ ఎరమునున్ శ్రేష్ఠము నైట్టి అస్తకల్మషము - నిష్కళంకమైనట్టి పాయసమునున త్యాదృతిచేనని చ్చెను॰ కడమపరి

౨౬-సీ. అట్లిచ్చియతఁడుదానంతర్హితుండయ్యెనని యెల్లవినిగాఢహృష్టుఁడగుచు। జనవరుండు నిజాగ్ర సతికి సౌభా
గ్యంపునడకల కేకయనందనకుఁగ। రంబుగౌరవమహిమఁబంచి తానంత భావంబునంబఁరమునియతిమును
సుమిత్రకులసన్మానవతికి భవ్యసౌహృదోదయనిమిత్తంబులైన। మానసములలోన నరయరయవ్యగ్ర। బుద్ధి
గోర్కులెల్లఁబూరితముగ। నొసఁగఁజని చెనేంత మునుమ దృగ్రహ। జనుల వారు నట్లు సలిపిరెలమి॥

రాజ్ఞ జనవరుండు - దశరథుఁడున్ పినిగాఢ - అత్యంతనిబిడమైన॰ హృష్టము గలవాఁగుడ చున్ అది యెల్ల - ఆ పాయసమంత యొక్క నిజాగ్రసతికిన్ - కౌసల్యకును కేకయనందనకును బందిన్ అంగిన్ అతను వానిన్ భావంబు నంబరన్ - చిత్తము నంబున్ గాన్ లసన్మానవతికిన్ పరమనియతిన్ - ఉత్కృష్టభాగము చేతనును - మనుచున్న సుమిత్రకున్ భవ్యసౌహృదోదయనిమిత్తంబులైన - మనోహరగర్భ ప్రాప్తి హేతువులైన॰ అసగములలోనన్ - ఆ రెండు భాగములలోన్ అర - కొంతకొంత తత్పరిగ్రహజనులన్ - భార్యలైన కౌసల్యా కైకేయులను॥ని॥ పరిగ్రహ పరిజనే పత్న్యాం స్వీకార మూలయోః - అని - వి ❋ ఒసఁగఁజని చెన్ - ఇయ్యఁగట్టడచే సెనున్ వారును ఎలమిన్ - ప్రేమ చేత అట్లు సలిపిరి॰ ఇద్ధిరనుట॥ భార్య జనవరుఁడు - పాండురాజున్ అది యెల్లవిని - ఆ వరప్రకారమంత యువిని॰ సౌభాగ్యంపు నడకల కున్ ఏకయన్ - ముఖ్యయగఁ గా॥ని॥ ఏకే ముఖ్యాన్య కేవలాః అని - అ ❋ తనకు - కుంతికనుటన్ కరంబు - మిక్కిలి యున్ గౌరవమహిమంబు - ప్రభావాతిశయమున్ అంచిత - పూజితమైనట్టి అనంత భావంబునన్ - బాహుళ్యము చేతపరవన్ - ఒప్పుచునుండఁగాన్ పరమనియతిన్ - మంచినియమమున॥ని॥ నియతిర్నియమే దైవేయని - వి ❋ మనుచున్న సుమిత్ర కులసన్మానవతికి - బంధుసమూహమందు బహుమానము కలదానికిన్ నిజాగ్రసతికిన్ - కుంతికిననికిందటికన్నయుమున్ సౌహృదోదయమునకున్ నిమిత్తంబులైన - చిహ్నములైన॥ని॥ నిమిత్తంవ్యంజనం పదమని - అ ❋ ఆసగములన్ - ఆశావరంపరలను లోననరయన్ - లోలోపల నే తెలియునట్టుగాన్ రయ - వేగము చేతన్ వ్యగ్ర - సంభ్రమపడుచున్న బుద్ధి చేతన్ కోర్కులెల్లనొసఁగనున్ తత్పరిగ్రహజనులన్ - ఆ కుంతీపరిచారికలను పనిచెనున్ వారును - ఆపరిచారికలును అట్లుసలిపిరి

౪౭-క. భరియించెను బుధవిబుధో । త్కర సంప్రార్థనము నప్పుడు కడఁక దలిర్పన్ ।
హరిమధ్యమభువనముఁ బ్రో । చు రతిం డగ్గర్భభావశోభనలీలన్ ॥

భా॥ అప్పుడు హరిమధ్యమ-సింహమధ్య-కౌసల్య-ఆగర్భస్థుని యొక్క భావ-అభిప్రాయము యొక్క శోభనలీల చేత బుధోత్కర-విద్వత్సమూహము యొక్కయు సంప్రార్థనలను ఒనర్చు-కడఁక-యత్నము దలిర్పన్-భువనముఁ బ్రోచు రతిని భరియించెను॥ లేక విబుధోత్కర - దేవసంఘము యొక్క హరి-విష్ణువు మధ్యమభువనము - భూలోకమును ప్రోచు-రతిన్-ఆసక్తి చేత తత్ - ఆ కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రల యొక్క గర్భభావ-గర్భత్వమనెడి॥ ని గర్భ ధారణమను మహోత్సవము-అని-అ❋శోభనలీలను భరియించెను

౪౮-ఉ. దీనులఁ బ్రోవఁ గోరు మురతిక్రమసత్కరుణాన్వితుఁడు సం । తానము దుంపఁ గోరుదు
రుదాహరణీయ సైకతేతునం । భోనిధిమధ్య భూభరముఁ బూనఁగఁ గోరుఁడు గ
త్యద్భుతన్నతి । మానవనాథకాంతల సమానగుణాప్లుతగర్భసంగతిన్ ॥ ❋❋❋

భా॥ మానవనాథకాంతలు అసమాన-అసాధారణములైన గుణముల చేత నప్లుతమైన గర్భము యొక్క సంగతిన్-సాంగత్యము చేత అతిక్రమ-అతిశయము చేత సత్-లెస్సైన కరుణన్ దయ చేత దీనులఁ బ్రోవఁ గోరుదురు ఉదాహరణీయ-వర్ణింపఁదగిన అత్యయ-అధిక భాగ్యము యొక్క॥ ని॥ అయశ్శ్మ భావ ఇత్యాదిః -అని-అ❋కడము సులభము॥ భా॥ మానవనాథకాంతలు సమానగుణ-సద్గుణముల చేత లష కాంతౌ యను ధాతువుమీఁద శానచ్ రాఁగా లష్ కాంతా మీఁద వచ్చును గనుక అందు॥ శ్లో॥ సహరితాలసమానన వాంశుకః-అని-మాఘకావ్యమందుఁ బ్రయోగము❋ మురతిక్రమ-నివారింప శక్యము గానిసత్కరుణ చేత దీనులఁ బ్రోవఁగోరుదురు ఉదాహరణీయ-దృష్టాంతము చెప్పరాని అత్యయ-అతిక్రమింపరాని ఈ యర్థమున నేకవచనక్రియలు

౪౯-క. ఇభునగ్రమహిషికయ్యెడ । త్రిభువనములయందజాతరిపునామకుఁడై
యభినుతిగాంచుమహామారుఁడు । ప్రభవించె మహాయశోభిరాముఁడనంగన్

భా॥ అయ్యెడన్-ఆతరి ఇభు అగ్రమహిషికి - కౌసల్యకు అజాతరిపునామకుఁడై - అజాతశత్రువను నామము గలవాఁడై మహత్-అధికమైన యశః కీర్తి చేత❋ ఆన్మహతస్సమానాధికరణజాతీయయోః- అను సూత్రము మహచ్ఛబ్దమున కాకారము ఆదేశము అభిరాముఁడనఁగాఁ గుమారుఁడు ప్రభవించెను॥ లేక ఇభు-దశరథుని యొక్క అగ్రమహిషికి - కౌసల్యకు॥ ని॥ కృతాభిషేకా మహిషీ-అని- అ❋ అజాత-పుట్టని రిపు నామకుఁడై - రిపుశబ్దము గలవాఁడై మహాయశోభి మహా-ఉత్సవముల చేత అయ-భాగ్యము చేతను శోభి ఒప్పెడువాఁడు॥ ని॥ మహ ఉద్ధవ ఉత్సవః-అయశ్శ్మ భావ ఇత్యాదిః-అని యు అ❋ మహత్-అధికమైన అయశోభి-అపకీర్తివల్లనైన భయము గలవాఁడు అని యుఁ జెప్పవచ్చును రాముఁడనంగను బ్రభవించెను

౫౦-క. సురలెంతయు నలరిరి భా । సురగతిం జెసలెసఁగెఁ బ్రబలె శుభవిభవంబుల్
ధరణిజనంబులకప్పుడు । సగణి నుదయ మందిధర్మసంతతి వెసుగన్

భా॥ ఆసగణిన్-రాముఁడుదయించిన ప్రకారమున నే ఉదయము ఒంది-అభ్యుదయముఁ బొంది ధర్మసంతతి-ధర్మసమూహము పెరుగన్-వర్ధిల్లగా సురలెంతయు నలరిరి సురలని స్త్రీలింగము వలెఁ జెప్పినందుకు అర్థము॥ క॥ సురశబ్దము స్త్రీలింగ । బరఁగున్ బహువచనముగుచు భాసురముగ భూ । సురశబ్దము దక్కఁగనొక । సరణి నగ్లిబత్వమం బుజనశబ్దమిలన నికవి లాంఛనం తామశి॥ భా॥ ఆసగణిన్-ఆ ప్రకారమున ఉదయము ఒంది ధర్మ-సంతతి-ధర్మ జుఁడుం కడము సరి ॥ పని మతియు.

౫౧-క. అమితోన్నతిఁ గని యొప్పు । ప్రమనగుణ గుణ ప్రసన్న పవను లిలనం
గొమరు మిగులబలియు నుగం । ధముగల విరిసోన సురపథంబునఁ దొరుఁగన్

భా॥ నృప ప్రముఖ-కుంతికి మనుగుణ- మంత్రావృత్తి చేత॥ ని॥ గుణస్త్వావృత్తి బాధకేంద్రియామఖ్యసంతుష్టా

అని-యాదవనిఘంటువు ప్రసన్నుఁడైనట్టి పవనునివలనన్-వాయుదేవునివలన మిగులబలియుఁడు-మిక్కిలి బలసంపన్నుఁడై బలశాలియై నయున్నతిగలవానికి కొమరుఁడు-కుమారుఁడు కనియెను॥ రామపక్షమున-దశరథుని యొక్క ప్రమదము-సంతోషము అనుగుణప్రసన్నపవనునివలన-అనుకూలములయిన మారుతములవల్ల కొమరు-ఒప్పిదము మిగుల బలియు-నిబిడమౌ ఘనసుగంధము గలవిరిసోనవోఁ దగఁగా నమితమైన యున్నతిని బొందెను

౬౨-క. అరిభీమనాముఁడితఁడు। కరమరుదుగఁగొనున్న పాలిఁగడునోడి దిమహో
సురులవధించున నేకుల।దురమున ననువిబుధసన్నుతులు జనఁబడియెన్

టీ॥ అరిభీమనాముఁడు-శత్రుభయంకరనామధేయుఁడైన-ఈతఁడు-రాముఁడు కన్న పాలిన్-శత్రురాజవర్గమునకు నోడి చిక్క కరము-అప్పనము సుక్కోనును॥ భా॥ భీమనాముఁడు-భీముఁడను పేరుగల ఈతఁడు కరము-మిక్కిలి అరి-అప్పనము నుక్కోనునుక్కడమనే కార్థము

౬౩-క. అమరనగరముననపుడు। త్తమసీతివిచిత్రవీర్యతనయజ్యేష్ఠ
త్వమునఁదనరారు నృపస। త్తమునియశివశతసుతాప్తిఁ దనయు వెలసెన్

భా॥ అమర నగరమున - హస్తినగరమునందు ఉత్తమనీతిన్ గాంధారికి పేషణము విచిత్రవీర్యతనయజ్యేష్ఠత్వమునఁదనరారు నృపసత్తముని-ధృతరాష్ట్రుని యొక్క అతివ-గాంధారికి శతసుతాప్తి-శతపుత్రావాప్తి చేత వెలసెను॥ రా॥ అమరనగరమున-అమరావతియందు ఉత్తమనీతి చేతను విచిత్రవీర్యతన్-అద్భుతపరాక్రమముగలవాఁడగుటచేతను అయ-భాగ్యముచేతనైన జ్యేష్ఠత్వముచేతను తనరారు నృపసత్తము-దశరథుని యొక్క నియతి వశత-అదృష్టసంప్రాప్తికను తాప్తిన్-రఘురాముని జన్మమునందు మిక్కిలి వెలసెను. ఇట్లనఁగా దేవతలు రఘురాముని పుట్టువు చేత దశరథుని ప్రతాపాదులు గొనియాడిరనుట

౬౪-సీ॥ దుర్యోధనుండనదుశ్శాసనుండన దుర్ధర్షుఁడన దుర్ముఖుఁడన। సముదుపీరాది గానారూఢ గాఢశౌర్య ప్రదీ
ప్తులఘూర్ణగణవిపన్నా। నానావిబుధనింద్యమానోదయులసద్విచారవివర్జితాచారులు। విగణింపరానిదు
ర్వృత్తిన ధర్మపువశలపనులయాప్పనంబుగాఁగఁ। జలుపగల పీతసియశులసాహసాతి। శయసమున్నతుల
నిక్కృతశ్లాఘులగుచు। నార్యులబ్బాలుబసితభావ్యర్థదృష్టి। నరసిమఁదిలోన నుద్ధితవ్యసనులైరి॥

రా॥ దుర్యోధనుండు-యుద్ధము చేయశక్యముగాని వాఁడు దుశ్శాసనుండు-దుష్టమైన యాజ్ఞగలవాఁడు దుర్ధర్షుఁడు-ఎదిరింపరాని వాఁడు దుర్ముఖుఁడనన్-బహుప్రలాపియనఁగాను అనుగు వీరాదిగా నారూఢగాఢశౌర్యప్రదీప్తుల్-వీరులలోపల అదిగాన-ప్రథమగణ్యత్వమును ఆరూఢ-పొందినట్టి గాఢశౌర్యముచేత ప్రదీప్తుల్-ప్రకాశించెడు వారి ఘూర్ణకరణ-తృణీకరించుటచేత విపన్న-దీనులయిన విబుధ-దేవతల చేత నింద్యమానమైన ఉదయుల్-అభ్యుదయముగలవారిని లసద్విచారవివర్జితాచారుల్-మరాచారుని-విగణింపరానిదుర్వృత్తిన్-తలఁచరాని కష్టపుజీవునిధి॥ వృత్తిర్వర్తనజీవనే-అని-అ॥ అధర్మపుల్-పాపరతునికి ఇటువంటి దశలపనుల్-దశముఖునికలయ-నాశనమునకు అప్పనంబుగాఁగన్-స్థానమైన వానిగా ఈతని-ఈ రాముని యొక్క అతులసాహసాతిశయసమున్నతుల-చలుపఁగలవు అని-ఇటనిక్కృతశ్లాఘులగుచు నార్యులు అబ్బాలుర్-ఆ రామునికి సిత-సుచిగొనఁబడిన భావ్యర్థ-భవిష్యదర్థము యొక్క దృష్టిన్ జ్ఞానముచేత॥ని॥ దృష్టిర్జ్ఞానే౽క్షిదర్శనే-అని.అ॥ అరసిమదిలోన నుద్ధితవ్యసనులైరి

భా॥ దుర్యోధనుఁడు దుశ్శాసనుండనను దుర్ధర్షుఁడనను దుర్ముఖుఁడనను వీరబాహుఁడిగా ఆరూఢగాఢశౌర్యప్రదీప్తుల సుఘూర్ణ-సుద్ధగూఁబల యొక్కరణ-ధ్వని చేత॥ ని॥ గవేరణః - అని- అ॥ విపన్న-ఖిన్నులయిన నానా-విబుధ-విద్వాంసుల చేత నింద్యమానోదయుల్-దూషింపఁబడుచున్న పుట్టువుగలవారిని సద్విచార-వివేకముచేత వివర్జిత-మిక్కిలి మెడఁబాసిన ఆచారు-మంచిదిగాని నుతుల్-మతిగలవారిని విగణింపరాని దుర్వృత్తి చేత అధర్మపువశల-పాపములైన చర్యలయొక్క అధర్మపు- అనుపునాదేశమునకు లక్షణము॥ క॥ ధీశిథిగుణపదముల పై। మానుగ హల్లున్న నంత్యమున
ములగుసుముఖకుం। బూనపునాదేశముగున్। పూనుతపైనప్పులున్నఁబుట్టుసుముఖసున్॥ వాదపుబంతంబుబుసుబ్ర। మోసపు

శృంగారములును ముత్తెపుసరులున్ - జాదపుకట్లు నెయ్యపు - టాదరములునంగఁ జిలియుదాహరణంబులని యాంధ్ర భాషాభూషణము ❋ పనులు - ప్రయోజనములకు ఆస్పదంబుగాఁగన్ - అవకాశమగునట్లు గాఁ చలుపఁగలక్షీతనియమ్ములన్ - నియమరహితులైన వారికి సాహసాతిశయసమున్నతులను అబ్బాలురన్ - అబాలకులను ॥క॥ లులమీఁదిలులపునుకలగు - నిలఁబెక్కిటపాలుతనమహిపాలురనన్ - నలలితదయాసుకరఁగా - నలవడివర్తిల్లఁగాననభినవదండి యనియాంధ్ర భాషాభూషణము ❋ సిత - పరిశుద్ధమైన భావ్యగద్యప్రష్టినిరసి. జాతకములు మాదిక ఆయ్యలుకనికృతశ్లాఘులగుచు - దూషించుచుమవిలోకితఅనుద్ఘితవ్యసనులైరి

౬౫-క, వెండియుఁ బతికోర్కి పొదల। రెండవసతియనవరగుణరేఖఁ జెనరుచున్ ।
గండెసఁ గెడునుగరత్నము। పాండురమణిశుక్తివోలెఁబడసె హరికృపన్ ।

భా॥ వెండియున్ - మఱియును పతికోర్కి - పొదలన్ - ఇంకఁ బుత్రులు గావలెనను నపేక్ష ఫలించునట్లుగా రెండవసతి యనన్ - రెండవసతీదేవి యనఁగా వరగుణరేఖన్ - శ్రేష్ఠగుణపరంపరచేత తనరుచున్న పాండురమణి - కులికి సుతరత్నము - పుత్రుఁడనెడురత్నమును శుక్తివోలెన్ - ముత్తెపుచిప్పవలెనే హరికృపన్ - ఇంద్రానుగ్రహముచేత పడసెన్ - కనెను. ఇంద్రుఁడు వస్త్వాధిదేవతగనుక నింద్రునివల్లనే శుక్తియును తెముగను ॥ రా॥ రెండవసతి - కైకేయి అనవర - నిర్ణష్టము గాని దైన గుణరేఖను ❋ వరానభవతీత్యవరా - అవరానభవతీత్యనవరా - అనవరాచసాగుణరేఖాచ యని సమాసము ❋ నక్షీవ్రతయము ప్రకృత్యార్థమును బోదింపుచున్నయది సుతరత్నము - సుతశ్రేష్ఠమును ॥ని॥ రత్నంస్వజాతిశ్రేష్ఠేపి యని - అ❋ పాండుర - శుభ్రమైన మణి - ముత్తెమును శుక్తివోలె. ఉపమ హరికృపన్ - విష్ణువు దయవలన పడసెను

౬౬-క. భూకాంతుఁ డన్నలువఁడంత। జేకుఱ నాముదితబుధరచితనుతిభరతుం
గైకమహావీరత్వా। స్తోకనినర్జునసమాఖ్యుసుతుఁగనియలరెన్। ❋❋

రా॥ ఆముదిత - సంతుష్టులైన బుధులచేత రచితమైన నుతిగలవానిని మహావీరత్వ - అధికశౌర్యముచేత అస్తోకుని - ఘనుని ॥ని॥ స్తోకాల్పక్షుల్లకాస్సూక్ష్మమని - అ❋ అర్జునసమాఖ్యున్ - శుభ్రమైనకీర్తిగలవాని ॥ని॥ వళక్షోధవళోర్జునః - అని - అ❋ భరతున్ - భరతుని కైక - కైకేయి కనియలరెను ॥ భా॥ ఆముదిత - అ స్త్రీ కుంఠి ॥ అన్నతెలవతలి నుబోడి మెలుఁగుబోడి ముదిత యని యాంధ్ర భాషాభూషణమందు దేశ్యపదములలోఁ జెప్పనది ❋ బుధరచితమైన నుతిభర - స్తోత్రాతిశయముచే తుంగ - ఘనమైన ఏక - ముఖ్యమునైన మహావీరత్వముచేత నస్తోకుని అర్జునసమాఖ్యున్ - అర్జునుడను పేరుగలవానిని కనియలరెను

౬౭-సీ, ఇవ్విధంబునఁ గాంచి హృష్టయై యొప్పుచున్నఁ బెనుచుచునుండె నబ్ధిసనుహాంశు। కొండొకసవతియును సుతరధర్మ
రతుణశీలతన్మనుగుణవిధేయ। రత్నాకరవైద్యసగప్రాప్తరూపులలక్ష్మణశత్రుఘ్నులను కరంబు। వినయసౌ
భ్రాత్రాదిఘనతరసుగుణరేఖను మించు తనయులఁ గవలఁ గనియె। నొప్పమీఱ నాసత్యవీర్యోదయులను।
నట్టిచతురాత్మజులు నరూపాభిరాములైన నకులసహదేవపదాతివిస్ఫు। తాన్వర్థనులై మించిరవనిలోన ॥

భా॥ అబ్ధిసనుహాంశు కొండొకసవతియున్ - సాధ్వియు సుచరధర్మరతుణశీల - మాద్రికివిశేషణము తత్ - ఆసుఖయొక్క మను - మంత్రముయొక్క గుణ - ఆవృత్తిచేత విధేయ - వశులైన రత్నాకరవైద్య - సురవైద్యులయొక్క వరమువలన ప్రాప్తరూపులన్ - అవతరించిన వారిని లక్ష్మణ - లక్ష్మీవంతులైన శత్రుఘ్నులన్ - శత్రుసంహారకులునైనవారిని కవలన్ - అనఁడలను కనియెను నాసత్య - అశ్వినీదేవతలయొక్క ॥ని॥ నాసత్యావశ్వినౌ స్రౌయని - అ❋ వీర్యోదయులను నట్టి - అంశజాతులైనట్టి చతుర - సమర్థులైన ఆత్మజులు నకులసహదేవులనెడువారు నామధేయముచేత అతివిస్ఫురిత - ప్రసిద్ధమైన అన్వర్థనగలవారై మించిరి ॥ రా॥ అబ్ధిసనుహాంశు కొండొకసవతియున్ - కైకేయియొక్క చిన్నసవతియును ప్ర

యొక్క గురుతరధర్మరక్షణశీలత చేత § మను-ఒప్పుచున్న § గుణవిధేయ-గుణవశవర్తులు . సుమిత్రకు విశేషణము § గతకోరికై ద్య-సుర వైద్యులకంటెను § వర-శ్రేష్ఠమైనట్టుగా § ప్రాప్తరూపులు-సౌందర్యవంతులైనవారి॥ ని॥ ప్రాప్తరూపసురూపాభిరూపాబుధమనోజ్ఞయోః-అని-అ ❋ లక్ష్మణశత్రుఘ్నులను కవలఁగనియెను § ఒప్పుమీఱు § ఆసత్యవీరోద్యయులగునట్టి § సత్యమునకును శౌర్యమునకును ఉత్పత్తిస్థానమైన § రఘురాత్మజులు-నలుగురుకుమారులును § సురూపాభిరాములును § ఇన-సూర్యసంబంధమైన § కులమునకు § సహ-తగిన § ఆత్మవర్తనులై-తమనడకగలవారునై § మించిరి ఆశ్వాసగర్భము

౮౮-శా. ప్రాలేయాంశువతంససన్నిహితపంపావాతశైత్యోచితీ। లీలాగాఢనిగాఢరూఢపులకాళీహేతుహార్దోదయ। స్థూలంభావుకశైలరాజతనయాదోర్దండసంపీడనో। ద్వేలోర్ధ్వస్రుతచిత్తరాగలహరీధిక్కృజ్జటామండలా॥

§ ప్రాలేయాంశువతంస-చంద్రశేఖరునకు సన్నిహిత-సమీపమున నున్న § పంపా-పంపానదియందుఁగల్ల § వాత-మారుతముయొక్క § శైత్య § చల్లఁదనముయొక్క § ఔచితీ-ఉచితభావముచేత § లీలా-విహారమందు § గాఢ-గాఢమైనట్టుగా § నిగాఢ-మిక్కిలి § రూఢ-పుట్టిన § పులకాళీ-పులకాంకురసమూహమే § హేతు-కారణముగాఁగల § హార్దోదయ-ప్రేమాతిశయముచేత॥ ని॥ ప్రేమానాప్రియతాహార్దమని-అ ❋ స్థూలంభావుక-ఉప్పొంగుచున్న § శైలరాజతనయా-పార్వతీదేవియొక్క § దోర్దండసంపీడన - గాఢాలింగనమువల్ల § ఉద్వేల-మట్టుమీఱిన దై § ఊర్ధ్వస్రుత-పొడవుగా నెగసిన § చిత్త-హృదయమందుఁగల § రాగలహరీ - అనురాగప్రవాహమనెడి § ధిక్కృత్-బుద్ధిని జేయుచున్న § జటామండలముగలవాఁడా. ఉత్ప్రేక్షాలంకారము

౮౯-క. మూర్తిత్రయధృతిలీలా। వర్తితనానాజగద్భవస్థితిలయని। ర్వర్తనసజ్జనసుకృతవి। వర్తాయితదివ్యదేహవారితమోహా॥

§ మూర్తిత్రయ-త్రిమూర్తిరూపములయొక్క § ధృతి-ధారణమనెడి § లీలా-విలాసముచేత § వర్తిత-చేయఁబడిన § నానాజగత్తులయొక్క § భవ-ఉత్పత్తియొక్కయు § స్థితి-రక్షణముయొక్కయు § లయ-నాశముయొక్కయు § నిర్వర్తన-ప్రచారముగలవాఁడా § సజ్జనులయొక్క సుకృతములకు § వివర్తాయిత-నిజముగా రూపమైనట్టున్న § దివ్యదేహ-దివ్యస్వరూపముగలవాఁడా. పుణ్యాత్ములకు సారూప్యము నిచ్చునను టర్థము § వారిత-పోఁగొట్టఁబడిన § మోహా-భక్తులయజ్ఞానముగలవాఁడా

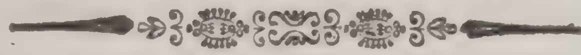
౯౦-మాలిని. ప్రథమతమువచోంతప్రస్ఫుటబ్రహ్మవిద్యా। పథపథికవిపశ్చిద్భావవిశ్రామసీమా। పృథుచిదమృతధారాభీక్ష్ణసిక్తానుపీఠ। ప్రథితతిరుమలతామార్యపాదాగ్రజన్మా॥ ❋❋❋

గద్యము. ఇది శ్రీమదఖిలసూరిలోకాంగీకారతరంగితకవిత్వవైభవపింగళియమరయామాత్యతనూభవ సౌజన్యజేయసూరయనామధేయప్రణీతంబైన రాఘవపాండవీయమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

§ ప్రథమతమువచోంత - వేదాంతములయందు § ప్రస్ఫుట-లెస్సగాఁ దెలియఁబడిన § బ్రహ్మవిద్యాపథ-బ్రహ్మజ్ఞానమార్గమునకు § పథిక-పాంథులైన § విపశ్చిద్భావ-విద్వాంసులహృదయములకు॥ ని॥ విద్వాన్విపశ్చిద్దోషజ్ఞః-అని-అ ❋ విశ్రామసీమా-విశ్రమస్థానమైనవాఁడా ❋ విశ్రామయనిఘ జ్ప్రత్యయము గాఁ జెప్పినందుకు॥ తమ్ముషించుననుప్రయోక్త ప్రదేశవిశ్రామ శోభినస్తానిమురారియు॥ శ్లో॥ విశ్రామలభతామిదం చ శిథిలజ్యాబంధమస్మద్ధనుః-అని కాళిదాసును జెప్పెనుగాని ❋ మిశ్రాం హ్రస్వయనసూత్రమున హ్రస్వముగాఁగావి శ్రమయనియుండవలెనని యు-విశ్రామోపశబ్ద ఇతికాశికాయామన్నందువలన విశ్రమశబ్దమేయుండవలెఁగనుక ॥ కథంకథం విశ్రామయని న్యాసకారులు చెప్పినందుగాఁ వ్యాకరణాంతరమువలననుపథావృద్ధిగావలెఁగనుక॥ విశ్రాంతిఃభవతామని శకుంతలవ్యాఖ్యానములోనును వ్రాసినాఁడుగనుకను - విశ్రాంతిసీమాయనైనదియుంచి పాఠము ❋ పృథు - అధికమైన § చిదమృతధారా - జ్ఞానామృతధారచేత § అభీక్ష్ణ-నిరంతరమును॥ ని॥ ముహుఃపునఃపునశ్శశ్వదభీక్ష్ణమసకృత్సమాః - అని - అ ❋ సిక్త

అభిషిక్తుఁడైన ౼ అకువీటి ప్రథితతిరుమలతాత్యాపతి - అకువీటితిరుమలరాయనియొక్క ౼ అపత్యాగ్ర జన్మాశ్వేష్ఠపుత్రుఁడైన పెదవేంకటాద్రిగలవాఁడా

గద్య. ఇది మదనగోపాలకృపాకటాక్షసంప్రాప్తసారసారస్వతసంవర్ధానందనందవరాన్వయక్షీరపారావార రాకాసుధాధామాముద్వరాజగణపయామాత్య పెదరామనీమణిప్రదర్శితంబైన రాఘవపాండవీయాదర్శంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

రాఘవపాండవీయము - సవ్యాఖ్యానము,

ద్వితీయాశ్వాసము.

౧ - క. శ్రీపంపాసరసక్రీ। డాపండిత పెద్ద వేంకటత్ర్యాపతిచి
త్తోపాసితపదప్రత్య। గ్రూపవియాపాతు హేమకూటాధ్యక్షా

౨ - క. దేవాంశభవులఁబుత్రు। లీవిధమునఁబడసి ముదితహృదయుఁడగుచు ధా
త్రీవరుఁడు పెనుచుచుండెయ। థావిధిసంస్త్రీయలు మునికదంబము నడుపన్

రెంటికిసమము - సులభము

౩-సీ॥ నానాఁటికుప్పొంగునవకంపుఁగళల పెంపునఁజిన్న క్రొన్నెలఁబోఁదలనఁగ। నుత్తరోత్తరసమృద్ధినొప్పు తేజోరేఖపసఁగోమలార్క బింబంబులనఁగఁ। గ్రొత్తక్రొత్తగఁబొడల్గొమరు నెమ్మేనులబలుపుష్టిఁగరికలభంబులనఁగ। నంతకంతకుమించువింతనుకంటిమియొదుటుకసింగఁపుఁగొదమలనఁగ। వెలసిరిలసద్ధర్మజభీమవిజయులనఁగఁ। గ్రాలునృపసుల్లములోనఁ వలుగూడి। మానసుమైత్రిచే రామలక్ష్మణచరితము। సనయభరతశత్రుఘ్నఖేలనము మెఱయ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

రా ౼ ధర్మజ-వింటివల్లఁబుట్టిన॥ ని॥ ధర్మైకపుణ్యే యమేన్యాయేస్వభావాచారమోహిక్రతౌ। ఉపమాయామహింసాయాంచాపేచోపనిష్యపి-అని-వి ❖ భీమ-భయంకరమునైన ౼ విజయముగలవారు ౼ అనఁగా ౼ క్రాలు- ఒప్పుచున్న ౼ నృపసుతులు ౼ కవలుగూడి-జోడుగూడఁకొనిన ౼ మానసుయొక్క-మైత్రిచే రామలక్ష్మణులయొక్క ౼ చరితము- నడకయు ౼ సనయ-నీతిసహితులైన ౼ భరతశత్రుఘ్నులయొక్క ౼ ఖేలనము-విహారమును ౼ మెఱయ వెలసిరి॥ భా ౼ ధర్మజభీమవిజయులనఁగన్-ధర్మరాజభీమార్జునులనునట్లు గా ౼ కవలుగూడి-నకులసహదేవులును గూడి ౼ సుమైత్రిచే ౼ మనన్-ఒప్పఁగా ౼ రామ-మనోహరమైన ౼ లక్ష్మణ-లక్ష్మీవంతమునైన ౼ చరిత్రమును ౼ సనయభరతన్-నయాతిశయముతోఁగూడినవారౌటచేత ౼ శత్రుఘ్న-శత్రుసంహారకమైన ౼ ఖేలనమును మెఱయ వెలసిరి

౪ - ఉ. అంతనసంతమొప్పఁజగమాద్రిను భాగచరాఖిలస్వసా। నంతననంతజాల
కసమంజసరంజితకుంజకుంజరో। ధ్వాంతనితాంతసాంద్రమదదానవిజృం
భితబంభరస్వనా। త్యంతనిరంతరీకృతదిగంతమతాంతలతాంతకుంతమై॥

రెంటికిసమముగా వసంతవర్ణనము ౼ వరవరాద్రిను భాగ-వనప్రస్థాద్రిభాగములయందు ౼ చర-వర్తించుచున్న ౼ అఖిలస్వవులు ౼ సానుమంతము-సానువులుగాఁగలిగినది. సకలజంతుసౌభాగ్యముగలదనుట ౼ అనంత-అసంఖ్యమునైన-జాలక-మొగ్గలచేత ని॥ జాలకో జాలకంక్లీబే. అని-అ ❖ సమంజస-యుక్తమైనట్టుగా॥ ని॥ దశరూపంసమంజసం యుక్తమాపయిఃంల భ్యచ-అని-అభ్యంజిత ఒప్పిన ౼ కుంజ పొదలనెడకు ౼ జర-పనులవల్లను ౼ ఉ ౼ ధ్వాంత-వెడలివచ్చుచున్న ౼ నితాంతసాంద్ర-మిక్కిలిదట్టమైన ౼ మధు-మకరందము నెడీ ని॥ మధుమద్యేపుష్ప సే-అని-అ ❖ దాన-మదము చేత॥ ని॥ దానంగజ

ముదేత్యాగే-అని-యా॥ విజృంభిత-గర్వించిన బంభర-తుమ్మెదలయొక్క॥ని॥ బంభరశ్చ మిళిందశ్చ హిందోళభసలౌ సమౌ అని-యా॥ స్వన-ధ్వనిచేత॥ అత్యంతమును దిగంతరీకృత-నిబిడముగాఁ జేయఁబడిన॥ దిగంతములుగలది॥ అతాంత-శ్రమయకలేనట్టుల తాంతకుంతమైన-పుష్పాయుధుఁడుగలదై॥ అంతవసంతము ప్పెను

౫-సీ॥ అచ్చంపు లేఁజిగురాకుజొంపము కెంపు మేలి చెందిరపుఁ గెంధూళిగాఁగ। గ్రుచ్చినట్లుగ జాముకొన్న మొగ్గలగుంపు ప్రకట పాటలబిందుపాళిగాఁగ। విచ్చిన పరుపంపు విరులతండము పెంపు శోభితభూపాలి రింభోళిగాఁగ। నిచ్చలంబైన తేనియ వానజడిసొంపు లాలిత దానధారాళిగాఁగ। సుమపరాగము లెక్క ళిపాంసువులుగాఁగ। భృంగపఙ్క్తులు పైసరపణులుగాఁగ। బుడమి నెల్లెడ వాహ్యాళి వెడలు మదను। ముగపు టేనుఁగు బోలె నామని దనర్చె॥

॥భూతి-గజశృంగారము యొక్క॥ రింభోళి-పఙ్క్తి॥ని॥ భూతిర్మాతంగశృంగారే-అని-వి॥ని॥ రింభోళి శ్శ్రేణికా స్త్రియామ్-అని-యా॥ కడపటిలభమునకు॥ మొదటి నాలుగు పాదములయందును వ్యాసమునియనుములు కలుగఁ జెప్పినాఁడు....

౬-దగడ॥ పాలిచెమ్మఘుమఘుమ్మను పొన్నలను బొన్నలను। దెలివిపడి పుప్పొడులతో నెన్నెలను జిన్నెలను। రంగుగఁ దనర్చు నారంగములసంగములఁ। బింగళిత చెందెనఁ దభృంగములయంగములఁ। గొజ్జఁగి తేఁజిగురులమాపి గున్నలను జిన్నలను। బజ్జి చెన్ను రుచిమగుల ముదిపన్నలను బిన్నలను। లలిఁజిక్కఁగ రువలిబలంగముల వంగముల। ఉలిగ నైలవ లీపుష్పగములలుంగముల। వెలఁగు కురువిందఫలారువులను ముదువులును। దెలిపె కనుకనుపఁబని తేకువులును హరువులును। బెగయుచుఁబలాశతరుబృందముల నందముల। విరిమొగ్గలను రేఁగుపు పిందములచందముల। నెన్నికగ వాసించెనిరువులును బొగువులును। జిన్ని చెందొవల చేఁజెకువులును దొరువులును। వీలకొలపు నరవిందములఁ గుందముల। లీల దళుకొత్తగ మిళిందముల డెందముల। మెండ లెనులయాచలస మీరములు సారములు। కోదవిరహీకయ్యెనతి ఘోరములు క్రూరములు। జడిగొను సుఘూళికాసారముల ఘారముల ఘోరముల। వడికన రెనవసింధువారముల యారముల। వదరెఁగడు గ్రొవ్విపిక వారములుఁ గీరములు। గదిరెనళులంమర్షుంకారములు బీరములు। గలగఁపాంథులుకణికాకారముల వేరములు। దోలఁగిరిలఘుంటలకు మారములగారములఁ। బొనలెపం పెంగలంముఁబూవులును తావులును। గుదిగొనఁదనర్చె గడుఁగ్రొవ్వులును మోవులును। సారెకడ తాఁకుపంచారికల చేరికల। జాగులుచరించిరభిసారికల కోరికల। విగురుబోంజ్లెన్న కైరీవులును గీవులును। దిగజాఱవిడిచిరటుతీవులును నావులును। దదనంగశంగ్రొత్త వతారికల కారికల। చమువంతెంగేలివనశారికలఁ గీరికల। మిఱలేకపరఁగె నతిమేలపులును వలపులును। నతివలెంతయును అవిరళపులును సోంపులును। బోఁడిమిగవమళను జపున్నాగములఁ బూగముల। రాణదనరారె నుబరాగముల రాగముల। బసఁగెనుఘుమదనులకు బలుపులును గెలుపులును। బెరిగెయువయువగులకుఁ బిలుపులును బొలుపులును। గంజిలిరిగాణలను రాగముల రాగములఁ। బుంజిత శ్రీదవరుభోగములఁ జాగములు। నలముకొని పెంటి చెరలాటములు కూటములుఁ। జరిపెనహిపక్షిన్యగ్రఘాటములుఁ గీటములు। సొరిదిసాధువృష్టివఁజాలకములఁ దిలకములఁ। కురిసెఁజెకరుచుఁ దేంట్లుకులకములజలకములఁ। గయికొని మొనను వుపసగాటములు వాటములు। నయితరులతల పెనఁగుబాటములు నోటములు। బొంగసెవిర సీములకుపులకములఁ దిలకములఁ॥ బగుసదనమంకి సోలపలకముల నలకముల। సరిగె నానాల తాజాలములు సాలములు। జగదళులనయ్యెవాచాలములు నీలములు। జఘుకెసఁగఁబల్లవవితానముల సూనములఁ। బులియుఁబికముఘప ములఁబోనములఁ బానములఁ। జవిగొనరిగరువలుపి సాళములు శైలములు। మివులఁదపసికినించె మేళములుఁ దాళములు। దగమసలుభసలసంతానముల గానముల। ముగువలెగఁజొఁపికభిమాన ములమానముల। వడిఁద్రిప్పిమరుఁడుజయవంతములు గుంతములు। సడలించె మునిజనస్వాంతములు శాంతములు। మందిగారామవనమాలికల డోలికల। బందెములు జరిగెఁగులపాలికల కేలికల। సతతముసుగంధపువసంతములుఁ

జంతములు। వ్రతులకు మనస్యోరసవంతములుఁ గాంతములు। మరిఁగి మొఘ)ఘనుగం దవాళిక లపోలికలఁ,
బరఁగము గలిగిరంక పాలికల బాలికల ॥
కెంటికి సరివర్ణసమ:ంపోణిమియనిణ కారము గాఁ జెప్ప వచ్చు నందుకు ॥గీ॥ లేవఁగయ బుచుఁ దిపిలిపల్కఁ గఁదనుఁ-బ-డను
నఁగనొప్పఁబవడ నన-భోగశయనవరఁగుఁబోణి మిపోడిమి- వేగ వేవనాఁగ వెలయుఁగృష్ణాయనియనంతుని ఘటనుండు ॥
రాణివాస స్త్రో హిరావణుఁబట్టి-పోణిమిఁ జెలువనాబుఘుబు నుతింప యసి రామాయణ మెప్పవన
౭-మ. త్రిజగన్మోహనతన్వసంతబు యిటువీరీతిం బ్రకాశింపఁగా। యజమానత్వరసప్రక
ర్షమహిమవ్యాప్తిని విజృంభించెడి। వ్యజనులై మెచ్చవితాంతసంయమితవిశ్వామి
త్రమానీశబుద్ధిజయప్రౌఢిని నిమించు టెంత యాధరిత్రిం దేఁట తెల్లంబుగన్ ॥
త్రిజగన్మోహనతన్-మూఁడులోకముల వారికిరమ్యమాటచేతన్ వసంతబుతువున్ ఈరీతిన్-పూర్వము వర్ణించిన
ప్రకారము నన్ ప్రకాశింపన్ కాయజమానత్వర-మన్మథుని యొక్క-యహంకార వేగమున్ సప్రకర్షమహిమవ్యాప్తిన్-అధిక
ప్రభావయోగము చేతన్ దివ్యజనులై మెచ్చన్ నితాంతసంయమితవిశ్వామిత్రమా-మిక్కిలి శిక్షింపఁబడిన సకలాంతశ్శత్రువు
లు గలవాడై నన్ ఈశుబున్-పాండురాజు బుద్ధిన్ జయప్రౌఢిన్-జయప్రౌఢి చేతన్ నిమించుట-చలింపఁజేయుటన్ ధరిత్రిం దే
ట తెల్లంబుగ విజృంభించెను। రాన్ యజమానత్వ-సోమయాజి భావము౦ డుఁగలన్ రసప్రకర్షనుహిమవ్యాప్తిన్-రాగాతిశయ
మహిమ యొక్క వ్యాప్తిచేతన్ నితాంతసంయమితన్-మంచియతిత్వము చేతన్ విశ్వామిత్ర మానీశబుద్ధిం కర్తృపదమున్ జయ
ప్రౌఢిని మించుట-సర్వోత్కృష్టమున నొప్పుటన్ తపోవ్రతము చేయక యరాతుసుల సంహరించి యజ్ఞము సేయుయత్నము
చేయుటయను ఫలితార్థమున్ తేఁట తెల్లంబుగన్ విజృంభించెను-క్రియ ॥వ॥ అప్పుడు
౮-ను. అనయము మ్రోల నేకతమహార్ఘగతిం దనచిన్నిరామచం। ద్రు నినగు మోము తామరసిరు
ల్గనుపండువుగాఁ జెలంగఁగాం। కు నరయు పాండురాజిత యశస్కుఁడు రాజవరుండ వారి
తాతనవిభవాధి రాజ్యసముదగ్రమనోధృతియై ప్రవర్తిలన్ ।
రాన్ ఏకతమ-మిక్కిలి ముఖ్యమైనన్ హార్ద గతిన్-స్నేహవర్తన చేతన్ దిన్ని-ముద్దువచ్చుచున్నన్ రామచంద్రుని యొక్క
నగు మోము తామరసిరులున్ చెలంగఁగాం కు నరయున్ పాండు-శుభ్రమైనన్ రాజిత-మనోహరమైనన్ యశస్కుఁడు-కీర్తిగ
లవాఁడు-నశరథుఁడున్ అవారిత-నివారింపఁబడని అతనువిభవ-అనల్పవిభవము గలన్ అధిరాజ్య-సామ్రాజ్యము చేతన్ స
ముదగ్ర-ఉన్నతమైన మనోధృతియై-మనస్సంతోషము గలవాఁడై ॥ని॥ ధృతిర్యోగాంతరే ధైర్యే ధారణాధ్వరతుష్టిషు-అ
నిపిం ప్రవర్తిలఁగాన్ చేరెనని ముందటిపద్యమున గ్రియ॥ రాన్ అనయము-మిక్కిలి యున్ మ్రోలన్-సమీపమునన్ ఏకతమ
ఏకాంతమునన్ తనదిన్ని రామ-తనచిన్న పెండ్లామైన మాద్రి యొక్కన్ చంద్రునినగు మోము దామరసిరుల్ - చంద్రుని న
వ్వేడుముఖపద్మకాంతులున్ కనుపండువుగాఁ జెలంగన్ పాండురాజున్ ఇన-పొందఁబడిన న్ యశస్కుఁడు-కీర్తిగలవాఁడున్ అతను
విభవ-మన్మథవిభవము చేతనైనన్ ఆధి-మనోవ్యథ యొక్కన్ రాజి-శ్రేణిచేతన్ అసముదగ్ర-అల్పమైనన్ మనోధృతిగా
నో-ధైర్యము గలవాఁడై న్ ప్రవర్తిలఁగాన్ ఆయమ చేరెనని ముందరి పద్యములోఁ గ్రియ
౯-క. ఆయమనియమైకనిధియు। హోయతధైర్యమహిమగని యనురతుయను।
ర్న్యాయగతఁ దాఁ జేయక। యాయతనుక్రియకుఁ జేరె నతని యతిచేన్ ॥
రాన్ ఆయమను మాద్రిన్ నహోయత ధైర్యమహి-అనిశధైర్యస్థానమైనన్ నుగని-పాండురాజు యొక్కన్ అనురక-
ప్రౌఢకమున్ అమర్న్యాయగతన్-అబుద్ధివశమునన్ దాఁ జేయకన్ ఆయతను క్రియకున్-అనన్యతక్రీడకున్ అతని య
తిచేన్-ఆపాండురాజు మనస్తత్త్వముచేతన్ చేరెను ॥ రాన్ ఆయమనియమైకనిధి-యమనియమముల కుముఖ్యస్థానమై
యావిశ్వామిత్రుఁడు॥ని॥ శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మతద్యమః॥ నియమస్తు సయత్కర్మ నిత్యమాగంతుసాధనమ్.

అని - అ శ్రీ - మహోయత దైర్ఘ్యకు మహిమ - మహిమను కని - యొంటిం నాటియొకయత్నము కు మహిమకు కు నగ - ఆకరమైన వాఁడు కు అసుగతుయును - రాక్షస నాశనమును కు అత్యాయత్తతన్ - ఆసక్తిచేత కు అతను క్రియకు - అధికోద్యోగమునందు అతనిని యతి చేన్ - ఆదశరథుని భాగ్యమునకు చేరెను - వచ్చెను

౧౦-చ. మనుజవరుండు నఘుండు మానఘటియిల్లెడు విఘ్నవాక్ప్రవర్తనలు గురు ప్రయత్న
విహతంబులు సేయుచు రామ గేయ క్రియ। న్నను విడ నేర్తునంచుఁ గడు నెమ్మిఁ గవుం
గిటఁ జేర్చియుంతటం। దనయను వాంఛ డించితగఁ దన్వేఁ దనర్థిఁ గృతార్థుఁ గా మునిన్

రా కు మనుజవరుండు - దశరథుఁడు కు విఘ్నవాక్ప్రవర్తనలు - అంపలేననుమాటలను కు గురు ప్రయత్న - వసిష్ఠ నిదేశము ధముచేత కు విహతంబులు సేయుచున్ - మాన్చినవాఁడై కు తనయను వాంఛన్ - అధికపుత్రవాత్సల్యమును కు డించి కు తత్ - ఆ రాముని కు అర్థిన్ - తోడుకపోనిశ్చయించిన వాని కు మునిని కృతార్థుఁ గాఁ దన్వెను భా కు మనుజవరుండు - పాండురాజు కు నఘుండు మానఘటియిల్లెడు కు విఘ్నవాక్ప్రవర్తనలు - మాద్రి ప్రతికూలోక్తులను కు గురు ప్రయత్నవిహతంబులు సేయుచున్ - అధికప్రయత్నము చేతమాన్పుచు కు గాన - మాద్రికి సంబుద్ధి కు తన యొక్క కు అసు వాంఛ నుడించి కు తత్ - ఆ ప్రాణములను కు అర్థిన్ - హరియింపనిశ్చయించిన వాని కు కృత - చేయఁబడిన కు అర్థున్ - ప్రయోజనముగల వాని - సంఘటనకర్త్రయను టకు తన్వెను - మాద్రిమాటలు వినక సంభోగించెననుట

౧౧-తే.గీ. స్వవిధివిఘ్న నిరాసంబు సలుపనతఁడు। రామసాంగత్యమర్థించెఁ బ్రమదగరిమఁ
బెనుచుతదనుయాత్రకునంతఁ దనువు వొంగఁ। బ్రస్ఫుటంబైనయుత్సాహభగము బూనె

భా కు స్వవిధి - తనవిధి కు విఘ్ననిరాసంబు సలుపన్ - విఘ్నము లేకుండఁ జేయఁగా కు రామ - స్త్రీ యొక్క కు సాంగత్యము ను కు అర్థించెను - క్రీడించెననుటకు అంతన్ - అటుతర్వాత కు ప్రమద మాద్రి కు గరిమఁ బెనుచు - గౌరవ హేతువైన కు తదనుయాత్రకున్ - తననుగమనమునకు - ఉత్సాహభరముఁ బూనెను॥ రా॥ స్వవిధి విఘ్న నిరాసంబు - స్వానుష్ఠాన విఘ్నరాహిత్యమును కు చలుపన్ - అతఁడు - విశ్వామిత్రుఁడు కు రామ సాంగత్యమర్థించెన్ - ఆ మునిసంపుమనెను కు అంత - దశరథుఁడంపెనన్న తర్వాత కు ప్రమదగరిమఁ బెనుచు - సంతోషాతిశయమును కూర్చుచున్న కు తత్ - ఆ రఘునాథుని యొక్క కు అనుయాత్రకున్ - వెంటవచ్చుటకు కు ప్రస్ఫుటంబైనయుత్సాహభగమున్ బూనెను - త్వరపడెననుట

౧౨- స్రగ్ధర. తలఁపిట్లుత్సాహమొందం దనయజనపరిత్రాణమర్థించియక్కాం। దళితాపత్యానురక్తి
న్మహిపుననుగతిం దాను రాఁ బూనకుండ। న్వలనొప్ప న్మాన్చి స్వస్థానమునకుఁ జనియె న్రాము
నాత్మేశుఁ బ్రేమా। త్యలఘు శ్రేయస్సుమిత్రానవరతనయ యోగాఢ్యుఁ దోడ్తోంచు నేర్పున్

భా కు తనయజనపరిత్రాణము - యజ్ఞసంరక్షణమును కు అర్థించి కు అక్కాందళితాపత్యానురక్తిన్ - అది గిరీశపుత్రానురాగము కలవాని కు మహిపున్ - దశరథుని కు మాన్చి - తిరుగనంపి కు ప్రేమచేత కు అత్యలఘు - అతిశయమానట్టుగా - శ్రేయః - శ్రేష్ఠుఁడైన॥ ని॥ శ్రేయాన్ శ్రేష్ఠః పుష్కలస్స్యాత్ - అని - అ శ్రీ సుమిత్రా - సుమిత్ర యొక్క కు అనవరతనయ - అవరతనయుఁడుగాని జ్యేష్ఠుఁడైన లక్ష్మణుని యొక్క॥ ని॥ యవీయానవరజానుజాః - అని - అ శ్రీ యోగాఢ్యున్ - కూటమిగలవాని కు ఆత్మేశున్ - పరబ్రహ్మస్వరూపమైన వాని కు రామునిందోడ్తోంచుక స్వ - తన యొక్క కు స్థానమునకున్ - ఆశ్రమమునకు కు చనియెను - కందళితాపత్యానురక్తిన్మహిపునను దిక్కున - బిందువునకున కారము యతి చెల్లినందుకు॥ గీ॥ టత పవర్గాక్షరములకు డాపలించి। యొనరనూఁదిన ఁదుపులుం డెనేని। వసుసణనములు వలులగు వాని కెల్ల। నవనిఁ గొణదలు సుకవులయనుమతమునన నికావ్యాలంకార చూడామణి॥ కందళ చూత్కారపరంపరల్పయిపయిన్మధ్యాహ్నముండెల్పెడిననిమనుచరిత్రములోని ప్రయోగము భా కు తనయజనపరిత్రాణము . పుత్ర జనరక్షణమును కు అర్థించి కు దళిత - పోఁగొట్టఁబడిన కు అపత్య - పుత్రుల యందుఁగల కు అనురక్తిన్ - వాత్సల్యముగలదాని కు అక్కున్ - కుంతికి కు అక్కఁదళితయనుదిక్కున॥ కే॥ నాంతములైన పదంబుల

పొందంబైనట్టున్నశబ్దములకు చటతపల్ ।ద్రాంతిగజడదబలగుసు।ద్యన్యంతసరాగంబగుసున్నలభించవదంచియను లక్షణమునకు శబ్దంబొల్లుసుస్నైనవి - పయుక్తంబనాన్నగాని సున్నలిలుపఁ జెప్పనచ్చునంచుట ॥ కమ్మనిలతాంతములకు వెన్నెనసివచ్చుమధుపమ్ముల సుగిత్రసనవమ్ములయునియాదిపద్యములంసుసన్నయుభటుప్రయోగము ❀ మహీపునకుఁగికా - రాజు వెంటనుక్రసహాన్నిక ప్రేమ-ప్రియముచేతక్రఅత్యల్పము-మిక్కిలినధికమైనక్ర శ్రేయః-పుణ్యమునను॥ని॥ స్యాద్ధర్మః స్త్రియాం పుణ్యశ్రేయసీసుకృతమ్- అని-అ❀సుమిత్ర-లెస్సచెలికాఁడైన-అనఁగాఁబుణ్యముతోఁగూడినవాఁడనుట క్ర జనకరత-ఎడతెగనిక్రనయ-నీతిగలక్ర బోగ-అన్నయోగము చేత-అమ్మఁక-సంపన్నుఁడైనవానిక్ర రాముఁడు-మనుమహారునిక్ర అన్నే సరిక-శనపతినిక్ర తోఁ గూడుచుక్ర స్వస్థానమునకున్- స్వగ్గస్థానమునకు-చనియెను

౧౩-తే-గీ. అట్లుతండ్రి చేతపిస్పష్టులైనయట్టి। రాకుమారులుసహజనసీకయాత్రఁ

బూనిసంయమీశ్వరగసీయమానులగుచుఁ।జని నిజపుర మునకువిషాద మొదవ

భా॥ అట్లుక్రతండ్రి చేతన్-పాండురాజు చేతక్రవిస్పష్టులైనయట్టి-విడువఁబడినట్టి-తండ్రిచెప్పినవారనుటక్ర రాకుమారులు-ధర్మజభీమార్జునసకులసహదేవులును క్ర సహజనసీకయాత్రన్-తన్లియైనకుంతితోఁగూడినయాత్రను క్ర పూనిసంయమీశ్వరులచేతక్రనీయమానులగుచున్-తోడుకరాఁబడినవారై క్ర విషాదమొదవన్-ఖేదపడుచును క్ర నిజపురమునకు - హాస్తినగరమునకుక్రచనిరి॥ తాక్రసంతండ్రి చేతక్రవిస్పష్టులైనయట్టివిడంపఁబడినట్టి క్ర రాకుమారులు-రామలక్ష్మణులుక్ర సహజను-కులాచారయోగ్యమైన-స్వభావసిద్ధమైనవనుటక్రఅనీకయాత్రను-యుద్ధయాత్రను।ని॥ అస్త్రియాంసమరానీకరణాః-అని-అ❀సంయమీశ్వర-విశ్వామిత్రునిచేతక్రనిజపురమునకర్న్-అయోధ్యక్కువిషాదమొదవన్-ఖేదమునునట్లు గాక్రచనిరి ...

౧౪-సీ॥ అత్తఱింగునజనుమస్మదఁదమువార్తదవుదప్పులనువినుతప్రభంబు । నంముమదప్రాంధిమంతాటకమహేభ హరిశతాంగసమృద్ధిఁగరముమించు।సముదగ్రతరబలసంపదనెదురుగాఁగనిజపితృజ్యేష్ఠుఁడనుపనతని।ప్రియముగారాముసంశ్రితధర్మగుణమైనయమ్ముబుధాళికిసమ్మదకర। దగుముఁబరఁగెనమ్మహాబలముదము భ।జించియమనగరిఁజేరనంత।నన్నమారులరిగిరావలమాననిగాధనృపునిమానికథలువినుచు॥ ❀❀❀❀

తాక్రసుదప్రాంధిమన్-గర్వాతిశయముచేతక్రనుమేభ-మత్తేభములయొక్కయుక్రహరి-సింహములయొక్కయుక్ర శత-నూరులసంఖ్యలైనక్రఅంగ-శరీరములయొక్కక్రసమృద్ధిన్-స్ఫూర్తిచేక్రకరముమించుక్రసముదగ్రబలసంపదను-అత్యంతబలసమృద్ధిగలదానిక్రతాటకనెదురుగాఁగనిజపితృజ్యేష్ఠుఁడు-మునిశ్రేష్ఠుఁడైనవిశ్వామిత్రుఁడుక్ర అనుపఁగానతనిప్రియముగా క్ర రాము-రామునియొక్కక్రసంశ్రితధర్మగుణమైనక్ర పింటియల్లెయుంమసంధింపఁబడినదనుట।ని॥ మౌర్వీజ్యాశింజినీగుణః-అని-అ❀అమ్ము-బాణముక్రబుధాళికిన్-దేవశ్రేణికిక్రసమ్మదకరముగుచుక్రఅమ్మహాబల-తాటకక్రమునముఖరించి క్ర అసురనగరిన్-స్వర్గమునుక్ర చేరన్-చేరునట్లుగాక్రసరఁగెన్-పంచెనక్రఅంతక్రఅక్కుమారులు-రామలక్ష్మణులుక్రమాననిగాధనృపతిన్-అనఁగనక్రగాధనృపతిన్-అధికసంతోషమునక్రఆవలనరిగిరి॥ భాక్రసుదప్రాంధిచేమండమానట్టుగాక్ర ఆటక-చరింపుచున్న-ఆటగతౌయనుధాతువునుండఁదగు ఇప్రత్యయాంతము❀సుమేభములయొక్కయుక్రహరి-గుఱ్ఱములయొక్కయుక్ర శతాంగ-రథములయొక్కయు॥ని॥ శతాంగస్స్యందనోరథః-అని-అ❀సమృద్ధిన్-అతిశయముచేతక్రకరముమించుక్రబలసంపదన్-చతురంగబలసంపదనుక్ర జపితృజ్యేష్ఠుఁడు-ధృతరాష్ట్రుఁడుక్ర ఎదురుగాఁగనుపక్రఅతనిప్రియముగారాముక్రసంశ్రితధర్మగుణమైనయము-నీతియానక్రబుధాళికిన్-పెద్దలకుక్రసమ్మదకరముగుమఁబరఁగెనమ్మహాబలముదముక్రభజియించియనుచున్-కొల్చియుప్పఁగాక్రఆవలమాన-ఇంచుకంతదవలింపుచున్న।ని॥ ఆజీపుద్ధివ్యాప్తా-అని-అ❀నిగాధనృపతిన్-అధికమైనక్రమముచేతక్రఅక్కుమారులుక్రమహాసకథలు-వెంటవచ్చెడుమునులవాక్యములనునుచుక్రఅరిగిరి-హస్తిపురికింబోయిరి

౧౫-సీ॥ ఆకౌశికునితోడ యానగరంబుప్రవేశించి మెంఁగసున్న పూజనడక। నప్రవయోధులనంబరంబులనాఁగినమ్మహాశ్రమశోకమైన్యభరము। హరియించుచుపవసనకుసుపృష్ఠలాసఁగెడుబహుశతాపసహితభాషితములు।చీకనిస్పృయపుక్రమునతోడఁజేరినమునినొందిముచెనమునదోషలు।గొరవముల నశ్వనస్త్రోగనుక్రము ముసఁదివ్యపదయోగిఃదిశః త్రిశక్తిశ।సకపిల్లప్రశస్తస్తశ।గాధాత్మజాప్రీలఁజనిరి ❀❀

భా§తమ్ము§ఆనగరంబు.ఆహస్తినగరమునను§ప్రవేశించి§అస్త్ర-శస్త్ర నైపుణ్యము గలవారైన యోధులు-సముద్రములను॥ని॥అస్త్రసుశ్రుణి శోణి లేయని-అ॥అంబకంబులు-నేత్రములయందు॥ని॥అంబకం నేత్ర శరయోః-అని-వి॥ఆఁగి§తత్- ఆవ్యథచేతనైన§మహాశ్రమ-అధికమైనబడలికగల§శోక-ఖేదముయొక్క§దైన్యముయొక్క యా§భరముల-అతిశయమును॥ని॥భరోతిశయభారయోః-అని-వి॥హరియించుటకు§తమ§గురువృద్ధులు-భీష్మాదులు§బసఁగెడు§బహుళతాప-అధికపరితాపముతోడ§సహిత-కూడిన§భాషితములను§ నెనరుదొరలు- నెనరుగలరాజులు § గౌరవములు-పూజలను§ ఒనర్పఁగైకొంచు§పితృవియోగచింతల- పాండురాజుపోయినవిచారమును§ప్రిదిలి-విడిచి§సన్మానసస్థితిని- మంచిమనోవ్యాపారముచేత§ధార్తరాష్ట్ర-దుర్యోధనాదులయొక్క§లీలఁదగిలి క్రీడసలిపిరి॥

రా§ఆరీతిఁజని§తమయాన-తమయాజ్ఞ॥ ఆజ్ఞప్తియానతియాజ్ఞయానయనియాంధ్రభాషాభూషణమందుఁదద్భవములలోఁజెప్పనది॥అస్త్రప-రాక్షసులైన§యోధులు-వీరులను§అంబకంబుల-బాణములచేత § ఆఁగి-నివారించి§తత్-ఆవిశ్వామిత్రునియొక్క§మహాశ్రమ-తపోవనమందుఁగల§తమకు§గురువృద్ధులు-అభివృద్ధులను- బసఁగెడుబహుళతాపసులయొక్క § హితభాషితముల- ప్రియోక్తులయందుఁగల§నీవెనలసు జేకొనుచు§వెండియును- మఱియు§నైనరుదొరలు-ప్రియముగూర్చిన§గౌరవములను§ఒనర్పఁ-మునీశ్వరులు చేయఁగా§ సత్-సత్పురుషులయొక్క§మానస-మనస్సనెడిమానససరస్సునందుఁగల.శ్లిష్టరూపకము ॥ సితాంశువర్ణైర్వయసి స్మతస్థైః-అనినైషధప్రయోగము॥ స్థితిని-వర్తనచేత§ధార్తరాష్ట్రలీలల-హంససామ్యమును॥ని॥ధార్తరాష్ట్రాస్సితేతరైః-అని-అ॥తగిలి క్రీడసలిపిరి

౧౬-మ, అమితప్రౌఢిగధార్మికాగ్రియపితృవ్యాదిష్టవృత్తిన్మహా। త్తమభక్తిన్గ్రహి
యించిశాంతనవసత్వ శ్రీచమత్కారప। క్త్రిమసౌభాగ్యధురీణతన్మహిమహర్షి
స్వాంతలీలోచితో। త్తమసంక్రీడలొనర్చిరక్షోణుగులాత్మజ్ఞాతిసఖ్యాఢ్యులై॥ ॥

రా§అమితప్రౌఢిని§గ-పొందినవాఁడునైన§ధార్మిక-విలుకాండ్రలో§అగ్రియ-శ్రేష్ఠుఁడైన॥ని॥పరాగ్ర్యాగ్రప్రాగ్రహరప్రాగ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయమగ్రియమ్-అని-అ॥పితృ-దశరథునిచేత§వ్యాదిష్ట-ఆజ్ఞాపింపఁబడిన§వృత్తిని-వర్తనను§గ్రహియించి§శాంత-పరస్పరవిరోధము లేనివియైన§నవ-ప్రాయపువియునైన§సత్వ- సింహాదిమృగములయొక్క§శ్రీ-సమృద్ధియొక్క.సమూహముయొక్క-యనుట§చమత్కార-చెల్లాటములచేత§పక్త్రిమ- పరిపక్వమైన§సౌభాగ్య- ఒప్పిదమును§ధురీణ-వహించిన§తన్మహి-ఆతపోవనభూమియందున్న§మహర్షి-మునీశ్వరులయొక్క§స్వాంత - మనస్సులయొక్క§లీలా - ఉల్లాసమునకు § ఉచిత - తగిన § ఉత్తమసంక్రీడలొనర్చిరి § ఆత్మజ్ఞ - బ్రహ్మజ్ఞులతోడనైన § అతిసఖ్యాఢ్యులై॥ భా§అమితప్రౌఢిగల- ప్రౌఢియగునట్లుగా§ధార్మిక-ధర్మాత్ముఁడైన§అగ్రియపితృవ్య- పెదతండ్రియైనధృతరాష్ట్రునిచేత॥ని॥పితృభ్రాతాపితృవ్యస్స్యాత్-అని-అ॥ఆదిష్ట-ఉపదిష్టమైన§వృత్తిని§శాంతనవ-భీష్మునియొక్క § సత్వశ్రీ-బలసంపదయొక్క§తన్మహిమ- ఆధృతరాష్ట్రుని యైశ్వర్యము చేత § హర్షి -సంతోషముగల § ఆత్మజ్ఞాతి-దుర్యోధనాదులతోడనైన.కడమసరి

౧౭-శా- శశ్వద్విస్ఫురితస్వబాహుబలభీష్మప్రౌఢచాపక్రియ।ల్విశ్వామిత్రవితానవి
ఘ్నభయపిశ్లేషంబొనర్పంజగ। ద్విశ్వాస్యస్థితిఁజాలియున్నటులవీరాగ్ర్యకు
ల్గాంచిర।త్తైశ్వర్యాహమికాపిశృంఖలవిహారారంభవిస్రంభముల్। ॥

భా§భీష్మునియొక్క§విశ్వ-సమస్తమైన§అమిత్ర-శత్రువులయొక్క.వితానసమూహముచేతనైన. ఆవీరాగ్ర్యకుల్-కౌరవపాండవులు§అత్తైశ్వర్యమును§అహమికా-పరస్పరాహంకారమును§విశృంఖలవిహారములను § ఆరంభములయందుఁగల§విస్రంభములు-విశ్వాసములనుము॥ని॥సమౌవిస్రంభవిశ్వాసౌయని-అ॥సిద్ధఫలములైనయుద్యోగములనను-టు§కాంచిరి॥ రా§ స్వబాహుబలముచేత § భీష్మ-భయంకరములైన§ ప్రౌఢచాపక్రియలు.విశ్వామిత్రు

నియొక్క-వితాన-యజ్ఞముయొక్క ॥ని॥ క్రతువిస్తారయోర స్త్రీ వితానం త్రిషు తూచ్ఛకే యని-అ❋ అర్వాగ్భవత్ - ఆ రామలక్ష్మణులకు అతైశ్వర్య-ఈశ్వరకృత్యము నతిక్రమించిన❋ అత్యాదయస్తు క్రాంతాద్యర్థే ద్వితీయయా యిత్యనీయాలిఖ్యసప్తము-ఐశ్వర్యశబ్దము*గుణవచనబ్రాహ్మణాదిభ్యఃష్యఞ్ ఇతి కర్మధారయమున దలివ్య ష్యఞ్ ప్రత్యయాంతము❋ అహమికా-అహంకారము చేత ❋ విశృంఖల-అనివారితములైన ❋ విహారారంభ-క్రీడోద్యోగములయందుఁగల ❋ విస్రంభములు-అసంకోచవృత్తులననుటకుఁగాంచిరి

౧౮-సీ॥ ఇమ్మాడ్కి నయ్యన్నదమ్ముల పావల వార్యఖేలల నతివ్యాప్తమైన। యాసవనక్షోణియందును సరసుల గరిడి
నిష్టపురాణపరిచితిఁ బ్రియ। మందెదుసమయంబునం దాటకాకుమారులలోలసత్త్వల యాఢి నెంచు। మాయుద్ధి
లేకొప్పు నీమూఁ భీమోద్ధతి ప్రబలంగఁ దారాసరణి మెలంగఁ। గడఁక చాలక కడుఁగలఁగెడు తాపస। నాథహృ
దయవ్రణం బుదిసము। గాఁగఁ దేర్చి బాధకలితసుయోధనా। మలగు రాజసంకసులు గడంగి। ❋❋❋❋❋❋

టీ॥ ఇమ్మాడ్కి-నిట్లు అయ్యన్నదమ్ములు-రామలక్ష్మణులు అపావల-పాపలేశరహితులైన ఆర్య-పెద్దలయొక్క ఖేలలన్-విహారముల చేత అతివ్యాప్తమైన ఆసవనక్షోణియందున్-ఆయజ్ఞభూమియందు సరసుల గరిడిన్-గసికుల వెంబడిని ఇష్టపురాణపరిచితిన్-పురాణశ్రవణమువలన ప్రియము అందెదుసమయంబున తాటకాకుమారులు-సుబాహుమారీచులు అలోల-చలింపని సత్త్వల-మంచి సేనయొక్క భీమ-భయంకరమైన తారాసరణిన్-ఆకాశమున ❋ మెలంగఁగా తాపసనాథ-విశ్వామిత్రునియొక్క హృదయవ్రణంబు తేర్చి బాధకలిత-మిక్కిలిఁ జేయఁబడిన ❋ సుయోధ-శూరులయొక్క నాదములు-సింహనాదములుగలవారనుట కలితప్రారంభులై రనిముందటిపద్యములోఁ గ్రియ॥ భా॥ ఇమ్మాడ్కి నీ అన్నదమ్ములపావలు-కౌరవపాండవులు అవార్య-విశృంఖలమైన ఖేలలన్-విహారములయందు ఆసన్-అపేక్షచేత వనక్షోణియందు-ఉద్యానవనభూమియందును ❋ సరసుల-కొలఁకులయందును ❋ గరిడియందును ఇష్టపురాణ-వేడుకయొక్క పరిచితిన్-ఎడతెగమిచేత సమయంబునందు ఆటకునాకుమారులలోలసత్త్వల నిగూఢిచేత భీమోద్ధతి-భీముని యౌద్ధత్యము ప్రబలఁగ తారు-తాము అసరణిన్-అరీతిని మెలంగ కడఁక-ధైర్యము ❋ చాలక ❋ తాపసనాథ - విచారయుక్తమైన ❋ హృదయవ్రణంబు తేర్చి ❋ బాధ-సంహరించెదనువెడి ప్రతిజ్ఞచేత ॥ని॥ భృశప్రతిజ్ఞయోర్బాధమని - అ❋ కలిత-కూడిన సుయోధనాదులు-దుర్యోధనాదులు

౧౯-మ. అసమామ్నాయనయాధ్వరక్షణవిధాతాపాదితామింపుగా। రాక్షసకర్మంబునకుంత
లంకకసముద్రస్థైర్యధారేయమా। నసుతైడెందములోన ధర్మపటిమందభీమసేనాం
గదర్పసముద్రేకమారూపుమాపఁగలిత ప్రారంభులై రంతటన్। ❋❋❋❋❋❋

టీ॥ అసమ-సరిలేని ఆమ్నాయ-కులముయొక్క ॥ని॥ ఆమ్నాయస్సంప్రదాయకః-అని - అ❋ నయాధ్వ-నీతిమార్గముయొక్క గతుణమునకు రాక్షసకర్మంబునకు-క్రూరకృత్యమునకున్ లోనై అధర్మపటిమన్-అధర్మపు నేర్పుచేత • కడముసులభము॥ భా॥ అసమమైన ఆమ్నాయనయ-వేదవిధిగల ॥ని॥ శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆమ్నాయః-అని-అ❋ అధ్వరక్షణ - యజ్ఞోత్సవముయొక్క ॥ని॥ నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః క్షణః-అని - అ ❋ రాక్షసకర్మంబునకు - రాక్షసులయత్నమునకున్ తలంకక ధర్మపటిమన్-వింటినేర్పుచేత తత్ - ఆరాక్షసులయొక్క ❋ భీమ-భయంకరములైన ❋ సేనలయొక్క అంగ - అంగములైన రథకరితురగపదాతులయొక్క ❋ దర్పసముద్రేకమునురూపుమాపు డెందములోన ❋ కలితప్రారంభులై రి-ఉద్యోగించిరనుట

౨౦-ఉ, లోకపుటక్కునారిపులుదొమ్మికిఁ జైపయిఁ గ్రమ్మ వారిణీ। లారణవృత్తిఁ గిట్టి కడు
లావరిభీమఁడు రాసుభద్రుఁడే। పాకెడు వేడ్కతో నెగసెనప్పుడు కాంచునటు
ప్రహారుడు। ర్వారివిభిస్ఫురద్బాహువసు నాఁడెలసద్గతిగాంచి మించఁగన్। ❋❋

రా॥ అరిభీముఁడు - రామభద్రుఁడు. అస్త్రతతికాండ - బాణములయొక్క, సుబాహుఁడను వాఁడు, ఇలసద్గతిఁ గాంచినిం చఁగా, కడు, లావు - బలిమిని, నెగపెనని యన్వయము॥ భా॥ కౌరవపుట్టిన యరిపులు - దుర్యోధనాదులు, వారి, లీలా - జలక్రీడయందు, ఉరణవృత్తిన్ - పోరాటము చేత, పైపయిఁ గ్రమ్మఁగాఁ గడులావరి రామభద్రుఁడు - మంచి యదృష్టము గల॥ ని॥ శ్వ(శ్రే)యసంశివంభద్రమని - అ ❀ భీముఁడు, సుబాహుఁడను - లెస్స భుజములుగలవాఁడ నెడివాఁడి - ప్రతాపము, లసన్నతిఁ గాంచి - ప్రఖ్యాతిని గాంచి, మించఁగా, కాండ - ఉదకము యొక్క॥ ని॥ కాండో స్త్రీ దండబాణార్వవర్గావసరవారిషు - అని - అ ❀ పటుప్రహారవిధిని నెగపెనని క్రిందటికన్వయము॥ వ॥ అప్పుడతండు మఱియును

౨౧. క. వెనఁజజ్యేష్ఠునినతిసా। హసునిహృదర్పితమహాశుగాశుగవేగో।

ల్లసనప్రసభాచరితా। ధిసముద్రనిపాతుఁ జేసెదధకోశ్వక్తిన్॥

భా॥ వెనను, తజ్జ్యేష్ఠునిన్ - దుర్యోధనుని, మహాశుక్ - అధికశోకము నెడి॥ ని॥ మన్యుశ్శోకౌతుశుక్ స్త్రియామని - అ ❀ ఆశుగ - బాణములయొక్క, అధిసముద్ర - చింతాసముద్రమందు, నిపాతున్ - పాటుగలవానిఁగా, చేసెను. రా॥ తజ్జ్యేష్ఠునిన్ - మారీచుని, ఆశుగాశుగ - వాయవ్యాస్త్రము యొక్క॥ ని॥ ఆశుగౌ వాయువిశిఖావితి - అ ❀ అచరిత మైన, అధిసముద్ర - సముద్రమందు. అవ్యయీభావము, నిపాతున్ - పాటుగలవానిఁగా, చేసెను

౨౨. చ. అతఁడు నునల్లబాల్యదశయందకఁడుం బిరుదైనయాబలా।వ్యథునిమరంబరిస్ఫుర

ణ సూలఁ బ్రవర్తిలువేళఁ గ్రూరచి। త్తతఁదనమూఁకతోఁ బొదివి తాఁదనజయ్య

తచూచుటన్నయా। హతమఁటఁ గట్టివై చె వెసనాపగలోననవారితంబుగన్॥ ❀

రా॥ అతఁడును - ఆమారీచుఁడును, ఆబలావ్యథుని - రాముని యొక్క, సురంబు - యుద్ధము, అరిస్ఫురణ - శత్రుసామర్థ్యము, సూలన్ - కొంచముపడునట్లుగా, ప్రవర్తిలువేళన్ - ఆరాముని యొక్క అజయ్యత - జయింపశక్యము గాని వాఁడౌటను ❀ తుయ్యజయ్యాశక్యార్థేయని నిపాతము ❀ చూచుటవలన, లోనన్ - మనసులోన, ఆపగ - భ్రాతృవధద్వేషము, అతఁడు, కట్టివైచెను - అణఁచెను. అని యన్వయము॥ భా॥ అతఁడు దుర్యోధనుఁడును, అల్పఘోరోక్త, ప్రకాగమునను, అబలావ్యథున్ - భీముని, సమరన్ - నిద్ర చేత, పరిస్ఫురణసూలన్ బ్రవర్తిలువేళ - ఏఁటియందునప్పుడనుట, ఆపగలోనన్ - నదియందు॥ ని॥ స్రవంతీనిమ్నగాపగాయని - అ ❀ అవారితంబుగ, కట్టివైచెన్ - బంధించిపడవేసెను, కడు సులభము॥ వ॥ అప్పుడు

౨౩. క. ఘనవిగ్రహజృంభణమున। గనయమునసకట్లు దెగఁగనవ్వాహినిఁ గ్రీ

డనగెలిచివచ్చనబ్బా। లునిగని వెఱఁగందిరాత్మలోనచటిజనుల్॥ ❀

భా॥ విగ్రహ - శరీరము యొక్క॥ ని॥ విగ్రహస్సుశరీరాయేవిస్తారప్రవిభాగయోః - అని - వి ❀ జృంభణమునన్ - నీల్గుటచేత, కట్లుదెగఁగా, అవ్వాహినిన్ - ఆనదిని॥ ని॥ స్రవంత్యనపివాహినీయని - అ ❀ గెలిచివచ్చు - తరించివచ్చుచున్న॥ గా॥ విగ్రహజృంభమున - యుద్ధాతిశయము చేత, అవ్వాహినిన్ - రాక్షససేనను, తనకట్లు - ఆరీతిని, తెగఁగన్ - తెగిపోఁగా...

౨౪. క. అతఁడు మదిఁజతురాత్మ। భ్రాతృసహాయతఁగరంబుగంజిలుచుంద।

జ్ఞాతులయాగస్ఫుటవిధు। లీతెఱఁగునజరుగనిర్వహించె విజయతన్।

రా॥ అతఁడు - రాముఁడు, చతుర - సమర్థుఁడైన, ఆత్మభ్రాతృ - లక్ష్మణుని యొక్క, తజ్జ్ఞ - విశేషజ్ఞుఁడైన విశ్వామిత్రుని యొక్క, అతుల - సరిలేని, యాగము యొక్క, స్ఫుటవిధులను, విజయతన్ - విశిష్టజయము కలవాఁడౌటచేత, నిర్వహించెను। భా॥ అతఁడు - భీముఁడు, చతుర - నలుగురైన, ఆత్మభ్రాతృ - ధర్మాదుల యొక్క, జ్ఞాతుల - దుర్యోధనాదుల యొక్క, ఆగః - అపరాధముల యొక్క॥ ని॥ ఆగోపరాధోమంతుశ్చయని - అ ❀ స్ఫుటవిధులు కనిపించుకొని చేయుటలు ❀ శర్వ శేఖరివా విసర్గలోపః - అని విసర్గలోపము ❀ జరుగఁగా, విజయతన్ - విజయత్వమున, నిర్వహించెను

౭౫. సీ. అసదృశదానవహతమైనవసుధయందమునమించుప్రఖ్యాతిఘనసమృద్ధి। ఘనరవిశ్వామిత్రతాపసహృ
త్ప్రమోదసమృద్ధిసాధించితద్గుణత్వ। శక్తిసంబంధఘనాశనిగదాప్రాస్యాదులువజ్రపనెక్కుడైవజిలఁగాంచె।
గావునవవీర్యకలితుఁడాశత్రుయమ్మునాకులవృత్తినిమ్ముకొనఁగ। జేసెనతఁడుఘనఖ్యాతిభాసిలఁగృప।నా
మునిఁబురస్కరించినానామహాస్త్ర।గరిమవడసిరాకుమారులాగురునిరూఢి।దిరముకొలిపెఁదనచ్యుతతేజమిలను॥

భా॥ అతఁడు-శ్రీముఁడు; తాను; అపరిమితమైన వసుధయందమును-అప్రతిరీతిని; మించు; ప్రఖ్యాతి-కీర్తి; ఘనర; విశ్వామిత్రతాప-అఖిలశత్రుతాపము యొక్క; యొక్క సుహృత్ప్రమోద-మిత్రసంతోషము యొక్క; యొక్క సమృద్ధిని సాధించి; తత్-ఆసమృద్ధి యొక్క; గుణత్వశక్తిచేత; అఘనాశనిగల్-దుఃఖమును విడిచినదగునట్టుగా; అంబకల్-తల్లియైనసంతతి; దాస్యాదులు-సేవాదులను; కాంచెఁగావున; అవీర్యకలితుఁడగు-శ్రీముఁడు; ఆశత్రుల నుగ్రధనాదుల యొక్క; అస్త్రనుగారిధారిని; ఆకులవృత్తినిమ్ముకొనఁగఁజేసెన్-విచారపడఁజేసెను; అంత; ఆకుమారులు-కౌరవపాండవులు; కృపనామునిన్-కృపాచార్యుని; పురస్కరించియ; స్త్రగరిమను బడసిరి; కృతన్-ఆకుమారుల యొక్క; అచ్యుత-జారసు; తేజము; ఆగురుని-కృపుని యొక్క; రూఢిన్-ప్రసిద్ధిని; స్థిరముకొలిపెను; అని యన్వయము॥ రా॥ అతఁడు-రాముఁడు; దానవి-తాటక; హతమైన; వసుధయందన్-నొద్దిపోయిన భూమియందు; జేక్కమును-ముసుపు; విశ్వామిత్రతాపస విశ్వామిత్రముని యొక్క; హృత్-హృదయమునకు; ప్రమోదసమృద్ధిని సాధించి; తద్గుణత్వశక్తిన్-ఆయన యొక్క గురుత్వముతోఁగూడిన సామర్థ్యముచేత; వరిపనెక్కుడైవజిలన్; అంబక-బాణములైన; ఘన-మేఘములును; అశని-పిడుగులును; గదా-గుదియలును; అసి-చంద్రహాసమును; ఆదులు-మొదలుగాఁగలవాని; వారుణాస్త్ర-ఇంద్రాస్త్ర-యామ్యాస్త్ర-రౌద్రాస్త్రములు మొదలైన యస్త్రములనుట॥ ని॥ చంద్రహాసాసిరిష్టయః - అని - ఆ ❀ కాంచెన్ - పరిగ్రహించెను; కావున; అవీర్యకలితుఁడు - రాముఁడు; శత్రుల యస్త్ర-శత్రుసంహారమును; అనాకులవృత్తిన్-అనాయాసముననే; చేసెను. స్వతస్సిద్ధమైన సుపౌరుషగల రఘువాఁడు విశ్వామిత్రుని వల్లన అస్త్రములన్యసించి శత్రుజయమును జేయుటకు హేతువుఁ జెప్పుచున్నాఁడు; తత్-ఆ; అచ్యుత-విష్ణువు యొక్క; తేజ-అంశమైన రాముఁడు; అంశ-అంతైన; రఘునాథునికి నిరువనెడియ సుట; ఘనఖ్యాతిభాసిలన్; కృపన్-తనదయవలన; ఆమునిన్-విశ్వామిత్రుని; పురస్కరించియ స్త్రగరిమను బడసి; రాకుమారు-రాజపుత్రుని యొక్క; లాగు-రీతిని; ఉరునిరూఢిచేతఁ దిరముకొలిపెను. తాను శిష్యుఁడై విశ్వామిత్రునికిఁ బ్రసిద్ధి గల్పించెననుట. వ. అంత

౭౬. సీ. సంయమిదివ్యతేజమునఁ గుంభినిజనించినయాదిలక్ష్మినజేయుఁడైన। విమలశీలునిరఘువీరకులోత్తముఁడా
గూర్చువాఁడఋతగ్నప్రాల। వగరమారకులకుగురుడై మనఃప్రీతినరసికన్యాశ్వర్యజనకధామ। భీమబాణాస
నస్థేమవార్తాప్రవర్తనమునుభవ్యసుధన్విమాత్ర। విరచితావధానస్థపీఠికలను। ద్రోణులసదావరైక
ధురీణుఁడగుచు। ప్రౌఢిమన్నించెమేదినీపతిసుతులను। దర్శసుశ్లోకపసగాంచుతమిఁబొదలి॥ ❀❀❀❀❀

తా॥ సంయమి విశ్వామిత్రుఁడు; సంభిన్న-భూమియందు; దివ్యతేజమునన్ జనించిన యాదిలక్ష్మిన్-సీతను; రఘువీరకులో త్తమున్-రామునికిన్; గూర్చువాఁడై-వివాహము చేయించుటకు యత్నము చేసినవాఁడై; మనఃప్రీతి; గురువై-అధికమై; తన; జనకజనకుని యొక్క ధామన్-గృహమునందున్న; భీమ-పరమేశ్వరుని యొక్క బాణాసన-వింటి యొక్క; స్థేమ-బలిమి యొక్క ❀ స్థిరత్వమును గనుగొని చర్యయము ❀ వార్తాప్రవర్తనము; అను-అనెడి; సుధన్-అమృతమును; స్థపీఠికలను-కర్ణరంధ్రముల నెడ; ద్రోణులన్-దొన్నెలయందు॥ ని॥ ద్రోణీకాష్ఠాంబువాహినీయని-అ ❀ ప్రౌఢిమన్-నిండించెను; అని పెద్దనాటి। భా॥ సంయమి దివ్య తేజమునన్-భరద్వాజముని వీర్యమునకు; కుంభిన్-కలశమం దున్ [illegible] నయాదిలక్ష్మిన్ [illegible] అజేయుఁడైన విమలశీలు [illegible] అనుకీరుఁడైన వానిని; అ [illegible] ప్ర [illegible] భయంకరమైన బాణాసన-వింటివిల్లైన; స్థేమ-స్థైర్యగుణము యొ క్క; వార్తాప్రవర్తనము [illegible] ధనుర్గుణ [illegible]

గావిగదితమైన అవధాన-ఎచ్చరికగల శ్రుతివీథికలను-వేదమార్గవిచారముగలవానిని ద్రోణున్-ద్రోణాచార్యునితన్న పాలవలకుమాగకులను-కౌరవపాండవులకు తానుకూర్చువాఁడయి-అప్పుడైగురువై-అచార్యుఁడై తనరమేదినీపతి-ధృతరాష్ట్రుఁడు మన్నించెను. అనియన్వయము సుతులును కాంచుతమిన్-అభ్యాసాపేక్షచేత పాదలిరి-వర్తించిరి. కడమసులభము॥ వ॥ అందు

౬౭-మ. గురుసంల్పము చొప్ప దప్ప కెలమిన్ క్షోణిజనాశ్చర్యవిస్ఫురణంబొందఘనోగ్రకార్ముకవరంబున్ వంపనెంతేమహా।శరసోత్కర్షరయప్రయుక్తిఁబొదలన్ సామర్థ్యసంపద్ధురంధరుఁడా రామవిభుండు జిష్ణుఁడు సముద్భాసిల్లెనత్యంతమున్॥

టీ॥ జనాశ్చర్యమైన విస్ఫురణంబు-ఖ్యాతిని పొందను శర-బాణముల యొక్క రామవిభుఁడు-మనోజ్ఞకాంతిగలవాఁడు జిష్ణుఁడు-అర్జునుఁడు సముద్భాసిల్లెన్-లెస్సగాఁ బ్రకాశించెను॥ క॥ సల్లలితైకపదము పై।నిల్లుండుటయగుటయనఁగనైల్లెడఁజనురా।జిల్లుట ప్రభవిల్లుట లో।భిల్లుట వర్తిల్లుటనఁగఁ బెను పైయునికి ననియాంధ్రభాషాభూషణమందుఁ గ్రియాపదములలోఁ బ్రభవిల్లుటయని యొత్తినాఁడు గనుక నుపసర్గముతోఁ గూడఁ జెప్పినాఁడు॥ రా॥ గురు-విశ్వామిత్రుని యొక్క సంకల్పము చొప్పు ఆశ్చర్యవిస్ఫురణను-విందైన కాంతిగల క్షోణిజను-సీతను పొందన్-వరించునట్లుగా ఉగ్రకార్ముకవరంబున్-రుద్రచాపమును వంపన్-ఎక్కుపెట్టుటకును మహాశరసోత్కర్షరయప్రయుక్తిన్-అనురాగమహిమ వేగప్రేరణచేత ఎంతేన్-మిక్కిలి పొదలన్-అత్యధికమౌచునుండగా నటు జిష్ణుఁడు-జయశీలుఁడు రామవిభుండు సముద్భాసిల్లెను-సంతసిల్లెను సామర్థ్యసంపద్ధురంధరుఁడు గనుక నీశ్వరుని విల్లువంచి సీతను వరించెదనని మిక్కిలి సంతోషముగలిగియుండెననుట

౬౮-సీ॥ అపుడేమి చెప్పనవ్యాసాధ్యతద్ధనుర్వ్యాప్తసక్షత్రవంశ్యులందు।మిగులఁగ గ్ణాసహ్యముగఁ బర్వెనతఁడు తన్మహిమ పెంపునరాతిమత్సరవిధి।నాస్మలోనగరు సేయక సంభ్రమించెను సన్నికృపజనకు నింటను వివాహ। మగుటకు మున్న తదంబ కాశ్చర్యమంత్ర మాహాత్త్వకృతచండధామయుక్తి।ను పయమందిన మేటియన్యులకలఁగునే।యఖయని ల్లర్క సంతతి ఖ్యాతి మహిమ।ధాత్రిపైఁగుంద సూత సంతాన భావ।గణనఁ బ్రబలుట తత్పోష కారణమున॥

రా॥ అతఁడు-రాముఁడు తత్-ఆవింటి యొక్క మున్ను-మును పు మహిమ పెంపును అరాతి-శత్రుల యొక్క మత్సరవిధి-తనజయమును సహింపని వారితోడ ద్వేషము. నరకు సేయక జనకునింట వివాహ మగుటకు సంభ్రమించెన్-త్వరపడెను. ఇంకఁగవి వాక్యము తదంబక-ఆ విశ్వామిత్రుని బాణముల యొక్క ధామయుక్తిన్-ప్రతాపయోగము చేత ఉదయము-అభ్యుదయమును అందిన మేటి-రఘునాథుఁడు అన్యులకున్-పగులకు అలఁగునె-లోపమునా ఇట్లు అర్క-సంతతి-సూర్యవంశము యొక్క ఖ్యాతి-మహిమ తత్పోష కారణమునన్-అరాముఁడు పోషించుటవల్ల ధాత్రిపై కుంద-మొల్లల యొక్కయు॥ ని॥ మాఖ్యం కుందఁ-అని-ఈ సూత-పాదరసము యొక్కయు॥ ని॥ రసస్సూతశ్చ పారదే- అని అ సంతాన-కల్పవృక్షముల యొక్కయు భా-కాంతి యొక్క అవగణనన్-తిరస్కారము వల్ల ప్రబలుట॥ భా॥ తత్-ఆయర్జునుని యొక్క ధనుర్వ్యాప్తమిగులకర్ణాసహ్యముగఁ బర్వె-కర్ణునికి నసహ్యముగాఁ బరఁగ అతఁడు-కర్ణుఁడు తన్మహి-ఆధనుఃప్రావీణ్యము యొక్క పెంపు నరౌ-అర్జునుమీఁదను మత్సరవిధి చేత నగరు సేయక సంభ్రమించెను ఇంకఁ బూర్వకథాసూచనముగాఁగవి వాక్యము. తత్-ఆయర్జునుని యొక్క అంబకున్-తల్లియైన కుంతికి వివాహమగుటకు మున్న-మును పే జనకుని-కుంతిభోజుని యొక్క ఇంటను సమ్ముని-దుర్వాసుని యొక్క కృపన్-అనుగ్రహమువల్ల ఆశ్చర్యమంత్రమహాత్త్వకృతమైన చండధామయుక్తిన్-సూర్యయోగము చేత ఉదయమందిన-పుట్టిన మేటి-కరుఁడు అన్యులకలఁగునే. కాకున్న గమ్ము అర్క-సంతతి-సూర్యపుత్రుఁడనెడి ఖ్యాతి-మహిమసుందర్-అణఁగఁగా సూతసంతానభావ-సూతపుత్రత్వము చేతనైన గణనన్-ఎన్నికచే. ప్రబలుట. తత్-ఆసూతుని యొక్క. పోషకారణమున

౬౯-చ. అదియటులుండెఁ గొనుసమస్తజనుల్ దనలోన ఫల్గును।న్నదఘనశత్రుభంగకరిమన్గుణ నకిణ సేసి యొప్పశ।శ్వదనఘుఁ జాదుమూలమున మసువంశవతంసునుతించి

ప్రమోదాభ్యుదయుఁ గన్నన్నెంతలరునో జనకుండను చింతసంధిలన్ ॥ ❋❋❋

భా॥ ఘనకఘన-గర్వపూర్ణుఁడైనట్టి శత్రు-ప్రముఖుల యొక్క-కాంగ-పరాజయము యొక్క-గరిమన్-అతిశయముచే తన్నను-మనెడి వంశవతంసున్-తనవంశమునకు శేఖరమైనవాని ఘనునిన్-అట్టునిఁ గన్నన్-పూదినమునఁ జనకుఁడు. పాండురాజు ఎంతలరునో యనుచింత-విచారముల సంధిలఁగానుంటిందిరి • అట్టుఁడు ద్రుపదునిఁ బట్టితెచ్చి ద్రోణునకు గురుదక్షిణచేసి వాఁడని విస్తారముగా నాదిపర్వమందుఁ జెప్పినాఁడుగనుక॥ రాజనులుక్రమమున అట్టున్-సారవంశ॥ ని॥ అసారంభల్గు-అని-అ❋ఉన్మదఘనగురు-విశ్వామిత్రునికి మనువంశమునకు. యోజనసులభము ॥వ॥ అంత

౩౦-సీ. తనయకలుషయత్నఘనతరనిర్బంధమున రాజువనుచుట యునుగపటధు। రావారణావతారదితాతిశుంజు

లాక్షామయశోభిప్రశస్తధామ। ఘనకేళికలనుండ గణ్యుఁడాత్మస్వామియని యునిజోచితియును గణించి।

యాఁగురతాదరము సేయుచు భ్రాతృయుతముగా నమ్మనువంశరత్నమ్ముఁ గొంచు। నరిగెనపరిచ్ఛదముగ

రాజాన్వయముని। తనమునుఖదుఃఖవిరహవర్తనలుసరకు। గొనకసమవర్తితనయుండుజనకుఁడేలు। పురము

నకరాళగతి వాసిసరళసరణి ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రా॥ తనయకలుష-ధర్మార్థమైనట్టి యత్నము యొక్క-నిర్బంధమున్-బలాత్కారము చేత రాజు-దశరథుఁడు వనుచుట యునుగపటధురా-కపటభారము-అధర్మము❋ ఋకర్పాగ్భూగ్గపథానాయైయను సూత్రమున-అకారాంతము❋ వారణవహాన్ననట్టి అవతార-ముత్సాన్యన్యవతారములచేత చిత-సంపాదింపఁబడిన మంజుల-సుందరమైన • అ లామ-అధికమునైనయశస్సు చేతనుశోభిప్రశస్తమైన ధామ-మహిమచేతను। ని॥ గృహదేహత్విట్ప్రభావాధామాని యని-అ❋ఘనమైనకేళికలనుఁడు-క్రీడావిధికలవాఁడున్ అగణ్యుఁడు-అమేయుఁడైన ఆత్మస్వామి-పరబ్రహ్మమైనవాఁ డున్ అని యాఁగణించి అమ్మనువంశరత్నమ్మున్-రామునిన్ భ్రాతృయుతముగాన్-లక్ష్మణసహితముగా రాజాన్వయము ని-విశ్వామిత్రుఁడునపరిచ్ఛదముగన్-నిజపరిజనముతోఁగూడ కొంచునరిగెన్-తోడ్కొనిపోయెను। తనముని సుఖదుఃఖవి రహవర్తనలు ❋ ద్వంద్వాంతే శ్రూయమాణం పదం ప్రత్యేకమభిసంబధ్యతే యను న్యాయమున❋సుఖవిరహదుఃఖము యొక్క-యు దుఃఖవిరహసుఖముయొక్క-యు వర్తనలనుసరకు గొనక సమవర్తితన-సమవర్తిత్వమున నేకరీతుండు జనకుఁడే లుపురమునకున్-మిథిలకు అరాళగతి వాసి-వక్రమార్గమును బాసి పగళసరణిన్-చాయతెరువున అరిగెనని క్రిందటికన్వ యము॥ భా॥ తనయ-మర్యోధనుని యొక్క-కలుషయత్న-పాపయత్నముకొఱకు ఘనతరమైన నిర్బంధముచేత రాజు-ధృతరాష్ట్రుఁడు కపటధురా-కపటభారముచేత వారణావతమందారచితమైన అతిమంజు-అతిమనోహరమైన లా క్షామయ-లక్కచేత నిబిడమైనదై❋ ప్రాచుర్యార్థమున మయట్టు❋శోభి-ప్రకాశించుచున్న ప్రశస్త-యోగ్యములు నైన ధామ-గృహములయందుఁ గలక్షమన కేళికలను-అధికక్రీడలచేనుండఁగా-ఉండెడుకొఱకు వనుచుటయున్-అంపుటను అత్మస్వామి-తనకుఁగర్తయైన ధృతరాష్ట్రుఁడు గణ్యుఁడు-ఆదరణీయుఁడు అనుటను నిజోచితియున్-ధార్మికుఁడైన తనకు ను చితమగుటను గణించి భ్రాతృయుతముగాన్-భీమార్జుననకులసహదేవసహితముగా వంశరత్నమైన అ మ్మన్-కుంతినిఁ గొంచున్-తోడ్కొంచు రాజాన్వయముని-రాజర్షి సమవర్తితనయుండు-ధర్మజుఁడు జనకుఁడేలు పు రమునకున్-పాండురాజేలిన వారణావతపట్టణమునకు• పాండురాజు వారణావతము నేలి వాఁడని భారతమందున్నదిగనుక అరాళగతి వాసి-విచారపడక సరళసరణిన్-ఋజువర్తనచే అరిగెను

౩౧-తే-గీ. పరమముని యతివిశతమన్యురతి హేతు। పునమహాశాపహతిఁ జేసి తనుపికృతిగ।

నున్న నేల యంతవంచింపనెగినరుదని। నత్కథలు చిగొనుమ రాట్టనయులంతు।

భా॥ నిరుపిపశత-దైవాధీనతపరమము-అలంఘ్యమనుటను మ్య-శోకమునుకాలి వేమువయున నెడిక హేతుప్రకా కారణము చేతనుమహా శాపరామయొక్క అపహతిఁ జేసి-నష్టపఱజేసియుండు యుక్తమనుపికృతిగన్-దేహమైనట్టి

గా నున్నట్టి-ఉండినట్టి-పలపమిటికి యని-ఆశ్చర్యమునకు అంతవచింపఁగా నందుచే-ఆమార్గమందు తత్-ఖల్-ఆధర్మరాజుకథలను గుఱించి గొనుచున్-ఆదరించుచు రాట్తనయులు-రాజకుమారులు అరుగుచుండిన నింకరి పద్యమునకన్వయము॥

రా॥ పరమముని-గౌతమునియొక్క అతివ-అహల్య శతమన్యు-ఇంద్రుని యొక్క రతిహేతువున శాపహతిఁ జేసి కృతను వికృతిగనున్న-దేహవికారతఁ జెందియున్న నేల-భూమి కంతవచింపఁగా-అంతటఁ జెప్పఁగా రాట్తనయులకు అందుచే-అభూమియందు తత్-ఖల్-ఆ విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన యహల్యాజార తా ప్రసంగములను గుఱించి గొనుచు

౩౨-సీ. ఆలీల నరుగుచు నరుగున నప్పుడు తత్పురస్ఫూర్తిని గులఁ జిత్రంబొనర్చె। రమణీయమైన యారామపాదపరా
గమా శాపవారణ మాచరింప। నాయతి వసుశోభనాకృతి యానుసరసీకృత మానస హ్రీకలనయు। ఘననవ
రత్నకాంచన ధామశోభనవన్యాభరణ వైభవ స్ఫురితయు। విపులతర పయోధర పథ వ్యతిక్రమాకర నవాం
శుకాంత వరణ నిరతిశయ సమున్నతియు నను నయి వారలం దనరె। గౌతమువనం దన్నఁగనుగొనంగ।

రా॥ అప్పుడు తత్-వారియొక్క పురః-ముందట స్ఫూర్తిన్-ప్రకాశించుటచేత ఆరామపాదపరాగము శాపవారణమునాచరింపఁగా ఆ యతివ-అహల్య సరసీకృత మానస హ్రీకలనయున్-పద్ధి గాఁ జేయఁబడిన మనోలజ్జాస్థితిగలది రత్నములయొక్కయు కాంచన-బంగారుయొక్కయు ధామ-కాంతివంటి కాంతిగలది పద్మరాగమౌక్తికచ్ఛాయగలయధరదంతములను సువర్ణచ్ఛాయగల దేహమును గలది శోభనములైన వన్య-వనభవములైన నారచీరలు మొదలయినట్టి ఆభరణ-అలంకారము యొక్క॥ ని॥ అలంకారస్త్వాభరణమని- అ॥ వైభవము చేత స్ఫురితయు॥ శ్లో॥ సరసిజమనువిద్ధం శైవలేనాపిరమ్యం మలినమపిహిమాంశోర్లక్ష్మలక్ష్మీం తనోతి - ఇయమధిక మనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్ ని కాళిదాసు శాకుంతలమందుఁ జెప్పినాఁడు గనుక ॥ పయోధర పథ వ్యతిక్రమకర - మేఘస్థలాతిక్రమమును జేయుచున్న - జాఱుచున్నట్టి నవ-మనోహరమైన అంశుకాంత-పైఁటయొక్క వరణ-కప్పుటయందు ఆసక్తిగల శయ-హస్తముల యొక్క। ని॥ పంచశాఖశ్శయః పాణిః యని- అ॥ సమున్నతియును - ఉపచారముగలది చిత్రంబొనర్చెనని క్రిందటి కన్వయము॥ భా॥ అలరుచున్-వికారరహితుఁడైన తత్పుర-ఆ వారణావతము యొక్క స్ఫూర్తికి ఆరామ-ఉద్యానవనములయందున్న పాదప-వృక్షములయొక్క రాగము - వర్ణము। ని॥ రాగో నురక్తౌ మాత్సర్యే క్లేశాదౌ లోహితాదిషు అని-వి॥ ఆశాదిక్కుల యొక్క అపవారణము-ఆచ్ఛాదనమును॥ ని॥ అంతర్ధిరపవారణమని-అ॥ ఆచరింపగా ఆయతి-ఉత్తరకాలఫలము చేతను వసు-ద్రవ్యముల చేత సుశోభనాకృతియు సరసీ-కొలంకుల చేత కృతమైన మానససరస్సుయొక్క హ్రీకలనయున్-లజ్జాస్థితిగలదియు రత్నకాంచనముల యొక్క ధామ-గృహముయొక్క శోభన్-శృంగారము చేత అవని-భూమికి ఆభరణములైన వైభవముల చేత-స్ఫురితయు పయోధరపదవీ-మేఘమార్గము యొక్క అతిక్రమమును కర-చేయుచున్న నవాంశువుల చేత కాంత-మనోహరమైన వరణ-కోటయొక్క నిరతిశయ-సమున్నతియున్-ఔన్నత్యము గలదియు ఐ పురస్ఫూర్తి చిత్రంబొనర్చెనని యన్వయము

౩౩-తే.గీ. హరిపురాభోగవార్తఁ బెంపఱుచు వారి। మదిఁబొడమఁదలఁపోసి గట్టిదియటంచుఁ।
జెలువ సంకోచ విభవవైచిత్రిఁ బరఁగఁ। బరగు నానగరంబు గన్పట్టఁ జూచి।

భా॥ చెలువు-ఒప్పిదము పరఁగ ఆ నగరఁబును జూచి హరిపుర-అమరావతి యొక్క ఆభోగ-విరివి యొక్క వార్త పెంపుమదిఁబొడమ ॥ శ్లో॥ సదృశాదృష్టచింతాద్యాః స్మృతిబీజస్య బోధకా యను న్యాయము గనుక ॥ అట్టిది-అమరావతి వంటిది అటంచుఁ దలపోసిరి॥ రా॥ హరి-ఇంద్రుని యొక్క పురాభోగ-తొంటిసంభోగము యొక్క వార్త పెంపు వారి-రామాదుల యొక్క మదిఁబొడమఁగా గట్టు-పరపుసుమసంగతి వల్లనైన మాఱు ఇదియటంచుఁ జెలువ సంకోచవిభవ-మిక్కిలి కొంకుచేతనైన వైచిత్రిన్-వింతలాగు చేత పరఁగు-ప్రవర్తిల్లుచున్న ఆన-ఆజ్ఞ కన్పట్టఁ జూచి నుతి చేసిరని ముందటి పద్యమునకన్వయము

౩౪-తే.గీ. అనిశశివవాసమైన పుణ్యపురమణిప। ఘనమహాస్మృతివసుచునాయసకలంక
మావస్తోత్ర ష యుక్తుల నూనసుజులు। సేసియుండఁ డ తత్పురస్థితిని బరఁగ

గా॥ అనిశశివవాసమైన నిరంతరశుభపదమైన॥ పుణ్యపురమణివి-పుణ్యాంగనవు॥ అఘాపహస్మృతివి-పాపహరణమైన స్మరణగలదానవు॥ శ్లో॥ అహల్యా ద్రౌపదీసీతాయనిస్మృతిగనుక ✻ అనుచు॥ ఆయప-ఆయమ్మ యొక్క॥ కలంక-కలఁక॥ మానక-మాననట్టుగా॥ స్తోత్రవర్ణయుక్తుల చేత॥ ఊనక-మనస్సు నస్థిరము గునట్టుగా॥ నుతులు సేసి॥ తత్-ఆయహల్య యొక్క॥ పుణ్యస్థితిని బరఁగక-ముందరనుండఁగాను॥ చేకొనియెననిముందరిపద్యమునఁ గ్రియ॥ భా॥ శివవాసమైన-రుద్రవాసమైన॥ పుణ్యపురమణివి॥ కాఁగా॥ అఘాపహస్మృతివియనుచు॥ అపకలంక-నిష్కళంకమైన॥ మానస-హృదయము యొక్క॥ ఉక్తస్తోత్ర॥ యుక్తులు-కూడినవారు పాండవులు॥ అనూననుతులు-అధికస్తుతులను॥ చేసి॥ తత్పుణ్యస్థితిని బరఁగ-ఆపట్టణమున నుండఁగా

౩౬-సీ॥ ఆసమయమున నేమని చెప్పనరుదెంచి చూడ నద్భుతతమస్ఫూర్తియగుచుఁ । దజ్ఞతియమిత చేతఃకళంకుండుద

గ్ర్యహామేధిత ద్వేషమహిమ పేర్మిఁ । ననలసముద్వృత్తిహతముగా విఱపఁగనంచితానఘవిధిసంచితార్థసందర్శ

నుఁడు గామినిందనపెం పెలర్పంగఁ జేకొనియె నారాకొమరులు । నతనియాదరక్రియ గాంచియవలఁ జనిరి । స్వీయ

గురుయుక్తముగఁ దద్విస్పష్టులగుచు । విదురజనదృతోచిత వివరసరణి । నలఁతయెఱుఁగక దక్షిణానిలజధృతిని ॥ ✻

భా॥ ఎంచిచూడనరుదు॥ ఇది కవివాక్యము॥ అమితచేతఃకళంకుండు-తత్-ఆధర్మజుని యొక్క॥ జ్ఞాతి-దుర్యోధనుఁడు॥ అద్భుతమైనతమోగుణము యొక్క॥ స్ఫూర్తిక-ఉద్రేకము గలవాఁడు॥ అగుచు॥ తత్-ఆధర్మజుని యొక్క॥ గృహమును॥ వృద్ధిఁబొందిన॥ ద్వేషమహిమ యొక్క॥ పేర్మిక-ఆధిక్యము చేత॥ అనల-అగ్ని యొక్క॥ సముద్వృత్తిక-దరికొల్పుట చేత॥ హతముగా విఱపంగ॥ అంచి-ఒక మనుష్యుని ననిపి॥ తాను॥ అఘవిధిక-పాపవృత్తి చేత॥ ఆగృహదాహవిధి చేతననుట॥ సంచిత-సంపాదింపఁబడిన॥ అర్థసందర్శనుఁడు-ప్రయోజనప్రాప్తిగలవాఁడు॥ కామిక-కాకుండుట చేత॥ నిందన॥ అపకీర్తిని॥ చేకొనియెను॥ తద్విస్పష్టులగుచుక-ఆయగ్నిభయము చేత విడువఁబడ్డవారై॥ అగ్నిభయమును తప్పించుకొన్నవారై యనుట॥ విదురుని యొక్క॥ జన-కూర్తచేత॥ దర్శితమైన॥ వివరసరణిక-బిలమార్గమున॥ సి॥ సుషిరంవివరం బిలమ్-అని-అ✻ దక్షిణ-సమర్థుఁడైన॥ ని॥ దక్షిణస్సరళే ఛందానువృత్తిషు-అని-వి✻ అనిలజ భీముని యొక్క॥ ధృతిక-ధారణచేత॥ ఆరాకొమరులు-పాండవులు॥ అతని-దుర్యోధనునివల్లనైన॥ ఆదర-భయము యొక్క॥ సి॥ దరో స్త్రియాం భయేశ్వభ్రే-అని-అ✻ క్రియను॥ కాంచి॥ ఎ॥ స్వీయగురుయుక్తముగ-తమతల్లితోఁగూడ॥ అవలఁ జనిరి॥ రా॥ ఆసమయమున॥ తత్-ఆశాపమోక్షప్రకారమున॥ జ్ఞ-ఎఱిఁగినవాఁడై॥ తద్గృహమేధి-ఆయహల్యాపతి గౌతముఁడు॥ చూడనద్భుతతమస్ఫూర్తియగుచుక-చూడరాని తేజస్సుగలవాఁడౌచును॥ అనలస-అధికమైన॥ ముత్-సంతోషము యొక్క॥ సి॥ ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః-అని-అ✻ వృత్తి॥ తత్-ఆయహల్యయందుఁగల॥ ద్వేషమహిమ పేర్మిని హతముగావింపఁగా॥ అంచిత-పూజితమైన॥ అనఘవిధి చేత॥ సంచిత-సంపాదింపఁబడిన॥ అర్థసందర్శనుఁడు-తత్త్వజ్ఞానముగలవాఁడు॥ సి॥ అర్థోభిధేయరైవస్తుప్రయోజననివృత్తిషు-అని-అ॥ ని॥ దర్శనం నయనస్వప్నబుద్ధిధర్మోపలబ్ధిషు-అని-వి ✻ కామినిక-అహల్యను॥ చేకొనియెను॥ రాకొమరులు-రామలక్ష్మణులు॥ అతని-గౌతముని యొక్క॥ ఆదరక్రియ-ఆదరణను॥ కాంచి॥ స్వీయగురుయుక్తముగక-విశ్వామిత్రునితోఁగూడ॥ తత్-ఆగౌతముని చేత॥ విస్పష్టులగుచు॥ దక్షిణానిలమువల్ల॥ జ-పుట్టిన॥ ధృతిక-సంతోషము చేత॥ అలఁత యెఱుఁగక॥ విదురజన-నేర్పరుల చేత॥ ని॥ జ్ఞాతా తు విదురో విందుః-అని-అ✻ దర్శిత-చూపఁబడిన॥ ఉచితమైన॥ వి-విశేషించిన॥ వరసరణిక-మంచిత్రోవ యందు॥ చనిరి॥

౩౭-క. చను నేడ శ్రీరాముఁడు పా । వనిజననిజరూపవైభవశ్రీనుల్లం

బునఁ జిదానపవిత్రా । గనురాగప్రౌఢి వచ్చితనుఁబై కొనఁగన్

రా॥ శ్రీరాముఁడు॥ పావనిక-పవిత్రమైనదాని॥ జనక జ-సీత యొక్క॥ రూపవైభవశ్రీ॥ ఉల్లంబునఁ జిక్కఁగా॥ నక-మనస్సునందుంచుట చేత॥ పవిత్రమైన॥ అనురాగప్రౌఢి నొందినవాఁడై కొనఁగా॥ అనుమతించె ... శ్రీరాముఁడు-రామనామ ... జనకసుత ... శ్రీ ... పవిత్రమైన ... రాగప్రౌఢి ... హిడింబ ... గాఁగా

౩౭-ఆ.గీ. తోడఁగియపుడు దానితోఁ బుట్టు గురుతర। సంగరసముదీర్ణ సరణిఁ బరఁగ
వానినంత గెలిచి స్వగురుకథాదర। మమరఁ బ్రమదయుక్తి కనుమతించె

భా॥ దానితోఁ బుట్టగు - హిడింబుఁడు॥ గురుతర॥ సంగర - యుద్ధము - దు॥ పరఁగ వాని గెలిచి॥ స్వగురుకథా - కుంతిధర్మజుల మాటమీఁదనైన॥ ప్రమదయుక్తిఁ - హిడింబాసంయోగమునకు॥ అనుమతించెను॥ రా॥ దానితోఁ బుట్టు - రాగప్రాప్తితోఁ గూడఁ బుట్టునట్టి॥ గురుతర॥ సంగరసము - అపేక్ష - ఉదీర్ణ సరణిఁ బరఁగ॥ వానిన్ - ఆ మన్మథ రాగసంగ వాంఛలను॥ గెలిచి - అణఁచి॥ స్వగురుకథా - విశ్వామిత్రునిగంగాసంభవాదికథలయందుఁ గల॥ ఆదరము॥ అమరఁగా॥ ప్రమద - సంతోషముయొక్క - యుక్తికి ననుమతించెను ॥వ॥ అంత

౩౮-తే.గీ. ఉరుగుణాచ్యుతజనకసుతోదయమహి।మాతిశయము సాధించి పుణ్యజనకాంత
సుగుణ యనిపించుకొనిన భాసురపురమణిఁ। జూపు తగులు వహించెను త్సుకత నతఁడు

రా॥ ఉరుగుణాచ్యుతుఁడై నజనకునికి॥ సుతా - కోమలమైన సీతయొక్క॥ ఉదయ - పుట్టుటచేతనైన॥ మహిమాతిశయమును సాధించి॥ పుణ్యజన - సుజనులచేత॥ కాంత - మనోహరమైనది॥ భాసురపురమణిన్ - పురశ్రేష్ఠమైన మిథిలయందు॥ అతఁడు - రాముఁడు॥ చూపు తగులు వహించెను॥ భా॥ ఉరుగుణుఁడై నయచ్యుతజనకుఁడై॥ సుత - ఘటోత్కచుని యొక్క॥ పుణ్యజనకాంత - రాక్షస స్త్రీ హిడింబ॥ ని॥ యాతుధానః పుణ్యజనః - అని. అ ❈ అనిపించుకొనినన్ - పోయినను॥ అతఁడు. భీముఁడు॥ భాసురపుష్కరముఖిని - హిడింబయందు॥ చూపు తగులు వహించెను - అనురాగము నిలిపెను

౩౯-ఉ. అన్నగరంబు ప్రోదిఁదన రారఁగఁ దమ్ములఁ గన్నతల్లి నా। సన్నుతఖేలనుండు వికసన్న
యనైకవిలాసగౌరవా। భ్యున్నతిఁ దత్వనాంతమునఁ బ్రోచెఁ గడుం దన శ్రాంతి
యాత్మలో। సన్నె యయాఁ గణింపఁడు మనస్థిరతన్ వివరించు పూనికన్ ❈❈❈❈

భా॥ అన్న - ధర్మరాజు॥ నగరంబు. మిక్కిలి యొక్క తమ్ములను గన్నతల్లియొక్క॥ అసన్నుతఖేలనుండు - భీముఁడు॥ నయ. నీతి యొక్క॥ నైక - ఉన్నతిచేత॥ ప్రోచెను - రక్షించెను॥ తన॥ శ్రాంతి - అలసటను॥ ఆత్మలోన్ - మనస్సునందు॥ నెఱయ॥ గణింపఁడు - ఎంచఁడు॥ పూనికన్ - యత్నముచేత॥ నస్థిరతన్ - మనస్థైర్యమును॥ వివరించును. అయ్యనపూనికఁ జూచినను మనస్థైర్యమేర్పడుచున్నదనుట॥ రా॥ అన్నగరంబు మిథిలాపురికి॥ ప్రోదిఁదన రారఁగ॥ తమ్ములఁ గన్నతల్లి నాన్ - పద్మముల పుట్టుస్థానముగా. సన్నుత - వర్జితమైన. ఖేలన్ - లీలచేత. ఉండు - ఉండెడి. వికసన్నయన - తెలికన్నులయొక్క. ఏక - ముఖ్యమైన విలాసగౌరవ - శృంగారాతిశయముయొక్క. అభ్యున్నతిచేత. తత్ - ఆపట్టణముయొక్క. వనాంతమునన్ - ఉద్యానవనమందు. ప్రోచెను. పద్మకాంతిగల నయనములచేతఁ బ్రోచెననఁగాఁ గటాక్షించెననుట. లక్షణాప్రయోగము॥ శ్లో॥ గిరా సుజగ్రాహ తరాం నరాధిపః - అని నైషధమందు ❈ తన శ్రాంతిని. మనస్థిరతన్ - మనస్సునఁ బన్నమై స్త్రీని సీతను. వరించు పూనికన్ - వివాహమగు యత్నమున. శ్రాంతిని గణింపఁడనియన్వయము

౪౦-వ. అదియట్లుండె వారలందఱు తత్కాలంబున విపినమార్గవర్తనంబు నడపి యథోచితగమనంబున
రెంటికి సమము - సులభము

౪౧-క. చని పురసవిధమార్గంబున సద్విజలీలలు నడపుచు మాధుకరా
శనమొనఁగూర్చుచు నపుడుప। వనసంతతి యెలరఁ జేసె వారలయాత్మన్

రా॥ పుర - మిథిలయొక్క. సవిధ - సమీపమైన॥ ని॥ సదేశాభ్యాశసవిధసమర్యాదసదేశవత్ - అని - అ ❈ మార్గంబునఁ జని. అపుడు. సత్ - లెస్సైన. ద్విజ - పక్షులయొక్క. లీలలను. నడపుచున్ - చేయుచును. మాధుకర - భ్రమరసంబంధమైన ❈ తస్యేదం - అని - అణ్ప్రత్యయాంతము ❈ అశనము - పూఁదేనె ననుట. ఒనఁగూర్చుచు. ఉపవనసంతతి - ఉద్యానపరంపరను. వారల - రామాదులయొక్క. ఆత్మన్ - మనస్సును. అలరఁజేసెను॥ భా॥ పుర - ఏకచక్రపురముయొక్క. ద్విజలీలలు - బ్రాహ్మణవేషములను. మాధుకరాశనము - భైక్షమును. వనసంతతి భీముఁడు. కడమ సరి

౪౨-ఆ.గీ. అంబుదారవృత్తినందితానేకచ। క్రక్రహాహితవిహారమహిమఁ।
బ్రచురసారసమగబకదర్పహారితఁ। దనరెసరసులందలునుతింప॥

టీ॥అంబుదా-ఆవర్షకాలంబునకుఁ దారవృత్తినంది సామాన్యత్తిఁబొందియనుటకైతాను-భీమరుఁడునైపకచక్రక్రహాను నహితాన-ప్రియమైనట్టి విహారమహిమచేతన్ ప్రచురసార-అధికబలముగల॥ని॥సారోబలేస్థిరాంశేచయని-అ॥సమగ-గర్వసహితుఁడైనట్టిబక-బకాసురునియొక్కయదర్పహారితన్-గర్వాపహారిత్వముచేత-చంపుటచేతననుటయు సరసులు-రసికులుక్కనుతింపఁదనరెను॥ తా॥అంబుద-ఆపట్టణమునందుకదారవృత్తి-భార్యానువృత్తచేతనందిత సంతోషితములైనట్టి అనేకచక్రవాకపక్షులయొక్క॥ని॥కోకశ్చక్రశ్చక్రవాకః-అని-అ॥ఆగ్రహ-కోపముచేతనరహిత-పరిహితమైనట్టిప్రేతస్సు ముగలదనుటకువిహారమహిమన్-సంచారాతిశయముచేతనున్న పారస-బెగ్గురులయొక్కయున్ను మగబకములయొక్కయున్ను స్వ-విశృంఖలసంచారముచేతనైనట్టిహారితన్-మనోహరత్వముచేతనున్న సరసులు-కొలఁకులు. ఈకారాంతముక్కతనరెను.

౪౩-క. జననేత్రచిత్రదారుణ। వనజగతులనిశలసత్త్వపశతనడచుహోఁ।
గననరుదురమాగూఢిం। దనరెజితాంగారపర్ణదర్పోదయతన్॥

తా॥ఇంకఁబురవర్ణనక జననేత్రచిత్రదక్కనరుణవనజగతులు-కెందామరలప్రకారములుక్ అనిశ-ఎల్లప్పుడున్నలసత్త్వశత-శోభావత్వమున్క నడచుచోన్-నడచెడిచోటనాపట్టణమందుక కనరుదు-చూడనశక్యమునక జిత-జయింపఁబడినట్టి అంగార-అగ్నిశకలములుగల. రక్తవర్ణములుగలవనుటకుపర్ణ-రేకులయొక్కయదర్పోదయతన్-గర్వోన్నతిగలవాటచేతక రమారూఢిన్ కులక్ష్మీప్రాప్తిచేతక తనరెను. అరుణపద్మములునిత్యశోభావత్తవగ్రిల్లెడుపట్టునరమారూఢి చేఁడనరెనవిగనుకఁ జూడనద్భుతమనుట॥ భా॥జననేత్రములకుఁజిత్రములునుక దారుణ-భయంకరములునైనక వనజగతులన్-వనభూములయందు॥ని॥జగతీరత్నగర్భాచయని-అ॥నిశలన్-రాత్రులయందుకసత్త్వశతన్-బలవంతుఁడౌటచేతక నడచుచోన్-నడిచెడునట్టిపట్టునక చూచుటకుకనరుదురము-అర్జునునియొద్దనుకజితమైనయంగారపర్ణుఁడనెడు గంధర్వునియొక్కయ హంకారాతిశయముగలదౌటచేతఁదనరెను ॥వ॥అంతటవారియంతరంగంబునందు

౪౪-క. వివిధద్విజాళిభూమా। నవరతసంశ్లాఘితస్వయంవరకల్యా। ణవిధి
వరద్రుపదసుతా। నవమంజులతాప్రవృత్తినడపెఁగుతుకమున్॥

భా॥ద్విజాళి-బ్రాహ్మణసమూహములయొక్కక భూమ-బాహుళ్యముచేతక అనవరతమునుసంశ్లాఘితమైనస్వ యంవరమనెడుకల్యాణవిధిగలక ద్రుపదసుతా-ద్రౌపదియొక్కకనవ-నూతనమైనక మంజులతా-మనోహరత్వముయొ క్కక ప్రవృత్తి-వృత్తాంతమునకుతుకమునడపెను॥తా॥వివిధద్విజాళి-పక్షిసమూహములయొక్కక భూమ-బాహుళ్యము చేతక సంశ్లాఘితమైనస్వయంవరకల్యాణవిధిచేతక వర-వరులైనక ద్రు-వృక్షములు॥ని॥ద్రుమ వృక్షోనగాః-అని-అ॥సుస్థానములుగాఁగలవియైనట్టి తానవ-మందికోమలత్వముగలక మంజులతా-రమ్యలతలయొక్కక ప్రవృత్తికనుకతుకమున నడపెన్-సంతోషమునుచేసెను. ఆఁగెలుతమంత నెచ్చెలిఁబ్రాకిననస్వయంవరమువరించినట్లుండలెనుండెననుట. ద్విజ శబ్దమున బ్రాహ్మణపక్షి-ఆవృక్షములఁజూచివివాహాపేక్షగలవారముసంతోషించెనని భావము.

౪౫-శా. అంగన్వారలు రామభద్రపదరాజ్యాహాధిచేనెంతయుం। జింతాలీనవిశేష
మైప్రబలలక్ష్మీన్నించుచంచన్మనో। పాంతంబసాగూఢరాజపదవిప్రాకా
రరక్షితవి। స్వాంతుల్సేరిరితత్ప్రబోహితముఖవ్యాకుల్ప్రపన్నులై॥ ❁ ❁ ❁ ❁

తా॥వారలు పర్వాప్రాప్తులు. రామభద్ర-రాముని యొక్కక పరరాజపాదపిన్యాసపర్వ యొక్కక ఆరూఢి చేత-ప్రాప్తిచేతక చింతా-భావనమునకు అతిశయించిన॥ని॥స్యాచ్చింతాస్మృతిరాధ్యానమని-అ॥విశేషమైన ముములుగలవైప్రబలన్-ప్రబలునట్లుగా. భావింపశక్యముగానిశ్చయంగాని ముగిలవునట్లుగానుకనుక లక్ష్మీన్నించుక

అస్పృశమైన § రాజపదవి - చంద్రమార్గము గల • గమునందెసంగు ॥ వైదేహిబంధోహృదయాదధ్రే యస్యాట్టు ✽ ప్రాకారరేఖా - ప్రాకారశ్రేణిగలదాని § తత్పురీ - ఆమిథిలాపురిని § తత్ - ఆపట్టణమునందున్న § పురో హితుండు మొదలైనవారిచేత వ్యాక్లృప్తసన్మానులై చేరిరి • జనకుని పురోహితామాత్యులెదురుగా వచ్చి తోడుకొనిపోఁగాఁ బోయిరనుట ॥ భా ॥ రామ - రమ్యమైన § భ - కాంతిగల ✽ స్త్రియాంపుంవద్భాషితయనుసూత్రమునఁ బుంవద్భా వము § ద్రుపదుని యొక్క § రాజ్యము యొక్క - యారూఢిచేత - రాజశ్రీ ప్రాప్తిచేత § వింతాతిశయవిశేషరాజిత - ప్రాకారా వసగలదై ॥ ని ॥ విశేషః కాలికో వస్థాయని - అ ✽ ప్రబలలక్ష్మీ - ఉత్కృష్టబలములయొక్క - యతిశయము చేత § తత్పురీ - అద్రుపదుని పట్టణమునకు § రూఢమైన § రాజపద - రాజచిహ్నములుగల ॥ ని ॥ పదం వ్యవసిత త్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రి వస్తుషు - అని అ ✽ వి ప్రాకారరేఖా - భ్రూన్యాకృతిచేత సౌందర్యలీలచేత § శుభదివ్యాంశులు § వారలు - ధర్మరాజాదులు § తత్ - ఆలాగు ప్రసిద్ధులయిన § పురః ముందట § కిహిత - శ్రేయస్కరములైన § ముఖ - సంచారములుగల ॥ ని ॥ ముఖం నిస్సరణోప క్రమే ప్రారంభోదయయోరపియని - పి ✽ వి - పకములచేత ॥ ని ॥ విర్విఘ్నం చతుష్పథే యని వైజయంతి ✽ అక్లృప్త - మిక్కిలిఁ జే యఁబడ్డ § సన్మానులై - బహుమానముగలవారై ॥ ని ॥ మానశ్చిత్తసమున్నతియని - అ ✽ ముంచిశకునములవుచునుండఁగా నగ రుకు § చేరిరి ✽ తచ్ఛబ్దము ప్రసిద్ధవాచకమైనందుకు ॥ శ్లో ॥ అనుభవతి శచీ త్వాం సా పృథ్వీ తావకీ ముఖాభిః - అని నైషధమందు.

౪౬-ఆ.గీ. అందుఁ గన్నృపాలుఁ డాత్మజకిదియుంపు । వంచు నెక్కుడనియమించినట్టి ।
కార్ముకోత్తమంబు ఘనమైనమూర్తిలక్ష్యంబు చూచి రాన్రృపాత్మభవులు ।

భా ॥ అందుర - ఆపట్టణమందు § ఘనమైన § మూర్తిమీనసంబంధమైన యాకృతిగల § లక్ష్యంబు - గురిని • హస్త్యశ్వ మనుట § కడు సులభము . రా ॥ ఘనమై . § మూర్తి - కాఠిన్యముచేత ॥ ని ॥ మూర్తిః కాఠిన్యకాయయోః - అని - అ ✽ లక్ష్యం బు - చూడఁదగినదానిని • వింటికి విశేషణము § చూచిరి

౪౭-వ, అటమున్న సకలదిగ్భాగతులైన రాజకుమారులు నిజశక్తిత్వాగతత్వంబు వంజేసి దగ్గ నస్సృష్టనచాలనోచ్చాలనాది వ్యాపారహా రాహంకారులగుచు శిథిల ప్రయత్నులయి తొలంగిపోవం జెవమిగులు నన్మహోకోదండంబుగనుంగొను నప్పుడు వారలందు ✽✽

రా ॥ వ్యాపారములు పారముగాఁగల యహంకారముగలవారై § వారలందుర - రాముల § క్ష్మణులందు • భారత్యాగమీలాగే

౪౮-చ, అనుపమదివ్యవిక్రముసముగ్రుఁడు రామప్రభుండు జిష్ణుఁడా । యనితరభేద్యరౌద్ర ధనువశ్రమభంగి గపంచి బాహులీ । లనెరపెన భ్రగానిమిషలక్షహృదంబకవృ త్తినుర్వరా । జనహృదయాక్షిబ గనముఁజాలఁగనద్భుతవార్ధిముంచుచుర ॥ ✽✽

రా ॥ జిష్ణుఁడు - జయశీలుఁడు § రామప్రభుండు § రౌద్ర - రుద్రసంబంధమైన § ధనువున్నఁడు కారాంతము ॥ శ్లో ॥ సాయంధ ను రాజని సక్రియని నైషధమందుఁ బ్రయోగము ✽ అశ్రమ - అనాయాసమున నే § భంగిగర - భంగముగలదానిఁగా § వంచి - విఱచియనుట § అభ్రగ - గగనచరులైన § అనిమిష - దేవతలయొక్క § లక్ష - లక్షసంఖ్యయొక్క § హృదంబకవృత్తిర - హృదయముల యొక్కయుఁ గన్నుల యొక్కయు వ్యాపారమును § అద్భుత వార్ధిరమించుచును బాహులీలల నెగపెను ॥ భా § అభ్రగ - ఆకాశమందుఁ జరించుచున్న § అనిమిష - మత్స్యమునెడ ॥ ని ॥ సురమత్స్యావనిమిషౌ - అని - అ ✽ లక్ష - గుఱి § ని ॥ లక్ష్యలక్షం శరవ్యంచ - అని - అ ✽ హృత - హరించునట్టి § అంబక - బాణము యొక్క ॥ ని ॥ అంబకం నేత్రశరయోః - అని - వై ✽ వృత్తిర - వర్తనచేత • ప్రయోగము చేతననుట • కడమసరి

౪౯-చ- ఉమటుననట్లుతన్మహిపుఁ డొడ్డిన యొడ్డు జయించి నేమనం । దనసహకర్ణశ ల్యసముదగ్రతర ప్రథనాశ్రితాధికా । భ్యుదయతఁ జెంది భీమభుజపుష్టి పహే యతఁ ద్జయాగ్రులై । కదిసిసమస్తభూపతులు గైకొని యంతకమున్న భంగముర

భా § అట్లు § తన్మహిపుఁడు - ద్రుపదుఁడు § ఒడ్డిన § ఒడ్డు - పందెమును § జయించి § తత్ - ఆజయమును § అసహ - సహిం పని § కర్ణశల్యులతోడ నగు సముదగ్రతరమైన § ప్రథన - సంగ్రామమందు ॥ ని ॥ ప్రథనం ప్రవిదారణమ్ - అని - అ ✽ అధికాభ్యుద

యుగను-ఉగ్రమగునట్టిభీమ-భీమునియొక్క భుజవృష్టిసహాయమువలనఁ జెందెను తత్-ఆయర్జునునియొక్క జయా స్పదైరూపములుగలిగినతకము నన్న- అకర్ణశబ్దయుక్తమునకంటె నెంతేని భంగమును-అపజయమును కైకొనిరి॥గా తత్-ఆపిల్లలములుపిల్లలఅపహా-ఓర్వనివారియొక్క కర్ణములకుశల్యమైన ప్రథన-ఖ్యాతిచేత॥ని॥ప్రథాఖ్యాతౌ- అనియమరసంకీర్ణవర్గులో॥* అశ్రితాధికకళాభ్యుదయతను•అభ్యాసయుముననుటకు భయంకరమైన తత్-అవింటి యొక్క•కడనుసనము

౫౦-ఆ-గీ. అతఁడు పీర్యశుల్కయగు రాజసుతనట్లు।వనమునొప్పుఁ జేసికొనె భృశప్ర
కాశితాత్మవంశుఁడై శోభిలెన మామ।కసదృశ ప్రమోదమావహిల్ల

రా॥అతఁడు-రాముఁడు పీర్యశుల్కయగు-పరాక్రమమే యుంకువగాఁగల।ని॥శుల్కః స్త్రీ స్త్రీధనేపిచ-అని అ* భృశప్రకాశితఆత్మవంశుఁడై-తనవంశమునకు ఖ్యాతిఁ దెచ్చినవాఁడై శోభిలెను॥ భా॥అతఁడు-అర్జునుఁడు భృశ-మిక్కిలియుు ప్రకాశిత-తెలుపఁబడిన తామునుదమువంశములుగలవాఁడై•శోభిలెను

౫౧-సీ॥అసమానపాండుకీర్తిసమృద్ధిజనకుండు ధర్మరాజీడితకర్మపరుఁడు । స్వజననియుక్తియువరగుణ వ్యాసమునీ
శ్వరాజ్ఞయుఁ దనహృదయమునగతియు।నేకమైగనుఁ జూలనెచ్చరింపనిజానుజులపన్నుగనిలిచ్చి తెలియఁ జెప్పి। తమకు
నుదఅనుదారభావంబున నాచరింపఁగఁ బాత్రమగుటయరసి। యునికినపుడాసుబాహుజయోపశోభి। తమ్ము
లైనకుమారరత్నములకాభు।జద్రవిణశుల్కయనుజలజాతబాంధ। వనుచిఘనహృదబ్జామోదగరిమనొసఁగె*

భా॥ పాండు-పాండురాజుయొక్క కీర్తిసమృద్ధికి జనకుండు-ఉన్నతస్థానమైనవాఁడు ధర్మరాజు ఈడిత-స్తోత్రము చేయఁబడిన॥ని॥ఈడితశస్తపణాయితపనాయితప్రణుతపణితపనితాని-అని-అ* కర్మ-ప్రయోజనములయందు పరుఁడు స్వజనని-కుంతియొక్క ఉక్తియు-వాక్యము వరగుణుఁడైన వ్యాసమునీశ్వరునియొక్క యాజ్ఞయును ఎచ్చరింప నిజానుజులు-భీమాదులనుతనకునుదఅనును-అయిమగునికినిదారభావంబున-భార్యాత్వము చేసిఆ-సుబాహు జయోపశోభితమ్ములైన-భుజశౌర్యశోభితులైన కుమారరత్నములకు•రత్నశబ్దమునకు విశేషణముగనుక శోభితశబ్దము నపుంసకము ఆభుజద్రవిణశుల్క-యను-భుజసత్త్వమెయుంకువగాఁగలద్రౌపదియనెడి॥ని॥ద్రవిణంతరోబలశౌర్యాణి-అని* జలజాతబాంధవకు ది-సూర్యదీప్తి హృత్-హృదయములనెడి అబ్జ-తామరలకు ఆమోద-హర్షమనెడి సౌగభ్య ముయొక్క•శ్లిష్టరూపకము॥ని॥ఆమోదోహర్షగంధయోః-అని-ప* గరిమ-అతిశయమును ఒసఁగెను॥రా॥ అసమా నమైన పాండు-తెల్లనైన కీర్తి-సమృద్ధిగలవాఁడు జనకుండు ధర్మరాజ-ధర్మపత్నిచేత ఈడిత-స్తోత్రముచేయఁ బడిన స్వజన-తనయాప్తజనులయొక్క నియుక్తియు-నియోగమును వర-వరునియొక్క గుణవ్యాసము-గుణవిస్తా రమును॥ని॥విస్తారోవిగ్రహో వ్యాసః-అని-అ॥శ్లో॥ శ్రీనారుదాన్యవ్యాసోమహాభారతసర్గయోః అని-నైషధప్రయో గము* ఈశ్వరాజ్ఞయు నిజానుజు-తనతమ్ముఁడైనకుశధ్వజునికి ఉదారభావంబున-సహత్త్వము చేసి సుబాహు-సు బాహుఁడను రాక్షసునియొక్క జయము చేసిన ఉపశోభి-ప్రకాశించెడు రామునియొక్క తమ్ములయిన కుమారరత్నము లకు-లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకు ఆ-భుజద్రవిణశుల్క-సీతయొక్క అనుజలు-చెల్లెండ్రైనయూర్మిళామాండవీ (శ్రు)తకీర్తులను జానక-పుత్త్రికి బాంధవ-బంధుత్వమునందుఁగలకుచిర-అపేక్ష చేత॥ని॥ అభిషంగేస్పృహాయాంచగభస్తౌ చరుచిః స్త్రియామ్-అని-అ* ఘనహృదబ్జామోదగరిమ చేతను నొసఁగెను భరతశత్రుఘ్నులు సమీపమున లేమన్నను వారికినిచ్చినని వెళ్లనాడెనుట ॥వ॥అంతఁ దత్ప్రవృత్తియాకర్ణించి

౫౨-క, తనయులు దానునపుడుత। జ్జనకుండరుదెంచి చూచుజనులకునను భా
వనిరూఢిమానితానం। తనవోత్సవముగనొనర్చెఁదత్పరిణయము

రా॥ తత్-ఆకుమారరత్నములయొక్క జనకుండు-దశరథుఁడు తనయులు-భరతశత్రుఘ్నులును అను భావనిరూఢి- ప్రభావమహిమ చేతను మానితానంతన వ్రాత్స్నవ యయుఁడగా తత్పరిణయము- ఆరామాదులవివాహము॥ని॥ త

ఛాపరిణయోద్వాహోపయామాః పాణిపీడనమని - అమరము ॥ భా॥ తత్ప్రవృత్తి - అధర్మరాజుయొక్క ప్రవర్తనను - పెండ్లియాడవలెననెడి ప్రయత్నమును ఆకర్ణించి తనయులు - దృష్టద్యుమ్నాదులు కలత - ఆ ద్రౌపదియొక్క జనకుండు - ద్రుపదుండును అనుమును ఎంచి చూచుచు జనులకు అని - అనుదనెడి భావనిరూఢి - తలపుయొక్క దార్ఢ్యమును వహించి - చాలించి తానును అంత ॥ వ॥ అందు ॥ టీ॥ ఆవివాహమందు

౫౩-క- త్రిజగద్భూషణ నాగు భూమిజ నాదృతశీలఁ గృష్ణ మృగనేత్రంబుగం ।
ధీజనులు గయిచేసిరి సోంపుజనింప వివాహయోగ్య భూషావిధులన్ ।

భా॥ భూమిజ నాదృతశీలను కృష్ణన్ - ద్రౌపదిని ... ॥ రా॥ భూమిజను - సీతను ఆదృతశీలను కృష్ణమృగనేత్రన్ - హరిణాక్షిని పురంధ్రీజనులు - ముత్తైదువలు పురంధ్రీ శబ్దము కాంతాసామాన్యవచనము పురంధ్రీ భిక్షుక్రమశః ప్రయుక్తము నిర్ఘాళి దాసు ప్రయోగము కయిచేసిరి - అలంకరించిరి

౫౪-మహాస్రగ్ధర- లలనంగై సేసి కాంతల్ రమణగృహమహాలక్ష్మివై యొప్పుమంచుం । గలితాశీర్వాదలై ర
క్కడ ముగురు భాగ్యస్త్రీ లక్ష్మి యనిరి । గ్భలవన్మాల్యాంగరాగాభరణవసన సౌభాగ్యలక్ష్మీకలై
కాంతల గత్సం సేవలం దలఁపు మనసు చునుత్కంఠఁ బ్రాపించి రందున్

రాక్షసక్కడముగురు - ఊర్మిళామాండవీ శ్రుతకీర్తులు ఈదృక్ - ఈసేతాలంకారము వంటి మాల్యాంగరాగాభరణవసనములయొక్క సౌభాగ్యలక్ష్మీకలై - సౌభాగ్యాతిశయముగల వారై కాంత - పతులయందు లగత్ - తగిలిన సంసేవలయందు తలఁపు కోరికను మనసుచు - పోషింపుచున్న ఉత్కంఠను ప్రాపించిరనుట ॥ భా॥ లలనంగై సేసి గముణులయొక్క గృహములకు మహాలక్ష్మివై - ఒప్పిదమువై ఉండుమంచుఁ గృతాశీర్వాదలైరి. ఆకాంతలనెడు మాటకు అక్కడన్ - ఆపతిగృహములయందు మముర్ - మమ్ము నను గురు భాగ్య ఈదృక్ - ఇప్పటి శృంగారము వలె సౌభాగ్యలక్ష్మీకలా - సౌభాగ్యసంపత్సమృద్ధియొక్క ఏకాంత - మిక్కిలియు లగత్ - కలిగిన ఆసక్తిగల యుట్టి వనుట సంసేవలం దును - అనుభవములయందును. ఫలితారము ఇటువంటి యలంకారములు ధరియించెడు వేళ ననుట తలపుమనుచును త్కంఠఁ బ్రాపించిరి

౫౫-వ, తద్వధూజనకుండును సత్కాలసముపస్థితంబై నవరసమాగమంబున కత్యంతసంతుష్టుండగు
చుననంతవిభవసంపదలు వ్రేదల నెమురు కోలు సేయించి తత్ప్రవేశోత్సవంబు నడపునప్పుడు

రెంటికిసమము - సులభము

౫౬-సీ॥ నృపకన్యకలకనిందితనవభ్రమరకాస్యవిలాసలక్ష్మి విరస్తపూర్ణ । తారకాధిపతుల కారయఁ దత్పూర్వభవసంది
తోరుతపఃఫలంబు । లేగురు శుభగుణభోగాంధితులుమీ లీతిదిసగఁ బుత్తులై గటంచు । లోకరతుణచతుగాకారబా
గిన్యదివ్యతలతేజఃపిలాసమిది యనుచు । ఘనసేతేఃదిచూచెఁ బౌరాళియన్న । దానమణిభూషణోజ్జ్వలదాశర
థులమాంగళికవస్త్రగన్నభూషాంగరా । పాండుసూనులఁ గన్నులపండువుగను ॥

భా॥ అలకనిందితనవభ్రమరకాస్య నీలకాళ్ళూర్ణకుంతలాః - అని. అ ఆస్యవిలాసలక్ష్మిచేత నిరస్త - తిరస్కరింపఁబడిన నాగకాధిపుని యొక్క కులకున్ - సాదృశ్యముగలదానికి నృపకన్యకున్ - ద్రౌపదికి తత్పూర్వభవ - ఆ ద్రౌపది పూర్వజన్మమందు సంపాదింపఁబడిన తపస్సుయొక్క ఫలంబులు ఏగురు పతులై రటంచును చతుర - సమర్థములైన ఆకారములను భాక్ - పొందిన దివ్య - ధర్మానిలశక్రాశ్వినులయొక్క తేజః - అంశములయొక్క మణిభూషణములచేత ఉజ్జ్వలత్ - ప్రకాశింపుచున్న ఆశ - దిక్కులుగల రథులన్ - రథములుగలవారిని మాంగళిక - శుభార్థములైన వస్త్రములుగల పాండుసూనులన్ - పాండవులను కన్నులపండువుగఁ బౌరాళి యేమెంచి చూచెనని యన్వయము. ద్రౌపది పూర్వజన్మమందీశ్వరునిఁ గూర్చి తపస్సు చేసి యైదుగురు పతుల వేఁడెనని యాదిపర్వములో విస్తారముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది ॥ రా॥ నృపకన్యకలను అనిందిత - నిందింపఁబడని నవభ్రమరకచ - ముంగురులుగల ॥ సి॥ తెలలాటే భ్రమరకాః. అని. ఆ ఆస్య - ముఖముయొ

క్కు-§ లోకసభ్ముపేత§ సత్సభాసక్తులైనక§ భూనాథాధికారకాధికతిగలవారికి§ లోక- భువనముల యొక్క ॥ని॥ లోకసభువనేజనేయని-అ ❋ తుహాగ్రమైనక§ వక్షః-నాలుగైనక§ ఉజ్జ్వలప్రకాశించుచున్న § దాశరథులక్-దశరథపుత్త్రులను §
అంగరాగ-మైపూఁతలనుక§ పాలుపు-ధవళములైనక§ యానులక్-పుష్పమాలలునుగలవారికి§ దాశరథులఁబోలెఁజూచెను

౨౭-చ. అలఘుతరాజవంశమున లైపలసిల్లెడునన్నుమారకుల్ నలుగురురూపవైభవకళ
లగునిూలుచసర్వుగాశి । తలచకురాకృతిన్నిజయుతజ్జనకాన్వయభాగ్యల
క్ష్మినా । నలరెడుపెండ్లికూఁతులసదాదరమొప్పఁగనోలిఁబెండ్లియై । ❋❋❋❋

టీ॥ అలఘునక§ అజ-అజునియొక్క § వంశమునక§ సూనులై-అలంకారమైనవారై § లసిల్లెడు § నలుగురు-రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు§ వక్షః-నాల్గై§ ఆకృతిక్-ఆకారములచేత§ మెఱయుచు§ తత్-అజనకునియొక్క § అన్వయభాగ్యలక్ష్మినానలరెడుపెండ్లికూఁతుల - జనకునిభాగ్యలక్ష్మినాలుగాకారములై యున్నవారిననిరూప్య § పెండ్లియైక§ అతులితానందమునఁబేర్కొరియనిముందరిపద్యముతోఁగ్రియ॥ టీ॥ అలఘునక్-అలఘున్వమనక§ రాజవంశచంద్రవంశమునకు ॥ని॥ రాజాప్రభౌపృపేచంద్రేయనివి ❋ అన్నుమారకులు - పాండవులు § చతుర్గాకృతిక్ - మనోహరాకృతిచేత § నలు - నలునియొక్క § గురురూపవైభవకళలను § మీఱుచు § తత్ - ఆద్రౌపదియొక్క § జనక§ పెండ్లికూఁతుల§ సదాదరమొప్పఁగఁ గడచనరి

౨౮-తే.గీ. అతులితానందమునఁబేర్కొరంతవిదురు । మంత్రి ధృతరాష్ట్రుఁడస్మహామహులతండ్రి ।
వినిహితమనోవిచారుఁడై తనదుపుత్త్రికిఁ । గోడుకులవధూయుతముగఁ గోడండ్రుచు ఠ గ ॥

టీ॥ విదురమంత్రి - విదురుఁడుమంత్రిగాఁగ § ధృతరాష్ట్రుఁడు§ అంగవివాహప్రాంతమంతయు § విని § హితమనో విచారుఁడై § పాండవులే మైగోయునని విచారమునుకిడిచి § తనదుపుత్త్రికి § కొడుకులక్ ధృతరాష్ట్రజాములను § వధూయుతముగ - ద్రౌపదితోఁగూడకొడండ్రుచుగాఁగ - కోడితెచ్చుటకు § అనుపదనిముందరిపద్యమునకన్వయము । రా § అంగ § వివర-వివేకములై ॥ని॥ జ్ఞానాతుపిగురోవిందు - అని అ ❋ మంత్రి-మంత్రానలచేత § ధృతరాష్ట్రమునుగలవాఁడు § వినిహితమనోవిచారుఁడై § పుత్త్రులకు సమానవివాహములాయెనుగనుక § గాఁగ - రాఁగా

౨౯-సీ. ప్రాధిఁజేర్కొనవారిఖానమెల్ప్రానినుపశాంతాత్మునగుదెంచి । గాకుమారులవైరిలోకాభిగమ్యయ
జాపిజృంభణగుణశ్లాఘునండు । పీనువస్తుదుబోతులప్రశాపాన్వితభీముబాహాసహాయుండు । ద్రైయో
క్యనక్త్రియోహవజయశోభిరాముఁడనిచేసెపెంపునవెరసుచుఁ । బలుపెమిక్కిలిజూస్తులండదెనిగడది । యువ
లఘాశతధృతిశ్రేష్ఠుఁడై నయవని । పైఁబుగన్నిని జనకదంబకముదిత్త । ములనుహాసరసంభ్రమమొలయనప్పుడు

టీ॥ నవ నూతనమై § అతిభావముకత్తుత్వముక్ష్మిలక్ష్మిగ§ అనుపశాంత-శాంతముగాని § ఆత్మతక్ - బుద్ధిగలవాఁడౌటచే§ అరుగుదెంచి§ రాకుమారులనైర§ శ్లాఘనముగలవాఁడ§ అస్త్రమక్-కార్యపీగ్యాస్తునే§ పను-సంద్రగోత్రాచే
తనక§ పెను-అధికమై § పరి మాపములతోడ§ అన్వితకూడిన§ బాహాభుజములు § సహాయముగాఁగలవాఁడై § కౌ
క్ష్మిన్పట్ట్రి-జయించి§ రామాండ-పరశురాముఁడు§ అరిక్-యుద్ధగుణ§ ప్రదః-ముందుబ § పిశజనకదంబకముయొక్క § చిత్తములను§ హా § సక-భయమువల్లనైన§ సంభ్రమము- నెక్కుటక్కబలయక్-వరింపఁగా § అశనిస్థిక్-రాముఁడై § నూస్తు
లఁబుట్టి ॥ భా॥ ప్రాడిబేర్చిన వారిని § అనుపక్-అరికినను§ అనుమారులనుదెంచి § అవైరిలోకాభిగమ్య-శౌర్యజవముచేఁబొందరాని § భుజా - బాహువులయొక్క ॥ని॥ దోః ప్రవేష్టోభుజో బాహుస్స్యాత్సంకన్య తేయన్నై-అని-యగాఫ్
రజృంభణగుణ§ శ్లాఘక్-శ్లాఘనచేత§ ఉండుపీనుని-బలిష్ఠునను § భీమ-భీమునియొక్క § బాహాసహాయుఁడై § మనోహా
లుగ్రక్లుప్తిపులను § క్రొన్నిట్టి§ ఆహవజయముకజన్యమైన § యశః-కీర్తిచేత § అభిరాముఁడు § అని వెరసుచు § అనలక్-చ
లింపక§ అతక్-అమేయమచేత§ పుగ-పట్టణముందు § పిగజనకదంబకము § ౧౫ ర. వారికనుంగొనజనులుతెరంగొండ

౬౦-సీ. ఎంతయు నద్భుతం బీరాము భార్గవరాముల సత్త్వర్ధి యేమి చెప్ప। బలవదనేకపకులనానుగుణ్యంబు జగదుప
శ్లోకితంబుగ భజించెఁ। గంటిరే యను వారు గడఁకనేతఁ గపురుషులన్యోన్యంబు నొరసి మొనసి। రెట్టు గాఁగల
వారొ యిట మీఁద నను శంక మదిఁ బెట్టువారు సన్మోదవ లేల। యొదవు ఘనభాగ్యమహిమకు నౌర నిజాన। మహి
తనయ కృష్ణ సుగనేత్ర మంజుగాత్ర। నైమువతనంబు ప్రోకమాయనుచు। సతిఁ గేల్మోడ్చువారు నైపొంగడిరి॥

భా॥ ఈ రామ-ద్రౌపదీ॥ భార్గవ-భర్గసంబంధమైన॥ వర-వరములయొక్క॥ అనల-నిర్మలమైన॥ సత్త్వర్ధి-మహత్త్వ
మును॥ బలవత్-బలవంతులైన॥ అనేకపకుల-అనేకగజభర్తలను॥ భజించెను॥ పతత్-ఈ ద్రౌపదియొక్క॥ వర-వర
మైన॥ పురుషులు॥ అన్యోన్యంబు నొరసి యెట్లు గాఁగలవారో। జనులు ద్రౌపదితోన నెదుగుట॥ ఘనభాగ్యమహిమకు సన్మో
దవ లేల యొదవు॥ మహితమైన॥ తనయ-నీతిగలదాన॥ కృష్ణ-ద్రౌపదీ॥ అనుచు సంగడిలిరి॥ తా॥ ఈ రామ భార్గవరాముల॥ సత్త్వర్ధి॥ అనకప-గజములయొక్క॥ ని॥ ద్విరదో నేకపో ద్విపః-అని-అ ❋ తుల-సామ్యము చేత॥ పతత్-ఈ వగపురుషు
లు॥ మహితనయ॥ కృష్ణసుగనేత్ర ❋ కడమ సులభము వ॥ మతి యును॥

౬౧-చ. చనియెఁ బ్రశాంతమై యనలసత్వరహేతివిహారవృత్తి చే। నని యిటింటి మిట్టియ
తిధర్మ్యయమోదయు రాజమానశా। సనుఁ గొనివచ్చెఁ దానవరజస్ఫుగణాఢ్యుఁ
జేసి క్రమ్మఱ। నన్పృథగూఢభాగ్యమహిమస్థితి యిట్టిదివో పవిత్రమౌ ॥ ❋❋

టా॥ అనలస-అమందమైన॥ త్వర-వేగముగల॥ హేతి-ఖడ్గముయొక్క॥ ని॥ రవేగస్త్విత్వర స్త్వ చివహిర్జ్వాలా వ హే
తయః-అని-అ ❋ విహారమందు॥ వృత్తి-వర్తనగల॥ చేతన-బుద్ధి॥ ని॥ ప్రతిపద్జ్ఞప్తి చేతనాః-అని-అ ❋ ప్రశాంతమై చనియెను
నని యిటింటిమి॥ ఇట్టియతి ధర్మ్య-మునిధర్మముగలవాని॥ యమోదయుఁ-యమముయొక్క-యుదయముగలవాని॥ ని॥ శరీరసా
ధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ గద్యమః-అని-అ ❋ రాజమాన శాసనుఁ-క్షత్రియగర్వాపహారియైన పరశురాముని॥ మన
మున యొక్క॥ పృథక్-వేరువిధముగా॥ గూఢ-రహింపఁబడిన॥ భాగ్యమహిమస్థితి ❋ క్రమ్మఱ॥ నవ-నూతనమైన॥ రజోగు
ణముయొక్క॥ స్ఫుగణాఢ్యుని జేసికొని వచ్చెను॥ అని యనేకుల నేకవాక్యములు వలుకన నిముంతరిపద్యమున కన్వయము॥
భా॥ గూఢమైన భాగ్యమహిమస్థితిగలది॥ మానపృథకు॥ అనల-అగ్నియొక్క॥ సత్వర-తీవ్రమైన॥ హేతి-జ్వాలలయొక్క॥
విహారవృత్తిచేతన-వర్తన చేత నేక॥ ప్రశాంతమై చనియెను నిటింటిమి॥ అతిధర్మ్య॥ యమోదయుఁ-ధర్మజుని॥ రాజమాన-
ప్రకాశించుచున్న॥ అవరజ-తమ్ములయొక్క॥ ని॥ యవీయోవరజానుజాః అని-అ ❋ స్ఫుగణాఢ్యునిఁ జేసి క్రమ్మఱఁ దాఁ గొనివచ్చె

౬౨-తే-గీ. అనియ నేకుల నేకవాక్యములువలుక। నట్లు చను దెంచినట్టి భీమాగ్రజన్ము
నిజపురస్థాయి గాఁ గాంచి నిఖిలలోకు। లును సముద్వేగపీనతులై వినుతి సేయ

భా॥ సముద్వేగ-సంతోషాతిశయముతోఁ గూడినట్టుగా॥ టా॥ భీమ-భయంకరుఁడైన॥ అగ్రజన్ముఁ-బ్రాహ్మణు
నిఁ బరశురాముని॥ ని॥ ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవ బాడబాః-అని-అ ❋ నిజపురః-తనముందట

౬౩-ఉ. పేర్మి ననివిగ్రహించిన నభీమధనంజయలీలఁ బేర్చు తద్ధర్మజ తేజమాత్మజు ప్రతా
పసమృద్ధి నడంచు నంచుఁ। దత్కనుఁడైన మహీధవుఁడు దత్సమ రాజ్యసమర్పణంబుఁ
దా। నిమాలవృత్తిఁ జేయుటయు నీతిగ నెంచెఁ గడున్ననంబున ❋❋❋❋❋❋❋

టా॥ ధనంజయ-అగ్నియొక్క॥ ని॥ పీతిహోత్రో ధనంజయః-అని-అ ❋ లీలఁ బేర్చు॥ తద్ధర్మజ తేజము-ఆపరశురాము
నివింటివలనఁ బుట్టిన శౌర్యము॥ అంతర్మనుఁడై-ఖిన్నమనస్కుఁడై॥ ని॥ దుర్మనావిమనా అంతర్మనాః-అని-అ ❋ మహీధ
వుఁడు-దశరథుఁడు॥ తత్-ఆరఘునాథుని యొక్క॥ సమర-యుద్ధమునేడి॥ అజ్యముయొక్క-సమర్పణంబుఁ జేయుట॥ అనీ
తిగ నెంచెను॥ భా॥ భీమ-భీముని యొక్కయు॥ ధనంజయ-అర్జునుని యొక్కయు॥ ఆత్మజు-దుర్యోధనుని యొక్క॥ మహీధవుఁ
డు-ధృతరాష్ట్రుఁడు॥ తత్-ఆధర్మజునకు॥ సమరాజ్యసమర్పణంబుఁ జేయుటయు॥ నీతిగ నెంచెను

౬౪-సీ॥ అప్లాన్యనెంగినయడ్డ రాజ్యమహిమ తేజఃప్రదీప్తుఁడు రాజు ప్రియసుతు। తోనమరిన యనుపమానసపర్యాస్తి

నెరపుచు నానతోన్నేష మొప్ప। సప్రణతిగ నస్మహిం ప్రభు నానతి గైకొని నిలకళ్లీఘ్రంబు నరిగి। ప్రసితమహాచలేం
ద్ర ప్రస్థపుటభేదన ప్రభు వైశిఖోగ్ర ప్రతాప। కలితుండగు సుకండనీలి భార్గవుఁడు నిజభుజైకవశసన్నర్ధరణిపా
ర్థాఘ్యుఁడగుచు। నవరజస్థితిబంధురాజ్యవిరళరతిఁ। బొదలి యభిరామవర్తనంబునఁ జెలంగె. ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

టీ॥ అర్థ రాజ్యమహిమనుక్షలిపు దిగా. ఇట్టియుపటక్షల — పఁగాక్ష సానసపర్యాప్తిగ-పునఃపూజాలని. సంతోషమునను
టక్షసప్రణతిగల్-నమస్కారసహితముగ క్షఅస్మహింప్రభుని అధృత కాప్తుని యొక్క క్ష అనతి-వాక్యమునుక్ష కైకొనక్ష ప్రథి
త-ప్రసిద్ధమైనక్షమహా-ఉత్సవములచేత నిఃపమా ఉద్ధవఉత్సవః అని-అ ❁ అచల-స్థిరమైనక్షఇంద్రప్రస్థమనెడిక్షపుటభేద
న-పట్టణమునకు॥ని॥పట్టణంపుటభేదనమ్-అని-అ ❁ ప్రభువైనక్షశోభా జ్వాలభంగి॥ని॥ అర్చిస్తేతస్మిఖా స్త్రియామ్-అని-
అ ❁ ఉగ్రమైన ప్రతాపముతోడక్ష కలితుఁడు-కూడినవాఁడు క్ష ఉగుడండనీలియందు క్ష భార్గవుఁడు-శుక్రునిఁబోలినవాఁ
డుక్షధరణి-భూమిగలవాఁడుక్ష పార్థాఘ్యుఁడు-పృథాపుత్ర జ్యేష్ఠుఁడుక్ష అవరజస్థితి-తమ్ములకూటమిచేతను క్ష బంధురాజి-
ఆత్మజనసమూహముయొక్క క్ష అపిరళరతి-అధికానురాగముచేతనుక్ష చెలంగెను॥ తా॥క్షఅట్లాత్మనెంపక్షనయనీతిచేతక్ష
బుద్ధి-వృద్ధిఁబొందింపఁబడిన ❁ ఆద్యుణయని-సూ ❁ రాజ్యమహిమచేతనుక్ష తేజః-ప్రతాపముచేతనుక్ష ప్రదీప్తుఁడుక్షఆరా
జు-దశరథుఁడుక్షఅనుపమాన-అసమానమైనక్ష సపర్యాప్తి-పూజావిధివి॥ని॥సపర్యాతర్పణంబలిః. అని-అ ❁ నెరపుచుక్ష
సప్రణతిగల్-ప్రణతిసహితుఁడౌచునుండఁగా. ప్రణమిల్లుచుండగాననుటక్ష అస్మహింప్రభుని యొక్క క్ష అనతి-అనుజ్ఞా
మునుక్ష కైకొనిక్షనిలక-నిలువక. సేనాదులను జేకొనక యనుటక్ష మహాచలేంద్ర-క్రౌంచపర్వతముయొక్క క్ష ప్రస్థచరి
పట్టుయొక్క॥ని ప్రస్థో స్త్రీ సానుమానయోః-అని-అ ❁ పుట-బంధనముయొక్క క్ష భేదనమందుక్ష ప్రభు-సమర్థమైనక్షఆ
వైశిఖ-విశిఖసంబంధమైనక్షఉగ్ర ప్రతాపముతోడక్ష కలితుఁడుక్ష ఉగుడండనీలిక్ష భార్గవుఁడుక్షనిజభుజైకవశములైనక్ష ధరణి
ప-భూపతులయొక్క క్ష అర్థాఘ్యుఁడు-అర్ఘ ప్రాణములుగలవాఁడుక్ష నవమైనక్ష రజః రజోగుణముయొక్క క్ష స్థితిచేతనుక్ష
బంధుర - సముద్ధమైనక్ష ఆజి - యుద్ధమందుఁగలక్ష అవిరళరతిచేతను క్ష పొదలిక్ష అభిరామ - రామునికెదురైనక్షవ
ర్తనంబునఁ జెలంగెను॥ వ॥ఇట్లు ప్రవర్తిల్లుచుండ

౬౫-క. సత్యైక్యము కతముఁ వీ। రత్యంతము నిర్విభేదములయ్యు నతనుమా।
యాత్యజిత మైత్రీ సా। తత్యతఁ దమలోనఁ బోరెద రొయనుశంకన్॥

టీ॥సత్య-యథార్థమైనక్షఐక్యముకతమున్-ఇష్టుఁనా విష్ణువునవతారములైననిమిత్తమునక్ష వీరు-రామభార్గవరా
ములుక్షనిర్విభేదులయ్యునుక్షఅతనుమాయా-అధికమైనమాయచేతక్ష త్యాజిత-విడిపింపఁబడినక్ష మైత్రియొక్క క్ష సాతత్య
తన్-ఎడతెగమిగలవారౌటచేతక్షపోరెదరొయనుశంకను. కయ్యాంబుల వేడుకకాఁడువచ్చెననిముందటిపద్యములోఁ గ్రియ
టా॥ సతీ-భార్యయొక్క క్ష ఐక్యముకతమున క్ష వీరు- పాండవులుక్షనిర్విభేదులయ్యున్ - వెరపులేనివారయ్యును క్ష అతను
మాయా-మన్మథమాయచేత

౬౬-క. కయ్యంబుల వేడుక కాఁ। డయ్యున్నతకలహకేళికాకాంక్షుఁడై
నెయ్యమున వచ్చె నారదుఁ। డయ్యెడ దివినుండి వారి నభిదర్శింపన్

టీ॥ కయ్యంబుల వేడుక కాఁడయ్యున్-యుద్ధాపేక్షగలవాఁడై యుండియుక్షనత-అణఁగినట్టిక్షకలహకేళికా-కలహక్రీడ
యందుక్ష ఆకాంక్షగలవాఁడై. పాండవులమీఁదిదయచేఁగలహాకాంక్షవిడిచియనుటక్షదివినుండి-స్వర్గమునుండి క్ష వా
రిన్-పాండవులనుక్షఅభిదర్శింపన్-చూచుటకు నెయ్యమైక్షనారదుఁడువచ్చెను॥ తా॥క్షకయ్యంబుల వేడుక కాఁడు. అయ్యున్నత
కలహకేళికాకాంక్షుఁడై. వారిన్-రామభార్గవులనుక్షచూచుటకొఱకు ।వ॥అప్పుడు

౬౭-ఉత్సాహ. అనఘాధిపకుమారకా గ్రయాయినుల్లలుం। దానుబరగుభాసమానధాముఁడైనమునికిఁ బెం
పూనవర్ణ్యముల్ ద్రుతముగ నొసగిరాసముల్ దయదలఁచి నవగుణాసమానదయవిరాజమానులై

టీ॥ అనఘాధిపకుమారకాగ్రయాయి-దశరథునికి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడైన రాముఁడుక్షపరశు-గండ్రగొడ్డలిచేతక్ష భాసమా

న-ఒప్పుచున్న ధాముఁడైన-ప్రతాపముగల వాఁడైనట్టి మునికిన్-పరశురామునికి నుట్ట అమ్మానివరుఁడు సు అవగణిత-ఎం చఁబడనిదైనతత్-ఆ రాముని చేతనగు ఉపచారములుగలవాఁడై॥ భా॥ ఆనరాధిపతికుమారకా గ్రయాయి - ఆరాజకుమారా శ్రేష్ఠుఁడైనధర్మరాజు భాసమాన ధాముఁడైన-పగులకు శుభకరమై యసమానమైన తేజస్సు గలవాఁడైనట్టి మునికి-నారదమునికి అమ్మానివరుఁడునైన-క్రొత్తపువ్వు గా గణిత-ఆదరింపఁబడినదైనతత్-ఆపాండవులయొక్క • కడమసరి

౧౮-వ, పదంపడినిజ భూచలనసిర్హస్తసహస్తజనుఁడు సుచునతనిను పలకుంచితదనుజసమతుంబున

౧౯-క. అకళంకితనిష్టుముకో । నకయేమీరామనముసహారసముదారశ్రీ
డకుసెండొనుమాట్లొనుటదొ । నకునవివద్చితి నెఱుంగరా వాకినుకల్

రా॥ ఇట్లున్-పరశురాముఁడు రామునితోన నెదు టన్ సమీపమునను-ఇచ్చుమునుసనుర-యుద్ధము నెడీ శ్రీ డకుమాటలొనుటదొరకుదనికొంచకవచ్చితినిక కినుకలు-కలహాదోగములు ఎఱుంగరావా-తెలియఁబడవా • భర్తనా వాక్యము॥ భా॥ ఇట్లున్ • నారదుఁడు నెదుటనట్టు పయ్యమీనును-అన్నదమ్ములైన వారు దారశ్రీడకున్-ద్రౌపదీసంభోగమునకు పమగిసము-సమానరాగమైన ॥ శ్రీంగారా సేవీ స్నేశే రాగేప్ర వేశః-అని వి అటుగనుక ఒండొరుమాటలొనుట-మీరొకరొకరితోఁగలహించుటకై దొరకున్-సంభవించుట అన్నివచ్చితిన్ • ప్రతీకారము సేయవచ్చితినను టయ ఎఱుంగరావు ఆకినుకలు-అలాగు స్త్రీమూలమైనకోపములు • చెప్పినట్టు గావనుట

౨౦-క. చేతశ్చిత్రముగాదె స । మాతతగుణసార్థసిద్ధిను ద్రామహా
ఖ్యాతిపతి వ్రతఇట్లని । ఘాతముగన నేకభర్తృకతనడపుటిలన్

భా॥ సమాతత-విస్తృతమైనగుణసార్థ-గుణసమూహముయొక్క ॥ని॥ సంఘసార్థా-అని-అ సిద్ధినుత్ - సిద్ధిగల రామ-రమణి దౌపదిమహాఖ్యాతి-అధికఖ్యాతిగల పతివ్రత ఇట్లనిఘాతముగ అనేకభర్తృకత-పెక్కండ్రు భర్తలుగల దౌటనుకనడపుట చేతశ్చిత్రముగాదె॥ రా॥ సమాతతగుణములచేత సార్థసిద్ధి-అర్థసిద్ధిసహితమైనదిన్ నుత్ - నాయొక్క రాను-రాముఁడనెడినుమహత్-అధికమైనఆఖ్యా-నామధేయము నెడి • అతిపతివ్రత • అనేకభర్తృకతన్- అనేకభర్తలుగలదౌటనుకనడపుట-అసాధారణముగా నాయందుండెడిరామాఖ్యాతియొకరియందుండుట • చిత్రముగాదె

౨౧-ఆ గీ, ఇదియ నాకు మీకు సిత రేతరద్వేష । హేతువనుచుదోఁచె నేకతన్వి
భూతి నెరపు నేను బుంస్త్వ కుములకు నాలి । తనము తోసమాఖ్య నును చు బెట్టు

రా॥ ఇదియ-ఈ నామశబ్దమే నాకుమీకును ద్వేషహేతువనుచుఁదోఁచెను పకతన్ ము ఖ్యత్వమున విభూతి-ఐశ్వర్యము నెరపునేను పుంవ్యక్తులకున్-పురుషులకు నాలితనముతోన్-కొంచపుతనముతో సమాఖ్య-సమానమైనయాఖ్య నునుచు బెట్టు ఆఁడువారికి రామాఖ్య గాక నాము కటఁబు పురుషులకొనా యుపుట॥ భా॥ ఇదియ పకపత్నీభోగము మీక ద్వేషహేతువనుచు నాకుఁదోఁచుచున్నది పకతన్వి - పకమైన కాంత భూతి నెరపునేను బుంవ్యక్తులకున్- ఐశ్వర్యమును నెరపెడి పురుషులకు ఆలితనముతోన్ - భార్యయయి సమాఖ్యమనుచు బెట్టు - కీర్తి చెడకుం డనిర్వహించుటలాగు

౨౨-చ. భవమపయా కాలముఁబన్నిన సుస్థులు నన్నవాఁడనా । భవపువధర్మముట్టగుట
భావములో నిడి నాకు శంక లె । య్యవియు నయుబ్బటొప్ప మీ ఫలనశక్తికిలోసు
గావశ । కృపిజయుములు కీరితమహాశరమున్యా సుకయుద్ధముల్ ॥ ❋❋❋❋❋

భా॥ భవత్-మీయొక్క ఉపయామ కాలమునన్-వివాహసమయమునందు పన్నినసుస్థులు-వ్యాసులు చెప్పినది చెం ద్రోపాఖ్యానము మొదలైనవా ర్తలనున్న వాఁడన ఆభవు-ఆయీశ్వరునియొక్క పధర్మము-వరదీని అట్లగుట-అయిదుగురు పతులనిచ్చుటను ఇవి- స్త్రీమూలమైన వైరములు ఆవరశక్తికిన్-ఈశ్వరవరమాహాత్మ్యమునకు లోను గావు • జగడాలుపుట్టనుండవరములేదనుట అటుగనుక నేను అశక్య విజయముల్ • జయింపరాని యుద్ధములు నుత్ - నాచేత ఈ

రిత-పలుకఁబడిన • సూండపోవముఁగోపాఖ్యానమునందు • మహాశ - అధిక సుకశాపేడుగల [illegible] పరమశ్రీ [illegible] నచిష్ట-నిలుపఁబడిన • [illegible] నాటి • ముఖ్యముల [illegible] మువ్వయ [illegible] నాథత్వ- నా [illegible] రవి యొక్క-నవర [illegible] ము-[illegible] అనరిశ [illegible] - అప్పుడు [illegible] ఈరితి- ప్రయోగ [illegible] మహాశరవాణి-మహా స్త్రీ కృతముల చేత [illegible] చేయబడ్డ [illegible]

౨౩-క, వినుమంతపనుల రాకకు। మునుపుగఁదచ్ఛాంతిమార్గముం దెలిపెదనోం।
డా [illegible] రింపుము సమయము [illegible] నా [illegible] కోర్కెఁగలిగినన్॥

రా॥ సమయము-నొప్పను [illegible] భూమియందు [illegible] సాఁగితన [illegible] ఉత్కృష్ట [illegible] గలిగిన నాకు [illegible] ఒకటని • బనరింపుము [illegible] ఛా॥ [illegible] సమయము-సం [illegible]

౨౪-చ. సమరసరూపిమచ్చరిత పాథ్వసమాకృతిఁబర్వరాజసత్వమునరిరాసిప క్రమ
గుపవందనదర్శము ప్రాణికొల్వసేయుమనుమునీకుఁదమ్ముల కున్నొక్కని యొక్క
నియింట నేఁడుప్రాగ్ణముగవసించినసొంపులమున్నమయుంబిటు సేయుఁటొప్పుచున్॥

ఛా॥ [illegible] సమాన రాగముగల [illegible] మచ్చరితము- ప్రసిద్ధిఁగల చరిత్రముగల దానిన్॥ సాధు-సుందరము [illegible] సరి [illegible] ఆకృతిగల దానిన్ [illegible] రాజ-పున్నమ [illegible] యొక్క [illegible] త్రమ- [illegible] రింపుము [illegible] గల [illegible] ద్రౌపదిని [illegible] పవిత్ర [illegible] ఒక్కని యొక్క [illegible] ముక్కపఁడు-వచ్చిగము [illegible] ప్రాణముగ [illegible] కొల్వ సేయు [illegible]॥ రా॥ సమర-యుద్ధమందు [illegible] ప్రసిద్ధి [illegible] ముత్-నా యొక్క [illegible] చరిత-చరిత్రము [illegible] భయము [illegible] ఆకారము [illegible] రాజస త్వ-రజోగుణము చేత [illegible] క్రము [illegible] ఆరంభముగల [illegible] పనఫల [illegible] కొల్వ సేయు [illegible] నీకుఁదమ్ముల కున్నొక్కని యొక్క నియింట [illegible] నేఁడు-ఈ ప్రా [illegible] నేఁడు నియ [illegible] ఉ॥ [illegible] యథాష్టు ప్రయోగము [illegible] సొంపులు-విలాసములు [illegible] ఇటు సేయుటొప్పుచున్-వందనము సేయునది మేలు వ॥ [illegible] యను నొక్కనియనుం బెతింగిం చెద

౨౫-క, వినురామ యొరుని శాంతం। బున సేవ యొనర్చు కాలమున నెవ్వఁడు దాఁ
జనుడంచ [illegible] యునప [illegible] యా [illegible]

రా॥ రామ • సంబుద్ధి [illegible] శాంతము [illegible] సేవ యొనర్చు కాలమున [illegible] దండోపాయము [illegible] ప్రవర్తించు [illegible] చేయఁబడిన [illegible] త్ర గల వాఁడు [illegible] ప్రయాణ [illegible] క్లేశముగ [illegible] భా॥ రామ-ద్రౌపది [illegible] యొక్క [illegible] బున [illegible] గృహాపం [illegible] శాంతవ [illegible] దండనము [illegible] తిక-సన్మార్గమున [illegible] సంవత్సరమెల్ల

౨౬ - క, అసిత మదమహిమవర్తనుఁ। డనిపించుకొనిచని యెను సహస్ర కరుఁడునా
యనలసమానాజస్ర విశిష్టినిజ త్రపతంగిలీలఁ [illegible]

భా॥ అసి-పూర్వో [illegible] ప్ర [illegible] అంతరింద్రియ [illegible] గ్రహము చేత [illegible] గ్రహము చేత [illegible] తోహిం [illegible] అని-అ॥ [illegible] గల నా [illegible] యొక్క [illegible] సహస్ర కరుఁడును- [illegible] యొక్క [illegible] తేజస్సు [illegible] పతంగ- [illegible] సూర్య [illegible] అనగ-ఎల్ల [illegible] మహిమ- [illegible]

గలవాఁడు॥ అనిపిలుచుకొని - ఖ్యాతిగని - ఎంచఁబడినవాఁడైయట్టి సహస్రకరుఁడు - కార్తవీర్యుఁడు॥ చనియెను - నుచ్చైనుక్క
నా - నాయొక్క॥ అనల - అగ్నికి॥ సమానమైన॥ ఓజః - తేజస్సుయొక్క॥ స్ఫూర్తి చేత॥ చనునేర్పు - నెచ్చునపుడు॥ దిత్ర - అ
నా - నాయొక్క॥ అనల - అగ్నికి॥ సమానమైన॥ ఓజః తేజస్సుయొక్క॥ స్పృష్టిచేత॥ చను నేర్పు - నెచ్చునపుడు॥ అ
స్ఖలితమైన॥ పతంగ - మిడుతయొక్క॥ ని॥ సమాపతంగశ్శలభా - అని - అ॥ లీలన్ - సామ్యమును॥ పొందెను. ప్రియము చెప్ప
దువలన నాప్రతాపాగ్నియందుఁ గార్తవీర్యుఁడు మిడుతవలె నేపడ్డదివిని యుండవాయనుట

౨౭-ఉత్సాహ. అంతఃహితసమయన్యక్తినజ్ఞుఁడుధర్మరా। జాంతికమునకరిగెనృథనిజా
యుధగ్రహేచ్ఛన। న్యంగమగుచుధేనుదస్యుతాపితాతినున్యము।
త్స్వాంతబాడబప్రశాంతిసలుపునేరకొండుమైన్॥

రా॥ ఇఁకరెండుపద్యములఁగార్తవీర్యార్జునునిభంగములేయుత్ప్రేక్షించుచున్నాఁడు॥ అంతరహిత - అంతర్నగుప్రవుల
యొక్క॥ సమయన్యక్తిన్ - సమాప్తివ్యాపారముచేత॥ అర్జునుండు - కార్తవీర్యార్జునుఁడు॥ వృథమైన॥ నిజాయుధగ్రహే
చ్ఛన్ - తనయాయుధగ్రహణమునుమానకయున్నట్లుగుచు. తమతండ్రి జమదగ్నియొక్క॥ ధేనువుయొక్క॥ దస్యుతా - చౌ
ర్యము చేత॥ ఆపిత - పొందఁబడిన॥ అతిమన్యు - మిక్కిలికోపముగల॥ మత్ - నాయొక్క॥ స్వాంతమనెడిబడబాగ్నికిఁ బ్రశాంతి
నిఁ బొందుమైన్ - ఉపాయాంతరమున॥ చలుపనేరక॥ ధర్మరాజ - యమునియొక్క॥ అంతికమునకు వరిగెను. మాకాగ్రహ
మును బుట్టించినటువలె భూలోకమున నిలువఁజూడమగనుకననుట॥ భా॥ అంతర్ - అంతట॥ గహిత - పడువఁబడిన॥ సమయ - సంకే
తముగల॥ ని॥ సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాంతసంవిదః - అని - అ॥ వృత్తిన్ - వర్తనచేత॥ అర్జునుండు॥ నను - పూజ్యముగై
న॥ ధేను - పాఁడియావులయొక్క॥ ని॥ ధేనుస్స్యాన్నవసూతికా - అని - అ॥ దస్యు - దొంగలచేత॥ ని॥ దస్యుతస్కరమోషకాః -
అని - అ॥ తాపిత - తపింపఁజేయఁబడ్డట్టియు॥ అతిమన్యు - మిక్కిలి శోకవంతమైన॥ స్వాంతముగల॥ బాడబ - బ్రాహ్మణు
నికి॥ ని॥ ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవబాడబాః - అని - అ॥ ప్రశాంతిన్ - చిత్తశాంతిని. కడను సులభము

౨౮-క. ఉదుటుననట్లరిగిరియతఁడదిప్రాయశ్చిత్తతీర్థయాత్రాలీల
న్వదలకపూతము సేయ। న్పదములగతిపూనెవ్యథయెసఙ్గంగరముల్

భా॥ అతఁడు - అర్జునుఁడు॥ అది - పడకింటిలోనిధర్మరాజువద్దికిఁబోయినప్రతిజ్ఞాభంగదోషమును॥ గీ॥ ప్రాణిపదములు
వేనిగాఁగఁ బ్రథమలెల్ల - నరయనెక్కొక్క - చోద్వితీయార్థమిచ్చు॥ పూతముసేయన్ - పరిశుద్ధముచేయు॥ గతి - గమనమును॥
పూనెను॥ సత్సంగరములు - సత్పురుషుల ప్రతిజ్ఞలు॥ ని॥ ప్రతిజ్ఞాజిసంవిదాపత్సుసంగరః - అని - అ॥ వృథనెుు - వ్యర్థము గాదు.
అనియర్థాంతరన్యాసాలంకారము॥ రా॥ అతండు - కార్తవీర్యుఁడు॥ అది - ధేనుచౌర్యదోషమును॥ పూతము సేయ॥ ప్రాయ
శ్చిత్త - పాపపరిహారకర్మమునకు॥ తీర్థ - రేవైన. ప్రవేగస్వనమైనదనుట॥ ని॥ యోనౌజలావతారేచ నుంత్రాద్యష్టాదశస్వ
పి। పుణ్యక్షేత్రేతథాపాత్రే తీర్థంస్యాచ్ఛ - అని - హలాయుధము॥ యాత్రా - యమునయాత్రయొక్క॥ లీలచేత॥ పదముల
గతి - సద్గతిని॥ పూనెను॥ సత్సంగరములు - లెస్సయుద్ధములు॥ వృథయె - ఎంతవాఁడైనాఁడేని యుద్ధమందుఁబడిననుసద్గతి
నిబొందుననుగనుక. ఇందుకుస్మృతి॥ శ్లో॥ ద్వావేవపురుషౌలోకేసూర్యమండలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభి
ముఖోహతః॥ ఇటనఁగాఁ బ్రియముఁ జెప్పనలెలేదా లెస్సగాఁ బోట్లాడవలెననుట వ॥ అందు

౨౯-గీ. అతనురణరసభోగికన్యార్థపగతఁ। దానిలావంతుఁడనుమహాద్రవిణనిధిని
సుతులసద్వృత్తిఁబడసెనమితయశస్స్వ। లీలసుఖియుండుననుచింతలేదెపుడును

రా॥ అతను - గణనసభోగికి - అనల్పమైనయర్థముచపియెటిఁగినవానికి॥ అన్యమైన॥ అర్థ - ప్రయోజనముమీఁదిదైన॥ పరత - తాత్పర్యము చేత॥ తానుత్తమపుఁడను - భూమిగలవాఁడను॥ ని॥ గౌరిలాభుంభిక్షుః - అని - అ॥ ద్రవిణనిధని - ధ
నవంతుఁడను. ని॥ ద్రవిణంతుధనంబలం అని - అ॥ సుతులను॥ సద్వృత్తిఁబడసెదను॥ అమిత మైన॥ యశః - కీర్తిగల॥ స్వ లీలన్ - తనవి
లాసముచేత॥ సుఖియుండుననుచింత లేదు. ముఖ్యప్రియమునకుజయస్పృష్టిలేదనుట॥ భా॥ అతను - మన్మథునియొక్క॥ గణ - సమూహ
ముంచు॥ రస - వేడుకగలస్త్రీనాగికిన్యా - నాగకన్యయైన ఉలూచియొక్క॥ అర్థపరత - ప్రయోజనపరత చేత నుత్తాను॥ ఇలా

...ప్రసిద్ధిని బహుస్వర్ణసన్నప్రతిదానుఁ డగుచు సొమ్మునిమిత-అణఁపఁజయశౌర్య కీర్తిగల స్వర్గ...ప్ర...ధనుఁ డై తనను వించిరేము. కీర్తిచి త్ర్యయాత్రచరునఁ... స్త్రీభోగము నుగోరఁడని భావము

౮౦-సీ. తీర్థనామా త్రా సమాప్తిఁ గాంచెబుధనిత రాజోపభోగ్యంబైన యుష్ట్రసుధ। నరసనగుచి త్రాంగదానాము
లతాంగీస్పృహను రతావాప్తిఁ జేసి। బాసురనందన ప్రసవ భూషితవనన్నిరీశుఁడు చిత్రవాహనుండు। దనుమార
చేసి...సేవలను హరి శాపకలుష। నైకనిర్జరీకృతను రతి కేళాలాప। మాపఁ జోవక నృప జలపిహారుఁ
డనుచు। ...నైశూరతరుఁడు। ...దినయశోమహోదయుఁడు। ❋❋

భావము.— తీర్థయాత్రా సమాప్తి-పర్యవసానముగా తీర్థసేవనము- ఉష్ట్రయాత్రచేత చిత్రాంగదయనెడి నామము
గల లతాంగి స్త్రీయొక్క స్పృహ మైనట్టి సుఖ-సంభోగము యొక్క అవాప్తిచేత నందన-పుష్పములచేత చిత్ర వాహనుఁడు
నియొక్క ప్రసవ పుష్పముల చేత భూషిత-అలంకరింపఁబడినట్టి వనవర్ణీశుఁడు చిత్రాంగదాజనకుఁడైనట్టి చిత్రవాహనుఁడ
నెడి రాజుగలవాఁడు. చిత్రాంగదకుఁ బుట్టినవాని చిత్రవాహనుఁ డనునట్లు చెప్పినవాఁడని యాజిపర్వమునఁ జెప్ప
యున్నది గనుక తత్—అచిత్రవాహనుని పట్టణ సమీప దేశ-సమీపదేశమందున్న గిరికయొక్క
...మనోహారమైనట్టి గేహముల సేవలను-స్నానముల చేతను మహాశాపకలుషులైనట్టి నిర్జరీ-అనేక దేవతాస్త్రీ
లచేతనుకృత-ధరింపఁబడినట్టి కేళాలాపములయొక్క లోపకృత్ - నాశమును జేసినట్టి జలవి
హారము గలవాఁడు. వారి మకరీరూపశాప మోక్షమును జేసినట్టి దివ్య-మనోహరమైనట్టి ధామ-తేజస్సుతోడఁ గలి
తుఁడు-కూడినవాఁడనుటయు-అర్జునుఁడు సకలదిగ్యశోమహోదయ-ఘనమైన దిక్కీర్తి యతిశయముతోడఁ
గూడినవాఁడౌట చేత చెప్పను॥ తీర్థయాత్ర చేసినను-సమానమైనట్టి ఆప్తి-వ్యాప్తిచేత యుద్ధసుధర్మ-రణభూమి
యందు ...మిక్కిలి ప్రియమైనట్టి విత్త-ఆశ్చర్యమైనట్టి అంగదాన-శరీరచ్ఛేదమువల్లనైన ❋ లవఖండనే-అ
నుభావము శ్రేష్ఠ ❋ అనుల తా-నిపక్షతత్వము చేత అంగీకృతమైనట్టి సురతా-దేవత్వముయొక్క. అవాప్తి
జేసి-ప్రాప్తి చేత శూరతరుఁడైనట్టి ...నందన-నందనవనముయొక్క ప్రసవ-పుష్పముల చేత. భూ
షితములునైన వరవర్ణినీ-ఉత్తమస్త్రీల చేతను-వేఁడైనట్టి చిత్రవాహనుఁడు- చిత్రయుక్తతోఁ గూడినవిమానములుగల
వాఁడనుట-ఆనందవనములకును అమరపురి సమీపదేశమందున్న ...ఆకాశగంగయొక్క మహేశ-అధికాశ
శగలవారైనట్టి ...కలుషముకరికలాప - మకరికాపత్రాలంకారము చేతనైన॥ ని॥ కలాపోభూషణే బహ్వే
తావపి-అని-అ ❋ రూప-సౌందర్యము యొక్క॥ ని॥ రూపస్వభావే సౌందర్యే-అని-వి ❋ దివ్యధామ-దివ్యతేజము...
చెప్పఁదగును- క్రియ. కడమ సులభము

౮౧-గీ. అంతశౌర్యాశ్రయంబైన యట్టి మేటి। పీఁడ నాకాహవస్పృహ సిద్ధధాము
కాంచెఁ జూవి పోయెనని కలిలివద్ది। నాఁడ నెఱిసూపు ...నుగుణక్రమమున

తాత్పర్యము.— శౌర్యాశ్రయంబైన మేటి పీఁడ నాకునాకుపతియైనవాఁడును ఆహవస్పృహ-యుద్ధవాంఛతో
...కూడిన శౌర్యముతోఁ గూడినవనుటయు ధామ-ప్రతాపముయొక్క కాంతి-స్ఫురణ చేత. ఈపైనవాఁడవని క్రిందటి
కన్యయము. కాంచి ❋ కము కాంతి-అన్నయము దాహరణమునకు చాపనమైనవాని ❋ యుద్ధవాంఛను బ్రతాపవాం
ఛను నీవైనవాఁడవు ...నాఁడనుట. నాఁకు అనుగుణ క్రమమునకు నెఱిసూపు-ఎనుకరింపుమా
భావము.— ...శౌర్యాశ్రయంబైనయట్టి మేటి పీఁడ-...నాక-స్వర్గముతోఁడనుటయు ఆహవ-యుద్ధము యొ
క్క స్పృహ-కోరికతోడ. సామ్యముతో ...గృహముల యొక్క కాంతిగలవానికి చూచి తో
...నాఁడు-నాఁడెక్కినవానియొక్క గుణక్రమమునకు-గుణానుసారమున. చేరియని ముందటిపద్యమునకన్వయ

౮౨-క. తెగలకమునముసుభద్రా। కరనాళీకగ్రహేచ్ఛగప్పగఁ జనునా (ము
దొరయదుపురిఁ జేరి జనవి। సరముల కెటుకపడనీక శౌర్యతనుఘృణన్

భా॥ చునమము-మనస్సునకు, సుభద్రా-సుభద్రయొక్క, కరనాళీకగ్రహేచ్ఛ-హస్తపద్మగ్రహణవాంఛ, వివాహేచ్ఛ యనుటకు, కప్పఁగన్-ఆక్రమింపుచుండఁగా, చనునాదోర-చనుచున్నయర్జునుఁడు, ద్వారకనుండి, శౌరి-కృష్ణుఁ ని యొక్క, అతను-అనల్పమైన, ఘృణన్-దయచే॥ని॥ ఘృణా జుగుప్సాకృపయోః-అని-వి ✻ ఎటుకేపడెను ... పైపోయె ననిముందరిపద్యమున క్రియ॥ రా॥ చునమము-ఇష్టజనమునకు, సుభద్రా, కరం-సుభాస్పదమైన, నాళీకగ్రహేచ్ఛ-శరగ్రహేచ్ఛను, యుద్ధవాంఛ, ననుట॥ని॥ నాళీకః శరపద్మయోః-అని-వి ✻ కప్పఁగఁజను-ఆణఁపవచ్చునా, సీకు, అశౌర్యతన్-శౌర్యహీనత్వము చేత, ఘృణన్-జుగుప్స చేతనో, అహోశ్వి, చేరిజనవిసరములకు, ఎటుకే పడన్-కనుపట్టున ట్టుగా, దోరయుడు-యుక్తముగాదు

౭౩-మ, అనయంబున్ననామితాస్త్రకలనాత్యంతాతిశాయింపఁజ। యస్యనమహానిర్వి
కృతేష్టసిద్ధితఁగి కంపైపోయెదీప్యమానా। నిరూఢింబడ్డయానపులనానావీ
రధర్మప్రవృ। త్తినినాకింబనిపించియాత్మపురికిందేవేరితోఁగూడఁగన్॥ ✻✻✻✻

రా॥ మత్-నాయొక్క, అనామిత-అణఁపఁబడని, అస్త్రకలన, బాణప్రయోగము చేతనైన, అత్యంతాతిశాయం జనమానిత్వ-నిరుపమత్వము చేత, కృత-చేయఁబడ్డ, ఇష్టసిద్ధిన్-అభీష్టసిద్ధి కలుగుటచేత, దీప్యమాన నిరూఢి చేత, పయిఁబడ్డ, ఆరోపితమైన, అధ్వపుల-దూరములనున్న, నానావీరధర్మప్రవృత్తివార్త, పురికి పోయెనే-పోయెడవా॥ భా॥ మదన-మన్మథునియొక్క, అమితమైన, అస్త్రకలనా-బాణవిద్య చేతను, మానిత్వ-మునిత్వము చేత, కృతేష్టసిద్ధిని-సన్న్యాసివేషమున సుభద్రను వరించినవాఁడైయనుట, దీప్యమాన నిరూఢిఁబడ్డ, యానపులయొక్క, దేవేరితో-భార్యతోఁగూడ, పోయెను

౭౪-చ, అనిక్కృతధర్మవీక్షుఁడయి యాపరవర్ణిని సంభ్రమంబునఁబడుపం గరంబ
మరపూజ్యసమిజ్జయశోభిమన్యునా। మునిసుతుఁ గాంచి లక్ష్మణుఁడమిత్రితదీప్తి
ధనంజయుఁడు నే। ర్పనయఁ గర్హీపసమ పేక్ష్యతరోచ్ఛ్రణప్రగల్భతన్॥ ✻✻

భా॥ అనిక్కృత-తిరస్కరింపఁబడని, ధర్మవీక్షుఁడయి-ధర్మదృష్టిగలవాఁడై, ఆపరవర్ణిని-సుభద్రయందు, కామసంభ్రమంబునఁబడుచు, అమరపూజ్య-దేవతాశ్లాఘనీయమైన, సమిజ్జ-యుద్ధమునఁబుట్టిన, యశః కీర్తిగల, అభిమన్యుఁడను నామముగలవానిని, సుతున్-పుత్రుని, కాంచి, లక్ష్మణుఁడు-లక్ష్మీవంతుఁడు॥ని॥ లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణశ్శ్రీలః-అని-అ ✻ అమిత్రితదీప్తి-అనర్గళమైనదీప్తిగలవాఁడు, ధనంజయుండు-అర్జునుఁడు, నయ-నీతి చేత, గర్హితములై-పీనుల చేత, సమపేక్ష్యతర-మిక్కిలి నాశింపఁదగిన, ఉచ్ఛ-ఉన్నతమైన, రణ ... ప్రగల్భతన్-ప్రౌఢిమను, నేర్పెన్-ఉపదేశించెను॥ రా॥ అని-ఈలాగున, బలిక్కృతమైన, ధర్మవీక్షుఁడయి-వింటియందు దృష్టిగలవాఁడై, ... చ్చయించినవాఁడైయనుట, ఆపరవర్ణి-నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి పసిశు గాముఁడు॥ని॥ వర్ణీనైష్ఠికబ్రహ్మచారిణః-అని-అ ✻ నికాము-అత్యంతమా సంభ్రమంబునఁబడుచు, కరంబు-మిక్కిలి, అమరఁగా, అమిత్రితదీప్తి చేత, ధనంజయుఁడు-అగ్నినిబోలినవాఁడు, లక్ష్మణుఁడు, పూజ్య-శ్లాఘ్యమైన, సమిజ్జ-యుద్ధజయముల చేత, శోభి-ఒప్పుచున్న, మన్యున్-క్రోధముగలవానిని, ఆమునిసుతున్-పరశురాముని, నేర్పునయన్-చాతుర్యయుక్తముగా, ఉచ్చారణప్రగల్భతన్-ఉచ్చారణశక్తి చేత, ఇట్లని ముందటిపద్యమునఁ గ్రియ

౭౫-గీ, కొసరకనిట్లను భావంబుపస నెరపుచు। సన్మహిష్ణుతో జిష్ణు తేజోతిశయము
మిక్కిలిఁ బ్రకాశముగ భ్రాతృమిత్రబంధు। సవిపులసహాద్యుతినిజూపిరుచితసరణి

రా॥ జిష్ణు-జయశీలమైన, సమాదృతిన్-అత్యాదరమునకు, ఉచిత-ఒప్పెడు, సరణి చేత॥ భా॥ ఇట్లు, అను భావంబు, అభిమహిష్ణుతోన్-అభిమన్యునితోఁగూడ, జిష్ణు-అర్జునుని యొక్క, ప్రకాశముగన్-ప్రకటముగాఁగా, సవిపులులు, అసమ-అతులమైన, ఆదృతిన్-ఆదరమును, చూపిరి

౮౬ - క. మగలయిలువరుసగలపెను। దగవరులొకఁడొకఁడొకొక్క తనయుగుదిరశౌ
ర్యగతినుతిఁజెందఘనకీ। ర్తిగనలగంగలరు ద్రోవదివరక్రమత౯॥

భా॥ ఘనకీర్తిక౯ అలక్షగంగలరు-రఁగనుమీలుక్కు ద్రోవది-ద్రౌపది కృతన్యపదము॥ఉ॥ ద్రోపదిబఁఘుకొఁబయి క్రొమ్మడి గ్రమ్మనదిచ్చి వెంట్రుక। ల్రావలకేలఁబూనియుసితచ్ఛవిఁబొల్చుమహాభుజంగమో। నాపిలసిల్లి ప్రేలఁగమనమున బొంగవిపాదరోషము। గ్లావగలేక చాప్యములు గ్రమ్మగదిగ్గున లేచియార్చమై-అనియుదాహృగపద్యమందుఁబ్రయోగము॥ తగక్కవరులు-పతులుక్కరుచిర-ప్రకాశించుచున్నక్కశౌర్యగతి-శౌర్యవర్తనచేతనైనక్క నుతి-స్తుతిగలవాఁక్క ఒకొక్క క్కతన యుఁడు-కుమారుఁక్కచెందఁగాక్కవరక్రమత౯-పెద్దపిన్నవరుసను. లేక్కవర-శ్రేష్ఠమైనక్క క్రమత౯-మర్యాదగలవాఁటచే తక్కమగలయిలువరుసగలపెను॥ రాక్కమగలయిలువరుసగల-వంశానుగపౌరుషముగలక్క పెనుదగవరులు-పంచపాండవులుక్క ఒకఁడొకఁడు-ఒకొక్క-పురుషుఁడేక్కఒకొక్క-ఒకానొకరైన.వింతైనదనుట్క్కఉగు-అధికమైనక్కచిర-స్థిరమైనక్క శౌర్య గతి-శౌర్యవర్తనముక్కనుతిఁజెందక-ప్రసిద్ధిఁగనునట్లు గాక్కఅలరంగలరు-ప్రకాశింపఁగలరుక్కఅక్రమత౯క్క ద్రోవదివరు

౮౭ - సీ. అంతశౌర్యాప్తిచేనతిశప్రపన్నసంపన్నతదగఁగాంచియున్నతముగు। దండితనముసఁహీసుండ నేనస్ఫుటపటు
శక్తివిజయుండబాలిశుండ। నీకాభిముఖ్యంబుగైకొనిసుమనోబలంబుతోఁదగనుత్తరంబుఁజెప్పఁ। జఘుసుం
డనాతపస్స్థితివనాప్పృతవివిధవిహారభోగవర్తనలనొనరి। తనరునచ్యుతయోగశోభనతనుండ। నటికిఁబనిపడివి
ప్రుఁడైయునలుఁడేను। డెంచెననవరదీప్తిసేతెంచిముట్లు। వలికెదీవనలసగర్వకళ నెరవుచు॥

రాక్కఅంతైన-పూర్వోక్తమైనక్కదండితనముక్కపీసుండు౯-ఈబంధుమిత్రాదులుండఁగాక్కనేనుక్క అస్ఫుట-వ్యక్తము గానిక్కపటుశక్తియు-విజయముసుగలవాఁడనుక్కబాలిశుండను-బాలకుండనుక్కనీకుక్కఆభిముఖ్యంబుగైకొని క్క సు-లెస్సైనక్క మనోబలంబుతో౯-బుద్ధిబలముతో క్కఉత్తరంబుఁజెప్పఁజఘుసుండనాక్కతపస్స్థితివి-తపస్సునందునిలుకడగలవాఁడవుక్క అ నాప్పృత-ఆదరింపఁబడనిక్కవివిధవిహారభోగములుగలవర్తనలనొనరితనరెడిక్కఅచ్యుత-నిలుకడైనక్కయోగ- అష్టాంగయోగ ముచేతక్కశోభనమైనక్కతనుండవు-మేనుగలవాఁడవుక్క అనికిఁబనివడివిప్రుఁడైయునలుఁడేనుడెంచెనన క్క ఈవుక్కఅనలస-అ మందమైనక్కగర్వకళ౯-గర్వప్రాప్తినిక్కనెరవుచుఁబగికెదవు॥ భా॥ అంతటక్కశౌరి-కృష్ణునియొక్కక్కఆప్తిచే౯-ఆగమనము చేతక్కపీసుండుక్కఅనేనః-పాపరహితమైన। ని॥ కలుషంవృజినైనూఘం-అని-అస్ఫుటమైనపటుశక్తిగలవాఁడుక్కఅబాలిశుం డు-బుద్ధిహీనుఁడుక్కవిజయుండు-అర్జునుఁడుక్కఅనీక-యుద్ధమునకు॥ని॥ సమరానీకరణాః-అని-అ సుమనోబలంబుతో౯- దేవబలముతోడ్కవఁతుగుండుక్కనాతపస్స్థితి-అతపస్స్థితిచేక్కవన-వనమందుక్కఅప్పృత-ఆదరింపఁబడిక్కతనుండు-ఒప్పుచున్న క్క అ చ్యుతయోగ-కృష్ణసఖ్యముచేతనైనక్కశోభనతను-శోభనత్వముక్కఉండఁగాక్కఅనవర-శ్రేష్ఠమైనక్కదీప్తిచేతక్కఅసగర్వ ప్ర యుక్తముగాక్కకళ౯-వర్తనచేతక్కదీవనలనుక్కనెరపుచు౯-ఇచ్చుచున్నాఁడనుకొనెను

౮౮ - క. వినువిజయశక్తిమీరితి। నను గాఢాహమిక చెల్లు నామదిలో నెం
దును బహుతరాశనుండ। జను నేమిమ్మడుగవలయు సకలార్థంబుల్

భా॥ విజయ-సంబుద్ధి౯-భక్షించునట్లు గాక్కగాఢాహమికక్కనామదిలోక్కచెల్లు౯-చెలంగుచున్నదిక్కబహుతరాశనుం డ౯-బహ్వాశనుండనక్కనే-నేనుక్కవలయు-వలసినట్టిక్కసకలార్థములను మిమ్మడుగక్కచను౯॥ తగుననుట॥ రాక్కవిను-విజయశ క్తిమీరితినిక్కఅను-అనెడిక్కగాఢాహమికచెల్లునాక్కఇక్కడ-ఎల్లతయొక్కమదిలోక్కబహుతరాశ౯-అధికాపేక్షచేతక్కనుండు ను నేక్కసకలార్థంబులు-సకలప్రయోజనములనుక్కమిమ్మడుగవలయు౯-మిమ్మునడిగితెలిసికొనవలెను

౮౯ - మ. అని వాలాయము గానభిష్టుతమహావాసన్నంబొసంగన్ సవ్వడీ। తినిము న్నెంతయుని
య్యకొన్న వీరుండు వల్లభ ప్రత్యేకముగ। జనితోల్లాసముతోడఁబల్కెనమితం
చ త్కాండవాసవ్యవా। గ్ననమిష్టంబని రాజపుత్రునకు సంబోధువిన్యంబున౯॥

రాక్కఅని-యర్థించిక్కఅభిష్టుతమహావాసన్నంబొసంగ౯-అన్నట్లాయునాక్కసవ్వడిక౯-బ్రాహ్మణధర్మమునక్కవాసంగంబ్రవ

త్రిల్లుముక్కఉజ్జనితోల్లాసముతోడక్కపల్కె - భాషణమెక్క సముదంచత్ - ప్రకాశించుచున్నక్క ఖాండవ-ఖాండవశ్రస్థ - గాసంబంధ మైన॥ని॥ ప్యాఖ్యాండశ్మకలేచేతులువికారమణిదోషయోః-అని-వి ❀ తస్వైనమ్-అని-అప్రుగ్యయాంతము ❀ వాః-ఉదకము యొక్క-॥ని॥ వార్వారిసలిలంకమలం జలమ్-అని-అ ❀ స్వార-గుడివ ఇటుగుచిగలక్కవర్ణనము-వర్ణనగలదిక్కశ స్తంభాక్క శుచిత్వంబునన్ - అప్రతిహతుండౌటచేత॥ని॥ శుచిశ్శుద్ధేనుపహతేశృంగారాషాఢయోరపి।గ్రీష్మే హుతవహేపిస్యాత్- అని-వి ❀ అని-యుద్ధముక్కఇష్టంబు-ప్రియమైనది • రాజపుత్రునకు వాజ్యాభుగ్యమును యుద్ధకార్య-శ్యమును స్వతస్సిద్ధమైనది గాదాయనట॥ భా॥ అని-ఇటనిక్కఅన్నంబునక్కబిసంగర్-యిచ్చెడికొఱకు ❀ అన్నశబ్దము-అదభక్షణే- అను ధాతువున నిష్పన్నముగనుక-ఆహారవాచకము ❀ స్వనీకర్-తన బ్రహ్మణాకృతిచేక్కముననేక్కఇయ్యకొల్పి - అలాగునచేయుచ్చెదనని పిలిచినట్టి-అడిగించుకొన్నపిమ్మటక్కయుత్ -సంతోషముచేతక్కజనిత-పుట్టినక్కఉల్లాసముతోడక్కశస్త్రంబా చెప్పంబడెనక్క శుచిత్వంబునన్-అగ్నిత్వముగలవాండైక్కపల్కె-ను-పలికెను

౯౦-ఉత్సాహ- ఈవిధమునంబల్కె-మాటియూనిట్టులనియెనట్టి కాం। యెరిపధి కొకపిష్టమిం వనగలుపునిష్ణనాటయూ
గావినుమునిపారణాధికారమునకుంచనుచు వే। తావదర్థగతియుమున్నదలంచినాండనానదిన్

భా॥ అట్టి కాంఛూపిధికిన్-అఖాండవవనభక్షణవాంఛకుక్కవినున్న-నారయంగావినుముక్క నివాఁగణాధికారమునపేన్- ఆపీఘ్నమువమా న్నెకుపనికిక్కతగునుపుక్కప తావదర్థగతియున్-ఇంతపూనికనక్కయున్న -మును పేక్కతలంచినాండను॥ భా॥ వినుక్క మునివిక్కఅరణాధికారమునకున్నగునువే-గనుమ వాక్క తావదర్థగతియున్ - అంతైనకార్యరీతిని•మునీశ్వరుండవనితాలుకొన్నాండనని తాత్పర్యము

౯౧ - తే - గీ, వఱలునచ్యుతసఖ్యాతివర్ణితాతు।లప్రదీప్తినిట్లలరునీవి ప్రభావ
మెందుంజెట్టనికోటగానెసంగుచుంగడ। చేస్తువస్మన్మహాశరాజితనిరూఢి

భా॥ అచ్యుత-స్థిరమైనయోగముచేతక్కసఖ్యాతి-ఖ్యాతిసహితమైనక్కవర్ణితా- బ్రహ్మచారిత్వముయొక్క-క్కగుణముల ప్రదీప్తిన్-అత్యంతప్రసిద్ధిచేతక్కనీవిప్రభావము-నీవిప్రత్వముక్కఅస్మత్ -మాయొక్క-క్కశర- బాణములయొక్క-క్కఅజితనిరూఢిన్-అప్రతిహతమైనశక్తినిక్కకడచేస్తువు-అతిక్రమింతువు•నీవు బ్రాహ్మణుండవుగాంబట్టికొంచుచున్నామనుట॥ భా॥ వఱలు-ఒప్పెడిక్కఅచ్యుత-కృష్ణునియొక్క-క్కసఖ్యముచేతక్కనతివర్ణితమైన - అతులమైనక్కప్రదీప్తిన్ - తేజస్సుచేతక్కఇట్లలరునీవు•ఇవిక్కృష్ణునిసాంగత్యమునుజూచిచెప్పెడిమాటక్కఇ ప్రభావము-ఈమహిమక్కరాజితనిరూఢిన్-మించియ స్త్రాభ్యాసముచులనేర్పుచేక్కఅస్మత్ -మాయొక్క•పూజాబహువచనముక్కమహాశర్-అధికాపేక్షనుక్కకడచేస్తువు-సఫలముచేతువు

౯౨-ఉత్సాహ, ఎన్నసేవరించుపగసమిన్మహావనంబులో।నన్నగారిగినిసినఘనాతిచండకాండవృ
ష్టిన్నలంపవచ్చుజగదజేయుదండనుంశుమా।యన్నబ్రాహ్మణునకువిరచితాంజలియగుభక్తితో

భా॥ ఎన్నక్కసేవరించు-సేనుగోరెడిక్కవర-శ్రేష్ఠమైనక్క సమిత్ -సమిధలుగల॥ని॥ఇధ్మ మేధస్సమిత్ స్త్రియామ్- అని-అ ❀ మహావనంబులోనుక్కఅన్నగారి-ఆయింద్రుండుక్కకినిసిక్కనన్-నన్నుక్కఘన- మేఘములయొక్క-క్కఅతిచండ-మిక్కిలినుగ్రమైనక్కకాండవృష్టిన్-ఉదకవర్షముచేత॥ని॥ కాండో స్త్రీదండబాణార్వవర్గావసరవారిషు-అని- అ ❀ నలంపవచ్చున్-నలగించెడికొఱకువచ్చునుక్కజగదజేయ•సంబుద్ధిక్కదండనుంశుమాక్కఅన్నన్ - అనినమక్క బ్రాహ్మణాకృతియైనయగ్నికిక్కవిరచితమైనయంజలిగలదైన•పంచమీబహువ్రీహిక్కభక్తితో•ఇట్లనుననిముందరంగ్రియ॥ భా॥ ఎన్న నే- ప్రసిద్ధముగనట్టుగానేక్కవరించు-స్వీకరించుక్కవరసమిత్ -మహాయుద్ధమునెడక్క మహ-ఉత్సవముయొక్క-॥ని॥సమితాగ్యజిస్సమిద్యుద్ధేమహస్తూత్సవతేజసోః-అని-అ ❀ అవనంబులోనన్-రక్షణములోపలక్కనగారిగినిసినన్-ఇంద్రుండెదిరించినప్పటికినిక్కకాండవృష్టిన్-శరవర్షముచేతక్కజగదజేయదండనుండు-జగములకునతిక్రమింపరానియాజ్ఞగలవాండుక్క మాయన్నక్క రఘురాముండుక్కనలంపవచ్చున్-అణంచుయత్నముచేయునః•అట్లైననుదాళినందుకుహేతువుక్క బ్రాహ్మణునకువిరచితాంజలి

యాగమున్ ॥శ్లో॥ గవాగ్రజన్మ నారీణాం సమాగో వధ వానయమ్-అని రామవాక్యముగనుక.

౯౩-స్రగ్ధర. ఆరాజన్యోత్తముండిట్లనునరిభయసుండై భవత్సత్వరవ్యాహారంబట్లోర్చి యుండునన్యముగ గోనకుమారేంగనాకుల్యతావృత్కార్యరోగ్రప్రాప్తసమిట్లు శ్రమజితమగు జెంచంగనా చేతకాదటు ప్రాశేష ప్రాప్తసంబు లేకో కొక్కడుగలుగు నేతద్ఘోరయుద్ధంబు సైఁపక ❖❖❖❖

తా॥ ఆరాజనోత్తముండు-రామునితో ఇట్లు ఇనుమితభయుండై-పుట్టినట్టియాగ్రహముగలవాఁడై భవ త్-నీయొక్క సత్వర-తీవ్రమైన వ్యాహారంబు-వాక్యమును ॥ని॥ వ్యాహారఉక్తిర్లపితమ్-అని-అ ❖ ఓర్చి యుండుటన్యముగ కోనకుము-ఎంచుకుమారిత్వాద్యర్థ-అట్టిదేవకలక్ష్యరగ్రప్రాప్తసము-ఈశ్వరుని విల్లు ఎంచంగ ఆ చేతికిన్-అరఘునాథుని ప్రాప్తనకును ఆంటక-తామునట్టుగా ప్రాశేష ప్రాప్తసంబు-మును సెని విల్లు శరాసనమని నట్టు లేదు ఒక్కడు-ఒక పురుషుడు ఒకడు-ఒకడు-అని రెండు ప్రయోగములుగలపుగనుక నేతత్-అట్టి రఘునాథుని యొక్క కలుగు నె. క్రియ. భాస్కర ఆరాజన్యోత్తముండు-అప్పుడుండు ఇట్లు నిర-ఖండిత మైనభయుండై-వేగముగలవాఁడై. త్వరపడక యుండుట ఓర్చియుంట-పించుకొన్న నానికి నాచేతికి ప్రాశేష ప్రాప్తసంబు-కట్టివిల్లు ఒక్కడు-ఒకటి ॥ ఇప్పుడేను రాముండనొకండు వచ్చినాఁడి యొండు నేయని పెద్ది రాజు ప్రస్తోంగను ❖ తత్-ఆయుధము యొక్క కలుగునె-వి నిగిడినా. అని క్రియ. నా చేతికి దగిన విల్లొకటియిచ్చినను నిందునితో యుద్ధము సేయఁగలననుట

౯౪. సీ॥ అనుటయు నాతఁడా జననాథవరకుమారాగ్రణిఁజూచి నీయుపాంశ్మయుడ నిటుపంటి తలఁపున్నని నిగోమహోబలోద్దామంబుకమలేశ దత్తమయ్యె నాకీశచాపంబునకు నెక్కుడిది గాండివంబను భారతీవరుధనుస్సు వెల్లిక శేషోగ్రతరుణ ప్రాధి నత్వాధికంబు గ్రుకుము నన్యదేవ । ధృతము లైన వానిని గణుతింప నేల దీని నెక్కుడీబుజస్తంభమున ఫజ్యంభణముఁ జూపుము తన చేతికిల్లు । వృథరణస్థితి నరవిదంబుఁ దెచ్చియిచ్చె ॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భావ కమలేశ-జలాధిపతియైనవరుణుని చేతను దత్తమయ్యెను ఇవ్వఁబడెను నాకీశ-దేవేంద్రుని యొక్క చాపంబునకు నెక్కుడు గాండివంబను-గాండివము నెడి ధనుస్సు వల్లిక-ధనుశ్శ్రేష్ఠమైనది ॥ని॥ మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాండముద్ధతల్లజౌ । ప్రశస్తవాచకాని-అని-అ ❖ శేషునిభంగిను గ్రతగమైనగుణ-నారి యొక్క ॥ని॥ మౌర్వీజ్యా శింజినీ గుణః-అని-అ ❖ ప్రాధి చేతనత్వాధికంబు అన్యదేవ-బ్రహ్మాదులచేత ధృతములైన-ధరించుటలు గలిగినను వానిన్-ఆధారణములను గణుతింపనేల అని తనచేతి విల్లిని వృథమైనరణమందుల స్థితి-ఉనికిగలదాని. అప్రతిహతమైనదానినను అరదంబును-రథమును తెచ్చియిచ్చెను ॥ తా॥ అనఁడు-పరశురాముఁడు జననాథవరకుమారాగ్రణిన్-దశరథకుమారశ్రేష్ఠుఁడైన రాముని చూచి అనుమాటకు నాకు కమలేశదత్తమయ్యెన్-శ్రీపతిచేత నివ్వఁబడెను ఈశచాపంబునకు నెక్కుడిది ధనుస్సు వల్లికిన్-ధనుశ్శ్రేష్ఠమునకును అశేషోగ్రతరగుణ ప్రాధిచేతనత్వాధికంబు వృథరణస్థితి-వృథమైనరణస్థితిగల నర-పురుషులను ఖండించునది ❖ దో అవఖండనే-అతోనుపసర్గకః-అనిక ప్రత్యయాంతము ❖ తనచేతవిల్లిచ్చెను

౯౫-మ. నుత శక్తిన్ నృపసూనుఁడట్టి ధనువున్ పెట్టి నొం ప్రాయుధోగ్రశరపాథోదనిరాసియయ్యెనపుడాతండున్నమద్వేగయుక్తతఁగిగ్గించి కృతావృథాగ్రహతదస్త్రామితసత్వ । పద్ధతిన్ సైరుచుట్టు మహావనీచర తఁజెందంగా దిపొంగెన్ దిన ॥ ❖

తా॥ నృపసూనుఁడు రామ ప్రాయుధోగ్రశరపాథోదనిరాసియయ్యెన్-ఇంద్రధనుస్సుతోఁగూడిన యున్నతగల మేఘము వలె యొప్పిన వాఁడాయెను. నీలమేఘశ్యాముఁడుగనుక ఆతండున్-పరశురాముఁడును మద్వేగయుక్తతన్-భయవేగముచేత కృపణమైన బహ్వృథా-వ్యర్థముగా నిగ్రహ-గ్రహముగల ఎక్కుబెట్టుటగల తదస్త్ర-ఆరాముని బాణముచేత క్రామిత-ఆక్రమింపబడ్డ పోఁగొట్టఁబడ్డ సత్వమునుగల వాఁడై ఇష్టమైన మహా-అవనీచరణ-భూసంచారమును చెందఁగాంచి మది నొంగెన్-సంతసించెను ॥ భా॥ నృపసూనుఁడు-అయ్యనుఁడు అట్టిధనువున్-గాండీవమును ప్రాయుధోద్ధతి-ఇంద్రనియాయుధముల యొక్క యుద్ధతితోఁగూడిన పాథోద-మేఘములను నిరా [illegible]

సర్వ్యోక్ - పోఁగొట్టినవాఁడాయెను. ఇంద్రుని వజ్రము మొదలైన యాయుధములను మేఘములను బోఁగొట్టునటు స మత్ - సంతోషముతోఁగూడినవేగ - సంభ్రమముతోడనైన॥ ని॥ సహాసంవేగసంభ్రమౌ - అని - అ ❀ యుక్తత్ - కూటవిము చేత ఆతండుర్ - ఆయగ్నియొక్క కీర్తిం దిక్కృతమైన అవ్యథా - వ్యర్థము గానిఆగ్రహ - చలముగల తత్ - ఆయర్జునుని యొక్క అస్త్రములచేత క్రామితస్వర్గపక్షతయై - కప్పఁబడ్డయాకాశమార్గముగలవాఁడై. అర్జునుఁడు శరపంజరముగ జేఁగను కనిష్టమైన మహాత్వవనీ - వనము యొక్క చరతర్ - భక్షణమును

౬౬ - తే గీ. తనకనలు చేష్టలంతభీతినిఁ ఘటింప। మిగిడి శరణన్నఁదన్మహిమయుఁడదాత్త
తన్మహా సైన్యముగణించి దయనలిప్పఁ। గా చెనే మనన ప్పుడా రాచపట్టి

భా॥ తనకు అనలు చేష్టలు అంత భీతిర్ - నాశభయమును ఘటింపక శరణన్న - శరణువేఁడినను తన్మహిర్ - అఖాండవవనభూమియందు నుయుర్ - మయుఁడను వానికి తదాత్తత్రాలను అందు ఆత్త. పొందఁబడిన తత్ - ఆమయుని యొక్క మహాసైన్యమును గణించి ఆ రాచపట్టి - అర్జునుఁడు కాచెర్ - రక్షించెను॥ గా తన యొక్క కనలు చేష్టలు - కోపచేష్టలు అంతైన తత్ - ఆపరశురాముని యొక్క మహిమయర్ - మహిమను. కడమసరి

౬౭ - ఉ. స్వక్కకభూమిభృత్కులవిరోధికడంకనడంచియిమ్మెయిం। దక్కకహేతిధారికి
చిత్తంబగుకార్యమునిర్వహించిపెం। పెక్కుడుగాఁగనాత్మపురికేగెహరిన్నుతకీ
ర్తిఁగూడిన। ద్దిక్కులఁబిక్కటిల్లుచుఁదలిర్చుప్రతాపవిజృంభణంబునన్॥ ❀❀

రా భూమిభృత్కులవిరోధియైన పరశురామునియొక్క కడంకర్ - గర్వమును హేతిధారికిర్ - శస్త్రధారునకు ని॥ హేరచిర్శ్చశస్త్రంచవహ్నిజ్వాలాచహేతయః - అని - అ ❀ హరిత్ - దిక్కులయందు ని॥ ఆశాశ్చహరితశ్చతాః - అని - అ ❀ నుతమైన పగెను. క్రియం. కడమసులభము॥ భా భూమిభృత్కుల - పర్వతసమూహములకు॥ ని॥ భూభృద్భూమిధరే నృపే - అని - అ ❀ విరోధియైనయింద్రుని యొక్క హేతిధారికిర్ - జ్వాలావహుఁడైనయగ్నికి నుతకీర్తినిహరిర్ - కృష్ణునికి కూడి ఆత్మపురికిర్ - ఇంద్రప్రస్థపురమునకు పగెను

౬౮ - సీ॥ సర్వేశ్వరుఁడు కృష్ణుసఖ్యాతిమహిమకు నెంతపెంపునడగినేమి చెప్ప। నతఁడు దానరుఁడు ల్లినవరరాతసకుల
తక్షకుండతివిచిత్రతరశక్తి। మయుఁడతిక్రాంతవాఙ్మానసభావిశేషంబు వైవస్వతసంతతికిని। దనదు లీలోదయం
బునను సంపాదించిపెట్టినత్యంతంబు పెంపుసొంపు। సంఘటిల మనచ్ఛతమసుఖసంతతులకి। తఁడు గదా దండము
నుసమిద్ధజయనాదికంబువరము నిచ్చెమహారికింబడసఁగ। బలుదెఱంగుల నాద్యుఁడు ప్రస్తుతింప॥ ❀❀❀❀❀❀

భా సర్వేశ్వరుఁడగు కృష్ణుని యొక్క సఖ్యము చేతనైన యతిమహిమకు నతఁడు ఆనరుఁడు - ఆయర్జునుఁడు అట్లున రర్ - ఆలాగున నొప్పచుండఁగా రాతసకులము యొక్క తక్షకుండు - విశ్వకర్మ॥ ని॥ తక్షకోనాగవర్ధకోః - అని - అ ❀ అతి విచిత్రతరమైన శక్తిగలవాఁడు నయుఁడు అతిక్రాంత - అతిక్రమింపఁబడిన వాఙ్మలయొక్క మాన - పరిమాణముగల. వాగగోచరమనుట సభావిశేషంబును వైవస్వతసంతతికిర్ - ధర్మజునకు తనదు లీలోదయంబునర్ - క్రియాచాతుర్యముచేత సంపాదించిపెట్టినది మనగుచ్ఛతమసుఖసంతతులకు - వాయువుయొక్క యునింద్రునియొక్క యుఁబుత్రుల కుభీమార్జునులకు అతఁడు - మయుఁడు గదాదండమును సమిద్ధ - ప్రకాశింపుచున్న జయ - జయమునగలుగునట్టు గా నాది - మొనైదికంబువరమును - శంఖశ్రేష్ఠమును॥ ని॥ శంఖస్స్యాత్కంబుస్త్రియామ్ - అని - అ ❀ హరికిర్ - శ్రీకృష్ణుని కి ఇంబడరఁగర్ - ఇంపగునట్టుగా॥ ఇంబడఁగాభజనంబులనియనంతునిచ్ఛందః ప్రయోగము॥ రా కృష్ణు - విష్ణువు యొక్క సఖ్యాత - ఖ్యాతితోఁగూడిన నతఁడు దానరుఁడు తక్షకుండు - శాసకుఁడు శక్తిమయుఁడు అతిక్రమింపఁబడిన వాఙ్మానస - వాక్కునుమానసమునుగల. అవాఙ్మానసగోచరమనుట భావిశేషంబు - కాంతివిశేషమును వైవస్వతసంతతికి - వైవస్వతమనువుయొక్క వంశమునకు తనదు - తనయొక్క లీలా - విలాసార్థమైన ఉదయంబునర్ - అవతారముచేత మరుచ్ఛల - దేవతాశతములకును సుఖసంతతులకు - యాగసమూహములకును అతఁడుగదా - ఆవిష్ణువుగదా దండ - ఆధార

ముక్తములు-శ్రావ్యములైన వచనములను-జయమును [illegible] జయము-అని-అధికమగు-అధిగా గలవారు [illegible] అనుశక్తి చెప్పను. రఘునాథుని మహిమను వర్ణింపశక్యముగాదనుట.

౯౯-చ. అని మాటలుం దెసట్టిసభయా నతశత్రుఁడయాస [illegible] | ప్రకటితహృద్యసంతత ప్రహ్లాదపవర్తిసుతుండు అలోకభాగ్యమౌ | పసలపువంగఁజేకొనినభ [illegible] ములు దాసు నెంతయుం|బోసలఁబు దిశ్వశాలియజపుత్రుఁడు మిక్కిలి సంతసిల్లెఁ దుర్ ॥

శాస్త్రసభయ-భయసహితమైనట్టుగా ఆనతసముద్రైనశత్రువులందు కరయామ [illegible] అతి-యుప్తను-ప్రకటీ ప్రకాశించుచున్న అరి-శత్రువుల యొక్క హృత్-హృదయములయందు అంతరహ్లాదను-ప్రశస్తమైన [illegible] గానవర్తించుచున్న వాఁడును అగుచుండు-రఘునాథుఁడు అల లోక-లోకములను తిరమించిన అభ్యాసము [illegible] ద్వితీయయా-అని ద్వితీయాసమాసము భాగ్యసంపదలచే బోసలఁగా అజపుత్రుఁడు-దశరథుఁడు. పెంపొందెనని ముందరి పద్యమునఁ గ్రియ ॥ శాస్త్ర అదియటులుం డెక్క అట్టిసభయమునకు ఆనతశత్రుఁడయాసుండుక అంతవహ్న యయిన వాఁడునగు వర్తిసుతుండు-ధర్మజుఁడు సుదిశ్వ-ధావళ్యము చేత శాలి-ఒప్పెడు వాఁడు అజపుత్రుఁడు-బ్రహ్మపుత్రుఁడైన నారదుఁడు. చను దెంచియని ముందటి పద్యమునకు నన్వయము

౧౦౦-క. చను దెంచి సర్వదిగ్వి|ర్తనఁ బేజము మెఱయఁ ద త్పురస్థితిఁ బెంపొం చెనతం డనుజులు దాసుల|బోనరించుచు నుపచారములరంజిలుచున్

శాస్త్ర సర్వదిగ్వర్తనను తేజము మెఱయఁగా తత్-అధర్మజుని యొక్క పురః-అభిముఖముందు స్థితి-ఉనికి చేత పెంపొం దెను। శాస్త్ర తత్పురస్థితి-అపట్టణస్థితి చేత నతండు-రాముఁడు అనుజులు దాసును బోసరించు నుపచారముల చేత దశరథుం డు రంజిలుచు పెంపొందెన్-సుఖమున నుండెను

౧౦౧-శా. మాహానాథవిహారవాహనకృపామాహాత్మ్యసాహాయ్యకో। త్సాహిశ్లిష్టకటా క్షపిత్రపితభక్తవ్రాతసంసారశ్రీ|బాహుళ్యప్రదపాదసంస్మరణపంపా హేమ కూటాద్రిక్షేత్రాహేవాకవిపాకవిస్మరితకైలాసాది కేళీరసా ॥ ❖❖❖❖❖

శాస్త్ర మాహానాథ-గోరాజైనవృషభము ॥ ని ॥ మాహేయీ సౌరభేయీ గౌస్రా మాహేచ శృంగిణీ-అని-అమరము-విహారార్థమైన వాహనముగల వాఁడా కృపామాహాత్మ్యమను నెడి సాహాయ్యకే-సహాయము చేతను త్సాహి-ఉత్సాహముగల శ్లిష్ట కటాక్ష-కటాక్షలేశము చేత ॥ ని ॥ శ్లిష్ట భ్రూకృశతను-అనియమరకటాక్ష పాంగదర్శనే యమదయను-అమరము-పితృపిత-చెదర మీటఁబడినట్టి భక్తవ్రాతము యొక్క సంసార-జన్మాదిబంధము గల వాఁడా. భక్తులనిత్యుల జేసెడి వాఁడనుట శ్రీ బాహుళ్య-ఐశ్వర్య పరంపరను ప్రద-ఇచ్చెడి పాదసంస్మరణముగల వాఁడా. పాదారవింద స్మరణమువల్ల సంపదను. ప్రసన్నతవల్ల మోక్షమును నిచ్చెడు వాఁడనుగనుక పంపానది యందుఁగల హేమకూటాద్రియందుఁగల క్షేత్ర-విహార ము యొక్క ॥ ని ॥ క్రీడాక్షేలా చరస్థానమ్-అని-అమరము హేవాక-హృదయంగమమైన విపాక-పరిచయము చేతను విస్మరిత-మఱువఁ జేయఁబడిన కైలాసాది-కైలాసగంగల యొక్క కేళీరసా-విహారాపేక్షగల వాఁడా. హేమకూటపంపానదులు కైలాసగంగలకంటె శ్రేష్ఠములనుట

౧౦౨-క. పెదవేంకటాద్రిహృదయా|స్పదపదవిన్యాసకుంభదావీచీ మృదుశీకరవిరచితనిజ|సదనాంగణరంగవల్లిసౌభాగ్యకళా

శాస్త్ర రంగవల్లి-ముగ్గుల యొక్క

౧౦౩-స్రగ్విణి. బ్రహ్మకోటీపనుభ్రాజితేజోఘనా|యున్నభావా స్థిపం [illegible] స్పష్టిమనా [illegible] సనాహ్వాన్యప్రదిపనా|గ్యా [illegible] కాకృష్ణశిష్టార్చనా

౧౦౪-గద్యము. ఇది శ్రీ మలసారతిలో కాంగీకారకవిత్వవైభవపింగళియను నారశ్యతనూభవసౌజన్య జే

యనుగయనామధేయప్రణీతంబైన రాఘవపాండవీయంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము

§బ్రహ్మకోటిసమ-కోటిసూర్యసమానమానట్లుగా§భాజి-ప్రకాశించుచున్న§ తేజస్సు చేత ఘనమైనవాఁడాక్షి బాధక భావ-మూలమాటయొక్క-॥ని॥మూలంబుధ్నో వృషినామకః-అని-అ✽ ఆప్తి- ప్రాప్తి చేత § సంపుష్ట-పోషింపఁబడినట్టి యనేడిక్షమ నా-వృక్షము గలవాఁడాక్షబుధ్న-త్ స్వర్గ్యంబొందుచున్న § బోధ-జ్ఞానము చేతను హృష్యత్-సంతోషించుచున్న § ఋషుల చేత § అర్చితా-పూజింపఁబడ్డ వాఁడాక్షి ప్రశ్న తా - అపేక్షచేత॥ని॥ కృధ్న స్తుగర్ధః॥ లుబ్ధోభిలాషుకస్తృష్ణక్-అని-అ✽ అపూర్వ్యకమానట్లుగా§ఆకాంక్ష-అంగీకరింపఁబడి§శిష్టుల చేతి యర్చనలు గలవాఁడా

గద్యము. ఇది-శ్రీమన్మనగో[illegible] సాహిత్య సాగరసాగరస్వీత సంపదానందనందన రకులక్ష్మీకర[illegible] మహారాజ గణ[illegible] పెదరామధీమణి ప్రదర్శితంబైన రాఘవపాండవీయార్థంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము

తృతీయాశ్వాసము.

౧ - క. శ్రీమద్గౌరీవరము! ప్రేమాస్పదయాశువీటి పెదవేంకటధీ
ధామసదాలసదపద్య!గ్యాముపిరూపాతు హేమకూటాధ్యక్షా

§పదా-ఎల్లప్పుడును§లసత్-ఒప్పుచున్న§అసదృక్-సరిలేని§గూఢ-మహిమగలవాఁడా✽ పృథివ్యాదిభ్యఇమనిచ్ బహుర్ధ్లోపోభూచ బహూ!-అనుసూత్రములచే-ఇమనిచ్ప్రత్యయముయొక్క యికారమునకులోపమును- బహుశబ్దమునకు-భూఅనునాదేశమును. ... ...

౨ - వ. అవధరింపుమట్లురంజిల్లుచున్నయయ్యతీంద్రసామ్రాజ్యధౌరేయుండు

రాక్షి అతీంద్ర-ఇంద్రునినతిక్రమించినక్షసామ్రాజ్యధౌరేయుండు-దశరథుఁడు భాక్షయతీంద్రసామ్రాజ్యధౌరేయుండు-మునీశ్వరోత్తముఁడైననారదుఁడు ... ...

3 - తే- గీ. అతిశుభార్ఘసంపత్ప్రదంబైనవసుధ।మహిమనేలుచువాత్సల్యమధురిమమున
నతనినలరింపుచును ప్రియంబగుసభాజ।నప్రధానహితోక్తిబృందమునన త॥వ॥ఇట్లనియె

భాక్షఅతిశుభ-మిక్కిలియనింపైన§అర్ఘసంపత్-భావపుష్టిగల§పదంబై- వాక్యములుగలవాఁడై§నవ-నూతనమైన§సుధ-అమృతముయొక్క§మహిమను§పలుచన-అతిక్రమించుచున§అతనిన-ధర్మరాజును§ అలరింపుచును § ప్రియంబగు-ప్రియమైన§సభాజన-సన్మానమే॥ని॥ఆనందనసభాజనే-అని-అ✽ ప్రధానముగాఁగలహితోక్తిబృందము చేతను..।

రాక్షఅతిశుభమైన§అర్ఘసంపత్-త్రవ్యసమృద్ధికిక్షపదంబైన-స్థానమైన§వసుధ-భూమిని§పలుచుక్షివాత్సల్య-నెనరు చేతనైన§మధురిమమునన- ప్రేమచేతను॥ని॥స్వాదుప్రియౌతుమధురౌ-అని-అ✽ సభా-సభయందుఁగల§జన-జనులయొక్క యొక్క§ప్రధాన-ముఖ్య త్రాదినుంత్రులయొక్క యుక్షహితోక్తిబృందమునన-ప్రియవాక్యము చేతను§అతనిన-ఆ రామునిఅలరింపుచును • ఇట్లనియెననిముందరికన్వయము ....

౪ - క. శ్రీ సమునధరణీభగణ! కుసుమగుతర్ధర్మనీతిచాతుర్యవిశే
షమునేవము సియధిక। ప్రముదుఁడయిప్రసంగవశతరప్పించితగన

రాక్షనత్-ఆరామునియొక్క§ధర్మనీతి§ప్రసంగవశత చేత§రప్పించి-రామునిరప్పించి ....

భాక్షతర్మన-ఆధర్మరాజుయొక్క§ప్రసంగవశతనురప్పించి- ప్రసంగమును చెప్పించియనుట॥* ....

౫-సీ. బంధురంజనరామభద్రధర్మాత్మజయైశ్వర్యశోభితయన్వయైక। పావనపాండురాజీవసమాధుర్యశోభనవయనసుప్రతాప। నిర్మలప్రాభిపనీతశ్వః జ్ఞానసౌశీల్యశౌర్యాదిసద్గుణములు। వినియుబ్బుచున్నవాఁడను మానరక్షితద త్రేగణఁజేసినేఁడి కిసిస్సుఁ। బనిచెదసమస్తమహిరాజ్యపాలనము!X। రంబును కైక్కఁజే

యము రాజసూయ। మానవ శ్రీ శాసూర్ఫణయుఁబోనికిఁ । మున్నగా బన్విశస బాతముపరివర। ❖❖❖

ఖా॥ బంధురంజనము చేసి గాను - ఒప్పిదిసభద్ర - శుభములుగలవాఁడా॥ని॥ స్వశ్రేయసంశివంభద్రమ్ - అని - అ❖ ధర్మాత్మజ - ఐశ్వర్యశోభిత - పాండురాజు కొ - నీ యొక్క - జగదమాధుర్య శోభనయనము ప్రతాపనిర్మల ప్రౌఢిపనీతి తత్వసిజ్ఞానశశౌశీల్యశౌర్యాసద్గుణములు కనియుబ్బుచున్న వాఁడును అను సౌహార్దాతిశయము చేత తత్ - ఆపాండురాజుయొక్క ప్రేరణఁజేసి పసుపుట జేసి రాజ్యపాలనముననితికి - ఆజ్ఞ తద్వచనముకీర్తిముస్నాగా - కీర్తికంటెముంద రఁగానితలిగ్య రాజసూయము చేయుమా యన్నయము॥ రా బంధుజనరామభద్ర ధర్మాత్మజమైశ్వర్యశోభిత అన్వనైక పావన పాండురాజీవ - తెల్లదామరభంగి సమాధుర్య - అత్యతిశయించిన వైశోభనములయిన నయన - కన్నులుగలవాఁడా వసు - అష్టవసువులయొక్క ప్రతాపమువంటి ప్రతాపముగలవాఁడా ఇవి సంబోధనలు నిర్మల ప్రౌఢి వి - కళంకములేని ప్రజ్ఞగలవాఁడవు నీ యొక్క తత్త్వ - సిద్ధాంతమైన జ్ఞాన - శాస్త్రజ్ఞానమును॥ని॥ మోక్షేధీర్జ్ఞానమన్యత్ర విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః - అని - అ❖ సౌశీల్య - సన్మార్గత్వయుక్త శౌర్యమునాదిగాఁగల సద్గుణములను వినిమో దగరిమ - సంతోషాతిశయము చేత ఉబ్బుచున్న వాఁడనుగాతల్ - ఆయామోదగరిమయొక్క ప్రేరణచేత పనుబనిచె నరాజ - చంద్రునిచేత॥ని॥ రాజా ప్రభౌన్నపేచంద్రే - అని వి❖ సూయమాన - సృజింపఁబడుచున్న కొత్తైనదనుట చంద్రికాసూర్ఫణయుఁబోని - వెన్నెలనిగ్గుగలిగిన కీర్తికి కకుబంతములు - దిగంతములయందు॥ని॥ దిశస్తుకకుభః కాష్ఠాః - అని - అ❖ తలిర్పు - ప్రకాశించునట్లుగా రాజ్యపాలనముచేయుము

౬౬ - క. అనుటయు ముకుళితకరుఁడై। యనఘా మదినపధరింపుమంతటిశత్రుం
డనే యే నెండొకవనినా। కనుగ్రహింపుమనముతియునతఁడిట్లనిమోఁ

రా॥ భా॥ రెంటికి సమము - సులభము

౬౭ - చ. జనకునియాజ్ఞయన్నవిచార్యము మున్నిదియెన్నఁ జూడుమా। యనయము సన్నిధి
న్ననసమగ్రతనుండగనిశ్చయించితి। చినపనిదీనినీవుసగఁజేయసదాత్తసుధర్మ
తన్సుఖంబునహరికోల్వోనదుననిపూనిన వాఁడనయుంబుబుద్ధిలోఁ॥ ❖❖❖

భా॥ జనకునియాజ్ఞ అన్న - ఎన్నిచూడుము ఆయన - పాండురాజు యముసన్నిధి - యముని సమ్ముఖమునందు నం దివపనిని - యాగమును చేయ - చేసినను సదా - ఎల్లప్పుడు ఆత్త - పొందఁబడిన సుధర్మత - దేవసభగలవాఁడౌట చేత॥ని॥ స్యాత్సుధర్మాదేవసభా - అని - అ❖ హరి - దేవేంద్రునియొక్క కొల్వు సగ్గు నిక్కపూనినవాఁడు - తలంచినవాఁడనుట॥ రా జనకునియాజ్ఞ అన్న - అనినను అవిచార్యమెన్నఁ జూడుమా అనయము - ఎప్పుడును సన్నిధి - సన్నిధులను నిధియైనను సదా ఆత్త - స్వీకరింపఁబడిన సుధర్మత - సద్ధర్మములుగలవాఁడవై హరికొల్వు - శ్రీహరిసేవ నుఁబూనవగ్గునని బుద్ధిలోనయంబు నుబూనినవాఁడను

౬౮ - క. జనులందఱునీయందు। త్యనురాగముకిలిమినెరపెదగుసత్త్వమహా
త్త్వనిరూఢింబొల్పెసగునీ। యనుజులు భవదీయశాసనై కాయత్తుల్

రెంటికిసమము - సులభము ద॥ కావ్యవనమ్మూహా కార్యంబునిర్వహింప

౬౯ - ఆ - గీ, అనఘుని వేతగుమువనివారితనయాదు। రౌచితిఁగడుమెప్పనాయనశుభ
గుణవశంకించుఁగొనిజేద్ప్రఁజనని। యత్యనారుతబలకృత్యనిపుణుఁడు

రా॥ ధర్మనందనుఁడు ఘనసాధుని భీమునుపదేశించెడి ప్రకారము అనఘ - అని నాత్మ నైనయ - నీతియొక్క అనఘ - అనినమైనపే దని - దే దివ్యముసేగ। ఈమువ ద్గేదంతస్యతమ్ - అని - అ❖ నిజముమిన్వ - ఒప్పుటకు నీ వెతగుమువలయు ని - స్పష్టముగా కాలఫలము చేసి ఉండ ముచ్చినట్లు నిరవశలను - నిత్యత్వాదిగుణములను సంపాదించుకొని జేద్ప్రఁజనని - నామ

చ్ఛాదనమనటువంటి యత్యుదారుఁడు-అసమర్థుఁడయిన వాఁడుకు అఖిలకృత్యవిదుఁడు-సర్వకార్యజ్ఞుఁడు. (పుష్టికై) నగుణముఁ గలవాఁడవు గనుక సకలకార్యములను నెఱుఁగుదువనుట॥ భా॥ అనఘ-నీ వెతగుడుఘా అని-పలికి వారి-పాండవుల యొక్క-యుక్తతనయొక్క యుక్త ఆపదోచితకడునొప్పఁగా సుభగుణ-సద్గుణవంతులకు వసుఁడు-విధేయుఁడు ఆయువ-నారదుఁడు అనిపించుకొని-అంపించుకొనియెచదర్-సోగ్యనియతి-నియమము చేత। ని॥ నియతిర్నియమే దైవే-అని-వి ❀ ఉదా॥ కుజ అఖిలకృత్యవిదుఁడు. అవనివరేణ్యుఁడనిముందరిపద్యమునకన్వయము

౧౦-ఆ-గీ. ఆయవనివరేణ్యుఁడాయయాగమువ్యయాగమమునుచితధర్మగతిని దపుట
కైజయింపవలయునాశలనన్నింటి। ననికృతిజనగోష్ఠి నాకళించి

భా॥ ఆ అవనివరేణ్యుఁడు-ధర్మరాజు అవ్యయ-నాశములేని ఆగమసముచిత-వేదోచితమైన ధర్మగతి-ధర్మవర్తన చేత అయాగమునుక్తనదపుటకై-చేసెడికొఱకు ఆశలన్-దిక్కులను జయింపవలయునని అనికృతిజనగోష్ఠిన్-విద్వజ్జనులతోడి ప్రసంగము చేత ఆకళించి-తెలిసి. రిపులనేలఁగలిపెనను పద్యాంతముకు శకము॥ రా॥ అవనివరేణ్యుఁడు ఆ యాగమ-ఆదాయప్రాప్తికి ననుచిత-తగిన ధర్మగతిన్-ధర్మవర్తనను వదపుటకై॥ సి॥ ఆయంబునందు నాలవభాగమొండెనాఁడవభాగమొండె సంగ్రహమొండెఁగాని వ్రయము సేయరాదు నరపతికిని - అనిప బాపద్యములోఁ జెప్పినాఁడుగనుక ❀ ఆశలన్-వాంఛలను. ఆశలను జయింపని వానికి సుచితధర్మము నడవదుగనుక అనికృతి-శఠత్వములేని. కపటములేనివారనటు జనులతోడి గోష్ఠి చేత ఆకళించి-తెలిసి. ఆయవ్రయాదిక్యమును-ఆశాజయోపాయమును దెలిసినదపు

౧౧-తే-గీ. సత్వధర్మకళావిరాజత్ప్రతాప। ఘనుఁడు రాజులలోఁ బెద్దయనఁగ జనుఁ బ్ర (మనుట
కృష్టతనుజరాసంధుండు కేవలముని। జేష్టకర్మాతుముండని యెన్నుమదిని

రా॥ సత్వ-బలిమి చేతను ధర్మకళా-ధర్మశాస్త్రము చేతను విరాజత్-ఒప్పుచున్న ప్రతాపము చేతను ఘనుఁడు-అధికుఁడైన వాఁడు పెద్దయనఁగ వర్-శగుసు ప్రకృష్ట-అధికమైన తను-శరీరము యొక్క జరా-ముదిమి యొక్క సంఘం-సంధానము గల వాఁడైనను. ముదిసిన వాఁడైననుటు ఇజ-తనకు ఇష్టమైన కర్మ-ప్రయోజనము అశుముండు-అసమర్థుఁడు. తనముదిమి చేత నాచారలోప మేకాని పెద్దతనము కలిగి యింనియమము లేక యుండును అని-ఇటని మదిన్-మనస్సునందెన్నుము. తాను ముదివాఁడుగనుక రాజ్యపాలనము సేయనీ నెరపుదువని తాత్పర్యము॥ భా॥ సత్వ-బలిమి చేతను ధర్మకళా-ధనుర్విద్య చేతను ప్రకృష్టతన్-అధికము ననుజరాసంధుఁడు ఇజ.స్వకీయమైన ఇష్టకర్మ-యాగకర్మమందు॥ ని॥ ఇష్టం యాగాదికర్మ స్యాత్-అని-అ ❀ కరికలభవత్ప్రయోగము అశుముండు-ఓర్పు లేనివాఁడు అని ఎన్నుమదిన్-ఎంచెడి మనస్సు చేత

౧౨-తే-గీ. విహితసన్మంత్రుఁడగుచు వివేకఘనుఁడు। విహతి లేకొప్పనచ్యుతవిజయసంయు
తప్రహితభీమ సేనోద్ధతి ప్రవృద్ధి। చేత రిపు నేలఁగలపెను సిరులు గొనుచు

భా॥ విహిత-చేయఁబడిన సన్మంత్రుఁడగుచు-మంచి యాలోచన గలవాఁడై కొంచెము వివేకఘనుఁడు-ధర్మరాజు ఒప్పుచున్న అచ్యుతవిజయసంయుత-కృష్ణార్జునసహితము గా ప్రహిత-అంపఁబడిన భీమసేనుని యొక్క ఉద్ధతి-ప్రహారములయొక్క ప్రవృద్ధి చేత రిపున్-శత్రుఁడైన జరాసంధుని నేలగలపెన్-సంహరించెను॥ రా॥ విహితసన్మంత్రుఁడగుచున్-మంచివారితో నాలోచన చేసిన వాఁడై వివేకఘనుఁడైన జనుఁడు అచ్యుత-జాఱని విజయముతోడ సంయుతమైన ప్రహిత-అత్యంతహితమైన భీమ-శత్రుభయంకరమునైన సేనయొక్క ఉద్ధతి-ఔద్ధత్యము యొక్క ప్రవృద్ధి చేత రిపు నేలగల-శత్రువుయొక్క భూమియందుఁ గలిగిన పెనుసిరులు-అధికసంపదలను కొనుచు-ఒప్పుననిక్రియ

౧౩-మ. స్వనిదేశోన్నతి నంతటన్నెఱయుచున్న క్ష్మాజకుదిగ్జన్కేం। ద్రునికాయంబును గెల్చి
తమ్ములసమాన ప్రాప్తవిత్తవ్రజం। బునఁదన్పన్పశుభైన బ్రాహ్మణులతోఁ బూర్ణా
ధ్వరారంభుఁడై। మనఘశ్రీఁబృథివీశుఁడొప్పెసగుసుధాధాపూర్ణపసత్క్రతుల్ ❀

తా॥ సర్వేశ్వరకోట్లనతిక్రమించి - స్వర్గాధీశ్వరులగు దేవతలకు అంతరంగ - అగ్నిహోత్రము [illegible] తనమును [illegible] యొక్క - సిద్ధులును సమానశ్వేతచ్ఛత్రమును ధర్మాత్మజుడైన ధర్మరాజుకు - ఒప్పసరిగా ప్రాప్తమైన ధర్మానుగ్రహమైనదనుటకు విత్తధనముల యొక్క - అశ్వమేధయజ్ఞ దానము [illegible] - తని యందుగాంచ తన్నుదర్పణగానను దృఢముగా ననుకూలిపై నవిధేయులు నైన బ్రాహ్మణులతో గూడి సుకృతములకు - ప్రసిద్ధమైన అశ్వమేధ - ఇం తైనన సర్వ - ఋత్విక్కులతో సత్కృతిపొందునట్లు ఒప్పెసగెను. క్రియ॥ భా॥ అంతట సుకృతములు - భూమాముల అపమానమైన - పూజ - ఈ దేశీయ అధ్వర - యాగము యొక్క - ఆరంభము గలవాడై - శంద్రితో గూడిన సుకృతముగా [illegible] బడిన సుకృతిపొందు - ధర్మరాజు ఒప్పెను. క్రియ. • • • • • • • • • • • • • • • • • •

౧౪ - ఉ. క్లిష్టతయుం దుకంతయును లేక మనః ప్రమదంబుతోడ నా। యిష్టమునిర్వహించి దివ్య
ధీశులలోపల నగ్రభీష్మసం। శిష్టిమెయిం గరంబొనరి చేసెను తత్తముపూజచ
క్రిస॥ కృష్ణతనుర్విలోన సమతేజుడపీవని వల్కి నెన్ని తోన్॥ ❖❖❖❖❖

భా॥ ఆ యిష్టము - ఆ యజ్ఞమునుకు నిర్వహించి - దేవకు అగ్రమైన భీష్ముని యొక్క - సంశిష్టిమెయిన్ - అనుజ్ఞ చేసినవాడై - యజ్ఞసమాప్తియందుకు అనఘ తేజుడవుకు ఈవుకు అని - చక్రికిన్ - కృష్ణునికి ఉత్తమపూజన నరిచేసెను॥ తా॥ నా యిష్టము - నా [illegible] అగ్ర - నిగుమైన భీష్మ - భయంకరమైన సంశిష్టిమెయిన్ - సమ్యగాజ్ఞ చేసి అను ఘనపూజ - అత్యుత్తమపూజను చెందుము - పొందుచున్నాడవు కుచ క్రికిన్ - విష్ణువుననుకు సమానమైన తేజుడవు అని [illegible] నడపెనని యుండరి [illegible]

౧౫ - తే.గీ. మతియు దగుమాటలాడి యమర్త్య కార్య। నిరుత లీలావతారుని స్నేహ
స్నేహరసమున నభిషిక్తుజేయ నతడు। లలిన నడపెనప్పుడు తచ్చుభలగ్న చింత (నా క్రియ

తా॥ అన్నిలవరున్ - శ్రీరామచంద్రుని స్నేహరసముతోడ అభిషిక్తుజేయన్ - పట్టాభిషిక్తుని జేయుటకు తచ్చుభలగ్న చింత - అభిషేకశుభలగ్న విచారమును నడపెను॥ భా॥ అన్నిలవరున్ - శ్రీకృష్ణుని స్నేహరసమున నభిషిక్తుజేయన్ - స్నేహరసము వర్షింపగా ననుటకు అభిషిక్తుజేసెనను అతడు - కృష్ణుడు తనకు - ఆ ధర్మరాజు యొక్క శుభముండు లగ్నమై

౧౬ - చ. సువిభవభూతి చేర్చు హరిసొంపువు గాడను శ్రీమదాత్మనై। భవము వెలార్చు (నదింతను నడపెను
చుం ప్రబలభవ్యతదీయసుదర్శనంబు చే। దివిభువినున్న సభ్యవితతింబరికల్పిత
సాధులోచనో। త్సవవిధిమైని తాంతముదితత్వము జెంద గజేసె నంతటన్॥

భా॥ హరి - కృష్ణుని యొక్క - సొంపును అపుడు గాడను - నిండు చెడి శ్రీమద - సంపద్గర్వముతో గూడిన - అన్నన యొక్క - వైభవము ప్రబలగా తదీయసుదర్శనంబు - శ్రీకృష్ణుని సంబంధమైన చక్రముచేనున్న సభ్యవితతిన్ - [illegible] రింపబడిన సాధుజనసమూహము గలవారికి దివిభువి - దేవపాలునికి పరికల్పితమైన సాధు - సజ్జనుల యొక్క లోచనో త్సవవిధిగలదై సుదర్శనమునకు వధేయవిశేషణమునకు నితాంతము - మిక్కిలి వితత్వమున్ - ఖండితత్వమును చెందగజేసెను - సంహరించెననుట॥ తా॥ హరి - ఇంద్రుని యొక్క సొంపును అపుడు గాడను - నిండిన శ్రీమత్ - సమృద్ధి గలదైన అన్నవైభవము - నిజవిభవమును వెలార్చుచున్ - ప్రకటించుచు ప్రబలమైన భవ్య - శుభముగల॥ సి॥ భావుకంభద్రుకంభవ్యము - [illegible] - అత్యుత్తదీయ - ఆవైభవసంబంధమైన సుదర్శనంబు చేన్ - సుదర్శనము చేసెను దివిభువియున్న - ఆకాశమున భూమియందున్న సభ్యవితతిన్ - సుజనసమూహమునకు పరికల్పిత సాధు - లైనైన లోచనోత్సవవిధిగలదైన నితాంతముదితత్వమున్ - మిక్కిలి సంతుష్టత్వమును చెందగజేసెను అతడు - ఆదరించుండని పూర్వపద్యమునగర్త. • • • • • •

౧౭ - సీ॥ మనధర్మసుతరాజ్యమునకు నయాశాలలనల్లునను చునికికి గనుగొని యుసహ్యా। మానతవై వ భవము సదలో నిత
హృద్యవనపి మాయిత ద్వేషభరిత। జనని గర్హాచారమున కోడకెట్లోమేమం క్రోబంధువులన్వయాని [illegible]।
గుణమాయ [illegible] నసకో [illegible] నూలింపనౌచిత్య [illegible]। తద్విధిని హరి [illegible] చెన త్యతిని [illegible]।
[illegible] వరాజ్య [illegible] ముల [illegible]

తా॥ మనధర్మ - అధికమౌయుటకు సుత - రాముని యొక్క రాజ్యమునకు [illegible] - అపేతులమైత [illegible]

రఘునియునికిని॥ అసహ్యమాన-సహింపఁబడనిదైన - వైభవ-రాముని వైభవము గలుగ మందరచేతను న్మథిత-మథింపఁబడిన హృదయాంబుధి-హృదయము నెడుసముద్రమునకువిషాయిత-కాలకూటవిషముభంగిని బుట్టినద్వేషముగలదిని భరతజనని-కైకేయి నగ్రాచారము నకునోడక అన్వయాదిగుణములకు గురుత-గురుత్వమునకు మాయనాడుదురో-తూలింతువో యిదరంబు-భయము॥ని॥ దరో స్త్రియాం భయే శ్వభ్రే-అని-అ ❋ ఔచిత్యయుక్తము-ఉచితముగ ననక-ఇటనివిచారింపక తద్విధిని-ఆ పట్టాభిషేకవిధిని హరియించె-మాని చెను అత్యంతము దుష్టమతిన-దుష్టబుద్ధిచేత దుర్యోధనుఁడు-సోఁట్లాడశక్యము కాని పాఁడు సపత్ని-సవతియొక్క తనయుండు-కుమారుఁడు అజాతశాత్రవ-నిష్కంటకమైన రాజ్యవిభూతిని-రాజైశ్వర్యము చేత మీఱుట-అతిశయించుట కుల్లము ననించుకంతయును ఓర్వలేక॥ భా॥ ఘనధర్మసుత-ధర్మరాజుయొక్క ఆశలన్-దిక్కులయందు తత్-ఆధర్మరాజుయొక్క వైభవము నెడు మందర-మందరపర్వతముచేత ద్వేషభరతన్-ద్వేషాతిశయము గలవాఁడౌటఁజేసి జన-లోకుల చేత నిగర్హ్య-నిందింపఁదగిన ఆచారమునకు నోడక అన్వయాదిగుణ గురుత-గురుత్వమునకు పరిమాండ్రో-ఏమందురో నిమాయనాడు-మాయచేత నాడెడు మనోదరంబు-జూదము॥ని॥ పణే న్యూతే దురోదరమ్-అని-అ ❋ ఔచితి-ఔచిత్యముతోడ అయుక్తము-రహితము ననువితర్కనక యనుటతద్విధిని-ఆ మాయా ద్యూతవిధిచేత సపత్నిత-శత్రువుగాఁ జేయఁబడిన॥ శ్లో॥ రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విషద్ద్వేషణ దుర్హృదః-అని-అ ❋ నయుండు-నీతిగలవాఁడు దుర్యోధనుఁడు అజాతశాత్రవ-ధర్మరాజుయొక్క రాజ్యవిభూతిని మీఱుట నోర్వలేక హరియించెనని క్రిందటికన్వయము

౧౮ - సీ - అవ్వేళ భవితవ్యతానుసారితఁ బ్రియకైతవదాసీకృతాతిమన్యు! గళితప్రమోదయైకృష్ణసారప్రేతు
ప్రబలోగ్రతనుస్వకపటము దోఁచ। మలయుదుశ్శ్వాసనమత్సరంబునశంకితత్వంబున నదినతన్వితయగుచు।
స్వపురస్థితిఁ దనరు చక్రిలీలామర్త్యమూర్తి నుద్దేశించి ముదితవలికెఁ। రాముఁ డుపగన్న యాత్మనాధవ
రశక్తి। గడు పరాజితమైయుప్పుగాను పెంపు। ధర్మపాశసంయతని రుత్తరనిజాధి। పతిసదైన్యతీతాననపద్మయగుచు

భా॥ భవితవ్యతానుసారితన్-అదృష్టానుసారముచేత ప్రియ-ప్రియుఁడైన ధర్మరాజుయొక్క కైతవ-జూదముచేత-దాసీకృత-దాసిగాఁ జేయఁబడినదై అతిమన్యు గళితప్రమోదయై-అత్యంతశోకగ్రస్తహర్షయై కృష్ణ-ద్రౌపది సారప్రేతు-సారమైన బుద్ధిగలది ప్రబలమైన ఉగ్రతను-క్రౌర్యముచేత స్వకపటము-స్వకీయమైన వస్త్రమును దోచుట-దోఁచుట వలన మలయు-తీవ్రపడుచున్న దుశ్శ్వాసన-దుశ్శాసనునియొక్క మత్సరంబున శంకితత్వంబు నొంది-మానభంగమునకు దెస చెడి స్వపుర-తనపట్టణమందుఁ గల స్థితి చేత లీలామర్త్యమూర్తిని చక్రిన్-కృష్ణుని ఉద్దేశించి-తలఁచి-రాముఁ డుపగన్న-ఎఱిఁగిన ఆత్మనాథుల వరమైన శక్తి నిజాధిపతుల చేతను సదైన్యమానట్టుగా కడమసులభము

రా॥ ప్రియమైన కైతవ-కపటము గల దాసి-మందరచేత కృతమయిన-అతిమన్యు-అత్యంతక్రోధముచేత గళితప్రమోదయై కృష్ణసారప్రేతు-హరిణేక్షణ కైకయి॥ ని॥ కృష్ణసారరురున్యంకురంకుశంబరరౌహిషాః-అని-అ ❋ మలయు-మలయు నట్టి మశ్శ్వసన-అణఁచ శక్యముగాని మత్సరంబున అశంకితత్వంబున ❋ మత్సరమునకు విశేషణము. పొందిన స్వపురస్థితిన్-తన ముందట నున్న చక్రి-విష్ణువుయొక్క లీలామర్త్యమూర్తి యైన రామునిని ఆత్మనాథ-దశరథునియొక్క పరశక్తి-పగసాముర్థ్యము పరాజితమై పరులచేతన వారణీయమైనదై యనుట ధర్మపాశము చేత సంయత-బద్ధుఁడైన సుతరుఁడైన నిజాధిపతి-దశరథుని చేత కడమ సమము-

౧౯-చ. వినుముదయాభివృద్ధిప్రభవింపఁగ నిధగ యేలు రాజువు। త్తనయుఁడు నాకు నూపతి
ముదంబునఁ బూర్వము నందను గ్రహించి। చినవగలాభ మిప్పుడిటు సేసె నిజాత్మజు
పితృమానినీ। సునియమనిల్పు నలానహాతిసోఁకక యుండఁగఁ జేసియుత్తరన్ ❋❋

రా॥ వినుము ఉదయాభివృద్ధి-అభ్యుదయాభివృద్ధిమత్-నాయొక్క తనయుఁడు ధర యేలు రాజు నానూపతి-మాయొక్క పతి దశరథుఁడు అనుగ్రహించిన-ఇచ్చిన వరలాభము-వరప్రాప్తి ఇప్పుడు ఇటు సేసెన్-రాజ్యమునై

గొనవలయునట్లుగాఁ జేసెను-ఆత్మయందుఁ దేజము నిల్పి యనంతరము క్రియాజ్ఞాహితపోలేక యుండఁగఁ జేసినయది నీ యొక్క . . . . నిజ ధర్మమును నిల్పుము ॥ భా ॥ మనుజులయభివృద్ధిని ఇచ్చు యేలురాజు - ధృతరాష్ట్రుఁడు - యాగము - మహా . . . . ని యొక్క - నీ కవంటిన తగలవాఁడు ఇచ్చ . . . . పేకియనుటకు వాకు . . . పతి - పరమేశ్వరుఁడు - అనుగ్రహించిన - ఇ . . . . పాలల యొక్క లాభములు దేవుఁడు చేత నీ సేనకు యన్వయము - మానవతుల యొక్క - సునియతిని ల్పునహాన హాని మానభంగము పోలేక యుండఁగా

౬౧. ఉ. ఏకముఖీవెలుంగఁగ నిజాయమొదవిసర్వదిశుంభనీ వునో। త్సేకవిరూఢి నెల్లెడలఁ శ్రీపన
నాతనయుండ వంచితాయు స్తోకవిభూతిమై జనొరు చొప్పున నీ యెడనుండవచ్చునో।
నీకును గావునన్మదిగణింపఁగనెమ్మెయిఁగానదిక్కుఁ గేళ్

టీ॥ నో త్సేకవిరూఢి - అతిశయయుక్త వృద్ధిచేత - శ్రీప - సనాతన - సంబన్ధులు - ఎల్లెడల నుండుము - కావున - ననుకంపమువలె - మ్మెయిన్ - ఏ రూపమునైనను - దిక్కు గానను ॥ తా ॥ శ్రీపతి - ఐశ్వర్యాతిశయముచేత నాతనయుండవు - ఉదంచిత . . . . - అమాత్యాదులలీనకు కావున - అటుగనుక - కాన - అడవికి దిక్కు - వనవాసమునకుఁ బొమ్మనుట

౬౧. సీ॥ ఇట్లు పల్కు - నంత హృదయసాహసమున దాక్షిణ్యములవంబుదనకు లేమిఁ। కోరంపు బిరుసునను శ్మాసనుఁడవ
నీ విభునామకునికి భావింపనతని। కేనన్నపని సేయు టెంతయు నభిమతార్థంబనికని యవారణమునుపవన। వాసస్థి
తిని యూర్పు పొంగంతవర్తనము దన్విత గర్హాణభయనిష్ఠఁ దోఁప। గామకపటభావం బెందు నేమి యునుజ। నింపఁ జేమన
నెంతటి పెంపునీదు। నెమ్మనమునందు నెఱయనా యమ్మ పాదు। కొలుపు భూతభవద్భవ్య గుణమహాజ్ఞ

టీ॥ ఇట్లు పల్కుచుండఁగ - ఇపుడు తాఁ బల్కు దు పాటికి హృదయసాహసమును దాక్షిణ్యములవంబుదనకు లేమిన్ - ఇం చుకంతేనియు నకుండకుండుటఁబట్టి కఠోరంపు బిరుసునను శ్మాసనుఁడవని - శిక్షింపశక్యముకాని వాఁడవని యు - దశర థుని యొక్క - కొరకునికిన్ - మాటాడకుండుటను భావింపన్ - విచారింపఁ ఇతనికిన్ - ఈ రాజునకు - తానన్నపని సేయుట - రా జ్యము విడిచి వనవాసమునకుఁ బోవుట - ఎంతయు నభిమతార్థంబని - కని - తెలిసి - అవారణముగు - అన్యశంక లేక యనుటకు - వ నవాసము నెడ స్థితి యందు - అన్విత - అనుసరింపఁబడ్డ - గర్హాణభయ - పితృవచనోల్లంఘననిందాభయము గల - నిష్ఠ - సౌజన్యము నుటతోఁ జన్ - ప్రకాశింపఁగా - స్వాంత వర్తనమును గూర్పు మని యన్వయము. వనవాసమునకుఁ బూనుమనుట - రామ - సంబుద్ధి - నీదు - నీ యొక్క - నెమ్మనమునఁ గపటభావం బెందు నేమియు జనింపదు. ఇది స్తోత్రపూర్వకముగా వనవాసము నకుఁ బురికొలుపుట - భూత - అయిన - భవత్ - నీ యొక్క - భవ్యగుణ - పూజ్యుఁడైన తండ్రి యొక్క - మహాజ్ఞ చే - నెఱ యన్ - ఇంకఁ బదిలము గా - నా యమ్మ - న్యాయము నే. ఇది తద్భవపదము. నెమ్మనమునందుఁ బాదుకొలుపు మని యన్వయము ॥

భా ॥ ఇట్లు పల్కుచుండఁగ - అంతటిలోన - దుశ్శాసనుఁడు - అవనివిభునామకునికిన్ - ధృతరాష్ట్రునియూరకునికి చేత - ఏ మి - అన్నపని - మర్యాదను నిపన చేయుట - అవారణను - అడ్డగింపు లేనిదిగా - ద్రౌపదిని - అవాసస్థ స్థితిన్ - వస్త్రరహి తమైన స్థితిని గూర్పు స్వాంతవర్తనమునన్ - విగతవస్త్రఁ జేయుతలఁపునందు - హీన - పోఁగొట్టఁబడిన - గర్హాణభయముగల - నిష్ఠ - తలపెట్టుట చేత - తోఁపఁగా - రామకున్ - ద్రౌపదికి - కపటభావంబు - వస్త్రరాహిత్యము - ఏమియు జనింపదు - ఆ యమ్మ - ద్రౌపదికి - పాదుకొలుపు - తలఁచుటకు - భూతభవద్భవ్యగుణ - భూతభవిష్యద్వర్తమానములకుఁ గర్తయైన హరి యొక్క మహాజ్ఞ యెంతటి పెంపునీదు. అని కవివాక్యము.

౬౨. సీ॥ తల్లి యొకప్పుడెందు నుగన్నయటుగాక తనను నాయరి వివర్తనను మెచ్చి। స్వవర మహారాజ్యసంపదలప్పునా
యకుఁ బొసంగ రాము చేకొన్న దానఁ। గజ్జైష్ఠ్య సుతుఁడ వాస్తవిపాదతను జెంది మాసుడనము దాకుమాయ నేఁడ। గు
రుకృత రాజ్యంబు హరియించెఁ బోనా యనూనుతై జనులులోలోనఁ బిట్టు। ననికృతాత్మను నువచోను పాలను నాత।
తస్త్రభావుఁడు ఘనుగ్రమ మాని। నంద మెాటు వనికి దయాచతుర్దశవర్షభోగ్యమగు ప్రవాసమునకుఁ బనిచె

టీ॥ తనను - ఒప్పమున్ను - ఆయినిపన - తనకున్ - ఆయకయవ - వసనములను - మెచ్చి - నప్ప - తన యొక్క -

పములనుమహారాజ్యసంపదలను భూనాయకుండు - ధృతరాష్ట్రుఁడు ఒసంగ రాము - ద్రౌపది చేకొన్న దానన్ - ఆచేకొనుటచేత తత్ - ఆధృతరాష్ట్రునియొక్క జ్యేష్ఠసుతుఁడు అవాప్త విషాదతన్ - ఖిన్నత్వమును చెందిన అమందమైన అతుమాయిచేత॥ ని॥ అత్యో రథస్యావయవే పాదికేప్యతమిం ద్రియమ్-అని-వి ✻ దోమా యమానులై -మిక్కిలిఁ బరితపింపుచున్నవారై అనికృత-తిరస్కరింపఁబడని ఆత్మ-తనయొక్క గురు-అధికమైన వచోనుపాలనన్ - వాక్యపాలనగలవాని ధర్మసూతిన్ -ధర్మజుని అంప-అపునప్ఫ్యాతమునం దే అచతుర్దశవర్ష-పదునాలుగవ యేఁటిపర్యంతము• పదుమూఁడేఁడులునిండుదనుక ననుట భోగ్యమగు ప్రవాసమునకుఁబనిచెను॥ రా తొల్లి-పూర్వమం దు చేకొన్నదానను తత్ -ఆదశరథుని యొక్క జ్యేష్ఠసుతుఁడవు ఆప్త-పొందఁబడ్డ అమందాకు-లజ్జారహితమైన॥ ని॥ మందాక్షం హీస్త్రపావ్రీడా-అని-అ✻ మాయచేతన్ -కపటవర్తనచేత హారియింౘదో-లీసికొనెడవాక్యమాయమానులై -పరితపింపుచున్నవారలై అని ధర్మసూతిన్ -ధర్మముకుఁ గారణమైనరాముని అంప-ఆమాటయందే ఓటుపఱచి-ఓడించి నిరుత్తరునిఁజేసియనుట అచతుర్దశవర్ష-పదునాలుగేండ్లునిండుపర్యంతమును ✻ ఆజ్మర్యాదాభివిధ్యోః-అని-అభివిధ్యర్థము✻ భోగ్యమగు ప్రవాసమునకుఁబనిచెను

౨౫-సీ॥ అతఁడుతద్వచనానుసృతి నాత్మసామ్రాజ్యమొకవికారము లేక యుజ్జగించి। ప్రియతరానుజకళత్రయుతం
బుగానుగ్రకాననంబునకు నేగంగనంత। పన్నిరాముల సత్ప్రవర్తనజ్ఞులకు నప్రకాశంబుగ నాచరింపఁ। బానియ
రిగెదయ్యమా నెమ్మనంబుల వేడుకలన్నియు పృథచనంగ। జెసతెకటకటాయం చుఁజింతఁ జాల। వగచువారును
బనిఁదిట్టు వారునగుచుఁ। పౌరవృద్ధులు వెను వెంటఁ బాయకతిగి। రతఁడువారలమంచడంగ నానిచనియె॥ వ॥ అంత

రా అతఁడు-రాముఁడు తద్వచనానుసృతిన్ -కైకవాక్యానుసరణము చేత అనుజకళత్రయుతంబుగాన్ -లక్ష్మణసీతల తోఁగూడ ఉగ్రకాననంబునకు నేగంగన్ -వనవాసమునకుఁబోగా అంతన్ -ఆసమయమందు• జనుల నెడుమాట వత్స-రామ• రెండును సంబుద్ధులు అరిగెదయ్యా-పోవుచున్నావుగదా మా నెమ్మనంబుల అతఁడు-రాముఁడు వారలను-ఆపౌరవృద్ధులను మగుడంగ ననిచనియెను॥ భా అతఁడు-ధర్మరాజు తద్వచనానుసృతిన్ -అమర్యోధను వాక్యానుసారము నను అంత వత్సర-పదమూఁడవ యేఁటియందుఁగల అములనత్ప్రవర్తనలను అప్రకాశంబుగ నాచరింపన్ - అజ్ఞాతవాసమునకు ననుట అరిగెను దయ్యమా-జనులవిచారవాక్యము• కడమసరి

౨౬-ఆ-గీ. పుత్రమోహమున విభుండుపోయిన పోక। మనమవగచుచున్న అయ్యెఁగూడ వచ్చి
కడఁబ్రయాణవిఘ్నకరుల సుభరితము। ఖ్యులఁబ్రయత్నమున మగుడ్చి వేసను

భా విభుండుపోయిన పోకకున్ -ధృతరాష్ట్రుఁడు నడిచిన నడవడికకు ప్రయాణ-శీఘ్రగమనమునకు విఘ్నకరులగు• వృద్ధులు సుకశీఘ్రగమనముగూడ ననుట భరతముఖ్యులన్ -భీష్మబాహ్లికాదులను ప్రయత్నమున మగుడ్చి• చనియెనని క్రింకటిపద్యమునఁ గ్రియ॥ రా పుత్రమోహమున విభుండుపోయిన పోకకున్ -దశరథుఁడు సుద్దిపోవుటకు-వగచుచు ప్రయాణవిఘ్నకరుల గు-తిరిగి పట్టణమునకు రమ్మను వారినను భరతముఖ్యులన్ -భరతాదులను• కడమసరి

౨౭-చ. బహువనచిత్రకూటముఖపర్వతచక్రము నతిక్రమించి। విశ్వహితుఁడు దండకాశ్ర
మనివాసులె మర్త్యనికొంచుఁబోవఁ। తత్ప్రహితసపర్యఁడై యలరెఁ బావనియా
త్మవిశుద్ధసత్త్వవి। గ్రహమునలక్ష్మిఁ జూపఱకుఁగన్నులపండువుగాఁగ నంతటన్ ✻

రా బహువనములుగల చిత్రకూటముఖ-చిత్రకూటము మొదలయిన పర్వతములయొక్క చక్రము-సమూహమును అతిక్రమించి విశ్వహితుఁడు-రాముఁడు దండకాశ్రమనివాసులు-మునులు కొంచుఁబోవన్ - తోడ్కొనిపోఁగా తత్ -ఆమునులచేత ప్రహిత-కృతమైన సపర్యఁడై -పూజగలవాఁడై ॥ ని॥ సపర్యాతర్పణంబలిః-అని-అ✻ ఆత్మ-తనయొక్క విశుద్ధసత్త్వగుణముగల విగ్రహ-శరీరముయొక్క ॥ ని॥ శరీరంవర్ష్మవిగ్రహః-అని-అ✻ మనలక్ష్మి పావని-పవిత్రమైన ఆ లక్ష్మికి శోభను చూపఱకుఁగన్నుల పండువుగాఁగనలరెను

[illegible] భా॥ [illegible] నవములచేఁ [illegible] మై నట్టి కూటములు-శిఖరములుగల [illegible] స్త్రీ [illegible]
[illegible] రాజున్ [illegible] వాసులు [illegible]
[illegible] -అని [illegible] ప్రత్యయాంతము [illegible] మంచి [illegible]
[illegible] గ్రహాలట్లు చేతను [illegible] కిమ్మీ [illegible] పర్యంతము నెక యోజన.

౨౭ - క. సతియును దాసునునతివ । శ్రుతమగుతనబలిమినమిత సుమనః కిమ్మీ
రతరస్త్రీ ద్రుతమగునతి । వితతాటవి గొంకులేక విహరించుతఱిన్

భా॥ సతియును దాసును- ద్రౌపదియు దాసును [illegible] తనబలిమిచేత [illegible] మిత-అణఁపఁబడిన [illegible] సుమనః- దేవతలుగలట్టి కిమ్మీ, ర-
కిమ్మీరుఁడను రాక్షసుని యొక్క- తరః-బలిమి యొక్క- [illegible] ప్రపిణంతి [illegible] - సంపద చే
[illegible] ఆపరింపఁబడినదైనట్టి అటవియందు॥ [illegible] దాసును [illegible] బలిమి చేత [illegible] సుమనః-
అధిక పుష్పములచేత॥ [illegible] స్త్రీ [illegible] కిమ్మీర [illegible] వర్ణ మైన [illegible]
ల్మాషశబలై [illegible] -అని-అమరకోశము.

౨౮-శా. దోరాస్ఫాలకరాళితోద్ధతివిరాధున్నిల్లలై లోపమున్ । దారధ్వానయుతాట్టహాసవి
సరద్దంష్ట్రామయూఖాళిఁ గిమ్మీరాభిఖ్యుఁడనన్బరాక్షసు మదక్లిష్టాకృతాటోప
ము । ర్వారాక్రృష్ట మహీజుఁడై పవను [illegible] వాసుకరన్సద్రన్సారుఁ గూల్చె నరన్ ॥

భా॥ దోః- భుజముల యొక్క ॥ని॥ దోః ప్రవేష్ట భుజో బాహుః- అని- [illegible] ఆస్ఫాల- [illegible] చేత [illegible] కరాళిత- అతి భ
యంకరముగాఁ జేయఁబడినట్టి ఉద్ధతిన్- ద్ధిమ్మలుగలవానిని తార- అధికమైన॥ని॥ [illegible] అని- అ [illegible] ధ్వాన- ధ్వ
నితో [illegible] ధ్వానరవస్వనాః- అని - అ [illegible] యుత- కూడిన అట్టహాసము చేత [illegible] - వ్యాపించుచున్నట్టి దం
ష్ట్రా- కోఱలయందుఁగలట్టి మయూఖాళిన్- జ్వాలాపఙ్క్తుల చేత॥ని॥ [illegible] -అని- [illegible] కిమ్మీరాభి
ఖ్యన్- చిత్రవర్ణమైన కాంతిచేత॥ని॥అభిఖ్యా నామశోభయోః-అని-అ [illegible] రాక్షసుని [illegible] -వేగము చేతను
[illegible] ఆకృష్ట- [illegible] మహీజుఁడై- [illegible] గలవాఁడైనట్టి [illegible] - స్పష్టముగా॥ని॥ [illegible]
[illegible] అని-అ [illegible] -వదరెడి [illegible] విరాధున్- [illegible] వానిని [illegible]॥

భా॥ దోరాస్ఫాలకరాళితోద్ధతి యొక్క- విరాధున్- ప్రాప్తిగలవాని [illegible] రాధసంసిద్ధౌ- అను ధాతువు [illegible]
ము [illegible] విరాధున్- [illegible] చెప్పవచ్చును॥ని॥ రాధో [illegible] అని-వి [illegible] కిమ్మీరాభిఖ్యుఁడనన్బరాక్షసుని
కిమ్మీరుఁడను రాక్షసునిని ఆకృష్ట- [illegible] మహీజుఁడై- వృక్షములుగలవాఁడై [illegible] సులభము

౨౯. తే-గీ. అని శాటుఁడట్లు హతుఁడయి దేవతా। తుష్టిఁ జేసి వారు దొడఁగినట్టి
విపినవాసకార్యమపవిఘ్నమైసాఁగెఁ। బ్రథమహితమగు బలిపసువుఁబోలె

రెంటికిసమము-సులభము.

౩౦-వ. అటయట్లుండె మహాభాగ్యంబు [illegible] యారాజమూర్ధన్యుండు

భా॥ ఆ రాజమూర్ధన్యుండు- భీముఁడు॥ రా॥ ఆ రాజమూర్ధన్యుండు- రాముఁడు.

౩౧-క. ఈ [illegible] తోస । భ్రాతృ [illegible] వరుసఁ జనిప్రపంచిత సుమనో
దైవ [illegible] సోదరుల [illegible] నెలమువ్రేఁ [illegible]

[illegible] సీతతోఁగూడ [illegible] భ్రాతృ [illegible] సుమనః- పుష్ప
ములతో [illegible] ముల [illegible]

భా॥ [illegible] ద్రౌపదితోఁగూడ [illegible] భ్రాతృకుఁడై- [illegible] తో గూడినవాఁడై [illegible]

లైనట్టియు నదులు-సజ్జనులు; కృశ్రైల శరభంగాదులుండుట ప్రభూత-ప్రచురమైన. కరమునరి

౩౨-చ. మొలమువచః ప్రసంగములు ముందరఁ గాఁగల కార్యరేఖ పై। బలుమఱఁ బరాత్మ చింతనసుహృచ్ఛరభంగమునీశ్వరుం భజా। నులహిత శాసన క్రమముతోఁ జతి యించె నృత్యనూనగ। త్యజలిత జహాపచారత కతంబున రంజలియించు నెంచు చుక్కా

భ్యక్షముందరన్-అజ్ఞాత బాసమున కు[illegible]వారికి కాఁగల కార్యరేఖ [illegible] దానుట్కకై పర-పరులై [illegible] నాముల యొక్క-యున్న ఆత్మ-తనయొక్క యొక్క చింతన్-బలాబలవిచారము చేసినట్టి అనుహృత్-శత్రువులయొక్క శరభంగముండు సుతీక్ష్ణ-ప్రచండులైనట్టి సుంభజాములు-ర్లో గాములుకై అహిత-మకర్శైభనవియొక్క శాసనక్రమముతోక్కై అత్యనూన-పరిపూర్ణముగాక్కై త్యజిత-అమహోగ్రభనశ్రైమైనట్టి రంజలి-చరియించెదరు. క్రియాక్కై అంచు-ఎంచుచున్॥ రాక్షసుందరతా గలకార్యరేఖపైఁవృక్షైబలుమఱన్-ప్రకాశింపగాక్కై పరాత్మ చింతన-పరమాత్మ ధ్యానమునకు సుహృత్-బంధువులైన. ధ్యానము తోఁగూడిన వారనుటక్కై శరభంగక్కై సుతీక్ష్ణక్కై సుంభజ. అగస్త్యులను క్కై అనుల-మొదలైనవారియొక్క-[illegible] శాసనక్రమముతోఁ జతి-చేయుక చేతక్కై అనూన-అధికమానట్టుగాక్కై త్యజిత. అమునిర్కృతమైనక్కై రంజలి వరియించెదను

౩౩-[illegible] దుదున్నహోత్రనుగమునోదితో త్సాహుండవ సన్నాసనముయంబునందున నమిత। శుంగహస్త్రిపుశరభంగము నీశ్వరునంబకమున్న హిమాస్పదము ను। ఘున తపశ్శక్తిఁజెప్పు నిపధిని యుచేసి వెనజిష్ణుఁబంచెద ద్వేశవచ్చి। తన్ని తామహుఁడు సత్యవిధానుఁడల్లంపనాథు నుండి ఁ ప్రకీలాశ్రమప్రవేశ మొనరించి యుద్విప్రాంభుసురేశు। సఖిల మునిభజించెదయాన్నగాను। రాముఁడాదిత్యకులభర్తగదరుణవచ్చి। సేవసేయుననంతరుఁగాని కాల్మి ✽ ✽

[illegible]-అశరభంగాదులయొక్కక్కై సహోత్రములంగూడిన్-క్కై గమన-తలిర్ పోప్రటనుక్కై ఉదిత-పుట్టిన. ఉత్సాహముగలవాఁడాయెను క్కైనమిత-శుంగ-పోకవులైనక్కై హ్మాత్రిపు-అంతశ్శత్రువులుగలవానిక్కై అంబక-నేత్రములక్కై నట్టియు న్హిమను-సంతోషాతిశయమునకు అస్పదమును. నే త్రోత్సాహమైనవానిననుట॥ని॥అంబకంనేత్రశరయోః-అని-వి ✽ అస్పదకబ్బమునిత్యనభ్య సకముక్కై ఘునమైనతపశ్శక్తిగలవానిశరభంగమునీశ్వరునిక్కై తెప్పని-పిలుచుక్కై రమ్మనిక్కై విధి-బ్రహ్మ చేపుఁడక్కై జిష్ణుడు-ఇంద్రునక్కై పంచెన్-అంపెనక్కై ద్వేశవచ్చి-తనుదిత వేళరాఁగానను క్కై సత్యవిధానుఁడుత్పితామహుఁడక్కై అట్లు-అంపన్-అలాను చెప్పియంపఁగాక్కై అఘమునకు-శరభంగుఁడుక్కై అనుమాటక్కై ఇంద్ర-సంబుద్ధికీలా-అగ్నిజ్వాలయందుఁగల॥ని॥ధ్వనో జ్వాలకీలౌ-అని-✽ అశ్రమప్రవేశమొనరించిక్కై అప్పుడు-బ్రహ్మ దేవునిక్కై భజించెదనుక్కై యూను రాతి-రాశునవైరిణ॥ యూను గమునే-అని-అ✽ రాముఁడువచ్చిక్కై కిరుణ సేయునంతకున్-నాకునన సేవనను గ్రహించుననుక్కై కట్కక్కై కాల్మితమక్కై విలంబమునుసహింపఁదగునసుట. ఇందుఁ దీభావము - రాముఁడు శరభంగాశ్రమమునకు వచ్చెడివేళ-బ్రహ్మయింద్రునిఁ బంపి శరభంగునిఁ బిలిపింపఁగా నాఁడున రాముని సేవించిన వెనుకనగ్ని ప్రవేశము చేసి బ్రహ్మసన్నిధి కిఁ బోయెననుట॥ భ్యక్షతత్ -అయునిన్నిక చేతక్కై సహోత్రముమునుక్కై గపొ దినక్కై మునః నసన్నచేగక్కై దితోత్సాహుఁడయ్యెన్-ఇంద తోత్సాహుఁడాయెనక్కై అసనయంబునందుక్కై అమితములైనక్కై శుంగహస్త్-ఉన్నతమిత్ములైనక్కై పు-శత్రువులయొక్కక్కై శర ములను. అమితపనను శరవిక్షేపణము భంగమున్-భంగించెడివానిక్కై ఈశ్వరునంబకమున్-పావకనేత్రమునుక్కై సు హిమను-అస్పదమైనవానిక్కై ఘునతపశ్శక్తిచేతక్కై [illegible]-మంత్రవిధానమునుపదేశించిక్కై సత్యవిధానుఁడు-న[illegible] గాని శాసనముగలవాఁడుక్కై నప్పితామహుఁడు-[illegible]నుక్కై త ద్వేశవచ్చి-అధమన్ రాజువిచారవేళయం[illegible] ద్విజిష్ణున్-అగ్నునిం పంచెను క్రింపటికన్న [illegible]-అరీతినంపఁగాక్కై అఘునుడు-అయ్యనుఁడుక్కై ఇంద్రకీలా గ్రియందున్న యాశ్రమప్రవేశమొనరించి [illegible] మంత్రవిధానముచేతక్కైను రేవున్-ఇంద్రునిక్కై భజించెనక్కై యాన్పరా-కృపాతిశయముచేతక్కై అతిరాముఁడు-[illegible] రాముఁడుక్కై అదిత్యకులభర్త-దేవతాపతియైనయింద్రుఁ[illegible] కిరుణసేయునంతకున్-ప్రసన్నుఁడగునప్పటి[illegible]క్కై కాల్మిచేత. భజించెనని క్రిందటికన్వయము

౩౩-తే-గీ. ప్రీతివచ్చినాకీశుఁడు[illegible]యుఁడానై యత్యపూగ్వవృత్తి

[illegible]

టీ॥ శ్రీ [illegible] ఇం ద్ర [illegible] తాను నై యర్యపూర్వ [illegible] సన్నిధి - లె [illegible] అర్ఘ - శివారా ధన [illegible] ఇం ద్రుఁ డు శివ [illegible] తో [illegible] ప్రకాగము [illegible] శివ [illegible] అనుమాపన [illegible] కృప [illegible] నై [illegible] నగుమున్ - ఆలాగే బ్రహ్మలోకమునకువచ్చెదనను చు

౩౪-వ. యథోచితవినయోపచారపూర్వకంబుగా నిందు నిముగుడనని

౩౫-క. తనమనమున నెంతయు మిం। చిన తాత్పర్యమున రాజశేఖరు శుభద
ర్శను నిరఘునాథుఁ దలఁచుచు। వనపము భూయస్సమాధినతఁ డుదలిర్చెన్

టీ॥ రాజశేఖరున్ - రాజశ్రేష్ఠుండైన వానిన్ [illegible] రఘునాథునిఁ దలఁచుచు [illegible] టీ॥ రాజశేఖరున్ - [illegible] నిరఘున్ - నిష్కల్మషుడైన వానిన్ [illegible] దలిర్చెను

౩౬-చ. అతఁడును నత్రిపోనుహిమ యచ్చటికిన్ [illegible] వచ్చి చెప్పఁగా [illegible]
నను చూచి [illegible] రాజీవ [illegible] వనలక్ష్మి [illegible]
లోకసంస్తుతగుణకు నరాత్మజకుఁ జూపియుఁ జెప్పియు వేడ్కఁ జేయుచున్ ❀❀❀

టీ॥ అతఁడును - [illegible] అచ్చటికిన్ - [illegible] సప్తమా [illegible] వయః - ప్రాయము గల [illegible] కిరాతత్వము చేత [illegible] వనలక్ష్మి [illegible] రాత్మజకున్ - పార్వతికి [illegible] అహో [illegible] అని - అ❀ చూపియుఁ జెప్పియు వేడ్కఁ జేయుచును. చని యొనరిక్రియ॥ టీ॥ అతఁడును - [illegible] రాజి [illegible] వయః - [illegible] తోడ [illegible] బాల్యాది [illegible] అని - అ❀ [illegible] తోడనున్నయుతన్ - [illegible] వనలక్ష్మిన్ - శరభంగాశ్రమ [illegible] సీతనుఁ జూపియుఁ జెప్పి వేడ్కఁ జేయుచున్ అచ్చటికి చని యొనరిక్రియ

౩౭-చ. పలసిన వన్యవస్తువుల [illegible] గింపుమం బ్రవ। [illegible] జేస్పు [illegible]
స్థితి భక్తిప్రమోదసంపద। [illegible] రణ్యచర [illegible] యనఘుఁడు
[illegible] సంయముల్ [illegible] మెచ్చ [illegible] ❀❀❀

టీ॥ [illegible] కందమూలఫలాదికములు [illegible] ఆహారము చేసికొనుచున్న [illegible] భక్తి చేత [illegible] ప్రమోదసంపద [illegible] వనసంచారము [illegible] మెచ్చ [illegible] కిరాతత్వము [illegible] కేశ్వరే - అని - అ❀ [illegible] మెచ్చ [illegible]

[illegible] అదియట్లుండె నట్టిసమయంబున

౩౮-చ. [illegible] ధామ [illegible]

దంచిత సత్త్వమయాంగ రాజకుం। జరశుద్ధ రాత్కృతిం బ్రబలు సర్వపలాశచయం
బు హూర్చు నుస్థిరుని నుమాపిభుండను మణి నెవ్వను డౌ లెదమాదరంబునన్ ❈❈❈❈

భా॥ దేవ-దేవతలకున్ అరిపు-శత్రుండైన వానికి భీమ-భయంకరమైనట్టి వరాహవపుష్క-సూకరాకారము గలిగినట్టి రాతుసుల్-మూకాసుసునకున్ పిశితాశన-మాంసము యొక్క॥ ని॥ పిశితం తరసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్-అని-అ ❈ విశేష-భేదము నకు. కొ
ప్పు నకు నట్టి ధామ-స్థానమైనట్టి సముదంచిత-ప్రకాశించుచున్నట్టి సత్త్వమయ-బల ప్రచురమైన ❈ ప్రా చుర్యము నను ట్
టిట్టి అంగ రాజకున్-శరీర శ్రేష్ఠము గలవానికి చర-చరించెడిట్టి శుధరాకృతిన్-పర్వతాకారము చేత ప్రబలెడు వానికి సర్వ-
పలాశచయంబు-వృకు సమూహమును॥ ని॥ పలాశ దుమ్ర మాగవహాః-అని-అ ❈ హూర్చు నుస్థిరుని-వరాహవపుష్క-రాతు
సున నిక్రిందటికి న్వయము నట్టి మాపిభుండు-ఈశ్వరుండగు నను-అణంచుటయందుం గలట్టి ఆదరంబున వెనుదౌలెన్ ర రాతుసు
తరసప శేషట్టి అంగ రాజకున్ చరకుఘం. అనెడి పదమ్ములనంధిలఘు॥ సు॥ క॥ నాంతము లైన పదంబులు। హంతం బైనున్న శబ్దా
ములకు బరుప। ల్గాం తగ జపద బలను న। య్యంత నకారంబు నున్న లభిన పదండీయని యాంధ్ర భాషా భూషణము॥ రా॥ దేవరి
పు భీమ వరాహవ-లెస్స యుద్ధము గల వాండా॥ ని॥ సం గ్రామా భ్యాగమా హవాః-అని-అ ❈ పుష్క-రాతు-రాజీవాతు॥ ని॥
శసప్రసూన రాజీవపుష్క-రాంభోరుహాణి వ-అని-అ ❈ సుదంచితము నైట్టి సవిశేష ధామ-విశేష తేజస్సహితము నైట్టి యము
దంచిత-ప్రాజితము నైట్టి సత్త్వమయ-సాత్త్విక గుణ ప్రధానము నైనట్టి అంగము గలవాండా రాజకుంజర-రాజశ్రేష్ఠుండా॥ ని॥
సి. హాకోత్తాల నాగాద్యాః పుంసి శ్రేష్ఠార్థ గోచరాః-అని-అ ❈ ఇపి సంబుద్ధులు ప్రబలు-ప్రబలెడి సర్వపలాశచయంబు-
రాతుస సమూహము నట్టి నను-సుమాపిభుండు-నాథుపుండు అను-అనెడి నుతిన్-మత చేత వెనుతౌలెను

౩౮-సీ॥ అనికోర్కి మీఱ నిజాలోక పరులైరి తాశ్రమాలయ లుదన్న నుసరింప। సవనిభూదారాను యానోచిత ప్పని
ప్రాంఘ్రి గతులను జెన్ను మిగుల। నాత్మభక్తుని సత్త్వమురసి ప్రోచుటకు రాజవతంసుండట్లు వత్సలత నేగి। యావన
క్రోడంబు తం దాత పస్వియుండా నును గూడ సత్ఫలత నొప్ప। నంబకములేసి తివహించె నదితదుభయ। సంగరాగము
నూర్జితోత్సవ ధురాసి। మిత్తతఁగరంబు నుతి గాంచి నిమించె నప్ప। కొగి నడనోన్యన్యజన్యము ద్యోతియగుచు॥ ❈❈

టీ॥ అని-ఇట నిట్టి అవనిభూ-సీత యొక్కట్టి ఉదాగమైనట్టి అను యాన-పొందవచ్చుటకు ఉచితము గు నట్టుగా అఘ్న-పాదములు
దక్షిణ ఉషిత-పెట్టఁబడిన అంఘ్రి-పాదముల యొక్క గతులచేతఁ జెన్ను మిగులునట్టుగా ఆత్మభక్తుని-శరభంగుని యొ
క్క సత్త్వము-సత్త్వగుణమును అవన క్రోడంబు నుమర్ . వనమున్నగ ంనను టి॥ ని॥ క్రోడనుఖ్యాకత పాతం గోదః క్రోడఃకో
డంచవతు-అని-అ ❈ అతపస్వియుండాను నుగూడిన్-శరభంగ రాములు సంఘటింపగా సత్ఫలతన్-లెస్స ఫలము గలవాని
చేత ఒప్పెడి అంబకములు-కన్నులు ఏసి-ఏ యొప్పిదమును వహించెను అది-ఆ యొప్పిదము తదుభయ-ఆ యిరువురి
యొక్క సంగమమును రాగము గల మనః-మనస్సు చేత ఆర్జిత-సంపాదింపఁబడిన ఉత్సవ ధురా-ఉత్సాహాతిశయమునకు ❈
బు కర్మాస్థాన ధామాన తౌ యుసుసూత్రము నట చప్ప త్యయాంతము ❈ నిమిత్తతన్-సూచకము గుట చేత తత-ఆశ
రభంగ రాముల యొక్క అన్యోన్య జన్య-ఒకరొకరివలనఁ బుట్టినట్టి ముల్-సంతోషము చేత ద్యోతియగుచున్-ప్రకాశింపు
చున్నదై. అది యొప్పిదము మించెనని యన్వయము. ఇగుడు భావము-శరభంగుఁడు రాముఁడు నుగూడఁగాఁ గన్నులవికాస
మేనికి లవోయాసకాసము వారి మనస్సుల యుండలి యుత్సవమును సంతోషమును దెలిపెననుట॥ భా॥ అని-యుద్ధముందుఁ
గలట్టి కోర్కి మీఱంగా నిజాలోకపరులు ఆత్మీయ-పిడువఁబడినట్టి ఆశ్రమములు నాలయములు గలవారు మునులు అనుస
రింపంగా దార-వరాహము యొక్క। ని॥ క్రోడో భూదారఇత్యపి-అని-అ ❈ అనుయాన-వెంటఁబోవుటకు ఉచితమైనట్
టుగా అఘ్ని-ఘ్ని లేకుండున్నట్లుగా క్షిప-పెట్టఁబడినట్టి అంఘ్రి గతుల చేత జనని-సీతమ్మ చెన్ను మీఱంగా ఆత్మభక్తు
ని-అట్టివాని యొక్క సత్త్వము-బలమును అరసి-పరీక్షించి ప్రోచుటకు రాజవతంసుండు-చంద్రశేఖరుఁడు ఏగి అవన
క్రోడంబున మన్-అయిదపి పందియందు అతపస్వియుండను-అట్టిదుడు దాను గూడి సత్ఫలతన్-మంచి ముల్లు
లంగలపాటచేత॥ ని॥ సస్యేబాణాగ్రయోః ఫలమ్-అని-అ ❈ ఒప్పెడి అంబకములు. బాణములను ఏసి అది-ఆ యొ

[illegible] యొక్క [illegible] నెడిక [illegible] కాం [illegible] క్రిందటికన్వయము [illegible] యొక్క [illegible] జన్యము [illegible] రయాన [illegible] ॥ ని ॥ [illegible] ఉద్యోతియగుచుౘ - ప్రకాశించుచున్న [illegible] నుతి గాంచిన
చెనని క్రిందటికన్వయము వ॥ వారలిద్దఱు గొంతదవు.

౮౦-క. నుతసత్త్వాధికరణలస।దితరేతరజాత్యుదితసమిద్ధసపర్యా। యుతి
రోహితభావులగుచు।ధృతి నెరపుచు ధర్మపటిమదృఢత నెరపుచుౘ॥

భా॥ నుతసత్త్వ-వర్ణనీయబలముగలక్ష అధికరణ-ఘనయాగము చేతక్ష లసత్-ఒప్పుచున్న క్ష ఇతరేతర [illegible] బుట్టిన క్ష ఉత్పన్నత [illegible] ప్రదీప్తమైనక్ష సపర్యా [illegible] తిరోహితభావులగుచుౘ - తిరోహితత్వముగలవారై • [illegible] ధృతి-ధైర్యమును క్ష నెరపుచు క్ష ధర్మపటిమ [illegible] దృఢత-దార్ఢ్యమును క్ష నెరపుచును॥ [illegible] సత్త్వ-సత్త్వగుణము [illegible] అధికరణ-స్థానమైన [illegible] ఒప్పుచున్న క్ష ఇతరేతరజాతి-అన్యోన్యబ్రహ్మక్షత్రజాతులవలన ఉదిత-తగినక్ష సమిద్ధమైనక్ష సపర్యా-పూజల యొక్క [illegible] సపర్యాత్వ [illegible] అని-అ ❋ ఆయుతి-నిడివి [illegible] తిరోహిత-మొలిపింపఁబడ్డ క్ష భావ-తాత్పర్యముగలవారౌచు నక్ష ధృతి-సంతోషము [illegible] ॥ని॥ ధృతిర్యోగాంతరే ధైర్యే ధారణాధ్వరతుష్టిషు-అని-వి ❋ ధర్మపటిమ-ధర్మాతిశయము యొక్క-

౮౧-వ. ప్రవర్తిల్లిరయ్యవసరంబున

౮౨-మ. అనుదారసన్నరభావవిస్ఫురితశౌర్యాలోకఖేలన్మనో। హరమాహాత్మ్యము మీఱ
లుబ్ధకరణవ్యావర్తనాశక్తిని। గ్నుఁడై తాపసుఁడం పలేమిఁ బ్రకటించంగా ది
యూరాట్పులా।భరణంబింద నె దివ్యనోయని నిలింప వ్రాతమెంచెన్మరిౘ॥ ❋

రా క్ష అనుదారౘ-అనుగుణమట్లుగాక్ష నరభావ-మనుష్యత్వము చేతక్ష విస్ఫురితుఁడైనక్ష శౌరి-విష్ణువైన [illegible] క్ష ఆలోక-సందర్శనము నెడిక్ష ఖేలౘ-క్రీడ చేతక్ష మనోహరమైన మాహాత్మ్యము మీఱఁగా • భావము-విష్ణుసం [illegible] నము [illegible] మహత్త్వము ప్రకాశింపఁగాననుటక్ష లుబ్ధ-ఎడఁబాయఁజాలనిక్ష కరణ-ఇంద్రియముయొక్క • [illegible] యొక్క [illegible] యనుట॥ని॥ కరణం సాధకతమం క్షేత్రగాత్రేంద్రియేష్వపి-అని-అ ❋ వ్యావర్తన-మ్రిప్పుటయను [illegible] గలక్ష అశక్తిచేత [illegible] రుఁడై • అశక్తియగునుటక్ష తాపసుఁడు-శరభంగుఁడుక్ష అంపలేమిౘ-అంపలేకుండుటను [illegible] - ఈ రా [illegible] మునుమ్ [illegible] ఇందునె-ఈ యాశ్రమమునం దేక్ష దివ్యనో-రాక్షససంహారము చేయుగానిలుచునో క్ష అని-ఇట్లనిక్ష నిలింప వ్రా
తము-దేవతాసమూహము క్ష ఎంచెను॥ భా క్ష నర-అర్జునుని యొక్క క్ష భావము మది విస్ఫురితమైన శౌర్యము యొక్క క్ష ఆలోక-
[illegible] ఖేలత్-విహరింపుచున్న క్ష మనః-మనస్సుగలక్ష హరుని యొక్క క్ష మాహాత్మ్యము-జయము క్ష మీఱఁగాక్ష లుబ్ధ
క-కిరాతరూపమైన హరుని యొక్క-॥ని॥ [illegible] అని-అ ❋ రణ-యుద్ధమును క్ష [illegible]
గలక్ష అశక్తి-శక్తిరాహిత్యము చేతక్ష [illegible] -అతిశయమును లేనివాఁడై ।ని॥ భరోతిశయ [illegible] -వి ❋ [illegible]
డు-అర్జునుఁడుక్ష అంపలేమిౘ-అమ్ములయొక్క-లేమిని క్ష ప్రకటించౘ-ప్రకాశము సేయఁగా • అమ్ము [illegible]
దుకులాడఁగాననుటక్ష ఈ రాట్పులాభరణంబు-ఈ [illegible] ఇందునె-ఈ బాణము లేమి చేత [illegible]

౮౩-క. తనకును శరభంగమునీ।శునకును సమదసత్త్వభరము సొరిదినొదవుచుం
దనరుటగడు నెన్నికలం।గని ప్రబలధృతిం దనర్చు తుత్రియుఁడంతౘ

భా క్ష క్షత్రియుఁడు-అర్జునుఁడు [illegible] బాణములు లేక పోవుటవలన [illegible]
[illegible] ॥ భా॥ [illegible] సమానమైన [illegible]
[illegible] కొనియాడుట [illegible] సంతోషము [illegible] యుఁడు-రాముఁడు

౭౭-సీ॥ అతికృశుం డైనట్టి యాత్మసఖ్యాతిచాపలత యొంతయుఁ దనబలిమిఁ ద్రిప్పి। ఘనతేజునన్మహాశక్తునిఁ జనల బ్రహ్మ కట్టడ యొల్లఁ దాఁకఁ జాఁట। నగునెపమ్మునఁ జుఁడాననని పెనుగడఁకమొత్తంబై నిలింపసంఘంబు బిరుసులు। గురిసె నప్పుడు నిజస్థిరచండహేతిపాతమున విశారద లేశముఁ బొరయక। మెఱయు నారణ్యకేంద్రుమ్పై మెచ్చుదనర। నర్హగతివిధిఁ జేరంగనరిగె నాస। మిద్ధశౌర్యుఁ డుశుభసూనియుద్ధపశత। ఘనపదవినెల్లఖచరులు వినుతిసేయ॥ ❖❖❖

తా॥ అన్య, తన యొక్క-సఖ్య-చెలిమియనుగల అతిచాపలత-అత్యంతచపలత్వమును-త్రిప్పి-మరలించి. రాముఁడనెడు మాటల అన్యమహాత్ముని-శరభంగునికిని బ్రహ్మకట్టడ-బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞ అనుచు నని పెనుక నిజస్వకీయమైన స్థిరనిత్యకృత్యమైన చండహేతి-అగ్నిహోత్రునియందు గూడ పాపనాగ్నియందలి యనుట పాతమునన్-ప్రవేశించుటచేత మెఱయు ఆరణ్యకేంద్రుపైన్-మునిశ్రేష్ఠుడైన శరభంగునిమీఁద నిలింపసంఘంబు అర్హగతిన్-తగిన క్రమముచేత విధిన్-బ్రహ్మదేవుని చేరంగన్-చేరుచుండఁగా. విరులు గురిసెనని క్రిందటి కన్వయము ఆసమిద్ధశౌర్యుఁడు-ప్రదీప్తమైన శౌర్యము గల రాముఁడు సుశుభసూని-శరభంగుని యొక్క ఉద్ధవ-సంతోషముల యొక్క శతములచేతను నైన పదవిని నెల్లఖచరులు వినుతి సేయఁగా నరిగెనని యన్వయము. ఫలితార్థము-రాముఁడు శరభంగునికి ముక్తి కనుమతించి యా మునినిత్యపుష్పవృష్టులతో బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవుచుండఁగాఁ దాను సుతీక్ష్ణునియాశ్రమమునకు సాఁగివచ్చెనను ట॥ భా॥ అన్య-తన యొక్క సఖ్యాతి-ఖ్యాతితోఁ గూడిన-చాపలత-ధనుర్లతను-గాండీవమును తన బలిమిచేత త్రిప్పి-వనరి అన్యమహాత్మునిన్-ఈశ్వరుని నీవు బ్రహ్మకట్టడ-బ్రహ్మ వ్రాఁత దాఁటనగు నెపమ్మునన్-ఈ పెట్టు దగిలించుకొని యుండు నట్టుగానీ వ్రాఁతయుండెనను చుద్దాను-అర్జునుఁడని పెనుగడఁకన్-యుద్ధమునందలి యధికరోషము చేత మొత్తన్-కొట్టఁగా పైన్-అర్జునుని పైన నిలింపసంఘంబు విరులు గురిసెను నిజస్థిరచండహేతి-గాండీవము యొక్క ॥శ్లో॥ వేదర్చి శ్చ శస్త్రం చ వహ్నిజ్వాలాచ హేతయః-అని-అ❖ పాతమునన్-పెట్టుచేత మెఱయుచున్న ఆరణ్యకేంద్రు పైన్-కిరాతరూపమున నున్న యీశ్వరుని మీఁద మెచ్చు దనరఁగా అర్హగతివిధిన్-సముచితగతివిధానము చేత. వేగిరము గానను ట ఆసమిద్ధశౌర్యుఁడు-అర్జునుఁడు సుశుభసూనియుద్ధవశతన్-బాహుయుద్ధపరతచేత ॥శ్లో॥ నియుద్ధం బాహుయుద్ధే స్యాత్-అని-అ❖ ఘనపదవిన్-ఆకాశమార్గమున ఖచరులు-దేవతలు వినుతి సేయఁగాఁ జేరంగనరిగెనువ-అంత.

౭౮-శా-మాయామర్త్యుఁడు మాధవుండవిచలన్మైత్రి స్సుతీక్ష్ణాశ్రమ। స్థాయత్సత్వవిహా
రమ ప్రవిశదీషద్ద్వేషరోషాంకురం। బై యేపారఁగఁ జూచుచుం బసువడిన్హా నయం
బెక్కఁగా। జాయుం దమ్ముని రూక్షదృష్టిఁ గన భ్రూసంజ్ఞ న్నియోగించుచున్॥

భా॥ ఉమాధవుండు అవిచలత్-చలింపని మైత్రిన్-అర్జునిమీఁది మైత్రిచేత సుతీక్ష్ణమైన అశ్రమ-శ్రమసహితమైన స్థాయత్-పెనుగుచున్న సత్వ-బలిమి యొక్క విహారము-పెనఁగులాటయను టప్రవిశత్-ప్రవేశింపని ఈషద్ద్వేషరోషాంకురములు గలదై పసువడిన్-అర్జునుని యొక్క వడిచేత జాయన్-పార్వతిని తమ్మున్-అర్జునుని నన్నును రూక్షదృష్టిన్-సావధానదృష్టిచేత కనన్-చూచునట్టుగా నియోగించుచును॥ రా॥ మాయామర్త్యుఁడైన మాధవుండు-రాముఁడు సుతీక్ష్ణాశ్రమమందు స్థాయత్-వృద్ధిఁ బొందుచున్న సత్వ-జంతువుల యొక్క విహారము మైత్రిచేతన ప్రవిశదీషద్ద్వేషరోషాంకురంబై యేపారఁగా జాయన్-సీతను తమ్మునిన్-లక్ష్మణుని రూక్షకడమసులభము

౭౯-క, ప్రీతిదనగభూరితప। శ్చాతుర్యసుతీక్ష్ణసత్వసందర్శనసం
జాతమగువేడ్క యంతటఁ। జేతోరంజనము మిగులఁ జేయనలరుచున్

రా॥ సుతీక్ష్ణముని యొక్క-సత్వగుణము యొక్క-సందర్శనమువలన అలరుచును॥ భా॥ తపశ్చాతుర్యము యొక్క యు సుతీక్ష్ణ-తీవ్రమైన సత్వ-బలిమి యొక్క యుం కడమసరి

౮౦-క, ఛత్రగతినరుగలోపా। ము ద్రానందసన్నిగూఢముని దశిఁ తని
ఛిద్ర ప్రసన్నతాసం। పద్రుచిరత మెఱయు నేత్ర పర్వమునర్సెన్

టీ॥ భ్రుకుటీ-కనుబొమలయొక్క, అంచల-కొనలయొక్క, లోపాంగ-కటాక్షము లోపాము [illegible] -లోపాము ప్రకా శంబులైన-ప్రకాశమానములైన [illegible] చూపఁబడిన [illegible] -సుప్రసన్న మైనట్టి ప్రసన్నతా [illegible] యొక్క [illegible] [illegible] [illegible] ప్రకాశమునకు [illegible]॥ భా॥ భ్రుకుటీ-శుభంబులచేత [illegible] -నిరామయమైన [illegible] -అక్షయమైన అమృత-నిరవధికమైన ఆనందముగలవా-తనయొక్క స్వరూపము [illegible] [illegible] బాధక [illegible] నేత్ర పద్మమున [illegible] ప్రత్యుత్తమా [illegible] వ-అప్పుడు

౭౫-సీ॥ [illegible] మోదియున్న యద్రినిభర్మ కార్యార్ధానతంబుగఁ జేసినట్టి ఘనుని। దుందిలోకము నావరించిన విషరాశి

నాపోశనము గొన్న యమ్మహాత్ము। జీవనదోషవిద్రావణజ్యోతిర్మయస్వమూర్త్యాలోకుఁడగు మహాత్ము। నఖిల

వేదాంత వేద్యాత్ముఁడై భువనవంద్యతఁ బెంపుమీఱు మహాను భావు। సమరసమ్ముగా నిత్యసేకముల నెలయు। జ

డలలోఁ గెంపుపిసులతఁ గను మెఱయుఁగ। మెకముతోలు విభూతి సమిద్ధతనువు। నుండు [illegible] కటికం దమైయొప్పు నొప్పువాని॥

భా॥ దివి-స్వర్గమును, మోదియున్న, అద్రి-మేరువును, ధర్మ-వింటియొక్క॥ ని॥ ధర్మః పుణ్యే యమే న్యాయే స్వ భావాచారయోః క్రతౌ। ఉపమాయాం [illegible] చాపే చోపనిషద్యపి-అని-వి॥ కార్యార్ధముకు ఘనునిఁ-బలవంతు నిఁ విషరాశిఁ-కాలకూటమును, అమ్మహాత్ముఁ-విచిత్ర [illegible] గలవాని॥ ని॥ ఆత్మాయత్నో ధృతిర్బుద్ధిః స్వభావో బ్రహ్మవర్ష్మచ-అని-అ॥ జీవనదోష సంసార [illegible] మునకు విద్రావణ-పోమొత్తైడిక జ్యోతిర్మయమైన స్వమూర్తియొ క్క-ఆలోక-సందర్శనముగలవాఁడగు మహాత్ముఁ-పవిత్ర రూపునిక వేదాంత వేద్యాత్ముఁడగు మహాను భావుఁ-ప్రభావ ముగలవానిక నెలయుఁ-చంద్రుఁడును. [illegible] సులభము॥ టీ॥ దివి మోదియున్న-మిన్ను ముట్టినట్టి అద్రిఁ-హిమవత్పర్వత కార్యార్ధము-సంధ్యావందనాదికర్మములునడిచెడికో అక్కఆనతంబుగ-అణఁగునట్లుగాక విషరాశిఁ-సముద్రము నుఁ జీవనదోష-నీళ్లకళంకమును॥ ని॥ జీవనం భువనం వనమ్-అని-అ॥ విద్రావణ-మాన్పెడి జ్యోతిర్మయ-నక్షత్రరూపమై న స్వమూర్తియొక్క ఆలోక-ప్రకాశముగలవాఁడగు॥ ని॥ ఆలోకొదర్శనోద్యోతౌ-అని-అ॥ శ్లో॥ ప్రసాదోదయాంతరి [illegible] భయో [illegible] జనః-అని ప్రమ॥ వేదాంతములనుక వేది-తెలిసినక ఆత్మ-బుద్ధిగలవాఁడైక అమరునట్లుగాక ఎల యు-పుట్టుచున్న కడమసరి

౭౯- తే-గీ. చూచియాదిత్యకులరాజసుతుఁడు హర్ష। వినయభక్తుల సాష్టాంగవినుతి సేసె
నపుడు గానున్న యట్టి తదస్త్రసిద్ధి। దమ ప్రయోజనమని సురల్లసరిరాత్మ

టీ॥ ఆదిత్యకుల-సూర్యవంశమందుఁ బుట్టిన॥ భా॥ ఆదిత్యకులరాజ-దేవేంద్రుని యొక్క, దమ ప్రయోజనమ [illegible] నివాతకవచ కాంకేయాది సంహార హేతువని. వ॥ అట్టిసమయంబున

౫౦ - క. స్వతపఃఫలసాక్షాత్కా। రతఁ గృత సాన్నిధ్యుఁడైన రాజవతంసుఁ
హతకలుషుఁడు దపసిముద। న్వితమగు చిత్తమున నిట్లని ప్రశంసించెన్

భా॥ రాజవతంసునిక తపసి-అర్జునుఁడు క చిత్తముతోఁ డ॥ టీ॥ చిత్తమున-చిత్తమందు.

౫౧ - క. విశ్వేశ్వరవిశ్వాత్మక। విశ్వాధిష్ఠానయఖిలవేదాంతవచ
శ్శశ్వదభివర్ణ్యమానను। హైశ్వర్యనిరీహానిత్యయభవశుభమయా
టీ॥ కిసమము-సులభము

౫౨ - మ, నిశిత ప్రజ్ఞ జాడ నేవికృతియౌ న్లేనంద్ర నీయందునీ। దశతూపాశ్రయణంబొ
నర్పుటను [illegible] ంపలోకంబులం। దశుభ ప్రతిమయమున్ను భోదయము నుద్యద్ద
క్ష వాత్సల్యతా। తిశయాయత్తతఁ జేయసింతియగు నాశ్రిత ప్రసన్నాత్మకా॥

టీ॥ [illegible] దశతూప-దశావతారముల యొక్క ఆశ్రయణంబును [illegible] -వహించుట। భా॥ ఈవిశేష-ఈ ప్రకారమున

౫౩ - క. అదిపకలసదాచారం। బదిసర్వజ్ఞానమదిసమస్తజనిఫలం

బోదవిసకోలందినొకప్పుడు।హృదయమునీయందుఁజేర్తునని మహేశా — రెంటికి సరి-సులభము

౫౪-క, అతివాఙ్మనసాస్పదయైన।నుతికొగ్గినసాహసమ్మునుసహింపుసయ
న్మతినాకు నేనలజ్జిం।చితినోయచ్యుతయనంతశివగుణరాశీ

భా॥ అతివాఙ్మనసాస్పద-వాఙ్మనస్సులకు గోచరముగానిస్థితిగలవాఁడా ✻ వాఙ్మనసపదము- అచతురాదిసూత్రమునని పాతము ✻ అచ్యుత-స్థిరా॥శివ॥ రా॥శివగుణరాశీ

౫౫-క, అనుచు పునఃపునరభివం।దనములు నెయ్యమునం దుడంచితసమ్యో
దనితాంతభక్తిసంతత।వినయంబులు నెందడింప వేమఱుఁజేసెన్

భా॥ నెయ్యమున-మువేమఱుఁజేసెననియన్వయము॥ కడమ రెంటికి సమము — ౫౬-వ, తదనంతరంబ

౫౭-క, విమలుఁడు రాజన్యోత్తముఁ।డమితతపశ్శక్తిమహిమహర్షికృపా
సమవాప్తినిష్టదివ్యా।స్త్రముతల్లీసిద్ధిగని ముదంబందెఁగడున్

రా॥ తపశ్శక్తి మహి-స్థానమైన మహర్షి-అగస్త్యునియొక్క దివ్యాస్త్రము తల్లీ-వైష్ణవచాపబ్రహ్మాస్త్రములయొక్క — రా॥ తపశ్శక్తిమహిమచేత హర్షి-హర్షముగల ఈశ-ఈశ్వరునియొక్క అస్త్రము తల్లీ పాశుపతముయొక్క కడ ప్రాప్తి॥ భా॥ తపశ్శక్తిమహిమచేత హర్షి-హర్షముగల ఈశ-ఈశ్వరునియొక్క అస్త్రము తల్లీ పాశుపతముయొక్క కడ

౫౮-శా, అత్యుగ్ర ప్రథమానదివ్యశరసం ప్రాప్తిం బ్రకాశించునా। కుక్షిస్వంశవ — (ము సులభము
తంసుఁగన్గొనిమహాగోదావరీతీరస। ద్రక్షోపాయపథంబు నేడుగొరకె
న్రండించునంతతుణా।పేక్షుందవ్వనభూమిదేవతలుసంప్రీతింగడున్ముక్తులై

భా॥ కుక్షిస్వంశ-భూవంశమునకు॥ని॥ గో త్రా కుఃపృథివీపృథ్వీ-అని-అ ✻ వతంసున్-అస్త్రమునకు మహాగః-అధిశాప రాక్షసులచేత॥ని॥ ఆగోపరాధోమంకుశ్ఛ-అని-అ ✻ దావరీతి-దవాగ్నిభంగిని॥ని॥నవదావానారణ్యవహ్నే-అని-అ ✻ రీతిశబ్దమీకారాంతమైనందుకు ✻ క్తిన్నోచసంజ్ఞాయామ్మని క్తిన్-గాక క్తిచ్-వచ్చినదిగనుక ✻ సర్వతోక్తిన్న ధాత్వాదిత్యేకేయనిజీషివచ్చియీకారాంతమైనది ✻ రసత్-ప్రోయుచున్న రక్షః-రాక్షసులయొక్క అపాయపథంబు.. రా॥ కుక్షిస్వంశవతంసున్-రామునికి నపథోపాయపథముకు తన్వనభూమియందు దేవతలు-ఇంద్రాదులు పొడచూపి॥ రా॥ కుక్షిస్వంశవతంసున్-రామునికి మహాగోదావరీతీరమందున్న సత్-సజ్జనులయొక్క రక్షా-సంరక్షణయొక్క ఉపాయమార్గముకు తద్వనమందున్న భూమిదేవతలు-బ్రాహ్మణులు పొడచూపి యుపచారమొనర్చిరనియుందరికి సమ్మతము

౫౯-వ, యథోచితప్రకారంబునం బొడసూపియతనిప్రణామాదివినయకృత్యంబులుగైకొని

౬౦-క, అరుదుగనుపచారమొన।ర్చిరిదీవన తెలమినిచ్చిరితమతమమహా
శరసారార్పణంబులఁ।గరముమరుచునుండ వేడుకనుసప్రభులై

రా॥ తమతముకు మహాశ-ఆధిక కాంక్షకరస-అనురాగముయొక్క యుక్త ఆదరముయొక్క అర్పణంబుల-ప్రాటనములచేతననుబట్ట ఆమరుచునుండఁగా సప్రభులై- ప్రభాసహితులై దీవనలిచ్చిరి॥ భా॥ తమతముకు మహాశర-దివ్యాస్త్రములయొక్క సారార్పణంబులవల్ల సప్రభులై-ఇంద్రసహితులై దీవనలిచ్చిరి

౬౧-తే.గీ. అంతనాత్మపురస్థితిఁగొంతకాల।ముండిపిమ్మకార్యములకొదలు డిపిచనుట
గోరివారలుదనుఁదోడుకొంచుఁజనఁగ।జనియెవేడ్కఁదదావాసజగతికతఁడు

భా॥ ఆత్మపురస్థితిన్-స్వస్థ స్థితిచే॥ రా॥ ఆత్మపురః-తనముందరనున్నస్థితిగలవారలు-ఆఋషీశ్వరులు, కడమ సులభము

౬౨-క. అందునసుందరశుభోదయు। మొందఁగ నిబిడోజుఁడలరుచుండెనుమిత్రా
నందనజనకసుతానిశ।సందర్శితనవనవోల్లసద్భజనరతిన్

రా॥ అందున్-ఆ వనమందున్న నిబిడ-సాంద్రమైన ఓజుఁడు-తేజస్సుగల రాముఁడని కడమ సులభము॥ భా॥ అందున్-ఆస్వర్గమందు నిబిడౌజుఁడు-ఇంద్రుఁడు॥ని॥ బిడౌజాః పాకశాసనః-అని-అ ✻ మిత్రా-సఖ్యులకు ఆనందనజనక -ఆ

నందకనుఁడైనట్టి-కుమారుఁడైనయగ్గునుని చేతను-అతిశ-ఎల్లప్పుడు-సఖ్యమైన భజనకు చేతనలరుచుండెను

ఏ-అంత ౬౩-సీ. ఆసక్తిఁదనరిన వాసవసేవామిషానుభవనిరంతరానువృత్తి। నడఁగక పేర్వవే గానఁ

గుం డెడియుర్వశీతలోదరిపరిస్ఫీతతరస। కామసంభ్రమతఁ జొక్క తెయుహిమాంశు

వంశాకల్పమైనయారాజకుమారుఁ। డున్నచోటికిఁదమి నొక్క నాఁడేతెంచి కేళివన

ముండియాకృతివిలాస।మరసిచూచివిశ్రృంఖలస్మరశరార్తిఁ। బూనెనాసురవనితదాఁ

గానయోగ్య।మైన కాంతాకృతివహించి కానుపించె।సిగ్గుఁజెఱిచు నవ్వుచూపులఁ జెన్నమీఱ॥

టీ॥ ఆసక్తిఁదనరిననవమైన॥ ఆసవసేవా-మద్యపానముయొక్క యు॥ అభిమానుభవ-మాంసభక్షణముయొ

క్క-యు॥ని।వలలఁ క్రీడాపూమిషమ్మని-అ॥ నిరంతరానువృత్తిచేతను-పేరాసఁ - అధికాశచేతను-ఊర్వశీతలోదరి-గొప్ప

యునై చల్లగానికడుపుగలదింతనియనిదియనుటను-ఒక్క తె-ఒకరాజు-స్ఫుపరిస్ఫీత-సమగ్రమైనట్టి తరస-మాంసముచేఁగలట్టి

కామ-కోరికయొక్క॥ సంభ్రమతఁ-త్వరచేతను-హిమాంశు-సూర్యునియొక్క॥ వంశమునకు-ఆకల్పమైన-అలంకారమై

నట్టి రాజకుమారుఁడు-రాముఁడు-ఉన్నచోటికి-కేళివనఁ-సమీపమునకు-ఆర్తిని-బూనెను-ఆసురవనిత తాఁ గాఁ - తాను రాజు

స్త్రీగాఁ బట్టి కానుపించెను॥ భా॥ ఆసక్తిఁదనరిన వాసవసేవయనెడు మిష-వ్యాజము చేతనైనట్టి అనుభవ-సంపర్కమును

యొక్క॥ ఉర్వశీతలోదరి-ఊర్వశియనెడు వనితను పరిస్ఫీతతర-ఘనమునైన॥ సకామ-మన్మథసహితమైన॥ సంభ్రమతఁ-

సంభ్రమముగలదియగుటచేతను-ఒక్క తెయు-ఒకతె యొక్క హిమాంశువంశ-చంద్రవంశమునకు-ఆకల్పమైన-భూషణమైన॥

ని॥ ఆకల్పవేషౌ నైపథ్యమ్మని - అ॥ రాజకుమారుఁడున్నచోటికిఁ - అర్జునునివద్దికి॥ తమిఁ-రాత్రియందు॥ ని॥

రజనీయామినీతమీయని - అ॥ ఏతెంచి॥ అసురవనిత-అయప్సరసను కానయోగ్యమైనట్టి కన్నెయైన॥ కాంత-ఒప్పు

చున్న॥ ఆకృతివహించి కానుపించెఁ-వచ్చెననుట

౬౪-వ. ఇట్లు గానుపించిపరస్పరసంపర్కసనహృదయనముచితసంభాషణంబులు రెంటికిసరి

జడపితనకు దింబొడలెడుమును నవికారంబు తెలంగెలంగించిననతండా

౬౫-గీ. తనకు దారయోగితకల్మితఁ దెలుపుచు।మకమజవశకలితనిజమతిని బ్రబలు। మ

ననుచేత నాచతురగామిని నెఱయఁగ।నాం లేకతన్నవియ రామానుపుచును॥

భా॥ ఉదారమైనట్టి యోగిత-యోగిత్వముయొక్క॥ కల్మిని దెలుపుచున్న మనను-మన్మథునియొక్క॥ జవ-వేగముచేతను

కలిత-భేదింపఁబడినట్టి నిజమతిగలదానికి-ఆచతురగామినికిఁ-ఊర్వశిని-ప్రబలుమనసుచేతను-అనలేక-తాళలేక-తన్నడియరాఁ

గామానుపుచును-ఆచతురగామినికిఁ పల్కె-నని ముందరిపద్యమున క్రియ।

రాత్రి-తనకు-దారయోగితకల్మి-భార్యాసంగతి కలుగుటను-తెలుపుచును-మత్-నా యొక్క॥ అనుజ-తమ్ముఁడైన లక్ష్మ

ణునికి-వశకలిత-అధీనముగాఁ జేయఁబడినట్టి నిజమతిచేతను-లక్ష్మణునిఁ గోరియనుటను ప్రబలుమనఁ గాను చేత నా-మందిబుద్ధి

చేత॥ని॥ ప్రతిపద్ఞప్తిచేతనాః-అని-అ॥ చతురగత్వ కామిని- కామించుటచేత చతురగామిననుదిష్టనసంధికిలక్షణము-

క॥ ప్రథమాంతవిభక్తులకైఁ। గథితములగుకచటతపలు గసడదవలగు ననియనంతునిఛందము ॥ నానలేక కదియరాఁగా॥

లక్ష్మణుఁడుపల్కెనని ముందరిపద్యములోఁగ క్రియ।

౬౬-సీ. జ్యేష్ఠసౌభ్రాత్రసుస్థితిలక్ష్మణుఁడువక్రైనరయగయిటువచ్చితబలనన్ను। బ్రహ్మచర్యస్థితిభజియింపఁబ

రమతాపసనాధన త్యజ్ఞసఁజనిదిన। నాయగ్రజుని యోగమాయోజఁజెలుచుకోనర్హమె మనుగిడిపోష్మునిన

వలపు।పోఁబుపుగా రామునూఁగాలుపుచుఁగదిసియతండట్లుపలుక నెందాఁక గుట్టు। జరిపెదనుచు బిరిగితిరిగి

పైకొనుకోకఁ।నతనినతనిమదవదసమవిశిఖ।నిశితహృదయయగుచుఁదెలదియందు నెకెంత। గలఁక లేమి

చూడనెలఁతగనలె।

భా॥ జ్యేష్ఠునితోడిసౌభ్రాత్ర మందలిసుస్థితిగలవాఁడు లక్ష్మణుఁడు పక్షైనట్టి బ్రహ్మచర్యస్థితిగలవానిననుభజియింపవచ్చి

వి-తాపమునొందిన సనాథ-కూడిన సత్యాజ్ఞ-భార్యాజ్ఞయొక్క పనచేసి పనిచిన నాయగ్రజుని యొక్క యోగమా రాముని నూల్లో లుపుచు అతండు-రాముండును అట్లు-మునుపటివలె నేపలుకంగా పంతాకంగుట్టు జరిపెను-జరి పెదపు అను చుతిరిగితిరి గి-రాముని వద్దికి నిలక్ష్మణుని వద్దికి నిదిరిగి తిరిగి హనుదవంతుండై అసమవిశిఖ-మన్మథుని చేత దళితహృదయయగుచు అతనిని లనిక-రాముని లక్ష్మణుని తెలచి-తెల్పి॥ లక్ష్మణుండు-లక్ష్మీవంతుండై నయప్లుండు॥ని॥లక్ష్మీవాన్లక్ష్మణః శ్రీలః-అని - అ పల్లై నా వన్నరయకయిట్టు వచ్చితి-వచ్చి పరమ తాపస నాథ-వ్యాసుల యొక్క ఆజ్ఞపనచేత బ్రహ్మచర్యస్థిని భజి యుంపఁబనిచి నాయగ్రజు-ధర్మజుని యొక్క నియోగమునని యన్వయము - బ్రహ్మచర్యమునదపము చేయు మా నపునటువలపుహాలుపు-రాగాతిశయమును గారాము-నెనరు నూల్లో లుపు చుక్-ప్రకటించుచు అదిసి - ఊర్వశి చేరి తిరిగి తిరిగి-మఱిమఱి పైకొనకోర్కి-పైకొనెడి కోరిక చేత అతని-మతనుత్వము లేనిదవత్-దవాగ్నివలె నాచరింపుచున్న అసమవిశిఖ ఆతని-అర్జునుని-తెలచియని యన్వయము

౬౭-సీ, ఏమని చెప్పనిం పెసఁగెడు సునుఁబల్కులలరనే తైకపరాప్సంగలక్ష్మి। నొప్పరాకాసితద్యుతిమానితా ననయంబు జాత్యుచితనూపంబులైన। దృక్పాణిపదగతుల్ దీపింపఁగమహాస్ర గాఢగంధంబులు గూర్చిఁబర్వ। మేనుసాంద్రతరనాస్త్రానులేపనము చేనవగుణాధిక్యవైభవము నూపఁ। బ్రేమమదనలీలలపయిఁ బెరిగి పెరిగి। మాదిగలంపటగ నట్టుగడసెకదిసి। సంప్రహృష్టభీభత్సాత్మకప్రజనిత। వికృతిమైనుదఁ గోపంబు వెలయఁబలికె॥

భా॥ నేతైకపర్వ-నేత్రోత్సవమైన అంగలక్ష్మి చేత సుప్పెడి రాకాసితద్యుతి-పున్నమచంద్రు నిభంగి నిమానిత-బహూకరింపఁబడిన ఆనన-ముఖము గలది అ బుజ-వక్ష ములకు అత్యుచిత రూపంబులైన-మిక్కిలిఁ దగిన సౌందర్యము గలవైన దృక్పాణిపద నేత్రహస్తపదముల యొక్క గతులు-విలాసరీతులు దీపింపఁగా మహాస్రక్-కల్పవృక్షపుష్పమాలికల చేత గాఢ-వహింపఁబడిన గంధంబులు పర్వక్-ప్రకాశింపఁగా మేను సాంద్రతర-మిక్కిలి కట్టమునైన సాంద్ర-సాత్త్విక స్వేదము గలఅనులేపనము చే నవ-క్రొత్తైన గుణాధిక్యవైభవము నూప చెమటను దడిసిన మైపూఁతయందుఁ బరిమళ మెచ్చుగను మదనలీలలపయిన్-మన్మథవిలాసములపై ప్రేమ పెరిగి పెరిగి సప్రకర్ష-దైన్యసహితమైన భీభత్సాత్మకుఁ-అర్జునుని మనస్సునకు అప్రజనిత-పుట్టింపఁబడని వికృతిమైన-వికారము గలదై • వికారమును బుట్టింపలేనిదై యను టకోపంబు వెలయఁబలికెను॥ తాపమని చెప్ప ఓప్పు రాకాసి-శూర్పణఖ తద్ద్యుతి-అవలానుష స్త్రీ రూపకాంతి నిమానిత ఆనన అనయంబు జాత్యుచితనూపంబులైన-రాక్షసజాతికిఁదగిన యాకారము గలవైన మహాస్ర-బలు నెత్తురుల చేత॥ ని॥ అస్రమసృక్ఛోణితం శోణితేయని-అ గాఢ-ఆవృతమైన సాంద్రమైన తరస-మాంసము యొక్క అనులేపనము చేత అవగుణాధిక్యవైభవము ప్రేమమున అదనలీలల పయిన్-భక్షణక్రియలపై భీభత్సాత్మక-జుగుప్సారూపమానట్టుగా

౬౮-చ. అలవిరోలుంగ లేకయితరాంగనలం బలెనన్నుని స్పృయుం। గలఁచుట యుక్తమేయె తవుఁగాకభవత్కృతదుష్టచేష్టితం। బులకు ఫలంబునేఁడొకటి పూర్ణముగాను పభోగ్యమైకడు। నలమున నెందునీమగతనంబు కడంకలరూపు మాలుటల్॥

రా॥ భవత్కృతదుష్టచేష్టితంబులకు నేఁడు ఉపభోగ్యమై ఫలంబొసవుఁగాక అట్టిఫల మేడనఁగా మగతనంబు కడంక అ-పరాక్రమముల యొక్క రూపుమాలుటలు•చంపెదననుట॥ భా॥ ఫలంబును-ఫలమును ఏఁడొకటి పూర్ణము గాక్-పదాదినిండు పర్యంతము మగతనంబు కడంకలరూపుమాలుటల్ - పేడితనము వచ్చుటయనుట ఒనవుఁగాక

వ. అనిపలికి తపనంతగంబ

౬౯-సీ॥ మదిచపలతఁదన్ను నెదిరిగా నమిసి సీతాదేహగాహలాస్యాదితత్వ।విశ్రుతినాసయై వేల్పులుదనదాకపోక లుగాంచియుబ్బునఁజెలంగ।నుండనేగక మస్త్యమోగేచ్ఛఁజనియిట్లువచ్చె నేయనికన్నవారునవ్వ।సిగ్గులే

కేమిని యగ్గలికనుజనస్థానంబు చేరి తత్సంశ్రయఖరదూషణాదులచేత నాదుర్లలితము। అంత [illegible]
వనాత్మవార్త। జరిపెదనుజాతివికృతచేష్టలు విబుధ। ప్రీతినుడిగించెదను చింతఁబెట్టకుమని॥ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

భా॥ కానమిని ఇసీ-నిందావాక్యము - దేవరాజ-తాను దేవతా స్త్రీ హాస్యాదినృత్తగీతవాద్యములయొక్క తత్త్వసిద్ధాంతజ్ఞానము యొక్క ప్రసిద్ధిచేత ఆసమ్మె-అసపుట్టియనుటకు చెప్పనేయనిక కన్నవారు-చూచినవారు కదవ్వసిద్ధ లేక ఘమని జనస్థానంబు చేరి సభకుఁబోయి తత్సంశ్రయ-ఆసభయాశ్రయముగాఁగలజనులయొక్క ఖర-క్రూరములైన దూషణాదులచేత నాదుర్లలితములు-చెడ్డనలపులు దీపింప ఆత్మవార్త-ఆత్మభాగణమును జరిపెద నుజాతివికృతచేష్టలు-అప్పరోజాతిఁదగని చేష్టలు విబుధుల ప్రీతినుడిగించెదను చింతన్-అనెడిపిచారమును మదిని బెట్టకుమని వాసమునకరిగెనని యుందరిపద్యమునకు గ్రియ॥ గా॥ కానని నిక్షేపతా చేసత్-సంతసముదిగమోనలక్ష్మణునియొక్క॥ని॥ స్యాల్లాస్యంనృత్తం తాండవం నటనం నాట్యం నృత్యం నర్తనే [illegible] అని-అ ❖ [illegible] స్వచ్ఛమైన అ [illegible] చేతనైన॥ని॥ చంద్రహాసోసిరిష్టయః-అని-అ ❖ ఆదితత్వ-మిక్కిలి ఖండితత్వము చేత కంటఁబడక యుండఁబడినదని చేతనసుటకు ప్రహితనాస నైక-చెవులుముక్కు లేనిదై సిగ్గులేక వనమునని-బ్రతికి జనస్థానంబు చేరి-ఖరునిపట్టణమునకుఁబోయి తత్సంశ్రయ-అందున్న ఖరదూషణాదులయొక్క చేత నాదుర్లలితములు-బుద్ధిమచేష్టలు॥ని॥ ప్రతిపద్ జ్ఞప్తి చేతనాః-అని-అ ❖ [illegible] ఆత్మవార్త-తనవృత్తాంతమును॥ని॥ వార్తా ప్రవృత్తిర్వృత్తాంతః-అని-అ ❖ జరిపెదన్-నడిపించెదను. చెప్పెదననుటకు అనుచింతన్-అనుగతవిచారమును. అను-ఉపసర్గము కనుపిన్-దేవతలమనస్సునకు పెట్టి-పెట్టినదై. దివిజుల ప్రీతినుడిగించెను

౭౦-క. అనివార్యముఖరవాహిని। దనవార్తపురఃప్రయాణత న్వెడలఁగరా
మునివాసమునకరిగెను। మ్యనిగూఢతఁగదలియుద్ధృతోత్సాహగతిన్

తా॥ అనివార్యము-అణఁపరానిదియగు ఖరవాహిని-ఖరునిసేన॥ని॥ వాహినీ పృతనా చమూః-అని-అ ❖ తనవార్త-తావచ్చెడువార్తకు పురఃప్రయాణతన్ వెడలఁగన్-ముందుగా వెలువడఁగా మన్యు-రోషముయొక్క నిగూఢతన్-ప్రాతిచేత॥ని॥ మన్యుర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి-అని-అ ❖ యుత్-యుద్ధమందు॥ని॥ సమిత్యాజిసమిద్యుధః-అని-అ ❖ ధకారాంతము. ధృతమైనయుత్సాహగమనముచేత రాముని వాసమునకు నరిగెను॥ భా॥ అనివార్య-వారింపశక్యముగానిదైన ముఖర-మ్రోసిపోవునట్టుగా వాహిని-ప్రవహించుచున్న. ఎంతయత్నము చేసినను వినఁబడునదియనుటకు తనవార్తకు మన్యు-శోకముయొక్క ఉద్ధృత-పెకలింపఁబడిన రాము-ఊరక [illegible] కడమ సులభము

౭౧-సీ॥ అని యంతయును విని యపుడు దేవలోకచంద్రమై చింతనున్నయాత్యాత్మశైత। జనకునననుంగుపట్టినిగఁగఁబిల్చి నీ
యాశాపదానంబు నే నెఱుఁగుదు। మదిదింతవలదు నీకిది యనిష్టసమాగమము గాదు నాడునుమాటఁజేసి। ఘన
వైరాగ్యమున నుండు మనసుమజిష్ణుఁడు సుమిత్రానందనుఁడు దేర్చ బూనియుండె। సాంగత్ర బలాంత [illegible]
రంభవిభవుఁడగుచు రామవిభుఁడు। భుజవశీకృతాజివిజయుండు వేల్పుల। జయజయస్వనాళి యుమ్మడిగుడ ❖

భా॥ అత్యాత్మశోకజనకున్-ఆత్మశోకమును పుట్టించుచున్నవానికి అనుంగుపట్టిన్-ఇష్టమునకు పిల్చి. ఇంద్రుఁడనెడుమాటకు శాపదానంబు-శాపమిచ్చుటను ఇది-శాపము అనిష్ట-ప్రియముగాని సమా-సంవత్సరముదాఁక ఆగమము-రాకగ దీకాదని ఈడమనుచు సుమిత్రానందనుఁడు-సుమిత్రకు లక్ష్మణానంద [illegible] జిష్ణుఁడు-ఇంద్రుఁడు తేర్చెన్-ఊరడించెను అంతటకు సాగతగమైన బలారి-ఇంద్రుని యొక్క శాసనముచేత రామవిభుఁడు-మంచి కాంతిగలవాఁడు. రాముని వంటి కాంతిగలవాఁడనియుఁ జెప్పవచ్చును భుజవశీకృతమైన ఆజి-యుద్ధముగలవాఁడు విజయుండు. చెండుబెండాడెనని యుందరిక్రియ॥ తా॥ అత్యాత్మశైతన్-చాల విచారముగలజనకుని నను గుపట్టిన్-సీతను. లక్ష్మణుఁడనెడుమాటకు నీయొక్క శోక-రాముని యొక్క అపదానంబు-పోగుపమును॥ని॥ అపదానం కర్మవృత్తం స్యాత్-అని-అ ❖ అనిష్టము యొక్క సమాగమము రాకకు కాదని అనుచు జిష్ణుఁడు-జయశీలుఁడైన సుమిత్రయొక్క నందనుఁడు తేర్చెన్-తెలియఁజెప్పెను అంతటకు [illegible] లముగలజరిత్రపులయొక్క శాసన-శిక్షయందుననుండి విజయముగలవాఁడు రామవిభుఁడు-రఘునాథుఁడు [illegible]

౭౨-తే-గీ. సర్వదివ్యాస్త్రదుర్వారసారయుతని । వాతకవచాదిరక్షోర్జితాతులరణవి
హారణోత్సాహదైవతవిమతసేన। పైనదరి చెందు జెందా డెప్రభుయుతముగ

రా॥ సర్వదివ్యాస్త్ర దుర్వారమైనట్టి సార-బలముతోడ॥ ని॥ సారోబలే స్థిరాంశే చ-అని-అ ❀ యుతముదైనట్టి వాత-గాలి మాఱి-అని॥ నిర్ఘోశ్చ యని సేఘయోః-అని-అ ❀ కవచాదులచేతి రక్షచేతనూర్జితమైనయతులరణవిహారణోత్సాహముగలట్టి దైవతవిమతసేనపైన్-రాక్షససేనపైకి అడరి-లంఘించి దిక్ప్రభుయుతముగన్-ఖరాదియుతముగా చెందు జెండా డెను॥ భా॥ సారయుక్తునైన. నివాతకవచాదిరాక్షసులచేతన్ అర్జిత-సంపాదింపఁబడిన. కడమ సులభము

౭౩-క. తమిఁ దద్ధ్వంసనిమిత్త। ప్రమదదశాస్యుఁ డగు నాసురప్రభుకడకే
గి మనోమోదోచితసం। భ్రమతం బ్రణమిల్లెనతని పాదంబులకున్

భా॥ తద్ధ్వంస-ఆరాక్షససంహారమునకు నిమిత్త-కారణముగాఁగల ప్రమదదశ-సంతోషావస్థగల దశాస్య-ముఖము గలవాఁడగునట్టి అసురప్రభు-ఇంద్రుని యొక్క కడకున్-వద్దికి పగిది మనోమోదోచిత-మనస్సంతోషమునకుఁ దగిన సంభ్రమతన్-సంభ్రమము గలవాఁడౌటచేత ప్రణమిల్లెను॥ రా॥ తద్ధ్వంసనిమిత్తప్రమద - ఖరాదులవధకారణమైన స్త్రీ శూర్పణఖ దశాస్యుఁడగు-పదితలలు గలట్టి అసురప్రభు-రాక్షసేంద్రుఁడైన రావణుని యొక్క మనస్సునందుఁ గలట్టి మోద-దుఃఖమునకు. కడమ సులభము

౭౪-ఆ-గీ. అతఁడు తనయవరజయా కర్ణనాసాస్త్ర। ములు నిజాక్షులనఘవిలసనమ్ము
గదుని గుడ్చ నడిగి యడిగి తత్కథితస। భార్యరామవృత్తకార్యుఁ డగుచు

రా॥ అతఁడు-రావణుఁడునట్టి అవరజ-చెల్లెలైన శూర్పణఖ యొక్క ఆకర్ణనాసాస్త్రములు-చెవులముక్కునను అంటనుండెడు నెత్తుటులు ని॥ అస్రమసృక్ శోణితే-అని-వి ❀ నిజాక్షులన్-తననేత్రములయందున్ అఘవిలసనమ్ము-దుఃఖోద్రేకమును॥ ని॥ దుఃఖాంహో వ్యసనేష్వఘమ్-అని-అ ❀ నిగుడ్చ-అడిగి యడిగి తత్-ఆశూర్పణఖచేత కథిత-తెలుపఁబడినట్టి సభార్య-సీతాసమేతుఁడైనట్టి రాముని యొక్క వృత్త-అతీతమైనట్టి కార్యము గలవాఁడగుచు. తదాశ్రమంబునకు వచ్చినప్పుడని నాలుగుపద్యముల తర్వాతఁ గ్రియ॥ భా॥ అతఁడు-ఇంద్రుఁడు తనయ-అర్జునుని యొక్క వర-శ్రేష్ఠమైనట్టి జయము యొక్క ఆకర్ణనా-వినుటచేత అస్రములు-ఆనందబాష్పములతోఁ గూడినట్టి నిజాక్షులు అనఘవిలసనమ్ము తత్కథిత-ఆయర్జునునిచేతఁ జెప్పఁబడినట్టి సభార్య- సభయందలి పెద్దలగు రామ-హృద్యమైనట్టి వృత్త కార్య-రణాయుద్ధము గలవాఁడౌచునట్టి సెగెనని ముందరఁ గ్రియ

౭౫-క. తనకారుణ్యము మిక్కిలిఁ । గను డామరగమిఁ దలిర్పఁగా గ్రక్కున లే।
చి నిజాసనార్ధభాగం। బున దనయున్నతగభీరమూర్తి నునుచుచున్॥

భా॥ తనట్టి కారుణ్యము-దయ నతగభీరమూర్తిన్-వినయావనతమైన గంభీరమూర్తిగలవానిని తనయున్ అర్జునుని. కడమ సులభము॥ రా॥ తనట్టి ఆరుణ్యము-రక్తిమ కనుడామరగమి యందుఁ దలిర్పఁగా-కోపమునఁ గన్నెఱ్ఱ చేసికొని యనుట ఆసనార్ధభాగంబునన్-పీఠార్ధమందు తన యొక్క యున్నతమునైన గంభీరమునైనట్టి మూర్తిన్-శరీరమును ఉనుచుచును. అప్పుడే యుద్ధయాత్రకు లేవను ద్యోగించియనుట

౭౬-తే-గీ. దివ్యకోటీరమాహరతీ ప్రశక్తి। యుద్ధసహహనసునాకేశుఁ డొపగెనీన
దుండు మద్బంధువై రమానాధి నిర్వ । హించె నెరవేరెఁ జెప్పెడి దేమి యనుచు

రా॥ రావణుఁడను కొను మాటట దివ్యకోటీ-దేవతాకోటి యొక్క రమా-సంపదను హర-హరించెడిట్టి ప్రశక్తిన్-అధికశౌర్యమునను యుద్ధసహహనసున్-యుద్ధక్షముఁడైనట్టి నాకున్-తనకు ఈశుఁడు-ఈశ్వరుఁడునట్టి ఒసఁగెనుట్టి నరుండు-రాముఁడునట్టి బంధువై రమ-నాజ్ఞాతులతోడి ద్వేషమును నిర్వహించెను. మనుష్యుఁడు రాక్షసద్వేషము జేసికొనెను గదా చెప్పెడి దేమి యనుచు॥ భా॥ దివ్యమైనట్టి కోటీరము-కిరీటమును ఆహరతీ ప్రశక్తి యుద్ధసహహనసున్-ఆహవుని యొక్క-తీ

ప్రశస్తిగలయుద్ధమునోర్చినవానికి నస్త్రమునకిన్ నాకీసుఁడు-దేవేంద్రుఁడు ఒసఁగెను సౌనసుఁడు సత్ - సాధుబంధువై - అప్పుఁడై గవహారాధిరర్వసింహచెను-తనయైశ్వర్యము నిలిపెను. అనుచు గోటీక మొసఁగెనని క్రిందటికన్వయము

౭౭-సీ॥ అప్పుడు దనమదియందుఁ దన్ద్విజయవార్తా శ్రవణంబుచేన శ్రమోత్థ! మనుజకల నిలాత్మజయమలస ద్రూ
పప్రవృత్తిమాధుర్యమడఁప! త్వరితభవ్యస్వాంతవర్తనోదితతీర్థయాత్ర సన్నితపోమహత్త్వసాధు! సహచరీకృ
తసింహశరభశార్దూలకుమారీచరాక్షసుమత్తతరుణ! హరిణమై రాముపర్ణశాలాంచితవన! భూములబెడఁగుస్పృ
క్స్పర్వముగ మెలఁగుచు! బ్రబలుమార్తాండసంతతిప్రభువు మోస! పుచ్చుటకునంచితామోదమచ్చుపడఁగ॥ ❋

భా॥ అప్పుడు-అర్జునుఁడింద్రునియొద్దనుండెడుసమయమందు తద్విజయవార్త-ఆయర్జునునివృత్తాంతముయొక్క శ్రవణంబుచేత్-వినుటచేతను శ్రమ-తగ్గుపడక ఉత్థమగు-పుట్టినమన్యుకలన్-శోకాతిశయము గలిగెను॥ సి॥ మన్యుర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి-అని-అ॥సి॥ కలాశిల్పే గౌర వేచ-అని-వి. ❋ అనిలాత్మజ-భీమునియొక్కయు యమ-నకులసహదేవులయొక్కయును కలసత్ - ఒప్పుచున్న రూప-సౌందర్యముయొక్కయు ప్రవృత్తి-నడకలయొక్కయు మాధుర్యము-మనోహరత్వము అడఁప. అర్జునవియోగదుఃఖమును భీమాదిసందర్శనమున నణఁపఁగానని త్వరిత-తీవ్రపడుచున్న భవ్య-శుభమైన స్వాంతవర్తన-మనోవ్యాపారమునకు ఉదిత-తగిన తీర్థయాత్ర సన్నితపోమహత్త్వముచేత సాధు-లెస్సయైనట్టుగా సహచరీకృత-సహాయముగాఁ జేయఁబడిన సింహశరభశార్దూలములయొక్క సమారీ-పెంటిపిల్లలయందు న చరాక్షు-తగులుచున్న కన్నులుగల. సాధనముగాఁ జూచునవియనుట ❋ సక్థ్యక్ష్ణోస్స్వాంగాత్ ష్టచ్ అనెడుసూత్రమున బహువ్రీహియందకారాంతము ❋ సుమత్త-లెస్సగా మదించిన తరుణహరిణమై-లేఁడిపిల్లలుగలదై. ఫలితార్థము తపోమాహాత్మ్యముచేత జాతివైరము విడిచికూడియున్న సింహాదుల పెంటిపిల్లమీఁద లేఁడిపిల్లలెక్కునట్టుగా-ఒప్పునట్టి పర్ణశాలలయొక్క సమీపమైన వనభూములయొక్క బెడంగు-ఒప్పిదము స్పృక్స్వముగన్-నేత్రపర్వమౌచును డంగా మెలఁగుచున్-చరించుచును ప్రబలెడి మార్తాండసంతతిప్రభువున్-ధర్మజుని. ప్రభుశబ్దము పుత్రవాచకము మోసపుచ్చుటకు నంచితామోదమచ్చుపడఁగ. జటుఁడునచ్చె నిముఁ దరిపద్యమునకన్వయము

టీ॥ అప్పుడు గత్ - ఆరామునియొక్క సజయవార్తయొక్క శ్రవణముచేత్-వినుటవల్ల మన్యుకలనన్ - కోపముహింపును ఇలాత్మజ-సీతయొక్క. తేనుఁగుపట్టి అనుల-నిర్మలమైన సద్రూపప్రవృత్తి-వార్తయొక్క మాధుర్యము అడఁపన్ అణఁచఁగా. అప్పుడు పుట్టిన కోపము సీతసౌందర్య [illegible] నుపనియణఁచి వాఁడనుటకు త్వరిత-శీఘ్రముగా భవ్య-కాఁగలసస్వ-తనయొక్క అంతవర్తన - నాశవర్తనకు ఉదిత-తగినతీర్థ-రేవైన ❋ ద్వారమైనదనుటకు యాత్ర-ప్రయాణమున సన్నితపోమహత్త్వముచేత సాధువైనవానికి సహచరీకృతసింహశరభశార్దూలములుగలవాని ❋ స్వార్థ ప్రత్యయము ❋ మారీచరాక్షసున్-మారీచుఁడను రాక్షసుని మత్తతరుణహరిణమై-హరిణరూపముచేత రామునియొక్క పర్ణశాలాంచితవనభూములందు మెలఁగుచున్న ప్రబలున్-బలవంతుఁడైనవాని. మారీచునికివిశేషణము మార్తాండసంతతిప్రభున్-సూర్యవంశపురాజైన రాముని మోసపుచ్చుటకు అంచి-అంపి తాన్-తాను

౭౮-క. ఘనదర్పోన్నతబహుముని జటుఁడను పరముకలుష మూర్తి యసురకాం
తనికేతనమై యతిభావనియతిఁ బ్రకటించునట్టి వన్యాకృతితోన్

టీ॥ ఘనదర్ప-అధికమైన త్రుళ్లుచేతను ఉన్నత-పెకలించి పారవేయఁబడిన బహుమునిజటుఁడు- అనేకమునులయొక్క జడలుగలవాఁడును అనుపరము-అణఁగుటలేని కలుష-పాపముగల మూర్తి-శరీరముగలవాఁడును అసుర-రాక్షసుఁడును కాంతనికేతనమై-నివాసము యతిభావనియతిన్-సన్యాసిత్వనియమమును ప్రకటించునట్టి వన్యాకృతిన్ [illegible] భా॥ ఘనదర్పముచేత ఉన్నతిన్-జెఱుపఁబడిన బహుమునులుగలవాఁడు జటుఁడు-జటాయువుండు సేయఁబడును కలుషమూర్తి-పాపాత్ముఁడును [illegible] బ్రహ్మచారియొక్క ఆకృతితో. వచ్చెనని మునుసటిక్రియ

వ. తదాశ్రమంబునకు వచ్చెనప్పుడు

౮౯-క. కతుకంబున సహితనయా। పతితదనుజవంచనప్రపంచనమృగధీ।
చతురిమము లేక తానా। శ్రితబుద్ధిం జూచియుల్లసిల్లెడుమదితోన్॥

భా॥ సహిత- శ్రేష్ఠమైన § నయ ధర్మమార్గము చేత § అపతిత- ఆగతుఁడైన § దనుజ- జటాసురుని యొక్క § వంచన ప్రపంచన- కపట ప్రతిపాదకము యొక్క § మృగ- తెలియుటయందుఁ గల ✻ మృగ అన్వేషణే అను ధాతువు మీఁద- అచ్ప్రత్యయాంతము ✻ ధీ బుద్ధి యొక్క § చతురిమము- సామర్థ్యము § లేక § జటాసురుఁడు బ్రహ్మచారియై రాఁగా రాక్షసుఁడని తెలియక యనుట § తాను § ఆశ్రితబుద్ధిన్- ఆ పుడ నేడు బుద్ధి చేత § చూచి § క్షితిజనపతి చేరననుకూలించె నని ముందరి పద్యమునఁ గర్త్రయాఁ క్రియయు॥ రా॥ సహితనయా- సీత యొక్క § పతి- ప్రియుఁడైన రాముని యొక్క § తదనుజ - ఆయన తమ్ముఁడైన లక్ష్మణుని యొక్క § వంచన- మోసపుచ్చుటను § ప్రపంచన- ప్రకటింపుచున్న ✻ పచవిస్తారే యను ధాతువునఁ గర్త్రిలుడంతము ✻ మృగ- మృగరూపమైన మారీచుని యొక్క § ధీ చతురిమములను § ఏక తానాశ్రితబుద్ధిన్ - ఏకాగ్రచిత్తమానట్టుగా నాశ్రయింపఁ బడిన బుద్ధి చేత § చూచి ॥ వి॥ ఏకతానోనన్యవృత్తియని - అ ✻ సావధానుఁడై చూచియనుటక్షితిజను జేరననిముందరికన్వయము

౯౦-క. క్షితిజనపతిసన్నిధియం। దతనిమహితవృత్తిఁ జేరననుకూలించె।
న్మతియతివిశ్వాససమ। న్వితగదృఢతరాఘవసతినిశిచరుఁడంతన్॥

రా॥ క్షితిజన్- సీతను § అపతిసన్నిధియందున్ § పతిసన్నిధి లేని యెడ § అతనిమ- తనుత్వము లేని § హితవృత్తిన్- మంచివాఁడుంబలె ననుట § చేరన్- డగ్గఱికి రాఁగా § రాఘవసతి- సీత § మతి- బుద్ధి § యతివిశ్వాస- సన్యాసియు నేను విశ్వాసముతోడ § సమన్వితగన్- కూడినదౌచు నుండఁగా § దృఢతన్- ధైర్యము చేత. వెఱపు లేకయనుట • అనుకూలించె నని క్రిందటికన్వయము- ఉపచరించె ననుట § నిశిచరుఁడు- రావణుఁడు § అంతట హరించె నని ముందరిపద్యమున కన్వయము॥ భా § క్షితిజనపతి- ధర్మరాజు § సన్నిధియందు § అతనిన్- జటాసురుని § చేరను § అనుకూలించెన్- సమ్మతించెను § మతి § అతివిశ్వాససమన్వితగన్- అధికవిశ్వాసయుక్తము గాఁగా. అనుకూలించె నని యన్వయము § అంత § దృఢతర- ఘనమైన § అఘ- పాపముల కు § వసతియైనవాఁడు § నిశిచరుఁడు- జటాసురుఁడు

౯౧-తరళ- గుణవిదూరతసంధిలన్ శ్రుతిఘోరనిస్థురదుష్టభా। షణములాడుచుఁ దద్వసత్యుటజంబుఁ జొచ్చి స్వరూపభీ। షణతనాయమనందనున్నతశౌర్యవిశ్రుతితోసగ। ర్హణతఁ బట్టి హరించెఁ దత్ప్రమదాపహారము మున్నుగాన్॥

భా॥ గుణవిదూరతసంధిలన్- భీముని యొక్క దూరము పోవుటకలుగఁగా * భీముఁడు దగ్గఱ లేకుండఁగా ననుట ॥ని॥ గుణగ్రథానేశబ్దాదౌమాగాప్యంసూదేవ్యకోదరేయని- వి ✻ తత్ - ఆధర్మజునికి § వసతి- నివాసమైన § ఉటజంబున్- పర్ణశాలను॥ని॥ సంస్త్యాయముటజంధామయని- అ ✻ చొచ్చి § స్వరూపము చేతనై § భీషణతన్- భయంకరత్వము చేత § నత- అణఁగిన § శౌర్యము యొక్క § విశ్రుతితోన్- ఖ్యాతితో- వంచనతోడ ననుట § సగర్హణతన్- నిందతోఁ గూడినవాఁడై యనుట § ఆయమనందనున్- ధర్మజునికి § తత్ప్రమదా- ఆ ద్రౌపది యొక్క § అపహారము మున్నుగా హరించెను • ధర్మరాజును ద్రౌపదీసహితముగాఁ బట్టుక పోయె ననుట॥ రా॥ ఆయమన్- సీతను § అందున్- ఆపర్ణశాలయందు § అనున్నత- నీచమైన § శౌర్య ప్రసిద్ధితోడ § తత్ప్రమద- సీతాసంతోషము యొక్క § అపహారము మున్నుగా హరించెను § దిగులు పడఁ జేసి హరించె ననుట § కడమ సరి

౯౨-క. నానాప్రకారగదీనవ। చోనిచయమునడపు ధర్మసూతిని సతిన్। ద్వానవవరుఁడట్లు నిజ। స్థానమునకుఁ గొనుచుఁ గగనసరణింజనఁగన్॥

రా॥ ధర్మసూతిన్- ధర్మమునకుఁ గారణమైనదానిని § సతిన్- సీతను॥ భా॥ ధర్మసూతిని § సతిన్- ద్రౌపదిని § కడమ సులభము

వ- అదియంతయు వినికో పోద్దీపితుండగు మనద్దంబు వఱలెంచి రెంటికిసరి

౮౩-చ. తిరుగుడు మాసము ప్రోవరీ గిట్టుడు వాని నెదిరించి విక్రమోన్నత పరాభవ మహాబల
సుతుండపత త్రపజో జీతప్రహారరభసక్షీణ బాహుముగంబొనరించె జటా
యువంత నా నిరుపమ బాహు సాహసవినిద్రుని చేత నడంగె నెంతయున్॥

భా॥ వా॥ - అజటాసుగునక్షమహాబల - వాయువుయొక్క § సుతుండు - భీముడు § అపతత్ - జారుచున్న § త్రప లజ్జగల
శౌర్యము గలవనుట § దోః - బాహువుల చేత ॥ సి॥ భుజబాహూ ప్రవేష్టోదోః - అని - అ॥ జిత - అత్యస్తములైన § ప్రహార - గుద్దు
లయొక్క § రభస - వేగము చేత § క్షీణ - బగుల § నగంబు - యుద్ధమును § ఒనరించెను § అంత § అనిరుపమ బాహుసాహస § వినిద్ర
ద్రుని చేత § జటాయువు - జటుని యొక్క ఆయువు § అడంగెను § జటాసురుడు చచ్చెననుట॥ రా § వా॥ - రావణునికి § వివి
ధ § మహాబల - అధిక బలముగల § సు - లైన్సైన § తుండ - ముఖము యొక్కయు ॥ సి॥ వక్త్రాస్యే వదనం తుండమాననం - అ॥ పతత్ర -
రెక్కలయొక్కయు ॥ సి॥ గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రం పతత్త్రంచ తనూరుహమ్ - అని - అ॥ పద - పాదముల యొక్కయు § జిత - దృఢములైన § ప్రహారముల యొక్క § మరణంబు జటాయువు § ఒనరించెను § అంత § అడంగెన్ - రావణుని చేత నొచ్చెను

వ॥ అక్కాలంబునందు

౮౪-సీ. తన ప్రియమును వేడ్క పెనుపు శోభిలఁ గృష్ణ సారంబు సౌవర్ణ సారసమధి । క శ్రీలఁ గ్రాలనొక్కటఁ దైవగతిఁ
జూచి తా దృగబ్జములనుత్కంఠ వెంచి । నలిఁ బదానయనంబునకుఁ బంప దాని జేయంగ నబ్బక దానవాంతకుండు । రా
మభద్రుండు గరంబు దూరంబుగా నరిగి యంతట ను దామగలుగ్దృష్టి । కొనరు గైకొని పౌలస్త్యఘనని యుక్త । తచ్చ
మూసుదర్పమడంచి త్రాసచకిత । దారవచనాగత భ్రాతృదర్శనమున । మానసములోన మోదంబు ప్రాపనెనంత ॥

తా § తన ప్రియ - సీత § మును - మును పు § కృష్ణ సారంబు - లేడి § సౌవర్ణ - సువర్ణవికారభంగి § సార - శ్రేష్ఠములైన § సమధిక
ములైన § శ్రీలన్ - కాంతుల చేత § క్రాలన్ - ఒప్పఁగా § చూచి § తాన్ - తాన § దృగబ్జములకున్ - నేత్రపద్మములకు § ఉత్కంఠ
వెంచి అపేక్షించి యనుట § తత్ - ఆమృగము యొక్క § అనయనంబునకున్ - తెచ్చుటకు § పంపఁగా - అబ్బక - కూడక § దాన
వాంతకుండు - రామభద్రుండు § తాన్ - తాను § మగలు § దృష్టికిన్ - తిరిగివచ్చెడు యత్నమునకు § ఒనరు గైకొని - ఇంపుఁబూ
ని § పౌలస్త్య - రావణుని చేత § ఘన - ఘనమౌనట్టుగా నిర్బంధించియనుట § నియుక్త - నియోగింపఁబడిన § తచ్చమూ రాయ - ఆమా
యామృగము యొక్క ॥ సి॥ చమూరు శ్చేతిహారిణః - అని - అ॥ దర్పము డలించి - సంహరించి § త్రాస - భయము చేత ॥ సి॥ సాధ్వసో
పి భయే త్రాసః - అని - అ॥ చకిత - భయపడని § దార - సీత యొక్క § వచనముల వలన నాగతుఁడైన § భ్రాతృ - లక్ష్మణుని
యొక్క § దర్శనమున § మానసములో § ఆమోదంబు - తోషము § ప్రాపనెను ॥ భా § తన ప్రియమును వేడ్క పెంపున శోభిలఁ
గా § కృష్ణ - ద్రౌపది § సారంబు - శ్రేష్ఠమైన § సౌవర్ణ సారసము - బంగారు తామర § అధిక శ్రీల చేత § తాదృక్ - అట్టి § అబ్జము
లకున్ - పద్మములకు § అబ్బక దానవాంతకుండు - బకాసుర శత్రుఁడైన భీముఁడు § రామభద్రుండు - ఒప్పెడి భద్రము గలవాఁ
డు § తామరలు - పద్మములను § దృష్టికొనరు - కంటికింపైన వాని తామరలకు విశేషణము § కైకొని § పౌలస్త్య - కుబేరుని చే
త § ఘనమౌనట్టుగా § నియుక్త - అంపఁబడిన § తత్ - ఆలాగు శసన్నద్ధమై వచ్చిన § చమూ - సేన యొక్క ॥ సి॥ ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనానీకినీ చ
మూః - అని - అ॥ ఉరు - అధికమైన § దర్పమునడంచి § త్రాసచకితులునైన § దారవచన - ద్రౌపది వాక్యము వల్ల § ఆగత - వచ్చిన §
భ్రాతృ - అన్నదమ్ముల యొక్క § దర్శనమున § మోదంబు - హర్షమును § ప్రాపనెను § అంతన్ - అతర్వాత

౮౫-క. మునుగనమెలుఁగ కపచి నడచిన నేయి శ్లోగు దేరఁ దమ్ముఁడయారా ద్ధ
త్యగరిష్ఠయతురత్నో । విగాఢమీయడవియిలి వివేకము తెలఁగే

వ॥ అనియతనిం బలుకుచు

భా॥ రా॥ రెంటికి సమము - సులభము

౮౬-తే.గీ. అంతనిజమహాశుగాధిక్య సంప్రాప్తి । శంసిసవ్యసాచ సముపగమవి
రోజితవృథగర్వమొదవనై వస్వత । సంతతస్వలోకస త్తముండు

రా § సంతత § నిజ - స్వకీయమైన § మహాశుక్ - అధికశోకము యొక్క ॥ సి॥ మన్యుశోకౌ తు శుక్ స్త్రియామ్ - అని - అ॥

ఆధిక్య-అతిశయము యొక్క § సంప్రాప్తిని § శంసి-చెప్పుచున్న వై § సవ్య-ఎడమ దిక్కునకు § సాచి - అడ్డముగా § సముపగమ-రాక గల § వి-పక్షుల చేత. అవశకునముల చేత ననుట § యోజిత-కూర్పఁబడిన § వ్యథత్వము-వ్యథ గలవాఁడౌట § ఒదవఁగా § వైవస్వతసంతతి-సూర్యవంశమందుఁ గల § నృపలోకసత్తముండు-రాజేంద్రుఁడైన రాముఁడు. తిరిగివచ్చియనిముందరిపద్యమునకన్వయము॥ భా § అంతర్-అటుతర్వాత § మహాశుగ-పాశుపతాద్యస్త్రముల చేత ననుట § ఆధిక్యసంప్రాప్తి-మహత్త్వసిద్ధిని § శంసి-చెప్పుచున్న § సవ్యసాచి-అర్జునుని యొక్క § సముపగమ-రాక చేత § వియోజిత-పోఁగొట్టఁబడిన § వ్యథత్వము-వ్యథ గలవాఁడవుట § వైవస్వతసంతతి-ధర్మజుఁడు

౮౭-సీ॥ తిరిగివచ్చి యొకప్డు దీర్ఘకాలాదర్శనావస్థఁ జెందని యతివశకలి। తార్తిఁ జావనిగాన కడవుల వెదకుచునంతఁ
గానంబడి యాత్మహితత। నెరపు జటాయుర్వినేతపదంబుల జాడను జనిచని సకలకాన। నోగ్రజంతుత్రాసయో
జనాయత దోఃప్రభావభీమాంగకబంధమగ్న। నాతిదీప్తబలాధిక్యుఁడగుచునున్న। దారుణాహితాద్భుత దేహుఁడ
త్ప్రదుష్టరూపభరణనిమిత్తర్షిశాపశంసిఁ। త్రిదశపదవాసిఁ జూచె పార్థివవరుండు॥

భా § తిరిగివచ్చి § ఒకప్డు-ఒకనాఁడు § దీర్ఘకాల-తడవుగా § అదర్శనావస్థఁ జెందక-కానకుండుటఁ బట్టి § నియతివశ-అదృష్టవశము చేత § కలిత-పొందఁబడిన § ఆర్తి-పీడ గలవాఁ § జటాయుః-జటుని యొక్క-యాయువును § వినేత-పోమొత్తిన భీముని యొక్క § పదంబుల-అడుగుల యొక్క § జాడను § జగతువులను § త్రాస-భయము యొక్క § యోజన-పుట్టించుటయందు § ఆయత-అధికమైన § దోఃప్రభావ-భుజశక్తిగల § భీముని యొక్క § అంగక-శరీరము యొక్క § బంధ-కట్టుటయందును § మగ్గన-పీడించుటయందును § అతిదీప్తమైన బలాధిక్యము గలవాఁడై § ఉన్న - ఉండిన § దారుణ-భయంకరమైన § ఆహితా-సర్పత్వము చేత § అద్భుత దేహుఁ § తత్-ఆ § ప్రదుష్టమైన రూపభరణమునకు నిమిత్తమైన § ఋషిశాప-సప్తఋషిశాపమును § శంసిన్-చెప్పుచున్నవాని. నహుషుని ననుట § పార్థివవరుండు ధర్మరాజు. జరిపెనని ముందరికన్వయము॥ గా § తిరిగివచ్చి యొకప్డు అనుట § దీర్ఘకాలము అదర్శనావస్థఁ జెందని-తడవు చూడకుంట లేని § అతివర్-సీతను § శకలిత-ఖండింపఁబడిన § ఆర్తి గలదాని. సకలమైన యాపదలను నురలించుదానిననుట § పావనిన్-పవిత్రమైనదాని § కానక § అంత § కానన్-అడవిలో § పడి § జటాయుర్వినేత - జటాయువనెడి పక్షిరాజు యొక్క § పదంబుల జాడన్ - వాక్యసరణిని § సకలకానన-సమస్తాటవులయందున్న § ఉగ్రజంతు-సింహాది మృగములను § త్రాస-వెఱపించెడి § యోజనాయత దోః-దీర్ఘబాహువుల యొక్క § ప్రభావము చేత భీమాంగుఁడైన కబంధుని యొక్క మగ్న చేత నతిదీప్తమైన బలాధిక్యము గలవాఁడగుచు § నున్న - పోమొత్తఁబడిన § దారుణమైన యహితమైన యద్భుత దేహము గలవానిన్. రాక్షస దేహము గల వానిననుట § తత్ప్రదుష్ట-ఆలాగున మిక్కిలిఁ గష్టమైన § రూపభరణమునకు నిమిత్తమైన ఋషిశాపమును § శంసిన్-చెప్పెడు వాని § త్రిదశపదవాసిన్-ఆకాశమందు నిలిచినవాని. గంధర్వరూపమును బొందిన యాకబంధుని ననుట § మాఱ § పార్థివవరుండు-రాముఁడు

౮౮-తే.గీ. అతనిఁ బూర్వనామాదికమడిగి వినుచు। సరసితోడఁ దచ్ఛాపమోచననిమిత్త
ములగు ప్రశ్నోత్తరములు వొల్పలరఁ బ్రీతి। జరిపెఁ గృతకృత్యతనతండు సనియెదివికి

రా § అతనిన్-కబంధుని § ప్రశ్నోత్తరములు-రాముఁడడుగఁగాఁ గబంధుఁడు పిసపిసఁగా § అతఁడు-కబంధుఁడు § చనియెను భా § అతనిన్-అనహుషుని § తత్-అనహుషుని యొక్క § శాపమోచననిమిత్తములు-శాపపరిహారహేతువులు § అయిన ప్రశ్నోత్తరములు-నహుషుఁడడుగఁగా ధర్మరాజు చెప్పఁగా § అతండు-నహుషుఁడు

౮౯-క, వనదేవతలర్చించిరి। పనుపడఁ దచ్ఛాపమోక్షపరిమోదితభీ
మునిజననుతునాన్నృపనం। దనుని శుభానిలతఁ జలతాకుసుమములన్

భా § తత్-అనహుషుని యొక్క § శాపమోక్షము చేత § పరిమోదిత-విడిపింపఁబడిన § భీః-భయము గలవాని § ఆన్నృపనందనునిన్-ధర్మరాజును § అర్చించిరి॥ రా § తత్-ఆకబంధుని యొక్క § శాపమోక్షము చేత § పరిమోదిత భీ-విడిపింపఁబడిన భయము గల § మునిజనుల చేత నుతుఁడైన § ఆన్నృపనందనునిన్-రాముని § అర్చించిరి

వ॥ ఇవ్విధంబున

౯౦-తే.గీ. అపుడు జనించు నాభవ్యుఁ డరయ వచ్చె । నంత టను శివతేజోమయస్వరూపుఁ
డై వెలయు హరి యాత్మకుఁ డనుపమహితా । బుద్ధి వర్తన మెంతయుఁ బొల్పు మీఱ

రా॥ శివతేజోమయస్వరూపుఁడై - రుద్రవీర్యజనితుఁడై, వెలయు, హరి - వానరుఁడు. హనుమంతుఁడనుట. ఆత్మకుఁడు - సుగ్రీవుఁడు, అనుపమగా, ఆభవ్యుఁడు - రామునిని అరయన్ - తెలియ వచ్చెను॥ భా॥ శివ - శుభమైన, నిశ్శ్రేయసం శివం భద్రమ్ - అని - అమరము. తేజోమయ - జ్యోతిర్మయమైన స్వరూపము గలవాఁడు, హరి - శ్రీకృష్ణుఁడు, ఆత్మ - జీవులకు, ఈశుఁడు - కర్త, అనుపమ - సరిలేని. కడమ సులభము

౯౧-క. వచ్చి తగు రీతి దర్శన । మిచ్చి తదీయము వృత్త మెల్ల వినిపించెఁ దాఁ
జెచ్చెరఁ గుశలప్రశ్నస । ముచ్చారణపూర్వకముగ నుచిత ప్రార్థిన్

భా॥ సులభము॥ రా॥ తదీయము - ఆ రామునిసంబంధమైన, వృత్తమెల్లన్ - నలతభుఁడు [illegible] మొదలుకొని యావిలసి యున వృత్తాంత మంతయు, తాను పనియైన, కుశలప్రశ్న - క్షేమవార్తనడుగుట యొక్క, సముచ్చారణ వాక్యపురస్సరముగా.

౯౨-క. వినిత నదు వృత్తమంతయు । వినిపించి పరస్పరాగ్రహాఃధినిష్ఠాలా
ఘనిరూఢిఁ జనుఁగనవుడా । తని మది మాటబడిఁ దెలిసి తనమది బోన్ రెంటికిసరి

౯౩-చ. అనిమిషరాట్తనూభవభుజాతిశయప్రతికారనిశ్చయం । తను రవినందనుం డనకు న
చ్చినబంటుగ నేలి తత్ప్రియం । బన యము సల్పుచుం బ్రబలు నాత్మరిపుం దుదిఁ దాజ
యింపఁ జా । లన నమతి న్భజించుట యబంధ్యగతీతనియందుఁ దోఁచె వేడ్కన్ ❖❖❖

రా॥ హనుమంతుఁడెంచిన ప్రకారము, అనిమిషరాట్తనూభవ - వాలియొక్క, భుజాతిశయ - బాహుబలిమియొక్క, ప్రతికార - ప్రతిక్రియయందుఁ గల, నిశ్చయం తను - నిశ్చయవిచారముగలవానిని, రవినందనున్ - సుగ్రీవుని, బంటుగ నేలి తత్ప్రియంబు - ఆ సుగ్రీవునికిఁ బ్రియమును, సల్పుచున్ - చేయుచు, ప్రబలున్ - బలవంతుఁడైన, ఆత్మరిపున్ - రావణుని, తుదిన్ - అతఁడాతని జయింప - సంహరించుటకు, చాలన్ - మిక్కిలి, అనుమతిన్ - అనుసరించిన బుద్ధితో, భజియించుట దోఁచెను॥ భా॥ అనిమిషరాట్తనూభవ - అర్జునుని యొక్క, భుజా శయ ప్రతికారము యొక్క, నిశ్చయంతన్ - నిశ్చయవిచారము చేతను, రవినందనున్ - కర్ణుని, అచ్చినబంటుగ నేలి - ఆత్మభృత్యునిఁగా నేలినవాఁడై, తత్ప్రియంబు - ఆ కర్ణునికిఁ బ్రియమును, సల్పుచు, ప్రబలు - ప్రబలుఁడైన, ఆత్మరిపున్ - దుర్యోధనుని, తుదిన్ - అజ్ఞాతవాసాంతమందు, జయింపఁ జాలను, అనమతిన్ - అనేడు మతిని భజియించుట యాతనియందుఁ దోఁచెను

౯౪-వ. అని యూహించి యతనితోడ రెంటికిసరి

౯౫-మ. నలువొప్పన్ బవమానసూతి యనియెన్ నందన్మనస్థైర్యభం । గులు భావింపఁగ భూ
వరప్రవర మీకు న్మాకు వర్ధిల్లుని । శ్చలసౌహార్ద విశేషవర్తనలిఁ కంజదిగ్భం
గా నట్టి కి । [illegible] లనుం దుంచుట యెంత కార్యము నిచేతోవృత్తిఁ దర్కింపఁగన్॥ ❖

భా॥ కృష్ణుఁడనెడు మాటకు పవమానసూతి - భీమునియొక్క, అని - యుద్ధమున, పన్నన్ - యొందించినం గానఁ [illegible] సమీరయొక్క. కడమ సులభము. అందఱును సుఖముననుండెదము విచారపడకుముసుట

రా॥ పవమానసూతి యనియెన్ - హనుమంతుఁడు పలికెను. అంతట్ - సంతోషింపుమన్న, మనః - మనస్సుయొక్క
స్థైర్యభంగులు భావింపఁగా. అర్థాంతరము - నన్నుసుక్తన్ - ఆ సుగ్రీవుని. కడమ సులభము

౯౬-మ. ఇటు లన్న న్నరవరఁ బన్పుచున్న విజయోదీర్ణ ప్రతాపాద్భుతో । [illegible] టవా [illegible] త్రిపు
కోటి । [illegible] లైగ [illegible] [illegible] నై । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ప్రస్ఫుట మోహరూపయ రాతిత్యాలుభవ [illegible]

రా॥ ఉర్వరా-భూమియందు § విజయ-విరోధాదిజయములుగలదౌటచేతి § ఉదీర్ణ - ప్రకటములైన॥ భా॥ § విజయ-అర్జునుని యొక్క § కడమసరి § స్తుతి

౯౭-క. అనిపలికియంతరవినం। దనచింతాభారవిరసననిమిత్తములై। తన
రారెడువాక్యములా। యినవలసన్నిను చనలరెనజ్జననిభుఁడు॥

భా॥ రవినందన-కర్ణునివల్లనైన॥ రా॥ రవినందన-సుగ్రీవునియొక్క § కడమసరి

౯౮-చ. మనమలరాఁగఁ గాఁదనరుమాధవు మైత్రికియుక్తమైనవ। ళ్లైనయఁగఁ బల్కి పీఁజ్హాలి
పియాహనుమంతుఘనార్యధర్మ్యవ। ర్తనభృశఖిన్ను నన్నుఁగడురంజిలఁజేసెని
తండువచ్చియిట్లనుఁగుఁదనంబు సూపునెయటంచుఁ దదుత్సుకతం బ్రవర్తిలెన్॥

రా॥ తనయొక్క § రుమాధవు-సుగ్రీవునియొక్క యుక్ § మైత్రికి § ఈహనుమంతునియొక్క § ఆర్య-శ్రేష్ఠమైన § తత్ - ఆహనుమంతునితోడి బంధుత్వముఁదుఁగల॥ భా॥ తనగు-ఒప్పెడి § మాధవు - కృష్ణునియొక్క § పీఁజ్హాలిపి-కృష్ణునినంపి § ఈ హర్ష-కోరికచేత § ఇగఁడు § మంతు-అపరాధముచేత § ఘనమైన § అరి-శత్రువైన దుర్యోధనునియొక్క § అధర్మవర్తనచేత § భృశ-మిక్కిలియు § ఖిన్నుఁడైనవాని § రంజిలజేసె § అనుఁగుఁదనంబు - బంధుత్వమును § అంచు § తత్ - ఆకృష్ణుని యందుఁగల § ఉత్సుకత-వేడుకచేత § ప్రవర్తిలెను

౯౯-తే-గీ. అంతటనుభవ్యనవ్యసఖ్యప్రకటన। భృశసుఖితకర్ణశకునివాక్వశగుఁడగుచు।
వాలితమ్ముఁడు నిజకార్యవర్తనలకుఁ। గడఁ బ్రధానమంత్రస్థితినడపుచుండ॥

భా॥ అంతట § దుర్యోధనుండని మీఁదటిపద్యములో నున్నదికర్త § వాలి-మిక్కిలితమ్ముఁడు-దుశ్శాసనుఁడు § సులభము॥ రా॥ అంతట § వాలితమ్ముఁడు-సుగ్రీవుఁడు § భవ్య-శుభముగల § నవ్య-నూతనమైన § సఖ్య-రామసఖ్యము యొక్క § ప్రకటన-తెలుపుటచేత § భృశ-మిక్కిలి § సుఖిత-సుఖింపఁజేయఁబడిన § కర్ణములుగల • విననింపైనవనట § శకునివాక్ - పక్షివాక్కులయందు § వశగుఁడగుచున్ - ప్రసంగపరుఁడై § ప్రధాన - ప్రధానులతోడనగు § మంత్రస్థితి - ఊహాపోహలను § నడపుచుండ § తెలిపెనని మీఁదటిపద్యమునఁ గ్రియ

౧౦౦-సీ. ఎలమిఁ బొంగుచు మహాబలసంతతిసమగ్రసంభ్రమము మొప్పఁగఁ జనిపినిశ్చ। లతరాఘవేశుఁ
దుద్ధతహృదయారిదుర్యోధనుండు గళత్రయుతుఁడు ననుజ। యుతుఁడునైనిజనితాంతోజ్జ్వ
లతేజోమహాస్ఫూర్తిభీమనరాములనుడి। కింపదదాస్పదీకృతవనంబులఁ బ్రవర్తిలుచుండు న
తనిదేవులఁ జెఱయను। దారుణార్తి చెందుటయు నాధర్మసూతి। దద్విముక్తికై తమ్ములసద్విధి
నల। రించియప్పుడు ఘనయశశ్శ్రీల నేల। వచ్చుటయు యుక్తమగుటయు వరుసఁ దెలిపె॥

రా॥ మహాబలసంతతి-హనుమంతుఁడు • సుగ్రీవునితోన నెడుమాట § రాఘవేశుఁడు-రాముఁడు § ఉద్ధతహృదయములైన § అరి-శత్రువులచేత § దుర్యోధనుండు-యుద్ధము సేయశక్యముగానివాఁడు § కళత్రయుతుఁడు-సీతాసమేతుఁడు § అనుజయుతుఁడు-లక్ష్మణసహితుఁడునై § నిజ-స్వకీయమైన § నితాంత-మిక్కిలి § ఉజ్జ్వలమైన § తేజః-ప్రకాశముయొక్క § మహాస్ఫూర్తి-స్ఫురణము § భీమ-భయంకరులైన § నరాములర్-నరభోజులను § ఉడికింపన్-పీడించునట్లుగా § తత్ - ఆరాక్షసులచే § ఆస్పదీకృతములైనవనంబులయందుఁ బ్రవర్తిలుచుండఁగా § అతనిదేవులన్-సీతను § చెఱయను- చెఱఁబట్టుటయనెడి § ఆర్తి-పీడ § చెందుటను § ఆధర్మసూతి-ధర్మమునకుఁ గాగణమైన రాముఁడు § తత్ -ఆసీతయొక్క § విముక్తికై § తమ్మును § యశః శ్రీలతోడ § సలవచ్చుటయున్-గడించవచ్చుటను § వరుసఁ దెలిపెను

భా॥ బలసంతతి-చతురంగబలసమూహముయొక్క § పినిశ్చలతర-స్థిరతరమైన § అఘవేశుఁడు-పాపప్రవేశములు గల వాఁడు § ఉద్ధతములైనయంతశ్శత్రువులుగలవాఁడు § స్ఫూర్తి-స్ఫురణచే § భీమనరాములన్-భీమార్జునులు మొదలైన వారిని § ఉడికింపన్-విచారము పెట్టునిమిత్తమై § ప్రవర్తిలుచుండఁగా § అతనిన్-దుర్యోధనుని § దేవులన్- స్త్రీలను § చె

అయనను నాశిఁ బెంచుటయును - పాండుతనయుల వారికిఁ జెఱరాఁగాననుటకు తమ్ములను - భీమాదులను యుధిష్ఠిరు లనేలపద్మ టయును - శత్రునికిని నాపదనివర్తింపఁ జేయుటకీర్తి యని యుక్తము క్తమగుటయాఁ దెలిపెను. స్వకులాభిమానరక్షణము యుక్తముగనుక ౧౦౧-వ॥ తెల్పియిట్లనియె

౧౦౨-మ, మునుతత్పార్థివుచేసినట్టిచరితంబుల్ రాజసౌహార్ద్యఖం। డనపాండిత్యధురంధరంబు
లపియెన్నం బెక్కు తానుప్రస్తావ। గను కార్యంబునకట్టివేళమనకార్యప్రస్తుతత్వంబె
లర్పనొగింగూడుకొనంగఁగల్గుటమహాభాగ్యంబుగాకల్పమే॥ ❋❋❋❋❋❋❋

భా॥ మును - తత్పార్థివు చేసినట్టిచరితంబుల్ - దుర్యోధనుని యొక్క - చేసినకృత్యములు - రాజసౌహార్ద్యమును - ఖండన - అతిక్రమించిన - పాండిత్య - నేర్పు యొక్క - ధురంధరంబులు - బలిమిఁ బొందినవి. రాజసకృత్యములకంటె మించినవియనుటకు తానుప్రస్తావ - అట్టినడువడిగల దుర్యోధనుని యొక్క - కార్యంబునకు - ఇట్టివేళ - ఈ చెఱసున్నసమయమునకు - మనకు - అస్య ప్రస్తుతత్వ - ఏలగ్బ - ఘనులను ప్రసిద్ధి రాఁగా - అల్పమే॥ రా॥ మును - తత్పార్థివు - రాముని యొక్క - మున కార్యప్రస్తుతత్వంబు - ప్రయోజనప్రసక్తి - అల్పమె

౧౦౩-తే.గీ. అనియనుపమానదోర్బలఘనతఁ జేసి। యొకడ యాచెఱవిడిపింపనోపుసమర।శూ
రుఁడాదిత్యకులరాజసూనుఁ డేమి। చెప్పసయిదోడు ప్రాపుసుస్థిరతఁ దనర॥

రా॥ అనుపమాన - సరిలేని - దోర్బలఘనతచే - అని - యుద్ధమును - చేసి - ఆదిత్యకులరాజసూనుఁడు - రాముఁడు - సయిదోడు - లక్ష్మణుని యొక్క - ఒకడనుసులభము॥ భా॥ అని - ఇటనికి అనుపమ - అంపఁగా - మాన - ధైర్యము యొక్క - యా॥ సి॥ మానశ్చిత్తసమున్నతిః - అని - అ ❋ దోర్బల - భుజబలము యొక్క - యు - ఘనతఁ జేసి - విడిపింపనోపు - విడిపింపసమర్థుఁడైన - ఆదిత్యకులరాజసూనుఁడు - అర్జునుండు - సయిదోడు - భీముని యొక్క - ప్రాపుతనరఁగా - విడ్పించెనని - రెండర్థములకు సుమీఁదటిపద్యమునఁ గ్రియ

౧౦౪-శా. దుర్వారస్వచమూఘనధ్వజమరుద్ధూతాభ్రతిగ్మాంశుఁ గం। ధర్వుం దర్పితుఁ జిత్ర
సేను ఖరునిన్ దండించి విడ్పించె హృ। ద్గర్వాసాధు సుయోధనున్ని జభుజాస్థత్యప్రథ
లైకుఁగలం। బర్వంగా సకలత్రసోదరపరిప్రాప్తవ్యథాసంగముల్॥ ❋❋❋❋❋

భా॥ దుర్వారమైన - స్వచమూ - తనసేనయందున్న - ఘనధ్వజముల యొక్క - మరుత్ - వాయువుచేత - ధూత - చలింపఁ జేయఁబడిన - అభ్రమందున్న - తిగ్మాంశుఁడు - సూర్యుఁడు గలవాని. ఆయన సేనవల్ల సూర్యునికి గగనమందు నిల్వరాదనుటకు - ఖ్యాతుని - దిత్రసేనుఁడను గంధర్వుని - దండించి - శిక్షించి - హృదయమందలి గర్వము చేత - అసాధు - చెడువాఁడైన - సుయోధనున్ - దుర్యోధనుని - సకలత్రసోదర - పెండ్లాము తమ్ములతోఁ గూడ - పరిప్రాప్త - పొందఁబడిన - వ్యథాసంగమును - విడ్పించె - పోఁగొట్టెను॥ రా॥ తిగ్మాంశుగంధర్వున్ - సూర్యునిసున్నము బంటిగుస్తాలుగలవాని - దిత్రసేనున్ - చిత్రములైన సేనలుగలవాని - ఖరునిన్ - ఖరుఁడను రాక్షసుని - దండించి - సంహరించి - హృద్గర్వముచేత - అసాధు - ధూర్తులను సుయోధ - సత్పురుషులను - విరియఁగొట్టెడి ❋ సుప్రేరణే యను ధాతువునఁ గృదంము ❋ నిజభుజాస్థత్యముల యొక్క - ప్రథల్ - ప్రసిద్ధములు - పర్వంగా - సకల - సమస్తమైన - లభించినవి త్రస - ప్రాణుల యొక్క ।ని। త్రసమింగంచరాచరం - అని - అ ❋ ఉదర - కడుపులయందున్న వ్యథ యొక్క - సంగమును విడ్పించెనని క్రిందటికన్వయము. ఖరునిఁ జంపిచరించెడి జంతువులకన్నిటికి నిగడుపులోని వ్యథ సమానమైననుట. అర్థాంతరము - సకలత్రసోదసులు - పరిప్రాపించెడి ... ఖరుఁ జంపి వాని సోదరకళత్రాదుల సంతోషము ప్రాపించి - వ్యథ యొక్క - అసంగమును - పొందమికి - విడిపించెను. పోఁగొట్టెననుటకు - పరాగ్వపద్యములతోఁ గుళకము

౧౦౫-సీ. అతనిమహితబలోదగ్రత్వమున వాలి। క్రోధనతనయసంకోచితముగు। మహిమఁ జేప్పినవాఁ

డుఁ బను జేశవన్యుఁడూర్జితశాసన ప్రౌఢిసింధురాజు। తద్భార్యనొక నాఁడు పర్ణశాలనుంటి
నున్నపుడు గోరికు చేష్టనాక్రమించి। ఘనమనోప్యభ్రాంతిగాక వయోరూపధారణంబున
మించు దానవుండు। దానవాని మిషా వార్యతన్మహాశు। గానఁ జ్వాల వెనుకొనఁగా నటవిని। వ
ర్తనకునొండు గతి లేక వఁదురుచును। గావున న్రామ నన్నేలు కరుణననుచు॥ ❋❋❋❋❋❋

శ్యాక్షఅతని-రాముని యొక్క-క్షమహింక బలోదగ్రత్వమునక్ష వాలి క్రొవ్వు-వాలిగర్వముక్షఇనతనయు-సుగ్రీవ॰సంబుద్ధిక్ష సం
కోచితమగుచున్॰అడఁగున నటక్షను జేశవన్యుఁడు-రాముఁడుక్షశాసన॰శిక్షావిధి యొక్క-క్ష ప్రౌఢియందుక్షసింధురాజు-వ
రుణునిఁబోలిన వాఁడు॰అటుగనుక వాలిని నణఁపగలఁడనుట్క్షతత్-ఆ రాముని యొక్క-క్ష భార్యనుక్షపర్ణశాలన్-పర్ణశాలయం
దుక్షగోరికు చేష్టన్-నఖదుశ్చేష్ట చేతక్షఆక్రమించి-దీర్ఘక్షఘనమైన మనోవిభ్రాంతిగల వాఁడుక్ష కాక వయోరూప-శాకియనే
పిపక్షిరూపము యొక్క॥ని॥ఖగ బాల్యాదినోర్వయః-అని-అ❋ధారణంబుననుండు దానవుండు॰కాకాసురుఁడనుటక్ష దాన
వులకునుక్షఅనిమిష-దేవతలకునుక్షఅవార్యమైనక్షగాత్-ఆ రాముని యొక్క-క్షమహాశుగానలజ్వాల-బాణాగ్నిజ్వాల॥ని॥ఆశు
గౌ వాయువిశిఖౌ-అని-అ❋ వెనుకొనఁగాక్షఅటవిని వర్తనన్-ఆ బాణాగ్నిని ద్రిప్పుటకుక్షఒండు గతి లేకక్షవందరుచును-వి
చారపడుచునున్నక్షనన్ను క్షకావు-రక్షింపుము క్ష రామ॰సంబుద్ధిక్ష కరుణన్-దయ చేత క్ష నన్నేలుమనుచు॰శరణాగతుండ
యియని ముందటిపద్యమునకన్వయము॥ భాక్షఅతనమ-తనుత్వము లేనిక్షవాలి-మీఁటక్ష క్రొవ్విన క్షతన యొక్క-క్ష అసంకోచితమ
గు-స్ఫుటమైనక్షఊర్జితమైన శాసనప్రౌఢిగల వాఁడుక్షసింధురాజు-సైంధవుఁడుక్ష తత్-ఆ పాండవుల యొక్క-క్ష భార్యన్-
ద్రౌపదినిక్షకోరి-కామించి॰ద్రౌపది తోన నెడమాటక్షఘనమనోవిభ్రాంతిగాక్ష వయస్సు యొక్క-యుక్ష రూప-సౌందర్య
ము యొక్క-యుక్షధారణంబున మించు దానవుక్షదేఁడు దాసవా-ఉండఁగల వాక్షనిమిష-తుణమేనిక్షఅవార్యతన్-వారింపశ
క్యముగానిపౌటచేతక్షనుహాశుక్-అధికశోకము నెడిక్షఅనలసంబంధమైన జ్వాల వెనుకొనఁగాక్షఅటవిని క్ష వర్తనకున్-జీవన
మునకుక్షఒండు గతి లేక వందురుచును॰ఉండు దాన వాయని క్రిందటికన్వయముక్షకావునన్-అటుగనుకక్షరామ-ద్రౌపదీ॰సం
బుద్ధిక్షకరుణనుక్షననుచు-అంకురింపఁజేయుమా॰ముందటి పద్యములోఁగుళకము

౧౦౬-సీ॥అసమాస్త్రశిఖికిఁ దయాన్వృష్టివార్ధిహృత్తాప మెల్లను నీవఁదన్నుమనుచు। నాథులు లేమి నెంతయుఁ బ్రేలు
చును సాధ్వసమ్ము నవికృతోక్తిముమ్మరముగ। శరణాగతుండయి సరగున నద్రామఘురఘుణాగ్రణమునమునుఁ
గఁబట్టి। కొని పోయెనాత్మీయతనువును మగుడ నా వింటిబన్నిఁ బరిభవించి త్రిప్పఁ। గలఁడె భీముఁడైన బలభేదినుతుఁ
డైన। నితరుఁడైన వీరుఁడెవ్వఁడైన। ననికడంక నన్ను మహాబలాన్వితుఁడు రా। జన్యవనుఁడు యాత్ర సలుపునపుడు
భాక్షఅసమాస్త్ర-మన్మథుఁడనెడిక్షశిఖిన్-అగ్నినిక్షదయావృష్టి చేత నార్చితన్నుమక్షఅనుచు॰పాదప్రహారము శృంగారచే
ష్టయైనందుకు॥శ్లో॥సాలక్తకేన నవపల్లవకోమలేన పాదేన నూపురవతా మదనాలయేన। యస్తాడ్యతే దయితయా ప్రణయాపరా
ధాత్సోంగీకృతో భగవతా మకరధ్వజేన-అని-అనురుకము❋సాధు-సత్పురుషులకక్షఅసమ్మతి-సమ్మతిగి హితమైనక్షశరణాగ
తుండయి-ఇల్లు చొచ్చిన వాఁడై॥ని॥శరణం గృహరక్షిత్రోః-అని-అ❋త ద్రామన్-ఆ ద్రౌపదినిక్షస్తృణాజవమునన్-జూ
గుప్సాసముద్రమందుక్షమునుఁగన్-మునుఁగుచుండఁగాక్షపట్టికొని పోయెను॰అప్పుడు సైంధవుఁడనుకొను మాటక్ష నా వింటిబ
ల్మినిక్షపరిభవించి-అణఁచిక్షభీముఁడైననక్షబలభేదినుతుఁడైనన్-అర్జునుఁడయినను క్ష ఇతరుఁడైన వీరుఁడెవ్వఁడైనన్-ధర్మజ
నకులసహదేవులలో నెవ్వరైనఁగానిక్షఆత్మీయతనువుక్-నిజస్త్రీనిక్షత్రిప్పఁగలఁడె యని యాత్ర సలుపునపుడు ॰ ముందటి
పద్యములతోఁ గుళకము❋ బహ్వాదిభ్యశ్చ యను సూత్రమున జీష్వికల్పముగనుకఁ దన్వి యన్నట్లు తను శబ్దమును స్త్రీ వా
చకముగాఁ బ్రయోగించినాఁడు క్ష ఇందుకుఁ బ్రయోగమునలోఁ దయనుంచు॥శ్లో॥తనుచ్ఛటోత్తమాలయా తయా భవోత్త
మాలయా। అహానిశీతమాలయా నిలావధూనమాలయా - అను శ్లోకమునందుఁ దనుచ్ఛటశబ్దము స్త్రీసమూహమని వ్యా
ఖ్యానమందుఁ జెప్పినది॥ రాక్షఅసమాస్త్రశిఖిన్ అధికమైన బాణాగ్నినిక్షఆర్చితన్నుక్షనునుచు నాథులు లేమిన్-రక్షించె
డు వారు లేకుండుట చేతక్ష సాధ్వసమ్ము-భయము॥ని॥భీతిర్భీస్సాధ్వసం భయమ్-అని-అ ❋ అతివికృతోక్తి-అధికమైన్యవి

[illegible]

౧౭౭-క. అనివారితవ్యథాసం। జననంబగు రామవార్త స్వజనము చెప్పన్
వినిసంభ్రమము వొదవఁగఁ జ। య్యన నాసుగ్రీవకపిహితాధికవిభవుల్‌

[illegible]

౧౭౮-సీ॥ శుభముగుచంద మొంచు మనుంగి శొపహాస్వనపత్రి గకిగతి నౌష్ఠవము

[illegible]

వర్ - బాణములుగల వారిచేత • శిఖినస్త్ర ప్రయోగము చేతననుటక్కు భంగించి - రాముని బాణములే వాలిని జంపించియె ననుటక్కు కీశబలము - వానరసేన॥ ని॥ హర్యుటో వానరః కీశః - అని - అ ❈ రావణ - రఘుపతియొక్క - కార్యమర్మను దగిన యుక్తి మాటలన్ - కంఠోక్తిగా యుక్తిగను హరించిన వానిసంహరింతమనెడు మాటలచేత - అంగదుడు ఉగ్రవచనములు - అనిర జలమునకు • వృష్టికి ననుటక్కు వాస - నివాసమైనట్టి కాలము యొక్క - ఆంతము - శరత్కాలమనుట - అట్టివలన • కి దినములు బహుము

భావార్థము - పతివ్రతయైనట్టి అమ్మవారు - కౌరవులయొక్క అధికారపీఠము చేత • పిడిపించుకొనుటచేత ననుటక్కు వార్త - మీ [illegible] - భీముడు ఆ సైంధవుడు భూరిశ్రవసుడు మొదలైన వారలు - సైంధవుని సభ్యానికి - వ్యాఖ్యలో • కూడినట్టి బలములు పసనష్టన యహీనమైన దర్పము చేతనధికమైనట్టి తలుర్ - స్వరూపము గలవారి॥ ని॥ అథస్స్వరూపయోరస్త్రీ తలమ్ - అని - అ ❈ మనుజాధినాథుర్ - సైంధవుని సర్వస్వము యుక్తిగా శిఖిత్వము ధ్వనించి - ఆహారహీనత్వము చేతక్కు భంగించి • శిఖగోసియనుట • రవపసుపుత్ర కృష్ణుడర్ - తిరిగి రాగా తనసమస్త కౌశబలము - కౌశ్వరానుగ్రహమనుటక్కు అర్థము దగినట్టి - సకలగణముగల దానికి రాముడర్ - ప్రాప్తించినట్టి యుక్తిమాటలచేతక్కు ఆహ్లాదమాచరించెర్ - చెలఁబోయిన నుపిచారమును మూన్నెనుట క్కు వనవాసకాలము యొక్క - అంతమగుదుర్ - సమాప్తియనుటచేతక్కు ఉపరికృత్యంబునకుర్ - అజ్ఞాతవాసమునకు క్కు సమాప్తి గుర్తుచేసెను

౧౧౦-వ-పద్యము॥ క. చూపట్టినిర్విరోధది । శాపతితాభినుత భానుసంతతి చోద్య •

పై పరఁగహరిణభావము । కైపువడసిమిగులవింతగతి నెలయించెన్

భావార్థము - నిర్విరోధ - అవరోధములేనట్టి విశాపతి తా - దిక్పతిత్వము చేతక్కు అభినుతుండైనట్టి భానుసంతతి - యముడు ఉన్నహరిణభావము - లేడిరూపమునయొక్క - కైపువడసి - ఎలయించెర్ - బ్రాహ్మణుని మోసపుచ్చెను॥ రా క్కు ఇంకొమూడుపద్యములు శరత్కాలవర్ణనము క్కు నిర్విరోధ - అవిచ్ఛిన్నములగు దిశా - దిక్కులయందు క్కు పతిత - వ్యాపించిన క్కు అభినుత - స్తుతింపఁబడినట్టి భానుసంతతి - కిరణసమూహము॥ ని॥ భానుకర్మరీచివాకరౌ॥ అని - అ ❈ చోద్యం పై పరఁగ గా క్కు హరిణ భావము - ధావళ్యము యొక్క॥ ని॥ హరిణః పాండురః పాండుః - అని - అ ❈ కైపు - విలాసమునుక్కు వడసినట్టింతగతి చేతక్కు నెల - చంద్రుడు క్కు ఇంచెర్ -

౧౧౧-సీ॥ భాసురశృంగలీలాసముత్కృష్టముపోరణితాభిన్నసారసద్విజ । ప్రాతిత్వవ్యవస్థాపనం పైకొనునా హరిణ

ముదిరంబగుపాలుపున । విలసిలుచున్నయాపేళ యందును రాజుదమ్ములు నెతిలితోత్కృష్టశాలి । బాణాసనశరప్ర

పంచంబువిస్ఫూర్తిఁ బరగంగఁ జుపిలి వెంబడినలసిరి । మిపులవర్ణ శైలదమ్ముక దవసగభస । లీలసత్కృష్టసారస

త్కాలఘుమహిమనుసన్నిణకనాయసాన మైమానసంబు । గమఁ జెలింపఁ ని వెవ్వ అపడిమెన్నపుడు॥ ❈❈❈❈

రాక్షభాసుర - ఒప్పుచున్న క్కు శృంగ - ప్రాధాన్యము యొక్క॥ ని॥ శృంగం ప్రాధాన్యసానునోః - అని - అ ❈ లీలా - విలాసము చేతక్కు సముత్కృష్ట - మిక్కిలి యుత్కృష్టములు ననట్టి మహారణిత - అధికస్వనములు గలక్కు అభిన్న - సంతోషపడుచున్న క్కు సారస ద్విజ - బెగ్గురులనెడు పక్షులు యొక్క॥ ని॥ పుష్కరాహ్వస్తు సారసః॥ నని ప్రాండజా ద్విజాః - అని - అ ❈ ప్రాతిత - కోరఁబడినట్టి వ్యవస్థాపనం పై - సలుపుటగలదై • నవి నార్థము • ప్రాధాన్యము చేసి నెరయుచున్న సాలసపక్షులింకనునీశ రత్కాలమొప్పుచునుండ వలెననికోరెననుటక్కు కుక్కహరిణ - కం బైనట్టి ముదిరంబు - మేఘము॥ ని॥ ఘనజీమూతముదిరజల ముగ్ధామహయోనయః - అని - అ ❈ అగుపాలుపు - అపుచున్న యొప్పివము చేతక్కు విలసిల్లుచున్న క్కు ఆ వేళయందుర్ - శరత్కాల మందుక్కు రాజు - చంద్రుఁడును॥ ని॥ రాజా నక్షత్రేశ చంద్రే - అని - ఇ ❈ తమ్ములు - వరసములనుక్కు అతులితోత్కృష్టముగలక్కు శాలి - రాజనము యొక్క॥ ని॥ శాలయః కలమాద్యాశ్చ - అని - అ ❈ బాణా - గోరంటయొక్క॥ ని॥ నీలీఝంటీ స్వబాణా - అని - అ ❈ అసన - పేగినమ్రానులయొక్క॥ ని॥ సర్జకాసనబంధూకపుష్పప్రియకజీవకాః - అని - అ ❈ శర - రెల్లు యొక్క॥ ని॥ సంగ్రస్త్యేజకశ్మరః - అని అ ❈ ప్రపంచంబు - సమూహముక్కు విస్ఫూర్తి చేతఁబరగంగక్కు వెలి - అగ్నమైక్కు వెంబడిక్కు అలసిరి - ఆకాంతిక్కు మిపులవర్ణ శైలసు • దంష్ట్రా దులయందును మిగులలక్ష్మీకలిగియుండెననుటక్కుతత్ - అట్టి నిగపసర - శరత్కాలమందున్న క్కు భసలీ భృంగస్త్రీ లనెడి॥ ని॥ బంభరశ్చమిలిందశ్చ హిందోళభసలో సమా - అని హలాయుధము ❈ లస త్ - ఒప్పుచున్నక్కు కృష్ణ - నీలవర్ణము పైనసారసత్న - శ్రేష్ఠత్వము యొక్క - క్కు అలఘుమహిమకుక్కన్నిణకనాయసాన మైమానింపఁబడ్డది సైనినటం నీలాలు కృణగ్రాహులుగుటకై క్కు మానసంబుచలింపఁగ క్కు నృపుడు - రాముఁడున్నని వెవ్వఁబడి యెం

[illegible]

కాలమహిమచేత నూలిబోలియు। మగుడంగ మునిపై వారిగురుప్రసాదంబున యుక్తిసామర్థ్యఘనత చేత।। జా
లంగబడసెతన్నాయువు బుననందిత కామహారి యౌగుణఘనత సుండు। విరహితాపకారంబు దవ్విభవమతను । [illegible]
ము నెవ్వరిమనంబునకు నెనర్పు। దారయగనది యుట్టిందెనపు మన్నృపుని। యుపరికృత్యంబునకుం దగదపనసుతుండు

[illegible]

ప్రజ్ఞలను జేసియునిపెను। [illegible]

ర్యా, ఇష్టాకరణం - తెలియఁబడని యునికిగలట్టి సుహితవయా - సీతాదేవికి జ్ఞాపన - గుఱుతులు చెప్పెడి ॥ రాము భాష ణలచేతఁ బిపిణిత - పెట్టఁబడినట్టి కార్యప్రజ్ఞలుగల వారిఁ జేసి. రాముని చేత జెప్పంపవలసిన గుఱుతులు చెప్పించియున్నట్టి జ్ఞానాకరణమునకు కారణములైన వారిని. తదనుగుణమైన వారినని ॥ అని పెను। భా ॥ అజ్ఞాతవాస మందలి మహిత మైనట్టి నయ - సీత యొక్క ఆజ్ఞాపన - ఉపదేశించుట చేతనట్టి రామ - మనోహరములైన ॥ భాషణముల చేతఁ బిపిణిత మైన కార్య ప్రజ్ఞగల వారిఁ జేసి - అందుకుఁ దగిన నీతి చెప్పఁగఁబడియున్నట్టి వారిఁ - ఆ పాండవులను అని పెను

౧౧౪-తే.గీ., అపుడు వాయుమహీజ నాశదితిస్థలి జేయుటకుఁ దమకు క్షైచేకొని కిమ్మనుల్ లను దంచితోత్సాహులగుచును విపిధదిక్పురముల వెదకిచూచి॥ ❋

భా ॥ వాయుమహీజులచేత ఆదిదిత - తెలియఁబడినట్టి స్థలి - అజ్ఞాతవాసమును జేయుటకు తత్ - ఆ ముని యొక్క ఉక్తిఁ జేకొని విపిధదిక్పురములను వెదకిచూచి - పట్టణమునకుఁ బోదమని యెంచుకొని యున్నట. మీఁదటి పద్యముతోఁ గులకము ॥ రా ॥ మహీజను - సీతను ॥ అదిదితస్థలిన్ - మిక్కిలిఁ దెలియఁబడు స్థలిగల దానిఁగా ॥ చేయుటకు ॥ సీత యున్న దిక్కు - తెలియుటకొఱకనుట ॥ తత్ - ఆ రాముని యొక్క ॥ ఉక్తిఁ జేకొని ॥ విపిధదిక్పురములన్ - అన్నిదిక్కులపట్టణముల యందును ॥ వెదకిచూచి

౧౧౫-క. అతిసత్త్వస్థ విరాటవి। తతనగర చిత ప్రచారతనుమదికేకిన్।
ధృతినరసి రామభార్యను। సతిఁ గానక కాంతిభంగ చణతనులీలన్॥

రా ॥ అతిసత్త్వ - మిక్కిలి జంతువులుగలట్టి స్థవిరాటవి - జీర్ణారణ్యముల చేతఁ తత - వ్యాపింపఁబడినట్టి నగ - పర్వతము యందు రచిత - చేయఁబడినట్టి ప్రచారతన్ - ప్రచారముగల వారలచేత. ఉపచారముగల వారై యున్నట ॥ రామభార్యన్ - సీతను కానక కాంతిభంగచణ - కాంతిహానిచేతఁ దెలియఁబడిన ❋ తేనపిత్తశ్వ్యంచుపృణపోయని - చణప్రస్త్యయాంతము ❋ తను - శరీరముల యొక్క లీలచేతఁ బిపస్థులై యున్నట్టి వనిరనిముంపరఁ గ్రియ। భా ॥ అతసత్త్వస్థ - [illegible] గల వారైనట్టి విరాట - విరాటరాజుచేతఁ తత - విస్తరింపఁబడిన. పోషింపఁబడిన దనుటట్టి నగర - మాత్స్య [illegible] చిత - సంపాదింపఁబడినట్టి ప్రచారతన్ - ప్రచారముగల వారలు. తత్పురనివాసమున నుండి కేకిన్ [illegible] అక్కడికిఁ బోవునని నిశ్చయించినవారలు [illegible] ద్రౌపదిని [illegible] సంబంధమైన కాంతి యొక్క భంగిచణ - జయించుటచేఁ బ్రస్థమైనట్టి తనులీలన్ - దేహవిలాసముగల దానిగాఁ గొని యనిమీఁదటికి

౧౧౬-క. వని తామణి నుతశుభగుణ। గనుఁగొని దాస్యోచిత నిధిగరిమ ముమిగు (న్వయము లం। జన లేమయకటయుఁ గ దవనిపాలపురస్థితిం బ్రవర్తిలు టెట్టో॥

భా ॥ వని తామణిని ॥ శుభగుణ ద్రౌపదిని పిశేషణములు ॥ కనుగొని ॥ దాస్యోచితపద్ధతి - దాస్యమునకుఁ దగిన వ్యాపారము చేత ॥ గరిమ - గౌరవము [illegible] మిక్కిలి పోఁగొట్టుకొను - ఈ ద్రౌపదికి అవనిపాలపురస్థితిన్ - ఆ రాజు పట్టణమునను ఉండుటచేత ॥ ప్రవర్తిలు టెట్టో॥ రా ॥ వనితామణిన్ - సీతను ॥ కనుఁగొని ॥ చనలము - పోలేమిగ [illegible] టఁ గార్యము చేసికొని పోవు [illegible] తదవనిపాల - ఆ రాము సుగ్రీవుల యొక్క ॥ పురస్థితిన్ - ముందట నిలిచియుండుటచేత ॥ ప్రవర్తిలు టెట్టో

౧౧౭-తే.గీ., పవమన నిర్వాహము చుఁ దొడర్చు మిపాటి। కడపమనఁ గౌరవార సేకరణింతని।
యుల్లము కెడయక ప్రవర్తిల్లనేరు। మనువిచారంబు చేనాకులాత్ము లగుచు॥ రెంటికి సరి

౧౧౮-వ, పవనపుత్రాదులు [illegible] బులచే నొండొరులదింటె డంమప
లుచుచుండ దక్షిణాభిముఖులై చని రప్పుడు॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋ రెంటికి సరి

౧౧౯-క. మరుదాత్మజముఖ్యులు ధ। గ్మరాజు దెసనరయు వారు మగుడక యంతః
కరణములఁ బర్వుచింతా। భరములతోఁ జలిపి గ్రపథగమనంబున్॥

టీ॥ ధర్మరాజు దేవర - సమీరప్రభవుఁడును యమునానగరు - వెతకెడువాఁడు మరుదాత్మజ పుత్రులు - మార్గమున దానిచేత - అనేకమనుజులభయము॥ భా॥ ధర్మరాజు దేవదత్తయమువాఁడు - ఈ యనవమంతయునుఁ గోల్పోయి నిదిచారించు మనసులనుపుత్రులు దాత్మజుభుక్తులు - భీమసుఖమునుడక - ఉదకము కర్పూరముల తాభరణములతో

౧౨౦-క. ఈ లేఁటుమనుజసునంతటఁ। జేతోపి కిన్నిజాగ్థసిద్ధ స్వనుసుఖసం
పాతిభగోత్తులముదము। ఖ్యాతంబుగవింతలఁగువపురభిఖ్యలతోఁ

భా॥ అగ్రసిద్ధికిసుగుణసమూహంబు గౌరవంపాతి - సందరింపుచున్న గమనముచేతశకునమానిచ [illegible] యముల యొక్క - కడమసులభము. టీ॥ సంపాతియనుపక్షియొక్క అభిఖ్యలతోఁ - కాంతులతోడ

వ - ముందరికిం జనిచని

౧౨౧-క. వారలుగనుగొనిరతిః। స్ఫారాద్భుతమత్స్య రాజధానినిలవణాం
భోరాశిఁ గాలిమగుణో। దారతచేమింముననచ యముగలదానిన్

టీ॥ అతిపిస్ఫారము చేతనద్భుతములయినమత్స్యరాజ - మీన శ్రేష్ఠములయొక్క మింగిలాముఖముత్స్యథానిన్ - స్థానమైన దానికి కాలిమగుణ - నైల్యగుణముయొక్క దారతచేత్కిమింము - మిఁచెడికైవనచయము - ఉదకసమూహము కలదానిలవణాంభోరాశినిఁగనుఁగొనిరి॥ భా॥ వారలు ధర్మాదులు అస్తారము చేతనద్భుతమైనదానికి కాలిమగుణ దారతస్నాముచే తక్కలవణాంభోరాశిని మించు - జయించెడికైవనచయము - తోటలు కలదాని. సముద్రము పలె నేలలనైయున్న తోఁటలుగలదానిమత్స్య రాజధానినిఁగనుఁగొనిరి వ॥ అంత

౧౨౨-ఉ. అవనరాశి దాఁటితగునట్టిక్రమంబునవిశ్వవిదిత్సు। రావణపాలితంబగుపురం
బుజనాంతరసుస్థనుస్వతేఃజోవిభవాత్మగుప్తిమయంజొచ్చినురుగ్ఘనమండుదద్ది
భుం। జేవేతలేకయుండఁబ్రజనేలుతెఱంగునకార్యమెచ్చుచున్॥ ❖❖❖❖❖

భా॥ అవనరాశిన్ - వనసమూహమునుదాఁటికిత్తగునట్టిక్రమంబునన్ - వేషాంతరములచేతనటుకవిశ్వవిదిత్సువ్-సమస్తశత్రువులయొక్క రావణపాలఁడో చుటచేతకపాలితంబగుపురంబు - వినాటనగరమునుకజనాంతరమున - అన్యజనులకు భేదింపరానిస్వతేజోవిభవములయొక్క అభిగుప్తిమయుక్ - గోపనముచేతకచొచ్చి - ప్రవేశించి మరుత్సుతులు నయమువంటినయముగలవాఁడు తత్ - అనగగము యొక్కభూడంకడమసులభము. ఆశ్రయించినినమంగళపద్య ములోఁగ్రియ॥ టీ॥ అవనరాశిన్ - సముద్రమునుదాఁటికిశిశ్వవిదిత్సుత్ - సకలలోకములకుశత్రువైనరావణునిచేత పాలితంబగుపురంబు - లంకనుసురుత్తనయుండు - హనుమంతుఁడు చొచ్చెకడమపరి. ముంగరిపద్యములతోఁ [illegible] కము.

౧౨౩-సీ॥ అతనికిలాద్భుతరతిరాజనీతిశాస్త్రప్రసంగాములుసలుపు నెడలు। సభిమతభక్ష్యభోజ్యాదిపాకవిశేష
చణసూదకర్మప్రసక్తినెడలు। శుద్ధాంతకన్యలసుముదితనాట్యశిక్షణవినోదంబులుసలుపు నెడలు। గాంధర్వ
గతిశిక్షగాపించునెడలనత్యంతసమాహారకథాదివిధులఁ। గ్రాలునెడలును గ్రమముననుఁ గాంచి [illegible]
తినాశ్రయించిరయంబువిరాట। నవనిజాతనానైపుణీవృత్తిమెఱసి। పనులొంగఁగనుండ [illegible]

టీ॥ అతని - రావణునియొక్క రతిరాజనీతిశాస్త్ర - శృంగారశాస్త్రములయొక్క ప్రసంగా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

చు నెడలను § నదులుఁడును॥ సి॥ వాజివాహార్వగంధర్వహయసైంధవసప్తయః - అని - అ ❀ అన్యంత § మహా - అవులయొక్క॥ స॥ గౌనుస్రా స్నాహా వశ్యం గిణీ - అని - అ ❀ రతుణాదివిభులఁ గ్రాలు నెడలను § పహ దేవుఁడును § క్రమమునఁ గాంచి § న ద్దద హ గతిః - అందుకొనుటకుఁదగినవస్తువలచేత § అయంబుమీఁదః - భాగ్యవశమున నన్ని యానిచ్ఛానుకూలమాచునుండఁ గాన నుటక § నవమైన § నిజ స్వకీయము యిన § అతను - అనల్పమునైన § నైపుణీ - నేన్పుయొక్క § వివృతిః - విశేషగోపనముచేత § పె అసి § పరు తెలుఁగఁడు § పగురు - అయిన గురును § ఆశ్రయించిరి

౧౨౪-క. అంతటఁ ద్రౌమన్నృపతి। కాంతాసందర్శనాభికాంతా సహిత
స్వాంతఁ జరియించుచుఁ బుశు। ధ్వాంతక్రీడావనస్థ యగుత ద్దేపిః

భా § అంతట § త ద్రౌమ - ద్రౌపది § నృపతికాంతా - సుధేష్ణ యొక్కఁ • కడ మసులభము
రా § అంతట § త ద్రామన్నృపతికాంతా - సీతయొక్కఁ • కడమసరి

౧౨౫-క. చేరి పొడగాంచి యామె యవ। చేరికనతిగూఢతనుభజించి వసించెః
సైరంధ్రీభావమునఁ ద। దారూఢప్రీతి మొగము దగఁగై సేయః

రా § చేరి పొడగాంచి § ఆయమ - సీతయొక్క § చేరిక ను సైరంధ్రీభావమునః - సైరంధ్రియొక్క రీతిచేత • సైరంధ్రి భావనల చేతననుటక § తదా - అప్పుడు § రూఢ - మొలిచిన § ప్రీతి - సంతోషము § మొగము దగఁగై సేయ - సీతాసందర్శనము వల్లనైన వేడుక ముఖమున శృంగారముఁ దేఁ గాననుట
భా § సైరంధ్రిత్వము § మొగముదగఁ గై సేయ - తిలకాసులు పెట్టునట్టు గా § ఆయమ - సుధేష్ణయొక్క § చేరికనుపవసించెను

౧౨౬-శా. పాకేమాయవిజృంభమాణపరమబ్రహ్మాత్మను ధ్యేయహృద। బ్జారాధ్యామలదివ్య
మంగళనిజాంగాజస్రసాక్షాత్క్రియా। సౌగంధ్యమహత్త్వపాత్రితగుణాధః
కారితాష్టాంగయో। గారూఢిప్రథమానమానిజనభాగ్యశ్రీసముజ్జృంభణా॥ ❀

పాకేమాయ - మాయనతిక్రమించినతర్వాత ❀ పాకేమ ధ్యేయషష్ఠ్యావా - అని - షష్ఠీసమాసము ❀ విజృంభమాణ - ప్రకాశించుచున్న § పరబ్రహ్మాత్మ నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపమైన వాఁడా § గా ధ్యేయహృదబ్జ - హృత్పద్మమధ్యమందు § ఆరాధ్య - భజింపఁదగిన § అమల - స్వచ్ఛమైన § దివ్యమంగళ - నిత్యశుభస్వరూపమైన § నిజాంగ - నిజస్వరూపము యొక్క § అజస్రసాక్షాత్క్రియా - నిత్యసాక్షాత్కారముయొక్క § సౌగంధ్య - వహించెడు చాతుర్యముచేతనైన § మహత్త్వ - మహిమకు § పాత్రిత - పాత్రముగాఁ జేయఁబడినవారై § గుణాధః కారితా - త్రిగుణములనుదిగస్కరించెడువారౌట చేత § అష్టాంగయోగ - సాంఖ్యయోగమందుఁ గల § ఆరూఢి - అతిపరిచయముచేత § ప్రథమాన - ప్రసిద్ధులైన § మానిజన - మునీశ్వరులయొక్క § భాగ్యశ్రీ - అదృష్టాతిశయమును § సముజ్జృంభణా - ప్రకాశింపఁజేసెడువాఁడా

౧౨౭-క. అధునికసాధునికరస। మాధిమరారాధితామహత్తరవార్తా
రోధార్థవిహితమద్భృ। త్త్యాధిగమా పెద్దవేంకటాధిపసుగమా

§ అధునిక - ఇప్పటివారైన § సాధు - సజ్జనులయొక్క § నికర - సమూహమునకు § సమాధి - యోగనిష్ఠచేతను § దురారాధితా - ఆరాధింపశక్యముగాని వాఁడౌటయనెడి § సుమహత్తరవార్తా - అధికతరమైన ప్రసంగములయొక్క § రోధార్థ - నిరాకరణనిమిత్తమై • విహిత - చేయఁబడిన § మద్భృత్త్యాధిగమా - నాదుహృదయసంగతిగలవాఁడా • నావంటివానికిఁ బ్రసన్నమైన స్వామివి సకలమైనవారికిని బ్రసన్నుండవౌదువుగనుక నిన్ను నారాధింపశక్యముగాదను వాక్యము సిద్ధాంతము గాదు § అటుగనుక నెక్కి పెద్దవేంకటాధిప - పెదవేంకటాద్రిచేత § సుగమా లెస్సగాఁ దెలియఁబడినవాఁడా

౧౨౮-మత్తకోకిల. భూధరాధిపకన్యకామణిపుణ్యపాదపయోజలా। క్షైధితాగుణగైరిక
ద్యుతిహేమకూటవిహారగలీ। లాధికాదరసాధుసాధితహైమవత్యనుసం
జనా। రాధితస్మరమోదితాత్మపురాతనాపకృతిస్స్మరా॥ ❀❀❀❀❀

౧౭౯-గద్యము. ఇది నిఖిలసూరిలోకాంగీకారతరంగితకవిత్వవైభవపింగళియమరనార్య
తనూభవ సౌజన్య జేయసూరయనామధేయప్రణీతంబైన రాఘవపాండ
వీయమునందుఁ దృతీయాశ్వాసము ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భూధరాధిప-హిమవంతునియొక్క కన్యకామణి-కుమారియైనపార్వతియొక్క పుణ్య-పవిత్రములైనట్టి పాదప యోజ-పాదపద్మములందున్న లాక్షా-లత్తుకచేత పధితవృద్ధిపొందఁబడినట్టి అరుణములైనట్టి గైరికద్యుతి-జేగురులకాంతి గలట్టి హేమకూటపర్వతమందు నగు లీలా-క్రీడావిలాసము అధికాదర-మిక్కిలి ఆదరముగలవాఁడా సాధు-సత్పురుషులచేత సాధిత-వశముగాఁజేసికొనఁబడినవాఁడా హైమవతీ-గౌరియొక్క అనుగుంజన-ప్రేమపురస్సరముగా నవ్వుకొనుటచేత ఆరాధిత-ప్రార్థింపఁబడినవాఁడవై స్మర-మన్మథునినిమిత్తమై మోదిత-పిడిపింపఁబడినట్టి ఆత్మ-తననిమిత్తమైనట్టి పురాతన-పూర్వకృతమైనట్టి అపకృతి-అపకారముయొక్క స్మృతీ-స్మరణగలవాఁడా పార్వతి ప్రార్థనవలన మన్మథునిఁ దిరుగ బ్రతికించినవాఁడనుట.

గద్యము. ఇది శ్రీమన్మదనగోపాలకృపాకటాక్షసంప్రాప్తాగసారస్వత సంపదానంద నందవర
కులక్షీరపారావారరాకాసుధాధామముగ్ధరాజగణపయామాత్య పెదరామధీమణిప్ర
ణీతంబైన రాఘవపాండవీయాదర్శంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము-సంపూర్ణము.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

చతుర్థాశ్వాసము.

౧-క. శ్రీరుచిరతుంగభద్రాతీరాస్పదయాకువీటితిమ్మాగ్రతనూజాగాధితనిత్యదయాం
కూరపిరూపాతు హేమకూటాధ్యక్షా ॥ వ- అవధరింపుమక్కాలంబున।
౨-క. తనయేలికసానికడకుఁ। దనగుఘనైశ్వర్యరక్షితదనుజుఁడఘవ।
ర్తనుఁడే తెంచిన నప్పా।వనిపతిహితవృత్తినడఁగవతిఁ లెమిగులన్ ॥

ఘనైశ్వర్యమును రక్షి-రక్షించెడు వాఁడును దనుజుఁడు-సుభేష్టతమ్ముఁడయి రకీచకుఁడు ఏ తెంచిన అప్పావని-ప్రాపకమిగుల వడఁగివతిఁ లెక్-అణఁకువతో నుండెను॥ తాను తనయేలికసానికడకున్ - సీతవద్దికిని ఘనైశ్వర్యముచేత రక్షిత-రక్షింపఁబడిన దనుజుఁడు-రాక్షసులుగలవాఁడును అఘవర్తనుఁడు - పాపకర్ముఁడైన రావణుఁడు ఏతెంచినన్-రాఁగా పావని-పవనపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడు పతిహితవృత్తినడఁగివతిఁ లెను. పతిహితవృత్తమైన వానికిఁ దద్భార్య చిత్తశుద్ధిని శోధించెడుచోటనణఁగియుండుట ధర్మమేగనుక రావణునియొక్కయు నా సీతయొక్కయు సంభాషణప్రకారము వినఁ గోరి తొలఁగించుకొనకయుండెననుట-

వ-అప్పుడు ౩-చ. అతనుఁడు దత్సతిద్యుతిసహాయతనెంతయుఁ గ్రొవ్వియవ్విని।జితరిపునింద్ర
జిద్గురువిజృంభితవైభవు దేహసారత। జితశతకోటిసింహబలునిగ్గు సెడంగ
దుఁగాసిసేసెన।ద్భుతముగదా యొసంగు నెడఁబొల్లగు నెవ్వరియొట్టి పెంపులున్ ॥

తాను అతనుఁడు-మన్మథుఁడు దేహసారముచేత జిత-జయింపఁబడిన శతకోటిసింహములయొక్క బలముగలవానిని ఇంద్రజిద్గురున్-రావణుని గాసిచేసెను॥ ఘా ఇంద్రజిత్-గెలిచిన గురు-అధికమానట్టుగా విజృంభిత-విస్తరించినట్టి వైభవముగలవానిని దేహసారత జితమైనట్టి శతకోటిన్-వజ్రాయుధముగలవానిని సింహబలున్ - కీచకుని గాసిచేసెను ఈపద్యమునందర్థాంతరన్యాసము

౪-సీ, అట్లనంగుఁడునొంచినదుర్దాత్ముఁడుపౌతి ప్రత్యనిధినాసతీలలామ। ననుచితోక్తులుపెక్కులాడియనిందియు

దీని నెక్కైనసాధించినామ। ప్రాణంబుగక్షింపుఁడ నిమూత్తికలస్వసన్మానగాంభీర్యహీనత నెఱఁగుచుఁ। దావె ని
యును జెప్పఁదగునట్టిసద్బుద్ధులప్పని వారించి చెప్ప నేఱది। తనకుననుకూలమయిన చందంబునడపెఁ। బెచ్చు పెతి
గెడుతమకంబు పేర్మిఁ దాన। యాకేఁబలుమాఱుఁ జేరి సేనలప్పుల ఱది। యునుమనోజవికారవర్తనలుసలిపె॥

భా॥ అట్లనంగుఁడున్ అస్తురాత్ముండు - కీచకుఁడున్ పాతివ్రత్యనిధిన్ - ద్రౌపదిన్ నీని నెక్కైనన్ సాధించి - చేకూర్చిన్ నాదు ప్రాణంబురక్షింపుడఁని. ప్రాణశబ్దమునకు - ప్ర. ఉపసర్గముగనుకయుటికిని ల్లవి పైన నిమూత్తికలను స్వసన్ - అక్క - వైనను శోణము॥ ని॥ భగినీస్వసాయని - అ॥ సద్బుద్ధులు - మంచిబుద్ధులున్ అప్ప - అక్క - న్ ఆకెన్ - ఆ యమనున్ వికారవర్తనలు సలిపెను.

రా॥ అట్లనంగుఁడున్ అస్తురాత్ముండు - రావణుఁడున్ ఆ సతీలలామన్ - సీతన్ నిమూత్తికలను సన్మాన - అభిమానము యొక్క - ఆ ప్రయోజన గాంభీర్య - గాంభీర్యగుణము యొక్క - యొక్క హీనత చేతన్ అగుచుననుటన్ సద్బుద్ధులు - మంచిబుద్ధులను అప్పనిన్ - ఆ ప్రయోజనమున్ మనోజవికారవర్తనలుసలిపెను

వ- అప్పుడప్పతివ్రతాతిలకంబు

౫-సీ. ఓరిమూఢాత్మ మశ్చారిత్రనీత్రుల్లుటయ కానిబుద్ధినేమియు నెఱుఁగవు। బ్రతికెడుచందంబు భావింప వేపురు
నాకీశులైనగంధర్వవరులు। చదలి జపబహులతుశతసంఖ్యలైన రాక్షసయక్షముఖులెన్నకకసుమిగిలిన। మన్నాథ
దోర్బలాభ్యున్నతినడఁగ కమించఁజాలరుని గ్రహించిరేని। తప్పగా క్రమమిదెనీమదంబునడఁప। నున్నయడనీవు
మనసాసయుండె నేని। శరణుచొరుము తదంఘ్రితామరసములకు। దడయకిపుడిట్లు కృతమైనతప్పుగావ॥

రా॥ ఓరిమూఢాత్మ - న్ బ్రతికెడుచందంబున్ భావింపన్ - విచారించుకొనుటకు. పఱుంగవని క్రిందటికన్వయము - న్ వేపురు వేలసంఖ్యలైనన్ నాకీశులైనన్ - దేవేంద్రులైనఁగాని॥ భా॥ బ్రతికెడుచందబు భావింపున్ పపురు - అయిదుగురున్ నాకన్ ఈశులైన గంధర్వవరులు. కడమయేకార్థము సులభము

౬-వ. అనుమాటలువిని వాఁడనాదరముల్లాసంబున వెడనవ్వునివ్వటిల్లనవ్వనితనెఱింగనుంగొని। రెంటికిసరి

౭-ఉ- చేలపుగావె నీపు వెఱపించెదు పీరిని వారిఁజోలెద। నోర్నలిదాంగినాకునిలనోప
రురుద్రముఖానిలామరుల్। వాఁడుఁగుయుక్తులించులఁగలంకెదఁగాని తావక। భ్రూ
లతికాధనుస్సు ఖరదపూర్వవిజృంభణమన్మథోద్ధతిన్॥ రెంటికిసరి

౮-చ. వినుమిఁకఁ బెక్కులేలయలివేణి నిజంబుగనీకృపావలో। కనమిపుడబ్బకున్నఁ రతి
కాంతుని చేనిమిషంబునిల్వనో। పననిరసోద్ధతింబలుకఁ బావనియాసతివాఁ
డుబల్మిఁబట్టునోయనుశంకయప్పుడుగడుంబొడమ దనయాత్మలోపలన్॥

భా॥ వినుమన్ అలివేణి - ఓద్రౌపదీ పలుకన్ - పలుకఁగాన్ పావని - పవిత్రురాలయిన ఆసతి - ఆ ద్రౌపది న్ వాఁడు - కీచకుఁడున్ బల్మిఁ బట్టునను శంక పొడమన్ తనయాత్మలోపలను ముందరిపద్యమునకన్వయము॥ రా॥ వినుమన్ పలుకన్ పావని - పవనపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడున్ ఆసతిన్ - ఆసీతను బల్మిఁబట్టునో యనుశంకన్ తనయాత్మలోపలన్ అనుకొనెననుమాట

౯-క. తతభీమభుజబలంబున। నితనిమదంబడఁపకున్న నెంతయువిపరీ।
తతవచ్చుఁదప్పదిపుడన। మతిఁబూనిమరల్చెదమితమన్యుత్వరతన్॥

రా॥ భీమ - భయంకరమైనన్ అను - అనెడిన్ మతిన్ బూనిన్ అమితమన్యుత్వరతన్ - పెంచఁబడినరోషాతిశయము గలవాఁ డాటచేతన్ మరల్చెన్ - ఆతలంపు నుద్రిప్పుకొనియెను॥ భా॥ భీమ - భీముని యొక్క భుజబలంబున్ అను మతిన్ - అంగీకారమును న్ పూని న్ మితమైనన్ మన్యుత్వరతన్ - కోపముగలదానౌట చేతన్ మరల్చెన్ - కీచకునిదిసుగనంపెను న్ ఇప్పుడు అంగీకరించి భీముని చేత సంహారింపించెదననుట.

౧౦-క. అని వార్యమాణరోషం। బునవపనిజయుక్తిధార్ష్ట్యముదలిర్పఁగన।
మ్మనసిజవశుభులుమగుడిఁ। దనిదాఁ తెఱ నప లెనతని చేఁతకునంతన్

భా॥ తాని- ఈ ద్రౌపది మనస్సులోననుకొని వార్యమాణరోషంబునన్- రోషముచేతను ... మాత్రమైనను యుక్తిధార్ష్ట్యమున్- మాటలదిట్టతనము లేక యినుమడించియు నిజపవరున్- మహాశరుండైన వానిని నగడించియు అనిచి వేసిన ... డకేన్ - విచారపడెను॥ తా॥ అనివార్యమాణ- నివారింపశక్యముగాని రోషంబుచేత అవనిజ- సీత • కడగని • రావణుని దిట్టిపొమ్మనెననుట

౧౧-ఆ-గీ. సూపకారవృత్తిదీపింపవనాయుతి। యున్న వాసమాత్రిఁ జెన్నుదొరఁగు
నగ్గుణాభిరాముడగ్గరితదర్శ। నముయథోచితవిధినమరఁ జేసి

తా॥ పసు- లెస్సైన ఉపకారవృత్తి- ఉపకారవర్తనము దీపింప- ప్రకాశించునట్టుగా మారుతియున్- హనుమంతుఁడు నూతనమైన అసహ- అధికమైన ఆర్తిన్ -పీడచేత॥ ని॥ ఆర్తిః పీడాధనుష్కోట్యోః- అని- అ॥ చెన్నుదొరఁగు- అన్నగారైన అగ్గుణాభిరామున్- సీతను తద్దర్శనము చేసి॥ భా॥ సూపకారవృత్తి- వంటలవానిరీతిని మారుతియున్న- భీముడుండెడి వాసము- గృహమును గుణాభిరామ- ద్రౌపది దగ్గఱి తద్దర్శనమును

౧౨-వ. నిజవృత్తంబెల్ల నెఱింగించి తన రాకచందంబు వివరించి యిట్లనియె — రెంటికిసరి

౧౩-శా. కల్యాణీభవదీశ్వరాజ్ఞమహిమం గ్లైన్యరాఘాటబాహుళ్యోద్యుక్తజంతుఘో
రవనవాసోదన్వదుల్లంఘనా। కల్యాణాతిశయంబు నాకుఁ దన వాక్సంకోచనం బేల
ని। స్తుల్యత్వద్వరశక్తిగల్గ మునకెందున్లేవ సాధ్యార్థముల్॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భా॥ కల్యాణీభవత్ -శుభమవుచున్నట్టి వనవాసము నెడిక ఉదన్వత్ -సముద్రముయొక్క దాటుటయ నెడి కల్యాణాతిశయంబు కల్గెనని క్రిందటి కన్వయము నాకు వాక్సంకోచనం బేల త్వత్ -నీయొక్క వర- శ్రేష్ఠమైన శక్తిసామర్థ్యము కల్గ అసాధ్య- సాధింపశక్యముగాని అర్థముల్ - ప్రయోజనములు లేవు॥ తా॥ కల్యాణీ* సంబుద్ధి భవదీశ్వర- నీపతియైన రాముని యొక్క ఆజ్ఞమహిమ చేతను రాఘాట- తడలేని బాహుళ్యముచేత నద్యుక్తములైన జంతువుల చేత ఘోరమైన వన- ఉదకమునకు॥ని॥ జీవనం భువనం వనమ్- అని- అ॥ వాస- స్థానమైన ఉదన్వత్ - సముద్రముయొక్క ఉల్లంఘనా- దాఁటుటయనెడి కల్యాణ- శుభముయొక్క అతిశయంబు నాకు• కల్గెనని యన్వయము॥ త్వద్వర- నీకుఁ బ్రియుఁడైన రాము

౧౪-క. అతిశీఘ్రమె తెగఁజూడుము। హతగుణు నీ ద్రోహినోర్చునది యేయకటా (నీయొక్క • కడమసరి
యతివభవత్ప్రియబాహూ। ద్ధతిదురహంకారులైన దస్యులచేఁతల్

తా॥ హతగుణున్- చెడ్డగుణముగల వానిని ఈ ద్రోహిన్- రావణుని తెగఁజూడుము- చావఁజూడుము అతివ• సంబుద్ధి భవత్ప్రియుని యొక్క బాహూద్ధత- భుజబలము దస్యుల- శత్రువుల యొక్క చేఁతలు- దుశ్చేష్టలను ఓర్చునది యే॥ భా॥ ఈపద్యమంతయును ద్రౌపది భీమునితోననెడుమాటగా ఈ ద్రోహిన్- కీచకుని తెగఁజూడుము- సంహరింపుము భవత్ప్రియ- నీప్రియుఁ డాలైన అతిప్రబాహూద్ధతి చేత దురహంకారులైన* కడమసరి. ....

౧౫-సీ॥ ఇది యొండు నాపలుకు- మది జేర్పు మాత్మబలఖ్యాతిసంపదల్లనరవద్రి। దృఢ నశ్వనీ ద్రోహిఁ జెకటాఱ్పు నీవా
గ్రవిసఁబడినప్పుడమనవిభుండు। మనతోడఁ గూడఁగ వచ్చు అనగణ్యసుహోవని రాజ్య సౌఖ్య సంచారములకు। జనుట
ధ్రువంబిడిసను యంబుగావున నీవంత వట్టును నెమ్మనమున। నలుపకోయ వార్యమానసత్వ ప్రతాప। థిర్య మేరమీఱి
యెవుకఁ దెగువకిపుడు। సారక తనువు వలయుఁ జుమ్ము లోలోనన। త్యంతమనస్య సంభ్రమాతిశయము॥ ❖❖❖❖❖

భా॥ ఆత్మ- నీయొక్క బలము చేతనయినట్టి ఖ్యాతిసంపదల్ - అధిక ప్రసిద్ధులు తనరన్ - ప్రకాశముగాఁగా ఈ ద్రోహిన్- ... తెగటార్చు- సంహరించునట్టి నీయొక్క వా ... విసఁబడినప్పుడు మనవిభుండు ధర్మరాజు సుహృత్ - ఘనము ... రాజ్య- సంపత్పౌర్యలయందు సౌఖ్య- ... హితమైన సంచారములకు జనుట ధ్రువంబు ... నిశ్చయము గావునన్ - మానము చేసుకొన్న కట్టడ ... ఎవ్వరికడప్పుక ఓయ వార్యమానసత్వ ప్రతాప ... అంశక్యముగాని మానసముండని ... యాధిక్యముగల వాఁడా లోలోనన్ - ...

లనియొక్క-సంభ్రమాతిశయమునుమనుమవలయుఁజుమ్ము॥ రా॥ సునవిభుఁడా-రాముఁడు రోషావిష్టుఁడైనవాఁడె డు వాగ్వినఁబడినట్టివాడవులు-తనయొక్క-బల-సేనలయొక్క-వ్యాసంగనలుతనగవద్విట్-ఈ ద్రోహి-రావణుని కి తెగటార్చును.అనియన్వయముఅవనీరాజ్యముయొక్క-సౌఖ్యసంచారములకుసమయంబు గావున-పదునాలుగేండ్లు కావచ్చెగనుక మాకుపరిత్యక్తఅవాగ్యమైనమానమునకుసతీవ్రత-పాతివ్రత్యముయొక్క అధిక్యమునుగలదానా మేతమిఘా తెగువకర్ణ-మరణసాహసమునకినుటక్ హాగకమున్యు-శోకరోషములయొక్క-॥ని॥ మాన్యదైన్యక్రోధుధి- అని-సంభ్రమ-తీవ్రతయొక్క-॥ని॥ సమానంవేగసంభ్రమా-అని-అతిశయము-ఆధిక్యమునా [illegible] యుననియన్వయము

౧౬-ఆ-గీ. తనను మిగుల నిచటఁబడయుఁగసంకేత।తంబగుసమయంబుతప్పకుండ
నేఁదిరిగియరిగెదనీవునావెంబడి।నడవవలయుఁ దాల్మిసడలనీక

రా॥ తగమున్సంకేతితంబగుసమయంబు-రాముఁడుమితి నెట్టినసమయముతప్పకుండఁదిరిగి నేనరిగెదనునీవు ఆ వెంబడిన్-నేఁజెప్పినప్రకారమునఁజెసువరకుఁజొరకయనుటతాల్మిసడలనీకనడవవలయును॥ భా॥ తగమున్సంకేతితంబగు- వచ్చెదనని వానితోఁజెప్పినసమయంబు-వేళ తప్పకుండనీవు తాల్మిసడలనీక-కోపములేక.కోపముగలిగినను నారోషమును విజృంభింపపరాక్రమముఁజూపిబయలుపడుదువుగనుక నావెంబడిన్-నావెంటనడవవలయున్-రావణసు

౧౭-ఆ-గీ. అనిపలికిభవద్వరాత్మకునామాట।యొప్పగుటకొకగుఱుతొసఁగుమనియె
నిచ్చెఁదత్పతిప్రహితమైననమ్మిక।యుంగరంబుసతికినుబ్బుమెఱయ

భా॥ అనిపలికి భవత్-నీయొక్క-వరమైనయాత్మకు నామాటయొప్పగుటకున్-నేఁజెప్పినమాటనమ్మబడుటనం దులకు ఒక్క గుఱుతొసఁగుమనియెన్-అడియాలమునిమ్మనియెను తత్పతి-ఆభీముని చేత ప్రహితమైన-ఇవ్వఁబడిన నమ్మికయున్-నమ్మకమునుకరంబు-మిక్కిలి సతికి-ద్రౌపదికి ఉబ్బు-సంతోషము మెఱయఁగా. ఇచ్చెనని క్రియ కన్వయము. గుఱుతిమ్మని ద్రౌపదియడిగినను భీముఁడిచ్చిననమ్మిక ద్రౌపదికి సంతోషము చేసెననుట॥ రా॥ అనిపలికి భవద్వర-నీపతియైన రామునియొక్క-ఆత్మకున్-మనమునకు నామాట-నేఁజెప్పినమాటకు ఒప్పగుటకున్-నమ్మికయగుటకు ఒకగుఱుతొసఁగుమనియెను-తత్పతి-ఆసీతాపతి చేత ప్రహితమైన-అంపఁబడిననమ్మిక-నమ్మకమునకైన ఉంగరంబు-ముద్రికను సతికిన్-సీతకు ఇచ్చెను.అనియెను-ఇచ్చెను.అను రెండుక్రియలకును హనుమంతుఁడే కర్త

౧౮-క. అనిలజుఁడధికతమస్థితి।నొనరెడితమి రామదుఃఖముడుపుటకునయం
బునఁదత్సతీశిరోమణి।గొనిచనఁగనియమితదర్పగురుసంభ్రముఁడై

రా॥ అనిలజుఁడు-హనుమంతుఁడు అధికతమ-మిక్కిలినధికమైన స్థితిన్-మర్యాదచేత.॥ని॥ మర్యాదాధారణా స్థితిః-అని-ఒనరెడితమిన్-వేడుకచేత రామునియొక్క-దుఃఖముడుపుటకు తత్సతీ-ఆసీతయొక్క-శిరోమణిని గొని చనఁగని-పోవువాఁడై అమితమైన దర్ప-గర్వము చేతనగురు-ఘనమైన సంభ్రమముగలవాఁడై. అరిగెననిమీఁదటిపద్య మునఁగ్రియ॥ భా॥ అనిలజుఁడు-భీముఁడు అధికమైన తమః-అంధకారముయొక్క స్థితిన్-నిలుకడచేత తమిన్-రాత్రి యందు॥ని॥ రజనీయామినీతమీ-అని-అ॥ రామ-ద్రౌపదియొక్క తత్సతీశిరోమణిన్-ఆపతివ్రతారత్నమైన ద్రౌపదిని నియమిత-అణఁపఁబడిన.కడమసరి

౧౯-క. పోరికిఁదివిరియరిగెబ।ల్బీరము చేవనవిఘాతలీల నెరపుచున్
ధీరతదనరఁగలంకా।ద్వారగతుండగుచుఁ బేర్చెవైరివధరతిన్

భా॥ బల్బీరము చేవను-అహంకారసారమును అవిఘాతలీల నెరపుచున్ కలంక-అపవాదమునకున్ అద్వార-ప్రవేశ హేతువు గానిద్వారముండు-గమనముగలవాఁడున్ అగుచు.గూఢగమనుఁడై యనుట. అపవాద మనఁగాఁ భీముని చేఁబాండవు లకుఁదెసుగవనవాస ప్రాప్తియై నెడియపవాదము-అదిప్రకాశగమనమైనచున్నను వైరివధమునందగుస్వరతిని - వేడుకను

పేర్చెన్ - పెంచెను॥ కాన్క బట్టి యీనము చేసిన వనపిహారిని - అశోకవనభంగక్రియను నెరపుచున్న తన [illegible] ద్వారమున నగరు తుండగుచున్ - పొందినవాఁడై యొకదమసరి

వ. ౧౦౫-౨౦-ఉత్సాహ. తనము చేనొకించుక యును నలముగా నమిన్నితాం। తమునిజాంగనాశ
నఫలదర్పకోపక్లృప్తసం। భ్రమముతోడఁదన్నుఁజెనకఁబరఁగు సింహబ
లులసాత్సమరహుతులలీల మెఱయఁజం పెఁజిత్రవధరతిన్॥ •❉❉❉

తా॥ తేనాఁ సంచేన్ - అజ్ఞానము చేతన్ తలముగా నమిన్ - స్వరూపమును దెలియమి చేతన్ నిజాంగ - తనా శరీరములయొక్క - నాశనము ఫలముగాఁ గలదైన - గర్వము చేతనున్ కోపము చేతనున్ క్లృప్త - చేయఁబడినసంభ్రమముతోడన్ - సంభ్రమము గలవారై చెనకఁబరఁగు సింహములయొక్క బలము వంటి బలముగలవారినైన సత్సమరమతులన్ - లెస్సయుద్ధ నేర్పుగల బుద్ధిగలవారైన రాతుసులను చంపెను॥ భావ తమము చేన్ - చీఁకటిచేత తలముగా నమిన్ - స్త్రీ పురుషుల స్వరూపము గాన రాకుండుట చేత "ని॥ అథస్స్వరూపయోర స్త్రీతలం స్యాత్తని - అ॥ నిజాంగనా - ద్రౌపదియందు అశను - అపేక్ష చేతను అఫల - నిష్ఫలమైనదైన కోపక్లృప్త - మున్మథకృతమైన సంభ్రమముతోడన్ - అధిక భ్రమముతోడఁగూడినదై తన్నుఁజెనకఁబరఁగు సింహబలుని సత్సమరమున్ అతులలీల చేత మెఱయ వంపెను॥ వ-తదనంతరంబున భీమును

౨౧-ఆ-గీ. శక్తిమత్తదనుజసంఘము నుకొంతమై। పొలిసెఁబవనపుత్త్రు భుజబలమున।
నతని కాంతకాగ్రహప్రేరణంబుచేఁ। గరము కీచకవర్గు కడఁకఁ జేసె॥

భా॥ శక్తిమత్ - బలిమిగలదైనదనుజసంఘము - కీచకుని యనుజసమూహము అక్రాంతమై - తీర్పులేనిదై అతని కాంతయగు - భీముని స్త్రీయైన ద్రౌపదికి కీచకుచేసిన పవనపుత్త్రు భుజబలమునన్ - భీముని బలము చేతన్ పొలిసెను॥ రా॥ శక్తి - బలిమి చేతను మత్త - మదించినదైన దనుజ - రాతుసులయొక్క సంఘము - సమూహము అక్రాంతమై అకుంఠితమై అడగాఁ గలదై పవనపుత్త్రు - హనుమంతునియొక్క భుజబలమునన్ - పరాక్రమము చేతన్ పొలిసెన్ - నుచ్చిపోయెను • అతనికి మాతా [illegible] సుచ్చెననుటను అంతక - యముని సంబంధమైన ఆగ్రహముయొక్క ప్రేరణంబుచే - యమప్రేరణచే అతనికిన్ - అహనుమంతునికి కీచకులు కడఁకఁ జేసి - కీచుచే సెదననుయత్నమున డపుటచేతం పొలిసెననియన్వయము

౨౨-తే-గీ. విబుధకంటకకీచకవిపినమునకు। దావవహ్నిగా నాత్మప్రతాపమహిమ। నె
ఱపె వాయుజుఁడన్యులకెఱుకపడక। యుండలోలోనఁ బొగడె బుధోత్కరంబు॥

తా॥ విబుధకంటక - రాతుసుల నెడిక కీచకవిపినమునకున్ - వెదురు టడవులకు॥ ని॥ వేణవః కీచకాః స్యుస్తే యే స్వనంత్యనిలోద్ధతాః - ఇతి - అ॥ దావవహ్నిగా వాయుజుఁడు ప్రతాపమహిమను నెఱపెను బుధోత్కరంబు - దేవసమూహము॥ ని॥ బృందారకా సురాబుధాః - ఇతి - వై॥ అన్యులకున్ - శత్రువులైన రాతుసులకు - ఎఱుకపడకుండ లోలోనఁ బొగడెను - శాపనభీతులుగనుక॥ భా॥ విబుధకంటక - సజ్జనద్వేషులైన కీచకులనెడి విపినమునకున్ - అడవికి దావాగ్నిభంగిని నాత్మప్రతాపమహిమను నెఱపెను వాయుజుఁడు అన్యులెఱుఁగకుండ లోలోన - రహస్యముగా నెఱపెను పోగడెను బుధో

౨౩-తే-గీ. తన్మహాద్భుతసంప్రవర్తనము జరిగె। నవ్వరములోన గూఢమైయంత నేఁడు। (త [illegible] బు
ముగిసె వచ్చె దానవరాజి మోదకాల। మనుచు సంతసమందె వాతాత్మజుండు॥

భా॥ తన్మహా [illegible] - ఆభీముని తోఁబుట్టులైన ధర్మరాజాదులయొక్క - యొక్క సంప్రవర్తనము - నడక ఆవ్వరములో నగరులో గూఢమై - ప్రచ్ఛన్నమై జరిగెను - నడచెను అంతను ఏఁడు - అజ్ఞాతవాససంవత్సరము ముగిసె - [illegible] గూఢమై - ప్రచ్ఛన్నమై జరిగెను నడచెను దానవ - [illegible] ముగియుటవలన - శ్రేష్ఠమైన అజి - యుద్ధము చేసినదైన మోదకాలము - సంతోషకాలము [illegible] వచ్చెను వాతాత్మజుండు - భీముఁడు సంతసమందెను అజ్ఞాతవాససంవత్సరము ముగిసెను కవిజృంభించియుద్ధము చేయుట [illegible] వాతాత్మజుఁడు - భీముఁడు సంతసమందెను [illegible] దానవ [illegible] చేసినవర్ని సంతోషపడెననుట॥ రా॥ తత్ - ఆ హనుమంతునియొక్క సహాః బలిమి [illegible]

న॥ని॥ ద్రవిణంతరస్సహోబలశౌర్యాణీయని-అ✽-పర-భయముయొక్క॥ని॥పరో స్త్రీయాంభయేశ్వభ్రేయని-అ✽-సంప్రవర్తనము - వృత్తాంతమునకు-అప్పరమములోను-లంకయందున్నలగూఢమై-ప్రసిద్ధమై-జరిగెనుకు-అంతకు దానవ-రాక్షసులయొక్క-రాజి-పఙ్క్తులయొక్క-మోదకాలము-సంతోషకాలమునకు-నేఁడు-ఈప్రొద్దుకు-ముగిసివచ్చెననుచు వాతాత్మజుండు-హనుమంతుఁడు-సంతసమందెను-సకలరాక్షసులను నేఁడే సంహరించెదననితలంచెను

౪౪-సీ. పృథఁజేయుతత్సత్వవార్తాశ్రుతుని స్లేశపడుచుఁ దత్సంగరభంగపరత। నుత్తమద్రవిణసంపత్తిపౌలస్త్యుండు

దుర్యోధనుఁడురోషదూషితుండు। తత్పురిలోపలధర్మజభీమసంక్రందనజయములకలిమియెంచి॥ జనులుమెచ్చ

గఁజేస్పశౌర్యాఢ్యునాహవకృతిసుశర్మబలోపచితధనుః ప్ర। ణాదతుల్యతాంబునిధి మేఘనాదుఁబనిచె। నతఁడు

నేగిహరిస్మ్రుతోగ్రాజిఁబట్టె। నవ్విరటుడాసి గెలుపునఁగ్రొవ్వుభటులు। దన్మహాగోగణాగ్రహాయౌద్ధత్యతనరవ

ర్యాకుతత్ -ఆహనుమంతునియొక్క-సత్వవార్తా-బలవృత్తాంతముయొక్క-శ్రుతిః- వినుటచేతకుతత్సంగర - ఆహనుమంతునియుద్ధముయొక్క-భంగపరతః- చెలుచుటకొఱకనుటకుఉత్తమమైనద్రవిణసంపత్తి-బలసంపత్తికలవాఁడుకురోధనుఁడు-పోరశక్యముగానివాఁడుకుపౌలస్త్యుండు-రావణుఁడుకుతత్పురిలోపల ధర్మజ-పింటపలనఁబుట్టిన భీమ-భయంకరములైనకుసంక్రందనజయముల- ఇంద్రజయములయొక్క- ఆహవకృతి-యుద్ధక్రియయందుకు సు-లేస్సైనకుశర్మ - సుఖముగలవానికిఅనాయాసముగయుద్ధములుసేయువానిననుటకుబలముచేతకు ఉపచిత-వృద్ధిఁబొందింపఁబడినకుధనుః ప్రణాదముచేతఁదులితమైనకుఅంబునిధిః-సముద్రముగలవాని మేఘనాధుః-ఇంద్రజిత్తునుకుపనిచెనుకుఅతఁడును-ఇంద్రజిత్తునుకుహరిః-హనుమంతునికునుతమైయుగ్రమునైనకుఆజిః-యుద్ధమందుకుపట్టుకొనెనుకుతత్ - ఆహనుమంతునియొక్క-మహాకుఆగః- అపరాధములయొక్క॥ని॥ఆగోపరాధోమంతుశ్చయని - అ✽గణ-సమూహముయొక్క-గ్రహాయౌద్ధత్యతత-ప్రాప్త్యతిశయముకునడవఁ-ప్రవర్తింపఁగాకుభటులు అటుడాసి - హనుమంతునియొద్దకుఁబోయికు నవ్విరి॥ ర్యాకుతత్ -ఆపాండవులయొక్క-సత్వ-సత్వముయొక్క-ఉనికియొక్క-యనుట వార్తా-వృత్తాంతముయొక్క-అశ్రుతిః-వినకుండుటచేతకుతత్సంగర-ఆపాండవప్రతిజ్ఞయొక్క॥ని॥ప్రతిజ్ఞాజిసంవిదాపస్సంగరః-అని - అ✽భంగ-చెఱుచుటయందుఁగలకుపరతః- తాత్పర్యముచేతకుఉత్తమద్రవిణ- శ్రేష్ఠద్రవ్యములయొక్క॥ని॥ద్రవిణంతుబలంధనస్మని-అ✽-సంపత్తిచేతకుపౌలస్త్యుండు-కుబేరునివంటివాఁడుకుదుర్యోధనుఁడుకుతత్పురిలోపల-మత్స్యనగరమందు ధర్మజకుభీమ-జసంక్రందనజ-అర్జునునియొక్క-యుక్కయముల-నకులసహదేవులయొక్క-యుక్కకలిమి-ఉండుటనుకుఎంచి-ఆహవ-యుద్ధమందుకుకృతిని-నేర్పరియైనవానికిసుశర్మనని-సుశర్మనునుకుధనుః- వింటియొక్క ప్రణాదగుణధ్వనిచేతకుతులిత-సరిపోల్పఁబడినకుఅంబునిధి-సముద్రునియొక్క-యుక్కమేఘములయొక్క-యుక్క నాద-ధ్వనిగలవాని • సుశర్మునకువిశేషణముకు పనిచెను-అంపెనుకుఅతఁడును-సుశర్మయుకుహరిత్ -దిక్కులయందుకునుత-స్తోత్రముచేయఁబడినకుఉగ్రాజిని-ఘనయుద్ధమందుకుడాసికిఅవ్విరటుః-ఆవిరాటరాజునుకుపట్టెను-పట్టుకొనెనుకుతత్ -ఆవిరటునియొక్క-మహాకుగోగణ- గోసమూహముయొక్క-గ్రహ-పట్టుటచేతనైనకుఉద్ధటతః-ఔద్ధత్యముచే నడవఁ-ప్రవర్తింపఁగా • పట్టెననియన్వయము • తనసేనవిరాటరాజుయొక్క-గోసమూహమునుబట్టుకపోఁగాఁ దానువిరటునిఁబట్టుకొనెననుట వ॥అంత

౪౫-ఉత్సాహ. సర్వపూజ్యమైనిజాజ్ఞజరుగనాతనింజటా। యుర్విఘాతయుపురణక్రియోగ్రతాసహాయుఁడై

పర్పుచువిడిపించెఁదద్విపక్షుమృత్యువాలము। న్నవ్వఁడగుచుశుష్కదీపితముగఁజేసి వేడ్కతోన్

భా॥ సర్వపూజ్య-సకలజనపూజ్యమైనకు ఐనిజ-యమపుత్రుఁడైనధర్మరాజుయొక్క-అజ్ఞకుఆనతిః-విరటునికుజటాయుర్విఘాతి-జటాసురవైరియగుభీముఁడు యను- నకులసహదేవులయొక్క-రణ-యుద్ధముయొక్క- క్రియయందుఁగలకుఉగ్రతా - ఉత్సాహమేకుసహాయముగాఁగలవాఁడైకుతత్ - ఆవిరటునియొక్క-విపక్ష-శత్రువులకుమృత్యువైనవాఁడు•భీమునికివిశేషణముకుఆలము-యుద్ధమునుశుష్మ- పరాక్రమముచేత॥ని॥ద్రవిణంతరస్సహోబలశౌర్యాణిస్థామశుష్మంచయని-అ✽-దీపితముగఁజేసికుఆతనివిడిపించెననిక్రిందికన్వయము॥ రా॥ సర్వపూజ్యమైన నిజాజ్ఞ-తనయా

జ్ఞానులకు ఆతనికిన్ - హనుమంతునకు జటాయువువలెనే - రావణునిచే అపహరణ-మరణరహితమైన క్రియా - ప్రయోజనము గల • చంపుటకర్హుడైన నిశ్శంక చేయుటయుండనట ఉత్కంఠితా - ఉత్సుకత్వమే సహాయము గలవాడై • బౌద్ధ్యముతోఁ గూడిన వాఁడనుట - అక్షవిపక్షములు - విపక్షులనెడు నిబ్బరపు హనుమంతుని యొక్క వాలము - తోఁక యుక్తమై - అగ్ని చేత॥ ని॥ బహిర్ణిర్భాస్కృష్టవర్త్మా - అని - అ॥ దీపితముగఁ జేసి పిలిపించెను

౨౭ - సీ॥ మహితధర్మనియమమాహాత్మ్యభూతనయానుగ్రహాభిసప్రాప్తుఁడగుచు। భూర్జన్ముఁడు వాయుసుతుఁ
డంతనిలకతి గాఢప్రవేశాకసంఘటనచోరక। లంకఁ బెంపెల్లడీల్పఁజేసెనిర్మలజయవైభవోదయసుహావాలహస్త।
చండహేతివిలాససరభసగ్రస్తసమస్తవిద్వేషిధామాఘుఁడగుచు। సత్యసల్పదర్పమునురపిపక్షుయూథపునిఁ
బట్టి బలకదంబకమునకు। సరకుగొనక ప్రబలసత్త్వసాహసములు। చూపఁజాలఁగ సంబుచోద్యపడగ॥ ✻✻✻✻✻

తాత్పర్యము: మాహాత్మ్యముగల భూతనయా - సీత యొక్క అనుగ్రహము చేత లభ్ధపడిన అంగముగల వాఁడౌచు
వాయుసుతుఁడు - హనుమంతుఁడు భూమికి వరకు నట్లు గాఢనిర్మలమైన జయవైభవోదయముగల హావాల
హస్త - పుచ్ఛమందున్న॥ ని॥ వాలహస్తశ్చ వాలధిః - అని - అ॥ చండహేతివిలాస - తీవ్రాగ్ని ప్రకాశము చేత సరభసగ్ర
స్త - శీఘ్రముగా దహింపఁబడిన సమస్తద్వేషులయొక్క ధామాఘుఁడగుచు - గృహసమూహములుగలవాఁడౌచు॥ ని॥
గృహదేహత్విట్ప్రభావాధామాని - అని - అ॥ దర్పము - తనగర్వము అమరవిపక్షయూథపుని - రావణుని పట్టి - రావణ
నిపుణుఁడై నయింద్రజిత్తును పరకుగొనక ప్రబలఁగా లంకఁ బెంపు నెల్లడీల్పఁజేసెనని యన్వయము

భాష్యము - హితమైన ధర్మ - యముని యొక్క నియమ - కట్టడ యొక్క మాహాత్మ్యము వలన భూత - పొందఁబడిన ✻ భూ
(ప్రాప్తౌ) - అని - ధాతువు ✻ నయ - నీతి యొక్క అనుగ్రహ - ఆనుకూల్యము చేత అభిసంప్రాప్తము పడఁబడిన అంగముగల వాఁ
డౌచు వాయుసుతుఁడు - భీముఁడు అంతనిలక - అవికటునివిడిపి - చినహాగ్రాననేనిలువకరప ఘటన చేసి నొర - వికటుని
యొక్క కలంకఁ బెంపెల్ల - విచారాతిశయమున తమును డీల్పఁజేసెను నైజ వైభవోదయము నమ్మనపహాత్ - అ
ధికమైన ఆ వాల - పాదయిన • స్థానమైన నటు॥ ని॥ స్యాద్వాలవాలమావాలమ్ • అని - అ॥ హాస్తమందున్న చండహేతివిలా
స - ఉగ్రాయుధవిలాసముచేత॥ ని॥ దేవకర్చిర్చిప్రశస్తంచవహ్నిజ్వాలాచహేతయః - అని - అ॥ సరభసవతాసట్టుగా గ్ర
స్త - గ్రమింపఁబడిన విద్వేషిధామాఘుఁడగుచు - శత్రుప్రతాపసమూహముగలవాఁడగుచు విపక్షయూథపుని - సుశర్మను
పట్టి - పట్టుకొని • కలంకఁ బెంపెల్లడీల్పఁజేసెనని క్రిందికన్వయము

౨౮-క, ఈగతిదక్షిణదిశయం। దాగోగ్రహదుష్టచేష్టునధిపప్రమదై
కాగారికునిర్ధామునిఁ। గాగర్వమడంచివిడిచె గాడ్పుకొడుకొగిన్

భాష్యము - ఈగతిన్ - ఈ ప్రకారముగా దక్షిణదిశయందు - ఆ - గోగ్రహదుష్టచేష్టుని - ఆ దక్షిణగోగ్రహము చేసినసుశర్మను
అధిప - విరాటుని యొక్క ప్రమదమునకు ఏకాగారికుని - దొంగయైనవాని॥ ని॥ చోరైకాగారికస్తేనదస్యుత
స్కరమోషకాః - అని - అ॥ నిర్ధామునిగా నిస్తేజస్కునిఁగా గర్వమడంచి విడిచెను గాడ్పుకొడుకు - భీముఁడు

తాత్పర్యము: ఈగతి దక్షిణదిశయందు • అన్నదిక్కులను గప్పులు వెదకఁబోయి నావంగను కనందులో దక్షిణపు దిక్కు - నం
నుటకు ఆగః - పాపము నెడ్డిగ్రహ - భూతావేశము చేత దుష్టమైన చేష్టగలవాని అధిప - రాముని యొక్క ప్రమదమ - సీతను
॥ని॥ ప్రమదా భామినీ కాంతా - అని - అ॥ ఏకాగారికుని - చోరుఁడైనవాని • సీతనపహరించిన వానిని [illegible]
హరిహితునిఁగా • లంకను గాల్చి గర్వమడంచి విడిచె గాడ్పుకొడుకు - హనుమంతుఁడు

౨౯- తే.గీ. ఇట్లు రిపు [illegible] కరబలోన్నతిఁ [illegible] చు। పవనజను భప్రవృత్తి [illegible]
[illegible] తోడ మొనరించినట్టి లెంకుని కి। హర్షమొదవంగ సప్రభుఁ [illegible]

తాత్పర్యము: అవనిజ - సీత యొక్క శుభప్రవృత్తి - సుఖవార్త చేసినప్పుడికి - లంకనుండి హర్షము నొదవఁగ - [illegible]
సంతోషము రాఁగా [illegible] ప్రభుఁడు - ప్రభాసించెను. క్రియ। భాష్యము [illegible]

వృత్తి-శుభప్రవర్తనము కంటెను గాక యుద్ధమును జేయుననుట యింత యనఁగా] సప్రభుండగుచు-ప్రభువుతోఁ గూడుకొ
నిపురికి మరలెను వ॥ అట్టిసమయంబున

౨౯-క. ఉత్తరగోగ్రహరిపుసుమా। హత్తరవార్తా ప్రచారమప్పురి ప్రజకున్
దత్తామోదంబై బల। వత్తరతాపమును మదినివర్తిలఁ జేసెన్

భా॥ ఉత్తరగోగ్రహరిపు-ఉత్తరగోగ్రహణము చేసినదుర్యోధనుని యొక్క-వార్తాప్రచారము-వృత్తాంతము-అప్పురి ప్రజకున్-ఆవిరాటరాజుపట్టణములోనుండు జనులకు-దత్త-ఇవ్వఁబడినదై-ఆమోదంబై-సంతోషరహితమైయు బలవత్తరతాపమును మదినివర్తిలఁ జేసెను. మనసుకలఁగఁ జేసెననుట॥ రా॥ ఉత్తర-ఉత్తరపుదిక్కునకుఁ బోవుచున్నట్టి ఉగ్ర-భయంకరుఁడైన హరిపు-వానరశ్రేష్ఠుఁడైన హనుమంతుని యొక్క-సుమహత్తర-మిక్కిలి గొప్పదైన వార్తాప్రచారము-ప్రసంగము అప్పురి ప్రజకున్-లంకలోని వారికి దత్తమైన-ఆమోదంబై-హర్షముగలదై॥ని॥ ఆమోదోహర్షగంధయోః అని-అ॥ తాపమును నివర్తిలఁ జేసెను-పోఁ జేసెను

౩౦-ఉ. ఆతతవేగయానమున నంతట నావిలసత్త్వుఁ డుండుగో। త్రాతనయాభిదర్శనవిధా
నముసంచితవృత్తియైసము। ద్యోతిలనేగ కాంచి రయమొప్పఁగఁ బల్కె నృపాలసూ
నుని। గూఢతరాఘు నుత్తరుఁ గురుస్ఫుటసంభ్రమచిత్తుఁ జేయుచున్॥

రా॥ ఆతతవేగ-అధికవేగముగల యానమున-గమనముచేత అనిలసత్త్వుండు-లెస్సబలిమిగలహనుమంతుఁడు గోత్రాతనయా-సీతయొక్క॥ని॥ గోత్రాకుః పృథివీపృథ్వీ-అ॥-అభిదర్శనవిధాన-సందర్శనవిధిచేతనైన ముత్-సంతోషముచేత అంచిత-ఒప్పిదమైన వృత్తియైన-వర్తనగలవాఁడై సముద్యోతిల-సముద్యోతించునట్టి నృపాలసూనుని-రాముని ఉత్త-మొత్తఁబడిన శోక-తాపముగలదై ఉరు-ఘనమునై స్ఫుటమైన సంభ్రమముగలచిత్తముగలవానిగాఁ జేయుచును బల్కెను॥ భా॥ ఆతతవేగయానమున-రథముచేత॥ని॥ యానంస్యాద్వాహనే-అ॥-వి॥ అవిల-అనూలమయిన సత్త్వులుండు-సత్త్వముగలవాఁడై గోత్రాత-గవాధ్యక్షుఁడు. కీలాలము పాగుపస్తైనముగలవాఁడనుట నయ-నీతిచేతనైన అభిదర్శనవిధానము. నయమనఁగా సామాది పాలనములయనుసరణము సందంచితమైన వృత్తియైన-నుడ్యదగలదై సముద్యోతిల-శోభిల్లఁగను పగరకాంచి-పాడగని నిర్ధూతతర-మిక్కిలి లేని అఘ-దుఃఖముగలవాని ఉత్తరుఁడనెడు విరాటపుత్రుని గురుస్ఫుట-మిక్కిలి ప్రకాశమైన సంభ్రమ-ఆగ్రహముగల॥ని॥ సమౌ సంవేగసంభ్రమౌ - అని - అ॥ చిత్తముగల వానిఁగాఁ జేయుచును పల్కెను

౩౧-సీ॥ వ్యథలెల్లఁ దీఱ దేవరమహామహిమ విలోకింపఁ గంటినస్తోకగుణతఁ। బరఁగు భూమిజనాధిపతనయాయకలం
కనున్నదిశాంతద్విషన్నికాయ। వెసమనమొదవులాలసమానకురుబలయత్నావగుర్ధంబులగుచుఁ జని। శాం
తాకులీభవత్ప్రాణవాయువులతో వనరెడు నేనునివ్వార్తఁ జెప్పఁ। బాయుతెంచితినని ప్రత్యభిజ్ఞానసమర్ప
ణమునఁ దనిమది తెలుపఁబడఁ। దానెఱిఁగినకొలఁది నానావిధ్రత్తాభి। ధానకథలొకింతదడవు నడపె॥

భా॥ దేవరమహామహిమను విలోకింపఁగంటిని భూమిజనాధిపతనయా సంబుద్ధి అకలంకవహనట్టుగాను మన్న-పోమొత్తఁబడినది శాంత-దిగంతములయందుఁగల ద్విషన్నికాయ శత్రుసమూహముగలవాఁడా. ఇది స్తోత్రరూపముగా యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుట. మనను మొదవులు-ఆవులు ఆలసమాన-మిక్కిలి యాఁబ్రకాశించుచున్న కురుబలయత్నములచేత నవగుర్ధంబులగుచున్నచన-పోఁగా నిశాంత-మిక్కిలి ఆకులీభవత్-తొట్రుపడుచున్న ప్రాణవాయువులతో వనరెడు-వనరుచున్న నేను ప్రత్యభిజ్ఞాన-గుఱుతులయొక్క సమర్పణమున తెలుపుటచే ననుట నానావిధములైన అరి-శత్రువులయొక్క వృత్త-పగనలయొక్క యభిధాన-పేళ్లయొక్క కథలు నడపెను. తానెఱిఁగినకొలఁదిని గురుబలముగాను ఉనికులు సెప్పెననుట॥ రా॥ దేవరయొక్క మహిమచేత భూమిజను-సీతను లోకింపఁగంటిని-చూచితిని॥ దృష్టా సీతేతి తత్త్వతః-అన్నాఁడు గనుకఁ గంటిననెడిపదము ముందుగాఁ జెప్పినాఁడు. ఆధి-మనోవ్యథయందు పతన-పాటుగలది. తన్న

గ్నియమునకు అయక - ఆయమునీతకు లంకను - లంకయందు శాంతద్వీపస్నికాయ - అణఁపఁబడినశత్రుపుంజము గలవాఁడా. సంబుద్ధి సన్ననము వెననును - వేగిరముగ ఒక పుటాలనను - ఒక వెడికోల అకే మానక ఉరు బల - బలవంతమైన యత్నము చే తనవరుద్ధంబులగుచుఁ జనక శాంత - జడలినవై అకునీభవత్ - వ్యాకులములౌచున్న ప్రాణవాయువులతోడఁ గూడక వనరెమను - పిలపించుచున్నది. నన్నును వస్తువునిజలవంతముగ ప్రాణమును బెట్టుకొనియున్నదనుటకు పను - నేను ప్రత్యభిజ్ఞాన గుణము యొక్క ఆమనశిరోరత్నము యొక్క సహపరిణామున. ఇచ్చుటచేత కొలఁదికి అనాది - సీతయొక్క వృత్త - అతీతార్థము యొక్క అభిధాన - చెప్పెదునందుఁగల కథలు - మాటలును ఒకింతఁ దడవు - ఆయనకు సమ్మతము యెవ్వఁడు పర్యంతము నడపెను

౩౨-వ. పదంపడి యిట్లనియె

తా॥ పిమ్మట ఆ హనుమంతుఁడు నేమమాట॥ భా॥ కీలాగము వాఁడు మఱియును త్రుని తోన నేమమాట॥

౩౩-ఆ-గీ, అంఘుమానసనీయ బలవిడిపింపుమా। యాపులబలు మేటివైనతడవ।

హోరంగలుషకలుషి తాత్మును బోధను। న్మదవిమూఢుదురమునను వధించి।

భా॥ అలఘుమానసనీయబల * సంబుద్ధి దపహారిని - అయాపులనపహరించిన వానికి ను బోధనుని - దుర్యోధనునికి వధించియాయాపులను పిడిపింపుమాయని యన్వయము॥ తా॥ అలఘుమాన * సంబుద్ధి మాయాపులబలు మేటి - మాయాపంతులలో శ్రేష్ఠుఁడయినవానికి పను బోధ - నుం చిబోధునాక నుల్ - ఓడించెదునట్టి మదముచేత విమూఢుఁడయిన వానికి తన పహారిని - సీతాపహారివైన రావణునికి వధించి నీయబలము పిడిపింపుము

౩౪-ఆ-గీ, ఏను మొకింత దడసినను గాన్యకఁ దప్పఁ। గాన వేగగదలి వాని గెలుము।

గర్వయుక్తదనుజకర్ణభీష్మస్వాన। గురుర ణాతిమహిమఁగరము మించి॥

తా॥ వేగఁ - ఉదయాననే కదలి గర్వయుక్తులయినదనుజులకు కర్ణభీష్మ - శ్రవణకఠోరమైన ఇష్వాస - వింటియొక్క గురురణ - అధికగుణధ్వనియొక్క - ॥ ని॥ గణో స్త్రీ యాధినాథ్వనౌయని - నానార్థరత్నమాల ✻ అతిమహిమ చేత వానికి రావణునికి గెలుము॥ భా॥ వేగఁగదలి - శీఘ్రముగాఁబోయి గర్వయుక్ - గర్వముతోఁ గూడిన తదనుజ - దుశ్శాసనుని యొక్క - యుక్కర్ణభీష్మ ఇష్వాసగురు - ద్రోణుని యొక్క - యారణాతిమహిమను మించి వానిదుర్యోధనుని గెలుము

౩౫-క- అకటభవన్మదు సేనా। దికమిపు డేమియుఁబురస్థితింబరఁగమిని

నొక్కయుంచుక యునుగుటి సే। యకము మ్మోయిఁ జెనకి తలఁకఁడతఁడు సెను మదిక్

భా॥ అకట భవద్గురు నీతండ్రియొక్క సేనాదికము - సేనమొదలైన చతురంగబలములు పురస్థితింబరఁగమిని - పట్టణములో లేక యుండుటచేత అతఁడు - దుర్యోధనుఁడు ఇమ్మోయిఁ జెనకి - ఈలాగు చెనకి యుక్క తలఁకఁడు॥ తా॥ అకట భవత్ - నీ యొక్క గురు - ఘనమైన - సేనాదికము పురస్థితింబరఁగమిని - ముందరఁగనిపింపకుండుటచేత ఇమ్మోయిఁ జెనకి - ఈలాగు ద్రోహము చేసియు

౩౬-ఆ-గీ, అనియతండు దీపితౌద్ధత్య భాషలు। వలుకఁ దనబలంబు కొలఁదిగాన

కధికమైతనర్పనాహ వ్యూత్సాహంబు। వూనె రాచపట్టి మేనువొంగ

తా॥ అని - అతఁడు - హనుమంతుఁడు పలుకఁగ నబలంబు కొలఁదికొనను - అడపినికి అధికమైతనర్ప రాచపట్టి - రాముఁడు అహవ్యూత్సాహంబును పూనెను॥ భా॥ అతఁడు - గొల్లవాఁడు పలుక బలంబు కొలఁదిగానక - బలాబలమింత లేక రాచపట్టి - ఉత్తరుఁడు పూనెను

౩౭-సీ॥ ఈనీరఁబురా పైనేగసనం భ్రమస్వాంతుఁడై తద్వేళ యంతనరయా। జోకమైవోర కెందచ్చుభలగ్నపాజి [illegible]

[illegible]

[illegible]

టరణ। సాధ్వసమశక్తికతమునసంశ్రయించె। దృష్టికరుఁడైనయొకవింత తేజనుమర। రిపులయాహస్థ్య సైన్యబల శ్రేణి మెఱయ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భా॥ యంతను॥ ని॥ యంతాసూతః తుత్రాచసారథిః - అని - అ❋ అరయఁగా తత్ - ఆయుత్తరుని యొక్క శుభ - శ్రేయస్సనందుకలగ్న మైనమతిగలవాఁడు జిష్ణుఁడు దొరకెను మహనీయ మైన శుద్ధాంత - అంతఃపురమందు మంజు - మనోహరమైన లాస్యప్రవర్తన - నృత్తగీతాది ప్రచారములకు గురు భావ - గురువాటకు అర్హమైన తనువికారముగలవాని. పేడివానిననుట ఆనాకీశసంతతిని - అర్జునునికి తుత్ర్య - సారథియొక్క ఆచారమునకు కొని - చేకొని ఉత్తరుఁడు జయయాత్రఁగడ లెను అంతట ఆన్యపాలకుమారకుని - ఉత్తరునికి రిపుల - దుర్యోధనాదుల యొక్క బల శ్రేణి మెఱయఁగా సాధ్వస ముసంశ్రయించెను - పొందెను॥ రా॥ అంతనరయ - తెస్సగా విచారింపఁగా తత్ - ఆయాత్రకు శుభలగ్నము దొరకెను అతి జిష్ణుఁడు - జయశీలుఁడు ఆయుత్తరుఁడు - శ్రేష్ఠుఁడైన రాముఁడు యాత్రఁగడలెను మహనీయమైన శుద్ధాంత - సీతయొక్క యనుట. ఇందుకుఁ బ్రయోగము॥ శ్లో॥ కుందస్మితం కుటిలకుంతలమిందు చూడం భందశ్శిఖాభరణ చారుపదారవిందం - కందర్పదర్పకలికాంకురకాలమేఘమంతఃపురం పురరిపోరవలోకయామః - అని శ్రీ శంకరాచార్యుల శ్లోకము ❋ మంజులమైన యాస్యప్రవర్తన చేత గురు - పెద్దైన భావ - అభిప్రాయమునకు అర్హ - తగినట్టి తనువికారములగలవాని విరహమునఁ గృశత్వపాండుత్వములుగలవానిననుట తూ త్రాచాగమునకు - యుద్ధమునకు నానా - బహువిధమైన కీశసంతతిఁ గొని వానరసమూహమును జేర్చుకొని॥ ని॥ మర్కటో వానరః కీశః అని - అ❋ యాత్రసలుపు వానికి ఆన్యపాలకుమారకుని - రాముని గణము నకు సాధు - సమర్థమైన అసమశక్తికతమునకు ఒకవింత తేజము అమరరిపు - రాక్షసుల యొక్క లయ - సంహారమును - బోధకత్వవంతమైన జల శ్రేణి - సేనాసమూహము మెఱయఁగా తేజము సంశ్రయించెను

౩౭-సీ, అతనిసముద్వేగతత చేష్టమాన వానాకీశసంతతినలువు మెఱసి। పంతంబులాడియు నెంతయు నాత్మస్వ భావప్రభావసంప్రకటనోక్తి నలరించి యనుముదితాత్ముఁగావించుచు నారాచకోమరుని యంతఁగాఁగాగైకొని ప్రస్తుతఘనయుద్ధకార్యంబు నిజబాహుబలమున నిర్వహించు। పూని తో వీరరసలక్ష్మి వొనలనడచె। నాయనఘవర్తనుని శివాఖ్యతరునిహిత। మైననిజధర్మము ముజూపి యధికమోద। డహితుఁ జేయుచుఁ దత్పరిగ్రహము మెఱయ॥ ....

రా॥ అతనికి సముద్వేగ - సంతోష వేగముతోఁ గూడునటుగా తత్ చేష్టమాన - చేష్టింపుచున్న నానా కీశసంతతి - వానరసమూహము ఆరాచకోమరునికి యంతఁగాఁగ - నిరూఢుఁగా శివాఖ్యతరుని - మిక్కిలి శుభమైననామధేయము గలవానికి నిజధర్మము ను - మర్కటజాతిధర్మము చూపి తత్ - ఆరఘునాథుని యొక్క పరిగ్రహము మెఱయనడచెను. కడమసులభము॥ భా॥ అనని - ఉత్తరుని యొక్క సముద్వేగ - భయము యొక్క తత - ఘనమైన చేష్టమాన - మానుటకై ఆనాకీశసంతతి - ఇంద్రజుఁడు రాచకోమరుని యంతఁగాఁగ - సారథిగా ఆయనఘవర్తనుని - ఉత్తరునికి శివాఖ్యతరు - శమీవృక్షమందు నిహితమైన నిజధర్మము ను - గాండీవమును చూపి తత్పరిగ్రహము మెఱయ - అప్పుడు పుచ్చుకొనియనుట నడచెను. కడమసరి

౩౮-ఆ-గీ. రామవిభుఁడు జిష్ణుఁడీమాడ్కిఁ జనియను। సృతమనోరథహరికతినలరుచుఁ ద్వరితగతివిరోధివాహినీవరవిజృం। భణముగదమఁగానఁబడఁగడానె

భా॥ రామవిభుఁడు - రామనిశాంతివిభవముగలవాఁడు. సుందరకాంతిగలవాఁడు జిష్ణుఁడు - అర్జునుఁడు అనుసృత - అనుసరింపఁబడిన మనస్సుగల. మనస్సునకనుకూలమైనదనుట రథహరి - రథాశ్వగమనము చేత అలరుచు డాసె - చేరెను॥ రా॥ జిష్ణుఁడు - జయశీలుఁడు రామవిభుఁడు అనుసృత - అనుసరింపఁబడిన మనోరథములగల హరి - వానరుల యొక్క గతినలరుచు - త్వరితగతి విరోధియైన వాహినీవర - సముద్రుని యొక్క విజృంభణము అణఁగింపుట కానఁబడఁగ

౪౦-సీ. ఇట్లుసువ్యక్తిఁ బొల్పుగను నాతనిరాక సొల్పుమీఱఁగలంకఁ బుణ్యజనులు। పెనఁపిడిగాఁ డెయాన

దుండులకుఁ జేసి మగ్గయి నవ్వుచున్నాఁడు సముయ। రక్షోపహతి సేయ రామికానున్న టాని
యతియలాఘ్యునవగణించి। మఱికొంటిజయేమిమాటలు మనసా టిపరికింప నేరక జేయుచుండెద్దే
క। శాలియతఁడు యుద్ధకేళికాలంబని। నిజభుజబలలక్ష్మి నెగడఁబగఱనుక్కడంపవచ్చుచున్నా
ఁడుగాని యీ। తలఁపు వృథము గాదు తెలియుఁడనిరి॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

టీ॥ ఇట్లు అతని రాకపొల్పు మీఱఁగ లంకఁ బుణ్యజనులు - లంకయందలి రాక్షసులు అనెడుమాటనిల్లి యిట్లు పుణ్యజనయని - అక్షసముయ సముయమునకు ఈ నరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు రక్షః - రాక్షసుల యొక్క ఉపహతి - సంహారమునకు యుద్ధకేళికాం - యుద్ధవిహారమునకు ఆలంబని - ఆధారమైన. కడమ సులభము॥ భా॥ ఇట్లు సుప్రకీర్ణబొల్పెసగు - వేషాంతరము లేక వ్యక్తముగాఁ బ్రకాశించెడి అతని - అర్జునుని యొక్క రాకపొల్పు విగాఱగ కలంకక - విచారము చేత పుణ్యజనులు - ద్రోణాదులు. అనెడు మాట ఈ నరుఁడు - అర్జునుఁడు సమయరక్షా - అజ్ఞాతవాసరక్షణము యొక్క యుద్ధకేళికి కాలంబని - సమయమని. కడమ సరి వ॥ ఇట్లంగున

౪౧-తే-గీ. మసగసలఁ బోరుసురు భీష్మముఖుల సఖుల। నాత్మసైన్యరక్ష శ్రేష్ఠులైనవా
రిఁ। జూచి యధిపతి యెక్కుడిసుస్థలనుచు। నడిగి వాగంములోఁ దగినంతఁ జెప్ప॥

భా॥ అధిపతి - దుర్యోధనుఁడు సైన్యరక్షా - సేనారక్షకులలో పల శ్రేష్ఠులైన. కడమ సరి సులభము॥ టీ॥ [illegible] - అనేకమైన భీష్మముఖుల - భయంకరముఖములు గలవారి రక్షః శ్రేష్ఠులైన - రాక్షసవరులైన లక్ష్మపతి - రావణుఁడు కడమ సరి

౪౨-వ. ఆకర్ణించి వెండియుం బలువురు పలు బెఱంగుల గుజగుజలాడు చందంబున భావించి యాపడ అనునిట్లనియె॥ రెంటికి సరి

౪౩-ఆ-గీ. ఎన్నఁగాన రాజ్యపేక్షితార్థము కాదె। నరుని రాక యిది మనంబులందుఁ।
దక్కఁగ తిగఁగొనుటడగ దేకిని నా। యుద్ధసిద్ధి యగుట కలరవలయు॥

టీ॥ నరాది - నరుల భక్షించెడి రాక్షసులకు అలగవలయు॥ భా॥ ఎన్నగానను - విచారించుకొనలేను ఆదియుందు - మనము వచ్చినప్పుడు అపేక్షితార్థము కాదె నరుని రాక - అర్జునుఁడు వచ్చుట. కడమ రెంటికిని సులభము

౪౪-తే-గీ. అసమయాత్మోన్నతిపిశాచి యన్న గొల్ప। బుద్ధి సెడి వచ్చుచున్నాఁడు పొడవడంగి।
పోఁగలాఁడిది గొఁదనపోతరమునఁ। గ్రమ్మఱంగానకితఁడు సభ్రాతృకముగ॥

భా॥ అసమయమందయిన యాత్మోత్కర్షయనెడి పిశాచి అన్న గొల్ప - ఒకవెఱఁగ రాకుండఁ జేయఁగా కానక - అడవికి సభ్రాతృకముగఁ బోఁగలాఁడు॥ టీ॥ అసమ - సరిలేని ఆత్మోద్ధతి పిశాచి పొడవడంగి - అడంగి యనుట సభ్రాతృకముగ తమ్మునితోఁ గూడ క్రమ్మఱంగానక - తిరిగిపోలేక పోఁగలాఁడు

౪౫-సీ. అనన ప్పుడెన్నిక నమరశత్రువిభీషణుఁడు భీష్ముఁడు శంకనులిమినైఁచి। పలుసుబంతము మీఱఁగలనికి నా
యితపడు వారమెల్లను బడుటగాని। మనకింక సమయమన్మాట లేదిది యెంచవలదు నీవజ్ఞాతవాసము చిత। మానుని
తిముగియించి యారాజికిన లమెదవా భీలరణతేజుఁడాతఁడతని। మాఱ్కొనుట భరంబు మహితనయాత్యాగ। మునఁ
జలింపక మనమునికి నిలుప। యత్నమాచరింపుము న్యులబుద్ధిచే। నరకు గొనక యునికి జాడగాదు॥ ❋❋❋❋❋❋

టీ॥ అనన ప్పుడు అమరశత్రుని - రావణుని విభీషణుఁడు భీష్ముఁడను శంక - భయంకరుఁడనెడిపేరును సులిమినైచి. మానిక పలుకు నన్ను మనకు సముయము - చావను అనుమాట లేదు ఎంచవలదు - నిశ్చయము నీవు అజ్ఞాతవా - [illegible] [illegible] జ్ఞాతా తు విదుకోపించుః - అని - అక్షసము చితమగు - ఈ చిత [illegible] [illegible] యాత్యాగమున - సీతను పిడుచుయుండు నవలింపక సీతను నిచ్చియనుట మన - మానము యొక్క [illegible] - బ్రహ్మజాడ గాదు॥

భా॥ అననప్పుడు [illegible] [illegible] భీష్ముఁడు [illegible] [illegible] జ్ఞాతవాసము [illegible] అజ్ఞాతవాసము [illegible] - [illegible]

నలముభంగినిక్షఅఖిల-భయంకరమైనక్షగణతేజుఁడు-యుద్ధప్రతాపముగలవాఁడుక్షనుహితమైనక్ష నయ-నీతియొక్క క్షఅత్యా
గమున-విడువకుండుటయందుక్షచలింపక-స్థితమైనవాఁడైక్షనునముక్షఅనికినిలువ-యుద్ధమునకునిలుచునట్టు క్ష ఆదరింపుము

౪౬-చ. తొలుతటనుండియాన్వలదుదుర్గయవైరమువానుమంచునిచ్చ్యుఁజేసినిల్లుగట్టు
కొనిచాటితినన్నుగణింపవైతివె। న్బలియునితోడిపోరిదియుపస్థితముయ్యెనగఁ
బుద్ధినా। పలుకేఁకనైనగైకొనుము పాయముగున్నురహంక్రియోద్ధత॥ ❋❋❋

ఉభయసమము వ-అనుటయునతనింగటాక్షించి

౪౭-తే-గీ. ఇనతనూభవుఁడధిపునకిచ్చకముగఁ। బలికె నెపుడును రిపుపక్షపాతభాష
లుడుగవైతివిన్నేమనియెడిదినిన్ను। నాప్తుఁడనియున్నదొరవెల్లియనుటగాక

భా॥ఇనతనూభవుఁడు-కర్ణుఁడు॥ రా॥ఇనతనూభవుఁడు-ప్రభుపుత్త్రుఁడు ఇంద్రజిత్తు.కడమ రెంటికిసరి।

౪౮-క. ఒకనరునివిక్రమముమా। టికిఁబొంగెదవింతకడుఁగడిందిగమన
రేం। లికకుఁగలయోధవీర। ప్రకరమునీకేలదృష్టిపట్టదు చెపుమా।

రా॥ఒకక్షనరుని-మనుష్యునియొక్క॥ భా॥ఒకనరుని-ఒకయర్జునునియొక్క.కడమసరి

౪౯-ఆ-గీ. ఇట్టిమాటలాడునట్టిమాన్యులనిండ్ల। కడనయుండిమనసుఁగార్యసిద్ధి।గ
లుగఁగోరుఁడనుటగాకటువంటిక। ర్జములకుఁబిలిపింపఁజను నెవారకు॥

రెంటికిసరి ౫౦-వ. అనవుడునతండతనినధిక్షేపించియధిపతికిట్లనియె

భా॥అతండు-భీష్ముఁడు॥ రా॥అతండు-విభీషణుఁడు

౫౧-ఆ-గీ. ఇట్టిపడుచుమాటలెడదఁగైకొనకనీ। వాత్మరక్షకొఱకునాశ్రయింపు।
గురుకృపాదులైనగుణములప్రోకల। రాజనందనులమహోజితుల।

రా॥గురుకృపాదులైన-అధికమైనదయమొదలుగాఁగల క్ష గుణములయొక్క-క్షప్రోకల- రాసులయినవారిని క్ష రా
జనందనుల-రామలక్ష్మణులనుక్షఆశ్రయింపుము॥ భా॥గురుకృపాదులైన- ద్రోణకృపులు మొదలయిన క్ష రాజనందనుల-
పలికనసంతోషకులుచువారినిక్షఆశ్రయింపు. వారుచెప్పినమాటవినుమనుట.కడమసులభము

౫౨-వ. వారలిట్టియవివేకివచనంబులకువశవగినైవగ్గిల్లనీయపరాధంబునంగ్రోధించివచ్చుచున్నవారమ్మహా
నుభావులుగావరేనిదత్త్రాత్యగ్నివ్యబాణధనంజయప్రతాపంబుశభవద్బలాంగంబులకుంగరంబుగిట్టాటువా
టిల్లెనవితలంచెదననిపలికి వెండియుంబెక్కుఁదెఱంగులబుద్ధిసెప్పెయప్పుడు॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భా॥వాగలు-ద్రోణకృపాదులుక్షక్రోధించివచ్చుచున్నవారు-కోపముదెచ్చుకొంచున్నారనుటక్షతత్త్రాత్యక్ - ఆలాగు
ప్రసిద్ధమైనక్షదివ్యబాణ-పాశుపతాదిదివ్యాస్త్రములుగలక్షధనంజయు- అర్జునునియొక్క-క్షప్రతాపంబున॥ రా॥ క్ష వార
లు-రామలక్ష్మణులుక్షకావరేని-సహింపరేనిక్షదివ్యబాణములనెడిక్షధనంజయ - అగ్నియొక్క-క్షప్రతాపంబున - అధికమై
నసెగచేత.కడమసులభము.

౫౩-తే-గీ. అతనిబహుకర్ణపరుషవాక్యములనెడసి। యున్నతనుతాచలోత్సాహయుక్తధర్మ
గురునిరఘువీరవరుఁజేరికొలిచితత్కృ। పాదరముచెందనంచితామోదమొంది॥

రా॥అతని-రావణునియొక్క-క్ష బహు బహుళములైనక్షకర్ణపరుష-కర్ణకఠోరములయినక్షవాక్యములచేతక్షఎడసిక్షఉ
న్నత-ఘనమయినక్షనుత-స్తుతమయినక్షఅచల-చలింపనిక్ష ఉత్సాహముతోడక్షయుక్తు-కూడినవాని క్ష ధర్మగురుని-కోదండదీ
క్షాగురువైనవానిక్షరఘువీరవరునిఁ జేరికొలిచిక్షతత్ -ఆరఘునాథునియొక్క-క్షకృపచేతియాదరముక్షచెందక-తన్నుఁబొం
దఁగాక్షఅంచిత-ఒప్పుచున్నక్షఆమోదము-సంతోషమునుక్షఒందెను॥ భా॥అతని-దుర్యోధనునిక్షకర్ణునియొక్క-పరుషవాక్య
ములనెడసియున్నక్షతనుతా-లఘుత్వముచేతక్షచల-చలించినక్షఉత్సాహములోఁగూడినవానిక్షనిస్సుసిపర్ల్యముసిక్షధర్మ

గురుని-ద్రోణునిన్ చేరి కొలిచినన్-నరుఁడు-కృప-అశ్వత్థాముని యొక్క-ఆదరమును జెందెను-ద్రోణాచార్యుని గొల్చి యాశ్వత్థామకృపుని యాదరమును జెందెడి కొఱకు-అంచి-అంపి-అపక్షతా-తానును మోదమొందెను

వ. అంత భా॥ నరోద్యోగనాదుల యాలోచన సమయమునందు॥ రా॥ విభీషణుఁడు కొల్వవచ్చి సతత్వాత

౫౪-తే-గీ. మృకుతఁబని రామిగనితో సహా దివెనంప। వానరాదిత్యకులరాజవరసుతుండు
తన యెదుట గోత్రనరికట్టుకొని విడువని। వాహినుల తోఁ గుండియవడఁగలంగ

రా॥ గోత్రను॥ని॥ గోత్రాకుః పృథివీ పృథ్వీ-అని-అ॥ అరికట్టుకొని-ఆబలించుకొని విడువని-వాహినులతోన్-సము ద్రనిఁ పొదివెను॥ భా॥ ఆదిత్యకులరాజ-ఇంద్రుని యొక్క-వరసుతుండు-అర్జునుఁడు గోత్రను-గోసమూహమును ॥ ఇని త్రికట్యచశ్చకుల గోం ధేభ్యః క్రమాత్ తేన్యుస్సమూహార్థే-గవాంసమూహో గోత్రాః-అని ప్రక్రియ॥ ఈని-దుర్యోధనుని యొక్క-గుండియుకలంగ వాహినుల-సేనలను అంపవాన చేతఁబొదివెను వ॥ అప్పుడు

౫౫-క. అవిదితవిఘ్నవరవరా। స్త్రవిభగ్నాంగమ్ములగుచు రహితమహాగో
నివహతనాకులగతిఁ జెం। దె వెలయఁగఁదను గ్రకాండదృఢసత్వంబుల్

భా॥ అవి-ఆ సేనలు నివిదితవిఘ్న-ఖండింపఁబడని విఘ్నములు గల-వారింపఁగ నివనుట నర-అర్జునుని యొక్క వరాస్త్రముల చేత విభగ్న-విరిగిన-అంగములయి నతుర గాదులు కలవాచు నిరహిత-విడువఁబడిన మహత్-అధికమైన గోనివహములు గలవాట చేతనైత్-ఆయర్జునుని యొక్క ఉగ్రములయిన కాండ-బాణములను దృఢమైన సత్వమును ద్వంద్వమందు బహువచనము వెలయఁగా ఆకులమైన గతిని జెందెను

రా॥ అవిదిత-ఎఱుఁగఁబడని విఘ్నములు గల నరవర-రాముని యొక్క అస్త్రముల చేత విభగ్నాంగములగుచు తత్-ఆసముద్రుని యొక్క ఉగ్ర-భయంకరమయిన కాండ-ఉదకమందున్న॥ని॥ కాండో స్త్రీ దండ బాణార్వవర్గావసరవారిషు-అని-అ॥ దృఢములయిన సత్వంబులు-జంతువులు రహిత-విడువఁబడిన మహత్-ఘనమైన ఆ గోనివహంను-పాపసంఘము గలవాట చేత నాకుల-దేవతల యొక్క గతిఁ జెందెను దేవలోకమునకుఁబోయెననుట వ॥ తదనంతరంబ

౫౬-సీ. మఱియును దత చేష్టమానమునుబలాబ్ధి। యుసదృశాశ్చర్యవదాతిబహుల। హరివారణాధికపరిపూ
ర్ణనిజుత్ఖంబగుచుఁ బైఁబయిఁ జేర్చుపొగరుసూడి। యలుకహెచ్చగురుభీష్మాహిమకరసంతతులు
మొదల్గాఁగడుదుర్గమగతిఁ। దన గారువారిసత్వము లెల్లఁబొలియఁ దదంతర్గతక్ష్మాభృదవయవ
ములు। భేదిలనతండు దనదైన వెట్టిదంపు। టంపజడి పెంపు చూపి నేపణఁచెనతని। తీవ్రతకు నోడి
యంతనదీప్రభుండు। గళితధైర్యుండునతిభయాకులుఁడునగుచు॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రా॥ మఱియును ఉద్ధత చేష్టమానక ఉరుబలముగల అబ్ధి-సముద్రుఁడు అసదృశమైన యాశ్చర్యమునకు పద-స్థానమైన అతిబహు-మిక్కిలియును చైనకల హరి-కరుల్లుగల వాః-ఉదకము యొక్క॥ని॥ వార్వారి-అని-అ॥ రణ-మోతల యొక్క॥ని॥ వేరణః-అని-అ॥ అధిక్యము చేతఁబరిపూర్ణమయిన దిజ్ముఖములు గలదియగుచు గురు-అధికమయిన భీష్మ-భయంకరములయిన అహి-సర్పములును మకర-మొసళ్లయొక్క సంతతులు మొదలుగాఁగఁదన రారునట్టి వారి సత్వములు-జలజంతువులు పొలియ-మడియునట్టుగా తత్-ఆసముద్రుని యొక్క అంతర్గతములయిన-క్ష్మాభృత్-మైనాకాది పర్వతముల యొక్క అవయవములు భేదిల అతండు-రాముఁడు పపణఁచెను అంత నదీప్రభుండు-సముద్రుఁడు. కాను పిందియని ముందరి పద్యమునకన్వయము. కడమ సులభము॥ భా॥ ఉద్ధతమానట్టుగా చేష్టమాన-వ్యాపింపుమన్న కురుబలాబ్ధి-అబ్ధిపట్టికురుబలముపదాతి-బంట్ల చేతను బహులములైన హరి-గుఱ్ఱముల చేతను వారణ-ఏనుఁగుల యొక్క ఆధిక్యము చేతను బరిపూర్ణ దిజ్ముఖంబగుచు గురు-భీష్మ-అహిమకరసంతతులు-ద్రోణభీష్మకర్ణులు మొదలుగా వారి సొక్క క్ష్మాభృత్-రాజుల యొక్క పపణఁచెను లంకకు దీప్ర-దీపింపని భా-కాంతిగలవాఁడు. భూవరుండని ముందరి పద్యమునకన్వయము. కడమ సరి

౫౭-ఆ-గీ. పురుషమూర్తితోఁడఁ బ్రోవైన దైన్యంబు। వోలె గానుపించి భూవరుండు
నీకసాధ్య మొకటి లేదన్న యారసి। బెట్టిదంపుగుండె బెదరఁ బాఱె

భా॥ పురుషమూర్తితోడఁ బ్రోవైన-పురుషాకృతియైన, దైన్యంబు పోలెం-అతిఖిన్నుఁడై యనుట, భూవరుండు-దుర్యోధనుఁడు, అనీక-యుద్ధము చేఁ, సాధ్య మొకటి లేదన్ని, గుండె బెదరఁ బాఱెను॥ రా॥ పురుషమూర్తితోడ - పురుషాకారముతోఁ గానుపించి సముద్రుఁడు నేనుమాట, భూవరుండు సంబుద్ధి, నీకు నసాధ్య మొకటి లేదన్ని-గుండె-తనగుండియ, బెదరఁ బాఱెను వ॥ దానం జేసి

౫౮-సీ. ఇదె నీకు శరణు సొచ్చెద శాంతుఁడవు గమ్ము వెదక నీ కెవ్వరు నెదురు లేర। పార్థ దర్పమున నీ పస గానక త్రైదిర్చిన వారిదోషంబు గని మెఫలము। నిరక్కఁ గాపు మరింతు నేను నోయఖండదయా సముద్రుఁడ నాయెడఁ గరుణ। నడవఁ గట్టి పగ లనడఁగించితే నేమి చెప్పన మోఘ వాంఛితుఁడ వగుదు। హరివి గాన నీవు నరవరాత్తుఁడ వేయని। యంత వినయభక్తులతిశయిల్లఁ। బాదపద్మములకుఁ బ్రణుతి గావించిన। నమ్మహాత్ముఁడతని నాదరించె॥ ❖❖❖❖❖❖

రా॥ ఎదురు లేరు, అపార్థమయిన దర్పము చేత, వారిదోషంబు-ఉదకదోషము, అఖండదయా*సంబుద్ధి, నేను సముద్రుండను నాయందు కరుణ నడవ- దయ ప్రవర్తిల్లఁగా, కట్టి పగ అను- క్రూర శత్రువులను అడఁగించితివేని, ఏమి చెప్ప, అమోఘ వాంఛితుఁడ వగుదువు-సిద్ధసంకల్పుండ వగుదువు • ఇంక నా కోరిక లెల్ల సిద్ధించు ననుట, అంతటైన॥ భా॥ అఖండదయాసముద్రుండ-పార్థ*సంబుద్ధులు, అని, యంత- సారథి - ఉత్తరుఁడు, ప్రణుతి గావించిన, అమ్మహాత్ముఁడు - అర్జునుఁడు, ఆదరించెను. కడమ సరి సులభము

౫౯-తే-గీ. తదభిమత పద్ధతిని వారితగణలీల। పెంపు మీఱంగ దక్షిణాభిముఖగమన।
మాచరించె మున్నెట్లట్ల హరివితతని। యంతయైనడపు చునిజావ్యాహ తేచ్ఛ॥

భా॥ వారిత-వారింపఁబడిన, తరణ-యుద్ధమందుఁగల, లీల-విలాసము, పెంపుమీఱఁగా, మున్నెట్లట్ల - మునుపటివలె, నిజావ్యాహతేచ్ఛ చేత, యంతయై-సారథియై, హరి-గుఱ్ఱముల యొక్క, వితతిని నడపుచు, దక్షిణాభిముఖగమన మాచరించెను. ఉత్తరమున నుండి దక్షిణమునకుఁ దిరిగె ననుట॥ రా॥ తత్ - ఆ సముద్రుని యొక్క, అభిమత పద్ధతిని. సేతువు గట్టియనుట, వారి-ఉదకముల యొక్క, తరణ-దాఁటుటయందుఁ గల, లీల, హరివితతిని - వానరసమూహమును - నియంతయై-నియామకుఁడై, నడపుచు, దక్షిణాభిముఖగమన మాచరించెను-లంక మీఁదికి గదలెను

౬౦-సీ. సముచిత సరణి నిట్లు సురవైరాటనగరిమ నశ్లాఘ్యంబు గాఁ గొని కడు। నెఱి నవిర్భవఁగ లంక నిర్ముక్త ధీరత నంద నభిద్యోతితాత్మ సత్త్వ। భావతఁ బరఁగు చుఁ బాండురాజసుతులా తత కీర్తి విభవుండు తద్విభుండు। తీర్ణాతికృచ్ఛ్ర మహార్ణవుండు గవిని వారిత రిపు దర్ప భారులైన। వారి నాప్తులఁ గడు నంత గారవించె। దశపురీ నాయకుండు నిజాస్థానమంట। పమున నలఘు ప్రగల్భ వాక్ప్రటితసత్త్వ। భావ వర్తనులై పేర్చు ప్రథిత బలుల॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖

రా॥ అనుకూలైగ- దేవతలయందు వైరముగల రాక్షసుల యొక్క, అటనగరిమను- సంచారాధిక్యమును, అశ్లాఘ్యంబు గాఁ గొని- లెక్క సేయక, లంక, నిర్ముక్తధీరత నంద- తల్లడిల్లఁగా, అభిద్యోతిత- ప్రకాశింపుచున్న, పాండు- తెల్లనైన, రాజ- చంద్రుఁడు, సుతుల- లెస్సపోలిక గాఁగల, ఆతత కీర్తి విభవము గలవాఁడు, తద్విభుండు- రాముఁడు, తీర్ణ- దాఁటఁబడిన, అతికృచ్ఛ్ర- మిక్కిలి ఘోరమైన, మహార్ణవము గలవాఁడు, గాను, వినిశరాముఁడు సముద్రము దాఁటెనని వినియనుట, తత్పురీ-ఆ లంక యొక్క, నాయకుఁడు-రావణుఁడు, అలఘు ప్రగల్భవాక్కుల చేతఁ బ్రకటితములైన సత్త్వభావవర్తనలు గలవారై పేర్చునట్టి ప్రథితబలులను, ఆప్తులను గా॥ భా॥ సముచిత సరణి, విరాటనగరి- విరాటుని సంబంధమైన పట్టణమును, అశ్లాఘ్యంబు గాక, లంక - ఎవ్వరు తెలిసినారోయనెడు భయము చేత, నిర్ముక్త- విడువఁబడిన, ధీరత, నంద- ధైర్యము చేత, అందు-ఆ పట్టణమందు, అనభిద్యోతిత- ప్రకాశింపని, ఆత్మసత్త్వ భావతను-తమయొక్క-సత్త్వభావము గలవారౌట చేత, పరఁగుచు, పాండురాజసుతులు- ధర్మరాజాదులు, తద్విభుండు-ఆ పట్టణమునకు రాజైన విరటుఁడు, తీర్ణ-తరిం

బడిన అతిక్రూర-సుహాసము నేత్రశోభ గల వారును గాత్ర వాసిత-మిక్కిలి వాసించుబడిన దిక్కులు గల యీ-సర్వభాగ్యశాలులై సౌభాగ్యాతిశయము గలవారలైనను. భావము-ఇట్లు సిరాటులు నొప్పారు ముసు నిశ్చయము ... గుణకల్యాణ ... నిరుపమానమైన సౌందర్యము కోడనంబుగ బ్రకాశింపని ప్రభావము గలవారై యుండగియుండి పాండురాజసుతులా విరటుండను మహారాజులను సందర్శించిరను మహారాజులకు నొక్కపాణిగ్రహణము నమన్ సంభూషణ కోటల... ప్రగల్భ వాక్యముల చేత ప్రకటిత-ప్రకాశింపఁజేయబడిన ఆత్మ-తమయొక్క సద్భావవర్తనలు గలవారైరి గారవించెను

౬౧-వ. ఇట్లు వివిధసంభావనాసంతోషితస్వాంతులంగా వించి వారికి నవనవప్రాలంబున రెండికి సనసులభమను

౬౨-క. సమరాగమునసూన్వసీతిగావమునవచోగతులనరవరాత్మజుని ప్రసం
గముయితనకన్యనయయా। కీర్తిహితతనయనొసంగననుమతిదలిపెంగాక్

తాత్పర్యము రాక-సమానురాగముగలక్షూనసూన్వసీతి నర-అర్జునుని యొక్క పరాత్మజుని-అభిమన్యుని యొక్క ప్రసంగమయి-ప్రసంగము రాఁగాక నన్యము-ఉత్తరను నయముక్తి- భాగ్యసంగతి చేశ। ని॥ అయంత్య భావ ... విధి-అని-అతనిహితమైనక్షనయ-నీతిగలదానిక్షపను-ఈంగక్ష అనుమతించలిపెంగా. ముందటి పద్యము ...

రాక్షసమర-యుద్ధముయొక్కసంగమనసూన్వసీతిగవరాత్మజుని-రాముని యొక్క ప్రసంగము యుక్క ఆస్య-శత్రువైనక్షనయ-నీతిగల. నీతిపరుడు గను మున నయముక్తి చేతకును హితనయము. సీతనుక్ష ఒసంగను-విభీషణునకు అను-అనైడక్షమతి-బుద్ధి గలవాడని ఫలితముగానని యన్వయము. కడసురీ

౬౩-క. తనదుహితకార్యపక్షవ। ర్తనులగు వారుఁదనకోత్కటతమిగనియింపుల్
దనకారసుభద్రానం। దనవగణోత్సవమునడపఁదగుననిపలుకన్

తాక్ష తనదుహితకార్యపక్షవర్తనులయిన వారునక్షను-లెనైననక్షభద్ర-సుభముక్ష ఆనందము ... వైవాహికోత్సవము-యుద్ధక్రీడక్షనడపఁదగుననిపలుకఁగా*వృద్ధోత్సాహుఁడయ్యెనని ముందరిపద్యమున క్రియ। భావము తనహితకుశ్యఆర్యపక్షవర్తనులగు వారును-ఆ పాండవులునక్షకని-తెలిసిక్షసుభద్రానందన-అభిమన్యుని యొక్క వివాహోత్సవము వివాహము నడపఁదగు ననిక్షపలుక-చెప్పినందువల్ల. కుళకముగను కఁతనకునను మతిదగిర్వంగానని క్రిందటిపద్యమున కునన్వ

౬౪-తే.గీ. తద్విధానంబునవృద్ధోత్సాహుఁడయ్యెఁ। దనయకల్యాణవిధిప్రయత్నమునఁజేసి (యము
రయముతో వారునాత్మీయమయినమిత్ర। బంధుపరివారతతిఁగూర్చి ప్రౌఢిమెఱయ

తాక్షతద్విధానంబునకు-వివాహక్రియకునక్ష వృద్ధోత్సాహుఁడయ్యెను. తత్పురీనాయకుఁడని క్రిందటిపద్యమునఁగర్తృపదముక్ష వారును-పాండవులునుక్షమిత్రబంధుపరివారముల యొక్కక్షతతి-సమూహమునుక్షకూర్చి-పిలిపించి తనయ-కుమారుఁడైనయభిమన్యుని యొక్కక్షకల్యాణవిధినిక్ష అయముతో-శుభముతోక్ష చేసిరి। తాక్ష తద్విధానంబునకు-ఆ యుద్ధక్రియకున్క్షతనయొక్కక్షఅకల్యాణవిధి-మరదృష్టము యొక్కక్షప్రయత్నమునఁజేసివృద్ధోత్సాహుఁడయ్యెను. కడమసులభము

౬౫-వ. అంతఁ బ్రతిపక్షవిజయంబునకును దితసమయంబగుట భావించి రెండికిసని

౬౬-క. అతులితతేజుఁడువైవ। స్వతసంతతి రాజవరుఁడు చతురనయసమా
హృతఘనతరహరికుంజర। శతాంగవిస్ఫూర్తిశోభిసైన్యముతోడన్

తాక్ష వైవస్వతసంతతి-మనువంశమందుఁగలక్షరాజవరుఁడు-రాముఁడునక్షసమాహృత-కూర్పఁబడినక్ష ఘనతర-అత్యధికమైన ... వానర శ్రేష్ఠుల యొక్కక్ష అంగవిస్ఫూర్తిచేతక్షశోభి-ఒప్పుచున్నక్షసైన్యముతోడ. విడియుచున్న ... భావము వైవస్వతసంతతి-ధర్మజుఁడుక్షహరి-గుఱ్ఱముల యొక్కయుక్ష కుంజర-గజముల యొక్క ... శతాంగ-రథముల యొక్కయు ... అని-అట్టి విస్ఫూర్తిచేత. కడమసమము

౬౭ - క. నడచియుపప్లావ్యపురం। బుదగ్గతివనప్రదేశము।బలదళముక్
విడియించితనప్రతాపము। కడునఖిలదిగంచలములఁగ్రమ్ముకొనంగన్

భా॥ నడచి-కదలి॥ ఉపప్లావ్యపురంబు డగ్గరి॥ రా॥ ఉపప్లావ్య-పీడింపఁదగిన॥ పురంబు॥ కృ॥ ఉపప్లావ్య-మట్టుపను త్రిమ గలపురంబు. రెండర్థములను అంకనసుట. కడమసమము వ॥ అమ్మహానుభావుండప్పుడు

౬౮-క. నీతిమయుఁడనకుభూమిజ। నాతతపరివాదభరనిరాతంకాత్మున్
డై తిరుగవిడువకాజికిఁ। గౌతూహలియగువిపక్షుగర్వమువినిరోన్

రా॥ నీతిమయుని-నయమార్గమునకు॥ ఆతత-వ్యాపరించిన॥ పరివాదభర-అపవాదాతిశయమునందు॥ నిరాతంక-భయములేని॥ ఆత్మగలవాఁడై॥ భూమిజను-సీతను॥ తిరుగవిడువక॥ ఆజికి-యుద్ధమునకు॥ కౌతూహలియగు-వేడుకగల॥ విపక్షు-శత్రువైన రావణుని యొక్క॥ గర్వమును వినిరొను॥ భా॥ జనులచే॥ ఆతత-విస్తరింపఁబడిన॥ పరివాద॥ భూమిని విదురుఁగ విడువక॥ విపక్షు-దుర్యోధనుని యొక్క. కడమసమము

౬౯-చ. సదయతఁజేసిహింసలకుఁజాలక యింకనుఘంచిమాటఁదే। ర్చెదననిరాయభారమని
చెందగసంధివిధానచింతనం। గదురుచిరాభివర్ణ్యశమగౌరవకీర్తి జగంబునిండఁగో।
పిదనుతనీతిదక్షుహరివీరవరేణ్యువచోవిచక్షణుల్॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భా॥ సంధివిధాన॥ చింతనను-చింతచేత॥ కమగుసాందేడియనుట॥ చిరాభివర్ణ్యమైనశమగౌరవము చేత॥ కీర్తిజగంబునిండ॥ హరిని-కృష్ణుని॥ రాయభారమని చెను॥ రా॥ చింతనున॥ అంగదుని॥ రుచిరమయినయభివర్ణ్యమైనశమగౌరవము చేతికీర్తి-ఇటువంటి కోపహీయంమనుదయిదలఁచుచున్నాఁడనెడుకీలి॥ హరివీరులలోనవరేణ్యుఁడైన వానిక॥ అని చెను

౭౦-తే.గీ. అతఁడునుచిరగతిక్షాంతివిరాజిమైచని ప్రభు। చరితదుర్ణయవ్యథమానకరిపురజను
లనిశమునుగుందువారింతదనమురాక। కొర్యమెంచియానీతికకరము మెచ్చ

రా॥ అతఁడును-అంగదుఁడును॥ వ్యథన॥ మానక-విడువక॥ అరిపుర-లంకయందున్న॥ జనులు మెచ్చ॥ ఇట్టుననిముందరిక్రియ॥ భా॥ అతఁడును-కృష్ణుఁడును॥ ప్రభుచరితదుర్ణయము చేత॥ వ్యథమాన-వ్యథపడుచున్న॥ కరిపురిమందలిజనులు మెచ్చు. కడమసమము

౭౧ - ఉ. సాధుకృతప్రవేశుఁడయిసాహసవత్తరచిత్తశత్రుడు। ర్యోధనునింద్రజిద్గురు
మహోత్సవాజ్జ్వలవై భవగర్వితున్బలో। త్సేధసముద్ధతుండగువిధింగృతదర్శ
నుఁడైనవానిమా। సాధిరుఁజూచియిట్టనుమహాసభలోజనులందఱున్వినన్॥

భా॥ సాధు-సత్పురుషులచేత॥ కృతప్రవేశుఁడయి॥ సాహసవత్తర-మిక్కిలినుద్ధతములైన॥ చిత్తశత్రువులుగలవాని॥ ఇంద్రజిత్-ఇంద్రుని గెల్చిన॥ గురు-అధికమైన॥ మహ-ఉత్సవములచే నైన॥ ఉజ్జ్వలవైభవము చేత॥ గర్వితుని-గర్వించినవాని॥ బలోత్సేధ-బలౌన్నత్యము చేత॥ ని॥ ఉత్సేధశ్శ్రయశ్చ॥ అని-అ❖ సముద్ధతునిదుర్యోధనునిజూచియిట్టనును॥ రా॥ సాధు-లెస్సగానట్టుగా॥ కృతప్రవేశుఁడయి॥ సాహసవత్తర-మిక్కిలిసాహసవంతమైన॥ చిత్తముగలశత్రువులను॥ దుర్యోధన-పోరశక్యముగాని వాని॥ ఇంద్రజిద్గురుని-రావణుని॥ ఇట్టను. కడమసులభము

౭౨-తే.గీ. శాంతిజయశోభిరాముఁడనంతబలుఁడు। ధర్మసూతియుప్పుడునునీదౌష్ట్యమాత్మ
నెన్ని దొంక్తినిసుఁదేవనన్నుఁబనిచె। పనుమునామాటదుర్మదావేశముడిగి

రా॥ శాంతిజయములచేత॥ శోభి-ఒప్పెడువాఁడు॥ రాముఁడు॥ ధర్మసూతి-ధర్మమునకుఁగారణమైనవాఁడు॥ భా॥ శాంతిజ-శాంతివలనఁబుట్టిన॥ యశః-కీర్తిచేత॥ అభిరాముఁడు॥ ధర్మసూతి-ధర్మజుఁడు. కడమసమము

౭౩-చ. నియతముగాఁగనీపిపుడునిన్నునునీవిభవంబునీమహా। న్వయమునుగాచికోవ
లసిననన్నగుడన్విడుమట్లపిక్రమ। క్రియమయినాయచేనపహరించినభూమిజ

నాపరాహ్న నిశ్చయుఁడవనన్న రేశ్వరుని శాసనమిట్టిదనీకుఁ జెప్పితిన్॥
భా॥ హాయ చేసవహరించిన హూనినిమునుఁడవిడుమువ॥ రాక్షసూమిజను సీతనుక్షనుగుడనిప్పుడుము

౨౪-క. భీమార్జున బాహుబలో। ద్దామత నీ వెఱిఁగినదియ గజ్జయశాలిన్।
దామిక్కిలి శౌర్యోన్నతి। చేమించిన మేటియతనిఁ జెనకి బ్రతికెదే॥

టీ॥ భీమ-భయంకరమైన॥ అరున-కార్తవీర్యార్జునుని యొక్క॥ బాహుబలోద్దామత-భుజబలిమి॥ నీ వెఱిఁగినదియ॥ ఆయనతో యుద్ధము చేసిన వాఁడవు గనుక॥ జజ్జయ-ఆకార్తవీర్యునిజయించుట చేత॥ శాలిన్ - ఒప్పెడు పరశురాముని॥ శౌర్యోన్నతి చే-బలిమి చేత॥ మించిన-జయించిన॥ మేటి రఘుపతి॥ అతనిఁ జెనకి బ్రతికెదే॥ భా॥ భీమ-భీముని యొక్కయు॥ అర్జునుని యొక్కయు॥ బాహుబలోద్దామత-బలిమి॥ నీ వెఱిఁగినదియ॥ ఘోషయాత్రా గోగ్రహణాదులయందు॥ తజ్జయ-ఆభీమార్జునులవల్లనైన జయములచేత॥ శాలిన్-ఒప్పెడువాని॥ తా- తాను॥ మిక్కిలియు శౌర్యోన్నతి చేతను॥ మించిన మేటి-అధికుఁడైన మేటి॥ అతని ధర్మరాజును॥ చెనకి బ్రతికెదే

౨౫-చ. వినుపలుమాటలేలయిల వేలుపుమూకలలోన నేనియు। న్వినుకకుపీఁగఁ బాఱకొక
వీరుఁడు సైఁపగలాఁడె యల్కఁ జూ। పినను లుఁడించుక తసము పేక్షితసంగర కేలి
యైనిగుడ్చినఁ బటు ఘోరసాయక విజృంభణ మన్యులకోర్వ నెట్లగున్॥ ❋❋❋❋

భా॥ వినుక్క అల్క-చూపి-ఆగ్రహించి॥ వినుకులుఁడు॥ కసము పేక్షిత- అపేక్షింపఁబడిన॥ సంగర కేలినై ❋ యత్థానమునకు నపేక్షితయగుదిక్కున ॥ ఉపరిస్వరవర్ణయుక్తను భయమునుఁ జెల్లునను లక్షణమువల్లఁ బకార మేయత్థానమై చెల్లెను॥ గా॥ వినుక్క అల్క చూపు-ఆగ్రహదృష్టిని॥ ఇనకులుఁడు- రాముఁడు॥ ఇంచుకంత॥ అపేక్షితసంగర కేలియైనిగుడ్చిన నొక వీరుఁడు సైఁపగలాఁడె॥ సాయక విజృంభణమును॥ అన్యులకు-ఇతరులకు॥ ఓర్వ నెట్లగును

౨౬-క. తడనుజుని బాహుబలసం। పదయును సాయక విహార పాండిత్యమహో
భ్యుదయము నబంటుతనమును। మదిదలచినగుం డెవగులుమార్తురకెల్లన్ రెంటికిసరి

౨౭-ఉ. నీవనుమ త్తనీతివదినిట్ల్వ నుజీవిత గతుఁ డార్థివై। రావణదంతి వాహనుసురప్రభు
గెల్చిన గెల్వవచ్చు దుర్భావచేష్టమాన కురురాజకుమారక భీమబాహులీ। లావి
ధినగ్గమైననవిలంఘ్యమునాకమసంధిమేలగున్॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

టీ॥ రావణ॥ సంబుద్ధి॥ దుర్భావ దుష్టస్వభావము యొక్క॥ విచేష్టమాన॥ ఉరు-అధికమైన॥ రాజకుమారక-రాముని యొక్క॥ భీమ-భయంకరమైన॥ కడనుసులభము॥ భా॥ జీవితగతుఁ డార్థివి॥ ఐరావణదంతి-ఐరావతము॥ ని॥ ఐరావతో భ్రమాతంగై రావణాభ్రమువల్లభాః-అని-అ❋ వాహనముగాఁగలవాని గెల్వవచ్చును॥ దుర్భావ-దుర్బుద్ధి చేత॥ విచేష్టమాన- వ్యాపరించెడు వాఁడా॥ కురు రాజకుమారక॥ సంబుద్ధి॥ భీముని యొక్క బాహులీలావిధికి॥ కడమనరి

౨౮-వ, అనుపల్కు-లాకర్ణించి యామరాగ్రహాగ్రస్తుండు తత్సమయ సముద్దీపిత కోపాటోపంబు
లోలోపలనయడంచికొని సుదుస్సహాసితంబు ముఖంబునకుం దెచ్చుకొని ఉభయసమమునుసంభవ

౨౯-క, కొలఁదిగిన కెట్టివారుం। జెలుచనడవునవ్వలంమ జెదరించియనూ
లలవేయుంచికొనంగాఁ। దలఁచెదరిదికాలగుణమొ దైవఘటనవో॥

రెంటికిన్ సమము సులభము వ-అనియామాతికృత్యస్థారేయనుపలకించి

౩౦-చ. బలుములు సూపియిట్టునటుఁబల్కితి వెఱ్ఱిహరీశరోక్తము। ల్వలుక నెకాని బుద్ధిను
లిపాలు మసిన్నతఁడుర్విపాలుగా। వలసియిటాడఁబలె పెషిపన్న హిజన్మమఁటౌ
నుపుఁబుఁగ్గలభ్య యుఁబొగడ్డగనమాఱ్గొనరస్సచాఁడెనిన్నియున్ ❋❋

భా॥ హరీ-కృష్ణుఁడు॥ ఘూపి యొక్క॥ పాలుగావలసి॥ రాజ్యభాగము గావలసియును॥ వసి-భూమిని॥ పవా

సు-ఇవ్వను. ద్వాక్ష వేల్పు హరి-వేల్పు గోత్రమ్ము నన్నుంతాదుమ్మ పీఱిపోలు గావలసి-నేల పాలగుటకు నిజదంబు పైనక్షనుహింబర-సీతను-మము-మమ్ము నుక్కమాల్ప నరమ్మునుము

౮౧-ఉ- కొండొక యొండు చోటువలెఁ గొంకక వింకము తోనసుండుభీ। ముండని నీవు మాటి
కిసమున్నతి నెన్నదు కర్ణభీష్మలో। దండకును ప్రతాపవితత ప్రథన ప్రథనోప్ప
మన్పులో। స్థండతయించు కైనమదిఁ దార్పవి దేమిటి నేర్పు సెప్పుమా॥

తా॥ కొండొక యొండు చోటువలెన్న నుండు-మనుష్యుఁడు భీముండు-భయంకరుఁడని నెన్నెదు. శాతుసులు నగళ్లో జనులు గారామనుటకు కర్ణ-భీష్మ-శ్రవణములో నైనకోదండ-వింటి యొక్క సుప్రతాపము చేత వితత-విస్తారమైనట్టి ప్రథన ప్రథను-యుద్ధప్రసిద్ధి చేతఁ జెప్పుచున్న॥ తా॥ ఒండుచోటువలె-ఎఱుఁగని చోటువలె నెన్నరు-భీముండు-అర్జునుఁడు భీముఁడునని ఎన్నెదు-ఎంచెదవు. కర్ణ భీష్ములయొక్క యుక్కకోదండగురు-ద్రోణాచార్యులయొక్క యుక్కమునే-నాయొక్క బల-చతురంగబలములయొక్క ఉద్దండత నుక్కమదిఁ దార్పవు-ఎంచవు. కడమ సులభము

౮౨-చ, అనుటయు నన్నుదాంధునకు నాహరియిట్లను నాడు మాటనీ। మనమునకిప్పుడొప్పగు
నేమ త్రిపిరోధి వరూధినీ పతు। ల్వేనుకువ వక్క ఒక్క వడభీసుధనంజయ భాసుర ప్ర
తాపన వసమృద్ధితోఁ గదియు బల్లిము నావిభుఁజూచు నంతరుల్॥

తా॥ బల్లిమున అవిభు-ధర్మరాజును చూచునంతరు నా మాటయొప్పగునేయనిసింహావలోకనము. కడమ సులభము తా॥ అహరి-అంగదుఁడు ఇట్లనును భయంకరమైన ధనంజయ-అగ్నిభంగిని భాసురమైన అవిభు-స్వస్వామిని

౮౩-చ, అమితచమూపమూర్తిఁ డనంచు నహంకృతి మానవేమొన। వ్వమదవిభూతిని వె
లుఁగవానర నాయకులాజి చేతకై। యమరిన వారనేకులు మహాబలు లివ్విభునో
ర్దనీయన। ర్మమియిటమీఁద నెల్లెడలమా కుసహాయము న్నదుంపఁగ॥

తా॥ మదవిభూతి-గర్వాతిశయము నునీ వెలుఁగ-నీకెఱుకపడునట్టుగా వానర నాయకులమరిన వారు॥ తా॥ మదవిభూతి చేత నహంకృతి నిమాన వేమొ నరనాయకులా విభు నొస్తుమరిగిన వారు. విరాట ద్రుపదాదులు ధర్మరాజునకు సహాయమైన వారనుటకు నీవెఱుఁగవా

౮౪-చ, అనిమజియాననేక ప్రకారంబుల నీతియుబలిమియును హా
గణియించెఁ బొహితంబు దెలిపి ఫల ప్రయత్నంబై రెండింటికి సులభము

౮౫-తే-గీ, అకట నెఱయనియాత్మనాశకుని కర్ణ। దౌష్ట్యమెట్టిదో నామాటవగులనుచు।
విసివియా దర్పదుష్టమానసుని గురుని। వారణోద్యుక్తి వెండియు వలుఁబలికె॥

తా॥ ఆశకుని కర్ణులయొక్క దౌష్ట్యమెట్టిదో నా మాటనీయాత్మను వగులనుచు ఆదర్పదుష్టమానసుని-దుర్యోధనుని యొక్క గురుని-తండ్రి ధృతరాష్ట్రునిని వారణోద్యుక్తిని-యుద్ధనివారణయత్నము చేత పలికెను॥ తా॥ నెఱయని-ఆత్మనాశకుని-ఆత్మఘాతుకుఁడైన రావణుని యొక్క కర్ణ-చెవులయొక్క దౌష్ట్యము-అవగుణమును ఎట్టిదో నామాటలు వగులనుచు ఆదర్పదుష్టమానసుని-రావణునిగురు-అధికమైనట్టి వారణోద్యుక్తి-వారించెడు నెపమున యోగము వెండియు వలుఁబలికెను-బ్రకాశమగునట్లుగా పలికెను

౮౬-తే-గీ, నీకుపిన్నతమ్ముఁడు సునీతిమతుఁ। డతని బుద్ధిమార్గంబు నీకభిమతంబు। గా
నియప్పుడమిజియాసగల దెనిన్నుఁ। దెలుపఁబూనుటనోరి చాపలము గాక॥

తా॥ నీకు పిన్నతమ్ముండు విభీషణుండు సునీతి-లెస్సగానీతి దెలిసిన వాఁడు॥ ... తెలుపఁబూనుటను-తెలియఁజెప్పుటయందు ... కినిముఱియము ... పుట్టుపట్టున నను వెతెఁగి ప్రబంధములఁ ... అని తాత్పర్యము అసగల దెక్కడికి ...

భా॥ పసిడి-సూది నెత్తి గల వాఁడున్ను తెలుపఁబూనుటయే పాపలము వ॥ అత్యంతము దేశము ప్రవర్తించు కాలము

౮౭-క. అన్నవటు వీరాఁదరాజవు। నిన్నాఁగాదనుట నాదు నేరమి యైనం

గన్నది యనకున్నను విన। కున్నను గపటమె యనకు నౌండ్రాసులమెయన్ — కొంటి కీసమము సులభము

౮౮-తే-గీ. అనయ నేరికిట్టట్టని యాడుకొనఁగ। రాని యట్టిది శ్రీ రామ రాముఁడు

మానుము శ్చేష్టితంబుని వారితముగఁ। జేయునకీ యొప్పదు దానఁ జేటు వ్రేంగు

భా॥ ఇగయన్నిట్టట్టని యాడుకొనఁగ రాని యట్టిది. చెప్పినం బాపము వచ్చుననుట శ్రీ రామ రాము. ఆశ్చర్య వాక్య ముక్తి యతనియొక్క-దుశ్చేష్టితంబు దానఁ జేటు పొందు-వచ్చును

రా॥ శ్రీ రామ రాము-సీత యడికొనఁగ రాని యట్టిది - నిందింపరాని దిక్కున సుమనోధర్మ శ్చేష్టితంబు. కడసాననము

౮౯-ఉత్సాహ॥ అనయవృత్తిఁ దనకుఁ దానయహితుఁడౌచు సర్వదం। తనమొ గ్రుచ్చుటన్నలేనవిషంబు ఁడుట సేఁచు పా

తనము సేఁత సకెక్కిగ డుడఁచుట రసిచూడు పా। వనికి నింతకిను కవేసుచు వానికులము చు్రింగదే

రా॥ అనయవృత్తిని-అవివేకముచేత నతనికి తాన-తానే అహితుఁడగుచు. ఆత్మద్రోహియగుచు ననుట సర్వకంటకమైన దుష్ట-పాముఁగ అపించుకొనుట అన్నమును దానికి విషంబు నిడుట-విషంబుఁ బెట్టికొనుట సింధు-సముద్రముయొక్క పాతనము సేఁత-పడుట పతికెక్కిగ డుడఁచుట-పర స్త్రీ వాంఛయు. ఆ మానవులముల పగి సుసుట పాపనికి-పగమాపతి వ్రతకు॥

భా॥ అనయవృత్తిని - అధర్మ వ్యాపారము చేత తనకుఁ దానయహితుఁడగుచు * కారణము లేని యుగ్రుఁడగుచు ననుట సింధుపానము సేఁత - సముద్రులో ద్రొబ్బుటను సతి - ద్రౌపదికి కీడు దలఁచుట అరసి చూడ - తలంచు కొమ్ము పావనికి-భీమునికి. కడమ సులభము

౯౦-క. నిను పెక్కు-లేల విడువుము। జనసమ్మతమతివి దేహజ నామయమున్

దనయుఁడ వితకీర్తిఁగుల వ। ర్తనఁ బ్రజల నులక్ష్మి బ్రోచు ప్రభునకిది దగున్

భా॥ జనసమ్మతమతికి దేహజనన-దేహమునఁ బుట్టిన కలక అనుయమును-తెవులును. తెవులువంటి వాని సనుఁట కిని తకీర్తి-ఖండితమైన కీర్తి గల వానికి తనయు-దుర్యోధనుని విడువుము॥ రా॥ జనసమ్మత-సమ్మతమైన మతి చేత నిదేహజ ను-సీతను విడువుము అనామయమును-సుస్థితిని తనయుఁడిత-ప్రసిద్ధమైన కీర్తి నిలువ ర్తనమును బ్రజలను లక్ష్మిని బ్రోచు

ప్రభునకు ఇది-సీతను విడుచుట తగును. సీతను విడిదినము నను మనసుసుఖము ననుంకమనుట

౯౧-క. మనకురువంశశ్రీ భము। గనికని వారింపకునికి గార్యముగాదో

కన్నిగూఢము రాగ్రహంబు। ద్ధిని విడుచుట మేలో కులము దెగుటయ మేలో

రా॥ సునకు ఉరు. అధికమైన వంశశ్రీభమును గనికనికి ఒకన్నిగూఢమైనదు రాగ్రహము గలబుద్ధిని. చలముననుట విడుచుట మేలో కులము కెగుట పోవుట మేలో॥ భా॥ సుకురువంశశ్రీభము గనికనికి ఒక్కని దుర్యోధనుని రూఢ-పాము విడుచుట మేలో కులము దెగుట మేలో. దుర్యోధనుని మాటలు విని కులమును రక్షించుకొ నన్న రాగ్రహబుద్ధిని విడుచుట మేలా కులము జెగుట మేలో.

౯౨-క. ఎవ్వని యుఁడటిమి చెప్పఁగ। నను వైనటు లెల్లఁజెప్ప నిర్యాతనికం (సుమనః

కొను మటి యొక్కడు నేమని। నుఁడెలిపెడిఁ జెడియుంగుల మనీరి తనఁడమదన్ — కొంటికి సమము

౯౩-క. అనిపలికి వెండియును నా। తని పట్టిన చలము రాజ్య దర్పవికారం

బును సైఁపక యుడికించుట। కనుమును ద్ధమనస్కుఁడగుచుం బలికెన్

భా॥ అనిపలికి వెండియు నతని - ధృతరాష్ట్రుని యొక్క-పట్టిన-కొడుకైన దుర్యోధనునే ఉడికించుట మనస్థ మనస్కుఁడగుచుఁ బలికెను। రా॥ అనిపలికి అతని-రావణుని యొక్క-పట్టిన చలమును సైఁపక పలికెను

౯౪-క. సుబలాత్మజమాయాక్షా। తబలంబున నమరసంపదలుఁ గొని యెంతే

బ్రబలితవనేఁడు నిలువము। ప్రబలాహవభీమ నరవదభుజోన్నతిచేన్

రా§సుబలాత్మజ-బలవంతుఁడైనయింద్రజిత్తుయొక్క§మాయాకులచేత§ఊత-వ్యాపింపఁబడిన• వ్యాపింపఁబడినయట్టి యనుట. ఊయింతంగుసంతానే-అనుభావుఁబలంబున-బలిమిచేత§ అసురసంపదలుగొని§ అది-ఆప్రాబల్యము§ ప్రబలాహవమందుభీమమైన§నరవగ• రాముని యొక్క§భుజోద్ధతిచేత నేఁడు§నిలువదు• క్రియ॥ భా§సుబలాత్మజ-శకుని యొక్క§మాయ చేతిఖ్యాతబలంబున-బలముచేత§ అమరు§ అది-ఆఖ్యాతము§ ప్రబలమైన§ ఆహవ-యుద్ధముగల§భీముని యొక్క§వర భుజోద్ధతి చేత§నిలువదు• క్రియ

౯౫-చ. ఘనముగనాత్మనాఁటితన కాంతపరాభవమల్కఁజెంపఁగా।ననయముఁబేర్పురాజ
మణియాశుగసంతతినీకుపెద్దతమ్ముని నేఁడు రొమ్ము నెత్తురుసముద్ధతిఁగ్రోలనిమ్ము గ్ర
తోగుభం।గునిఁనోనరింపఁజూచెదిదిగోఁగలహంబయభీష్టమేనియుఁ॥ ❖❖❖❖❖

భా§నాఁటి-అజ్ఞాతమునాఁటియందైన§తన కాంత-ద్రౌపదియొక్క§పరాభవము§ అల్కన§ పెంపఁగా-అధికము సేయఁగా§ పేర్చు-ఉగ్రుఁడౌచున్న§అశుగసంతతి-భీముఁడు§నీదు పెద్దతమ్ముని-దుశ్శాసనుని యొక్క § నెత్తురు గ్రోల గాముక్కనిమ్ముఁగృతమైన§ఊరుభంగు-తొడలువిఱుగుటగలవానిఁగా§ఒనరింపఁగానుజూచెదు॥ రా§ఆత్మను § నాఁటి-గుచ్చుకొని§తన కాంత-సీతయొక్క§పరాభవము-తిరస్కారము చేతనైన§అల్కనుపెంపఁగా-తీర్చుకొనుటకొఱకు§ పేర్చు రాజమణి-రాముని యొక్క§ఆశుగసంతతి-బాణపరంపర§ఉరు-అధికమయిన§ భంగుని-పరాజయముగలవానిఁగా§ ఒనరింపఁగానుజూచెదు

౯౬-చ. అననమితప్రతాపుఁడగు నాతనితమ్ముఁడు మేఘనాదభం।జనకృతి దేవదత్తజయశబ్దవివ
ర్ధితసింహనాదమెం।దునుగొదలేకనీకునిదె దుస్సహకర్ణనిపాతసూచిమై। వినఁబడు
గుం డెదిగ్గురనవేగిరమేలదురంబకోరినఁ॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

రా§అతనితమ్ముని-లక్ష్మణుని యొక్క§ మేఘనాదభంజన-ఇంద్రజిత్తువధచే§కృతి కృతకృత్యులైన-దేవ-దేవతల చేత§దత్త-చేయఁబడిన§జయశబ్దములచేతవర్ధితమైన§సింహనాదము-అట్టహాసము§దుస్సహ-సహింపరాని§కర్ణనిపాత శ్రవణప్రదేశముగల§సూచినమై-సూదియై§వినఁబడును॥ భా§ఆతనితమ్ముని భీమునితమ్ముఁడైనయర్జునుని యొక్క§ మేఘనాదము యొక్క-భంజనమందు§కృతి-సమగ్రమైన§ దేవదత్తము యొక్క§జయశబ్ద జయసమయశబ్దముచేత § వివర్ధితమైన సింహనాదము§దుస్సహమైన కర్ణుని యొక్క§నిపాత-పాటును§ సూచించునదియై వినఁబడును• అర్థాంతరము§అతని- భీముని యొక్క-§తమ్ముని-తమ్ముఁడైనయర్జునుని యొక్క§ మేఘనాద- మేఘగర్జనము యొక్క§భంజనమందు§కృతి- సమగ్రమైన§ దేవదత్తము యొక్క§జయశబ్ద-జయసమయశబ్దముచేత§వివర్ధిత-వృద్ధిఁబొందింపఁబడినదనుట§ సింహనాదము• భీముని సింహనాదమని యన్వయము§ దుస్సహ-దుస్సహుఁడనెడుదుర్యోధనునితమ్ముని యొక్కయు § కర్ణ-కర్ణుని యొక్కయు§నిపాతమును సూచించునదై • అర్జునుఁడు కర్ణునిసంహరించెడుసమయమందు భీముఁడు దుస్సహునిసంహరించి సింహనాదము చేయు ననుట

౯౭-క. వారలసంగరమిట్టిది। యూర్కీతిం దెలుపనేలమొఱుగంబడదే
యాకయనిదినీకునతి। క్రూరమహాకపటభవమురోదరవేళ॥

భా§వారల-భీమార్జునుల యొక్క§సంగరము-ప్రతిజ్ఞ§ఇట్టిది§అతి క్రూరమహా§ కపటభవ-కపటజన్యమైన § దురోదర వేళను-ద్యూతసమయమందు॥ సి॥ పణో ద్యూతే దురోదరః-అని-అ❖ఎఱుఁగంబడదే- తెలియకుండెడినా॥ రా§వారల-రామలక్ష్మణుల యొక్క§సంగరము-యుద్ధము§ఇట్టిది§అతి క్రూరమహాకపటం• సంబుద్ధి§భవత్ -నీ యొక్క § ఉరః-వక్షము యొక్క§దరవేళను- వ్రక్కలించునప్పుడు§ఎఱుఁగంబడదే- తెలియకుండెడినా

౯౮-వ. అనిపలికియప్పుడుదన్నుంజుట్టుముట్టుకొనిపట్టనిగ్రహించుటకును।గ్రహోధులసాగ్రహంబుననియోగిం
చునదురాత్ముఁడుదుర్వివేకంబునకునవ్విదిగ్విశంకసమాకులితసంరంభవిజృంభితుండై మేను వెంచి॥ రెంటికిసరి

౯౯-చ. తనువునసర్వలోకచయదర్శనచిత్రమహత్త్వమెంతయుం।దనరవిరాట్ప్రకారసము

చందిరుఁడై శ్రమఁబట్టఁగ్రమ్మువాం । ద్రనమునఘు నగహముఁ గృతినిరస్తులఁ జేసినభో
ధ్వగామితా । భినుతయశోపి శేషమునఁ బేర్చుచునేగెనిమోక్షపాలికిన్ ॥

తా§సర్వలోక-సకలజనుల యొక్క§చయ-సమూహము యొక్క§దర్శన-దృష్టికి§చిత్రమైనమహత్త్వము తనర§విరాట్-పక్షిరాజు యొక్క§ప్రకారము చేత§సముదంచితుఁడై - ఎగిసినవాఁడై§నభోధ్వగామితా - ఆకాశగమనము చేత§నిమోక్షపాలికి-రాముని వద్దికి§ఏఁగెను॥ భా§తనువున - దేహమునందు§సర్వలోకచయ-సమస్తజగత్తుల యొక్క§సన్మన-చూపుల చేత§చిత్రమైనమహత్త్వము§విరాట్-విరాడ్విగ్రహము యొక్క§ప్రకారము చేత§సముదంచితుఁడై-ఒప్పినవాఁడై§నభోధ్వగ-ఖేచరుల చేత§అమితమానట్టుగా నభినుతమైన§నిమోక్షపాలి-ధర్మరాజుపాలికి§ఏఁగెను

౧౦౦-వ. పగియున్న రేంద్రునకుఁ జనపోయివచ్చిన కార్యంబు తెలియంగఁ జెప్పి యిట్లనియె రెంటికి సరి

౧౦౧-కవిరాజవిరాజితము॥ తగముపిపత్రూమదోద్ధతినీవు మువిందెౕ(జాలవు) గాని వెసం । గుసుకృపశాంతనవో
క్తులఁ దేఱియుఁ గొంకకమేనితవుందగవు । స్విరసునజూపియునేకవిధంబులఁ జెక్కులు వల్క-
యుఁ జూచితినీ । కరుణకుఁ బాత్రుఁడు గాఁడు పదింబది గాఁ గనివచ్చిన వాఁడఁడు కేన్ ॥

భా§శాంతనవ-భీష్ముని యొక్క॥ రా§సుకృప-అధికకృపచేత • తె(జాలవు గానియని యన్వయము§శాంత-సనసములు నుక్త-నవ్యము•అనఁగా మనోహరములునయిన§ఉక్తులను-మాటలచేత§కడమయేకార్థము

౧౦౨-వ. అనినపినిమనకును చితంబైనవర్తనంబునడపితిమిట మీఁదఁ దత నిపాపఫలంబెల్లుగా
వలయునట్లయ్యెడు ననిపలుకుచునొక్క శుభముహూర్తంబున ॥ ❋❋❋•❋❋❋ రెంటికి సరి

౧౦౩-తే-గీ. తనకు దారసోదరభావమునను రణస । హాయముఁగఁ దనిపి రెడుపీసుననలజాతుఁ ।
మిగులఁ గాన నీలసమాఖ్య మెఱయు వాని । భూనుతాజిధృష్టద్యుమ్ను సేనగాఁ ॥

రా§తనకును దారమైన§సోదరభావమునను-తమ్ముఁడువలెనే§భూనుతమైన§ఆజి-యుద్ధమందు§ధృష్ట-దిట్టమైన§ద్యుమ్నుని-సత్త్వము గలవాని§అనలజాతుని-అగ్నివలనఁ బుట్టినవాని§కాన-స్ఫుటముగా§నీలసమాఖ్యచేత మెఱయు వాని-నీలుని§సేనగా§అభిషిక్తుం జేసియని ముందరికన్వయము॥ భా§దారసోదరభావమున - బావతనముచేత§అనీలసమాఖ్యను-ధవళకీర్తిచేత§ఆజి-యుద్ధము గలవాని§ధృష్టద్యుమ్నుని•కడమసరి

౧౦౪-వ. అభిషిక్తుం జేసి సంనిహితసకలసన్నాహుండై రెంటికి సరి సులభము

౧౦౫-ఆ-గీ. అనికినుగ్రమైన హరిపురాజి రా । వణవనచయంబు లన్నియుఁ జెఱుప ।
నుగ్గుగాఁ బడహతినులు మాడు సేనతో । నాజిరంగమునకు నతఁడు నడచె ॥

భా§అనికి-యుద్ధమునకు§నుహరిపురాజి గా-శత్రుసమూహము రాఁగా§అతఁడు ధర్మజుఁడు§నడచెను॥ రా§అనికి§మహత్-అధికమైన§అరిపుర-శత్రుపురమైనలంక యొక్క§అజిర-ప్రాంగణములయందుండు॥ ని॥ ఆంగణం చత్వరాజిరేయని-అ❋అనంత-బహుళములైన§వనచయంబు లన్నియు-ఉద్యానవనాములు§చిఱుగుగా§అతఁడు - రాముఁడు§(నడచెను

౧౦౬-ఆ-గీ. తెగువనిట్లు నడచిమిగులఁ జేరికలంక । ముక్తధృతివిలాసముగఁ గడంకఁ ।
బోరు నడపె పృథమనోరథహరికుంజ । రోగ్రబలము గొలిపియాగ్రహమున ॥

రా§లంక§ముక్తధృతివిలాసముగ•తల్లడిల్లఁ గాన నుట్కమిగుల జేరికను- అత్యంతసమీపమున§నడచి§పృథములైనమనోరథములు గల§హరికుంజర-వానరశ్రేష్ఠుఁడైవసుగ్రీవుని యొక్క§ఉగ్రబలమును§గొలిపి-పెరరేచి§పోరునడపెను॥ భా§చేరి§కలంకము క్త-నిష్కళంకమైన§ధృతిచేత§విలాసముగ-ఒయ్యారముగా§పృథమైనమనస్సుగల రక్షహరికుంజరములచేత నుగ్రమైన§బలము-సేననుకడమసమము

చ-అందు-౧౦౭-క. అప్పును జేంద్రుని బలవ । ద్దమ్ము మొదలి నాఁడు భీష్ముగట్టోద్ధతిదః ।

ర్పమ్మునఁగవియుసుయోధను। తమ్ములఁజతురంగసైన్యతతులజయించె॥

భా॥ భీష్మునియొక్క రథుచేతనూర్జితమైనదర్పముచేత॥ కవియు - ఎదిరించునట్టి ॥ సుయోధనుతమ్ముల - దుశ్శాసనాదులను॥ చతురంగసైన్యతతులనుజయించెను॥ రా॥ అమ్మనుజేంద్రుని రాముని యొక్క ॥ బలవద్ధముక్కభీష్మ-భయంకరులైనక్కరక్షస్సులచేతక్కఅర్జిత-సంపాదింపఁబడినక్కసుయోధ-సద్భటులచేతక్కనుతమ్ముల-స్తుతియింపఁబడినక్కసైన్యతతులనుజయించెను

౧౦౭-సీ. అన్నపాల శ్రేష్ఠుఁడవ్వేళనుసుమాధవప్రేమకృతవిజయప్రకర్ష। మరయుచునంగదశరభకేసరిగజర్షభ
శతబలిసమీరణసుతాజి। కేళిమహత్త్వమీక్షించుచును గ్రసంపాతిదప్రసుతాచ్ఛభల్లరాజ। వేగదస్మితనూర్జి
తాగణ్యదర్పంబుచూడ్కులకొనఁగుచుశూరతావి। భాసినుత్తమౌజుఁబరాసుఫణిశిఖండి। ననలసంభవుసైన్యేశు
ననిఁగరంబు। సుగతనముసూపఁగనుఁగొంచుమఱియుద్రుపద। ముఖ్యులరణంబుగనుచుసమ్మోదమందె॥

రా॥ అన్నపాలశ్రేష్ఠుఁడు-రాముఁడుక్కఅవ్వేళను-యుద్ధసమయమునందుక్కసుమాధవ-సుగ్రీవునియొక్క ॥ ప్రేమ - నెవరుచేతక్కకృత-చేయఁబడినక్కవిజయ-గెలుపుయొక్క ॥ ప్రకర్షము-అతిశయమునుక్క అరయుచుక్క అంగద ॥ శరభ ॥ కేసరి ॥ గజ ॥ ఋషభ ॥ శతబలి ॥ సమీరణసుత-హనుమంతునియొక్క-యుక్కఆజికేళి-యుద్ధవిలాసముయొక్క ॥ మహత్త్వము - అధిక్యమునుక్క ఈక్షించుచుక్క సంపాతి-సంపాతియొక్క-యుక్కదప్రసుత-మైందద్వివిదులయొక్క-యు ॥ అచ్ఛభల్లరాజ - భల్లూకపతియైనజాంబవంతునియొక్క-యు॥ ని॥ ఋక్షాచ్ఛభల్లభాలూకాః - అని - అ ॥ వేగదర్శియొక్క-యుక్కతను-శరీరముల యొక్క ॥ దర్పంబు-బలిమిని ॥ చూడ్కులకొనఁగుచు-చూచుచుక్కఉత్తమ-శ్రేష్ఠమైన ॥ ఓజః-తేజస్సుగలవాని ॥ పర-శత్రువుల యొక్క ॥ అసు-ప్రాణముల నెడ్కి ॥ ఫణి-సర్పములక్కశిఖండి-నెమలియైనవాని ॥ సైన్యేశు-సేనాపతియైననీలుని ॥ కనుఁగొంచుక్క ద్రు-వృక్షములే॥ ని॥ పలాశీ ద్రుద్రుమాగమాః - అని - అ ॥ పద-స్థానముగాఁగలవానరులలోపల ॥ ముఖ్యుల - శ్రేష్ఠుల యొక్క ॥ రణంబుఁగనుచుసమ్మోదమందెను॥ భా॥ ఆన్నపాలశ్రేష్ఠుఁడు-ధర్మరాజుక్కఉరు - అధికమైనక్కమాధవ-కృష్ణుని యొక్క ॥ ప్రేమచేతఁగృతమైనక్కవిజయు-అర్జునునియొక్క ॥ ప్రకర్షము-అతిశయమును ॥ అంగదము-వేడుకచేతక్క అరయుచు॥ అంగదనాథుమి॥ంగినవ్యకావలికన్నెసమున్నుక్కొన్నయనిసోమయాజుల ప్రయోగము ॥ శరభ ॥ కేసరి ॥ గజ ॥ ఋషభ ॥ శతములభంగి ॥ బలి-బలముగలక్కసమీరణసుత-భీమునియొక్క-ఉగ్రనూనస్సు-సంపాతి - పాటుదున్న ॥ దప్రసుత-నకులసహదేవులయొక్క ॥ అచ్ఛ-స్వచ్ఛములైనక్కభల్లరాజ-బాణశ్రేష్ఠములయొక్క ॥ వేగమునుక్క సరికను - చూచువాఁడౌటచేతక్కదర్పంబుచూడ్కులకొనఁగుచుక్కశూరతాభాసి-శౌర్యముచేత నొప్పు ॥ ఉత్తమౌజుఁడనెడుపాంచాలుని ॥ పర-శత్రువులయొక్క ॥ అసు-ప్రాణవాయువులక్కఫణి-సర్పమైనక్కశిఖండిని ॥ సైన్యేశుని-ధృష్టద్యుమ్నునిక్క కనుఁగొంచుక్క ద్రుపదముఖ్యుల-ద్రుపదుఁడుమొదలైనవారియొక్క ॥ రణంబుఁగనుచు సమ్మోదమందెను

౧౦౮-శా. తుత్రాచారవిహారినైవిజయరథానిష్ఠఁబెంపొందుచు। శస్త్రాగని ॥ ఖనిష్ణు
నారయుచునాశ్చర్యంబుదిద్దెవుచా। రిత్రంబుల్ హరియూథచోదకతనీరీతిక్
వినోదించునే। చిత్రంబే గెలుపీబలాలికనిచూచె న్నేచరద్రాతముల్॥

భా॥ కృత్య-సారథియొక్క॥ఆచారముచేత॰ సారథ్యముచేత॰నటుకపిహారినైవిజయ-అర్జునునియొక్క ॥ విష్ణుని కృష్ణునిక్కహరియూథ-అశ్వసమూహమునుక్కచోదకతను-త్రోలెడువాఁడౌటచే॰కడమసులభము॥ రా॥ కుత్రాచార-త్రియహాచారముచేతక్క విజయరథా-జయసంపాదనమునందుఁగలక్కనిష్ఠను-ఆసక్తిచేతక్కవిష్ణుని-రాముని ॥ హరియూథ-వానరకులమునుక్కచోదకతను-పనిఁగొనువాఁడౌటచేత॰కడమసరి వ॥ అంత

౧౧౦-సీ॥ శింజినీనిర్ఘోషజితసముద్రధ్వనిమేఘనాదుండుసమిద్ధకీర్తి। భీష్ముండుసంద్రీప్తస్వప్నఘశౌర్యగుణమణివాహినీ
శుండునిజాహవదశ। దివసాంతరదితాతితీవ్రవిక్రమతశోభిల్లనెంతయువిజృంభించివాఁడు। తన్మధ్యమునఁబు
ట్టుతనసేనభంగంబునరిసేనగర్వంబునడఁచియడఁచి। నాంగభీషణబాణప్రయోగములను। భీమనతవరిచేష్టలు
బెండుపడఁగ। దనుజాలసత్ప్రతాపంబులొదగునదఁగ। గట్టునటిచుఁబల్మిబునాజిఘనులుమ్రోఁగ॥

రా॥ శింజినీఘోష-వింటినారియొక్క మ్రోఁత యనియెడు మహోగ్రజ్యాశింజనీరవము-అనియు ఉగ్రమైనసమగ్రధ్వనిగల మేఘనాదుండు-ఇం ద్రజిత్తను రాక్షసుఁడు-ప్రకాశింపుచున్న శక్తిచేత భృశము-మిక్కిలి-భయంకరుఁడై సందిపములయినవృషభశౌర్యగుణములనైనను కలిగినవాఁడుఁను మిక్కిలి జాహవసరి-స్వకీయయుద్ధావస్థలకు నిపసాంతర-రాత్రియందు పరత మైన నాగ-నాగులనుపనుము పైశిఖరముల బాణప్రయోగములను నాగపాశములనేసెను భీమ-ఘోరములైన నరవర తాళముల యొక్క చేష్టలకు తనుజు-లక్ష్మణుని యొక్క లసత్ప్రతాపంబులోనగుపడఁగట్టుపఱచెను॥ భా॥ శింజినీ ఘోషముచేత జితములైనసముద్రధ్వనియు మేఘనాదములునుగలవాఁడు వృషభములైన శౌర్యగుణములనిండు వంటి శౌర్యగుణములుగలవాఁడు శౌర్యగుణభూషితుఁడనుట వాహినీసుతుండు-సేనాపతి భీష్ముండు నిజాహవ-తనయుద్ధముయొక్క దశదివసాంతర-పదిదివసములలోపల దినదిన-సంపాదింపఁబడిన ప్రకృతి క్రమతను-విక్రమముగలవాఁడవు టచేత నాగ-సర్పములభంగిని ఘోరములైన బాణప్రయోగములు చేసి భీముని యొక్కయు నకులుని యొక్కయు చేష్టలు తదనుజుల-నకులసహదేవుల యొక్క ఆజి-యుద్ధమందు పట్టుఁగట్టుపఱచెనని క్రిందటికన్వయము కట్టుపఱచెననుట

౧౧౧-చ, దొరసను జాన్వితంబుగను మున్ను హనుమద్గ్రసనుండఁ జేసెంబల్లుసపడిఁ బేర్చు శాస్త్రపు
రణోద్ధతి పెంపు సహింపలేక తా సరగున దానిమాన్ప హరిచక్రము ప్రాణి మొనిరేర్చె
నంతనే నరుండైన రాతియత్నగరిమం దనపూరుషుని వారిసంబుగన్॥ ❖❖❖❖❖

భా॥ హరి-కృష్ణుఁడు చక్రముఁబూని యుదిరేర్చెను అంతనే-అప్పుడే నర-అర్జునుని యొక్క అతియత్నగరిమ ప్రార్థనచేతననుట మరలెను॥ రాహరిచక్రము-వానరసమూహముకు అరాతి శత్రువయినయింద్రజిత్తు యొక్క యత్న గరిమము-బాణప్రయోగాదియత్నములచేతను కరలెను-ఓర్వలేక వెనుకకు నేసెను ఒకడమసులభము వ॥ అంత

౧౧౨-సీ. అట్లవార్యప్రౌఢి నలరు పితామహు వరశక్తిఁ బ్రబలు దీవ్యత్ప్రతాపగుణశాలి విజయుండు కోదండ
ఘననాదసంపదుల్లాసితసకలనిజచమూసంతతి శిఖండియే సెనారదితసచ్ఛద్మసంగ్రామప్రచారుఁ
డగుచు వైరినృపాలకుమారుల హృదయంబు లెంతయు భేదిల్లఁ సద్విధ విశిఖపరంపర విడవిడ నసమస్త
మర్మస్థానముఁ జేసె యుద్ధమహింబడంగ నేసెఁగుసుమ నోవికాససంపాదినై యాప్తబంధుజనుల నలరఁ జేసె

రా॥ పితామహు-బ్రహ్మయొక్క వరముయొక్క-శక్తిచేతఁ బ్రబలెడి దీవ్యత్-ప్రకాశింపుచున్న ప్రతాపగుణములచేత శాలి-ఒప్పుచున్న విజయుఁడు కోదండఘన-మేఘముయొక్క నాదముయొక్క సంపత్-సమృద్ధిచేత ఉల్లాసిత-సంతోషింపఁబడిన సకలనిజచమూసంతతియనెడి శిఖండి-నెమిళ్లుగలవాఁడు ఆగదితమైన సచ్ఛద్మ-కపటముతోఁ గూడిన సంగ్రామప్రచారముగలవాఁడగుచు మేఘములలోనుండియు వెడలు వర్ష-ప్రవృష్టములు నైకవిధములైన విశిఖ-బాణములయొక్క విసర-సమూహములచేత రిపు॥ సంక్షోహానిసరవ్రజాః-అని. అనివిడమానట్టుగా వి ద్ధ-భేదింపఁబడిన సమస్తమర్మస్థానములుగలవాఁడవుటను నేసె మర్మములభేదించియనుట కుసు-రావణు ని యొక్క కడమసులభము॥ భా॥ వరశక్తిగలవాని ప్రబలుని-భీష్ముని శాలి-ఒప్పెడు వాఁడు చమూసంతతిగలవాఁడు విజయుండు-అర్జునుఁడు శిఖండిపసెనా-ప్రేసెనఁగాగదితమైన్యముమున్-ఆయుములుగలతను-శరీరముగలవాని చేసె గురు-అధికమైన కడమసులభము

౧౧౩-క. దీనతఁ దత్పితృబలానీకముగుంపు మరచెంచెనాత్రిగర్తన్
మానసములాందోళింపఁగా నికనేని బ్రతుకేదిగతియోయనుచున్ ఉభయాసమము

౧౧౪-ఉ. అంతటనమ్మతంబుగను డాగమనంబుని రాక్షతాహితా । త్యంతసమార్తిశోకితత
యాభ్యుదయంబయి భీష్మపాతసంక్రాంతఘనవ్యథన్నెఱయఁగాఁ గలఁపింపఁబ
న్నమ్మహాజిని కాంతిసహస్రము ముంచు విభా గాండివినేర్సు తామలుబ్బుచున్॥ ❖❖

భా॥ అద్భుతంబు గాఁగ - కుత్ - రోషముయొక్క ॥ని॥ ప్రతిఘారుట్టు ఖౌ స్త్రీ యామ్ - అని - అ✽ ఆగమనంబని రాక్షత మైనయహితులచేత నత్యంతముగ సమార్జిత - సంపాదింపఁబడిన యూర్జితమైన జయాభ్యుదయముగల దైత్యకోపించిన త్రిజయాతిశయమును నిరాకరించెననుట భీష్మపాతముచేత సంక్రాంత - సంక్రమించిన ఘనవ్యథను పుట్టింపఁగాఁబున మహాజియందుఁ గల్గిన క్రాంతికి - విక్రమమునకు దినేశసుతాదులు - కర్ణాదులు సంభ్రమించిరియని ముందరివచనమునఁ గ్రియ. కడమ సులభము॥ రా॥ అద్భుతమైన గరుడాగమనంబుని రాక్ష తాహితా - పిడిపింపఁబడిన సర్పములుగల దౌటచేత నూర్జితజయాభ్యుదయంబయి - గెలుపునందలి యబ్బురపుఁ బొంది యనుట భీష్మ - భయంకరమైన పాత - పాటుచేత దినేశసుతాదులు - సుగ్రీవాదులు. కడమ సమము

౧౧౫-వ. చేరిపాడఁగాంచి ప్రస్తుతసమరసన్నాహసము చిత్రప్రకారంబున సంభ్రమించి రంతనరుణోదయంబగుటయు

౧౧౬-క. గురురుత్కర్షార్జిత దర్పస్ఫురణము చేత త్రుసైన్యములు మాత్రమునఁ జై
చ్ఛైరవై వస్త్రతసంతతి। నరవరుఁ డాగిన ద్రుగమ్ము నర్చెప బలుఁడై

గా॥ గురు - అధికమైన రత్నముల చేత అర్జిత - సంపాదింపఁబడిన దర్ప స్ఫురణము చేత
భా॥ గురు - ద్రోణునియొక్క కృతు చేత నార్జితమైన. కడమ సరి పా॥ అప్పము

౧౧౭-క. అత్యంతము నవనిసుతా। పత్యతను బలంబులోనఁ బసమీఱి మహో
దైత్యుఁడనఁ బరఁగు శూరగ। సుత్యుఁడ సమరోషవికృతి ఘూర్ణాయుఁడనిన్

భా॥ అవనిసుతా - నరకాసురునియొక్క జపత్యతను - పుత్రత్వము చేత పరగుశూరసుత్యుఁడు - భగదత్తుఁడు అసమరోషముయొక్క - వికృతి చేత ఘూర్ణవర్ణములైన కన్నులుగలవాఁడు. చరించెనని ముందరి పద్యమునఁ గ్రియ॥ రా॥ అవనిసుతాపతి - రామునియొక్క అతను - అనల్పమైన బలంబులో అసమానమైన రోషవికృతిగలవాఁడు ఘూర్ణాయుఁ

౧౧౮-తే.గీ. దళితహరికుంజరశతాంగములు ధరిత్రిఁ। గప్పుచు యథాపునోగధగతిఁ జరించె [దు॥ కడమ సరి
నవనిజారూఢమదవారణక్రియలకు। నిలువలేక పార్థబలయోధులు దొలంగ

రా॥ దళిత - భేదింపఁబడిన హరికుంజర - వానరముఖ్యులయొక్క శతములయొక్క యంగముల చేత యథాపునః - మనసు నతిక్రమింపని ✽ అవ్యయీభావసమాసము ✽ రథగతి చేత నిజ - తనయొక్క ఆరూఢ - దృఢమైన మదముయొక్క వారణ క్రియలకు - పోట్లాటలకు నిలువలేక యపార్థబలులైన యోధులు తొలంగ చరించెను
భా॥ హరికుంజరశతాంగములను - గథాదుల చేత నిజారూఢమయిన మదవారణ - మత్తేభముయొక్క క్రియలకు - యుద్ధ క్రియలకు పార్థబల - ధర్మరాజు సేనయందుఁగల యోధులు తొలంగ యథామనోరథగతిని - యథేచ్ఛావృత్తిచేత చరించెను

వ. అంతనంతయుంగనుంగొని

౧౧౯-క. తమకమున మరుద్వరసుతుఁ। డమితవ్యథఁ జెదరు నిజబలాళి మగుడఁ మ
ద్దమరణజయశోభగ దత్తమహాశుండాలమునకుఁ దా నెదిరించెన్

భా॥ మరుద్వర - ఇంద్రునియొక్క ॥ని॥ మరుత్వాన్ పవనామతౌ - అని - అ ✽ సుతుఁడు - అర్జునుఁడు దుర్దమ - అణఁపశక్యము గాని రణజ - యుద్ధమువల్లఁ బుట్టిన యశముగల భగదత్తుని యొక్క మహాశుండాలమునకు - సుప్రతీకము నెడిగజమునకు ఎదిరించెను॥ రా॥ మరుత్ - వాయువుయొక్క వరసుతుఁడు - హనుమంతుఁడు బలాళి మగుడ దుర్దమరణమునఁ గల జయశోభగ - జయలక్ష్మిగలదియగునట్లు గా దత్త - ఇవ్వఁబడిన మహాశగలవాఁడు. విఱిగిన మూకతిరిగి జగడము సేయునట్లుగా నాధారమైనవాఁడనుట ఆలమునకు - యుద్ధమునకు ఎదిరించెను

౧౨౦-తే.గీ. తొలఁగకెదసొచ్చుమానవాదుల సుశమ। యోధులను బాఱఁద్రోలి యిట్లురుభుజావి
భూతి నెదిరించు నాకపికేతనునతఁ। డాజినొప్పించి మడిసె వాహనముతోడ

రా॥ మానవాదుల - మనుష్యుల భక్షించెడు వారిని - మిక్కిలి యుక్తశమ - సుఖమానట్టుగా. అనాయాసముగన

సుశర్మ యోధులను-పోరెడువారిని॥పోటిద్రోలి-పోఱఁగలిమిక్కిలి కెడించెడు॥అకపికే-ఆహవమంతునికే॥ అతఁడు-అర్జు
నుఁడు యేఁడనెపమున రావణుని సుతాలబలమ్ము గర్జనసునుతి॥ఆజిని॥ఒప్పించి-అప్పగించి॥వడిసెను

భా॥సమానవాసుల-మానసమున బలికెడు వారికి. పంతము గాడు వారినుట॥ సుశర్మ యోధులను-సంశప్తకులను॥అకపికే
తనను-అర్జునుని॥అతఁడు-భగదత్తుఁడు॥నొప్పించి॥ వాహనముతోడ-ఏనుఁగుతోడఁ గూడ॥వడిసెను వడిసెను

౧౨౧-క. బహురథ్యోభయ సేనలు।విహితాజిని ద్రెళ్లనంతవిలసిల్లెనుస
న్మహితాహవరుధిరక్షి।ప్రహస్తకోదండగురుతరస్ఫూర్తిగడఁగ

భా॥బహురథులుగలయుభయసేనలు॥జగన్మహిత-జగత్ప్రసిద్ధమైన॥ఆహవమందు॥ రుధిర-ప్రకాశించుచున్న॥
క్షిప్ర-వేగవంతమయిన॥హస్తములుగల॥కోదండగురు-ద్రోణుని యొక్క॥తరగ బలిమి యొక్క॥స్ఫూర్తి విలసిల్లెను

రా॥బహురథుల యొక్క-అభయ-భయరహితములైన॥రుధి-వేడుకనున్న॥రక్షి-రక్షించెడి॥ప్రహస్త- రావణుని
సేనాపతియైన ప్రహస్తుని యొక్క॥కోదండము చేత గురుతరమైన స్ఫూర్తి విలసిల్లెను

౧౨౨-సీ. ఆమేటితనము సైన్యమును బద్మవ్యూహభంగిఁజూపట్టంగఁబన్ని హాతిక।గప్రహార ప్రవర్తనల చేఁజీకాకువఱు
చుచుఁగడుఁజొచ్చిసుతి చియాడు।వీరకుఁ జయజగద్వినుతవిక్రముధనంజయతనూజు సుభద్రనంతతినవ।రోధిం
చిబహుమహాయోధన వ్యాపాగ్రశూరత ప్రాపుగాఁబోరిపోరి। గెలువనోపకమిక్కిలినలఁగియంత।నతనిధర్మ
విహీనయుద్ధాతిశయముచే।చేతఁజంపించెఁదనుఁదన సేనవారిఁ। గా మకొననొండుమార్గ బుగానలేక॥ ❖❖❖

భా॥సైన్యమును-రాక్షస సైన్యమును॥ పద్మవ్యూహభంగిని-పద్మసమూహమువలె॥చూపట్టం॥పన్ని హతి-పాదప్రహార
ములచేత॥నుఱుచియాడుచున్న వీరకుంజరుఁడైన వానిం వీరకుంజరుఁడుగను॥సైన్యమును బద్మవ్యూహముంబలెనుఱుమా
డెనుఁ॥సు-లైసైన్య॥భద్రసంతతి. శుభపరంపరలుగల వాని॥ధనంజయతనూజు-అగ్నిపుత్త్రుఁడైన నీలుని॥ ఆ మేటి- ప్రహ
స్తుఁడు.అవరోధించియనియన్వయము॥మహాయోధన-అధిక యుద్ధము యొక్క॥॥యుద్ధమాయోధనంజన్యమ్-అని.అ❖
అతని-నీలుని యొక్క॥ధర్మవిహీన-విల్లులేని॥యుద్ధాతిశయముచేత.కర ప్రహారమునను॥తను-తన్ను॥తన సేనవారిని
నిజంపించెను. సేనతోఁ గూడఁబ్రహస్తుఁడునొచ్చెననుట॥ భా॥ఆ మేటి-ద్రోణుఁడు॥పద్మవ్యూహభంగి॥పన్ని-రక్షించి॥జం
తటనుండియభిమన్యునకువిశేషణములు॥హాతికరనాశకర-ములైన॥సుభద్రయొక్క-సంతతి-కుమారుఁడైనయభిమన్యు
ని॥మహాయోధుల యొక్క-శూరత ప్రాపుగా॥ధర్మవిహీన-అధర్మమైన॥అతని-అభిమన్యుని॥ఆ మేటి చంపించెను.కడమ సరి

౧౨౩-సీ. అతిశౌర్యపరసుశర్మాకృష్టవిజయుఁ।జేసినానాపార్థసేనలపుడు। రౌద్రవరోల్లాసరాజితుఁ నతుయద్ధృతి
సింధునాయకుఁడు దీవ్రశక్తి।నాకీశుసృష్టానలోత్సేకు నిమించితోడ్పడలేకయొమగనాబలియుండట్లు। ద్రుంగెనువి
రధుఁడైనదనుమశ్శాసనతనుజగదాహతిననయుముఁబ్రతి।కోటిలేనినాదుకొమరునకిప్పాటు। వలసెనకటయిది
యవాగ్యమనుచు।పేఁగెవానిచాపువిసియంతజిష్ణుండు।ఖండితారిపక్ష్మకంధరుండు॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖

భా॥అతిశౌర్యపరుఁడైనసుశర్మ చేత॥ఆకృష్ట-వెడలఁదీయఁబడిన॥విజయతఁజేసి-అర్జునుఁడుగలవాఁడవుటచేత.అభిమ
న్యునకువిశేషణము॥నానావిధములైన॥పార్థసేనలు-పాండవసేనలు॥ రౌద్ర-రుద్రసంబంధమయిన॥ వరము యొక్క-
యుల్లాసము చేత రాజితుఁడైనవాని॥అతుయద్ధృతి-అధిక ధైర్యముగలవాని॥తీవ్రశక్తి చేత॥నాకీశు- ఇంద్రుఁబోలినవా
ని॥సృష్టమైనరణమందుసు॥ఉత్సేకుని-అధిక్యముగలవాని॥సింధునాయకు-సైంధవుఁ॥మించి॥ఒమగఁగా॥ అబలియుండు-అ
భిమన్యుఁడు॥కుశ్శాసనతనుజ-దుశ్శాసనకుమారుఁడైనలక్ష్మణుని యొక్క॥గదాహతిచేత ద్రుంగెను॥ నాదు॥ కొమరున
కు-కుమారునకిక్క॥అసువు॥ఖండిత-ఖండింపఁబడిన॥అరిపక్ష్మ యొక్క॥కంధర-కంఠములుగలవాఁడు॥జిష్ణుండు- అర్జునుఁ
డు॥వేఁగెను॥ రా॥అతిశౌర్యులైన॥పర-కపులచేత॥సుశర్మ-మిక్కిలిసుఖమానట్టుగా॥ఆకృష్ట-త్రిప్పఁబడిన॥విజయతఁ
జేసి.అప్రయాసమున సేరాక్షససేనలగెలిచెననుట॥నానావిధములయిన॥పార్థసేనలు-పెరిగిన రాక్షససేనలు॥ రౌద్ర
మైనయుల్లాసము చేత॥అతుయద్ధృతి చేత॥సింధునాయకుసముద్రుని వంటివాని॥తీవ్రశక్తిగలవాని॥ సృష్టరణోత్సేకముగ

లవారికి ఆకీశ-వానరుఁడైన నీలుని॥ వానరః కీశః-అని-అ ❖ ఓడుగ-సేనలోనుగాఁ గా ౖ ఆబలియుఁడు-ప్రహస్తుఁడుని
త్రుంగెనుక్రమశ్శ్నసవతను-శిక్షింపశక్యము గాని వాఁడవుట చేతనుక్రజనదాహారకేసి-జగత్సంహారము చేతనుక్ర ప్రతికోటి లేనిక్ర
కోమరునకు-ఒప్పిదము కుక్క అనుచుక్రజిష్ణువు-జయశీలుఁడుక్ర ప జ్ఞ-కంధరుండు-రావణుఁడుక్ర కేఁగెను

౧౨౪-వ, ఇట్లు శోకసంతప్తమానసుండై యనతరింగనుంగొని   రెంటికి సరిసులభము

౧౨౫-ఉ, ఊహగలంగి యుల్లడలనూరక యేటికి నాహవ క్రియా। సాహసవృత్తనంబున తేజో
వుంబు కొ, త్తలై చాలునిట్టిమ। మోహమిఁక సంత్యజింపుము పయుత్కటకోకవిపాక
హేతువై। దేహకరంబు గీడ్పఁ ములు వదీనిశ గుల్మది నెంచి చూడనక్॥ ❖❖❖❖❖❖

రా॥ విపాకహేతు- శోకహేతువైనక్రనై దేహి-సీతనుక్ర త్యజింపుము. కడను సులభము

భా॥ మమోహమును త్యజింపుము॥ క నీతగుల్ - మోహాసక్తిక్ర దేహి-మనుష్యునిక్ర కీడ్పఁ బుచును

౧౨౬-క. అని పెక్కలై నయాప్తులు। కనుఁదేర్పఁగనుస్సగనుచుఁదలయూఁచిమనం
బుఁ గ్రత్తుపహితన్నృపవ। తేనదింతంగి సుకబలిసి రాఁగనలోనక్   రెంటికి సరిసులభము

౧౨౭-ఉత్సాహ॥ ఆకుకొన్న కావనను వనకటమనుజముతుఁడే। మేదినిపయుసింధు రాజు నిరాతిన ద్విభీను సే
నాదిబహుసహాయచయము నాఁగి చెలుచునాఁడే హా। నాడుపట్టినట్టి చలము నగ్గలించఁడే మియుక్

భా॥ సింధురాజు-సైంధవుండుక్ర సహాయచయము నుక్రఅఁగిక్ర నాఁడు పట్టిని-అభిమన్యునిక్ర చెలుచు వాఁడె-చూచు వాఁడే॥
రా॥ సింధురాజును-సముద్రునిక్రమీ విభీషణముయిన సేనాదిబహుసహాయచయమును జెలుచు వాఁడెక్ర నాఁడు పట్టినట్టి-
నేఁబట్టినక్ర చలమును నుక్రనక్-నన్నునుక్ర గణింపఁడు

౧౨౮-వ. అని యుగ్గడించి యియ్యందులకేమియన్నియుంజక్కనయ్యెడుననిరోషవేగంబున రోఁజు చునందఱు విననిట్లనియె
౧౨౯-క. ధృతినే నకూల్తునరిసంహతిఁ బాఱఁగఁదతిమితతిమియ సింధుమహీ
పతితలసద్బలవత్తై। న్యతనూఖండములజంబు కాదులుదనియన్

రా॥ అరిసరిహతి-శత్రు సమూహమునుక్ర ఆసింధు-సముద్ర పర్యంతమైనక్రమహీ-భూమియందుఁ బతిత-పడిన. కడను
సులభము। భా॥ సింధుమహీపతి-సైంధవుని యొక్కక్ర తలను గూల్తును

౧౩౦-తే-గీ. వినుఁడు నా వంతము దెనేఁడు వేగయుక్త। గతి నలిగియాన్నృపుని నేలఁ గలపు వాఁడ
నలినమిత్రసస్తమయంబునకు మునుపుగ। భానుపుత్రాదితన్వత్తుబలముఁ దఱిమి

భా॥ మతిమానస్థుని వాక్యముక్ర నేఁడుక్ర వేగ-త్వరగా నారినన్నుక్ర నలినమిత్రు-సూర్యుని యొక్కక్ర ఆన్నృపుని-సైంధవుని. కడ
మ సులభము॥ రా॥ మతియా రావణుని వాక్యముక్ర వేగయుక్తమయిన గతి చేతక్ర నలిని-వేడుక చేతక్ర అమిత్ర-రాముని యొక్క
క్ర అస్తమయంబునకు-నాశనమునకున్ను మునుపుక్ర భానుపుత్రాది-సుగ్రీవుఁడు మొదలుగాఁ గలక్ర తత్పక్ష-ఆ రామునికి సహా
యమైన॥ ని॥ పక్షః పార్శ్వగరుత్సాధ్యసహాయబలభిత్తిషు-అని ❖ లమును దఱిమిక్ర ఆన్నృపుని-రాముని. కడమ సమము

౧౩౧-తే గీ. పఁగడఁగి యిట్లు గావింప నేనిఁ బెలుచఁ। జత్తగు రాజిభాసురజ్వలనము కు
శలభతవహించి యస్మాక సైన్యపతులు। విద్విషత్సైనికులు సముద్వీక్షఁ జూడ

రా॥ అస్మాక-మన సంబంధులైనక్ర సైన్యపతులుక్ర ఉగ్రాజియనెడ భాసురమైనక్ర జ్వలనమునకు-అగ్నికిక్ర శలభతవ
హించిక్ర సమత్-సంతోషయుక్తము యిట్లు వీక్షణ-దృష్టి చేతక్ర విద్విషత్-ఆ రాముని యొక్కక్ర సైనికులు చూడఁగాఁ జత్తురుక్ర
ఇంకఁ నవల్లఁ గాని జయము రాదను బ॥ భా॥ అస్మాక సైన్యపతులును విద్విషత్సైనికులునుక్ర సముద్వీక్షఁ జూడ. తలలెత్తి చూ
డఁగా ననుటక్ర రుక్-దీప్తుల యొక్కక్ర రాజి పఙ్క్తుల చేతక్ర భాసురమైన జ్వలనమునకు. కడను సమము

౧౩౨-వ॥ అని పలికి పలికినట్ల బెట్టిదంపుఁ బెంపు సొంపు వొంపిరి వ్రావసన్నద్ధుండై యుద్ధయాత్ర గావించి యావీరకం
ఠీరవుండును దవిక్రమోత్సేకంబున నేకయోజనవిస్తారదారుణంబు గాఁ బన్నిన పరబలవ్యూహంబునందు

పాహసోల్లాసిత భాసితశరాసనకళావిశేషంబుననీను నెఱపుచు నదె యపి గోనిరథంబు నడపించి దెబ్బన యపునరడ్డగించు నవి యమొద్దు గద్దరికి దించుకొని తనతోన చూచ్చునిచ్ఛలంపు దెబ్బ కిక చాలక యక్కడక్కడం దలపడి వెలి వెలిన పోరు నిజమోఘపీసులకు మాకన్నశ్యమాన కేతన ద్యోతనంబునం బ్రీతియొసంగుచు లిరాతరి జశర వ్రాతపాతంబుల చేత భూతలంబున నవిరళంబుగా నొరిగిన హరికుంజరశతాంగ శకలంబుల చేతను గలత్వంబునొందక యమంద స్యందన ప్రచారంబు సారధ్యాశ్చర్యచర్యా మహిమ మహనీయ హరి నైపుణ్యో ద్దీపితాటోపంబై యేపు చూపం బ్రతాపంబు మెఱసి రణవిహరణరణరణికా విజృంభణా సంభసంభ్రమ బం భ్రమ్యమాణ చండకోదండదండ కుండలీభావావినాభావసుభగం భావుక శర ప్రయోగ వేగ చాతుర్యాశ్చ ర్యదశ భుజయుగయుగళవిగళితా గళిత జయదర్ప విభవుండగుచు నభినవసంగణిను గువడించెనప్పుడప్పు బలం బునందుఁ గొండలు ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భా॥ సారధ్యము యొక్క - యాశ్చర్యచర్యా మహిమ చేత మహనీయమైన రణవిహరణమందుఁ గల రణరణికా - సంభ్రమ యొక్క - యనుట బంభ్రమ్యమాన - మిక్కిలి తిరుగుచున్న శరప్రయోగవేగచాతుర్యము చేత నాశ్చర్యమైన దశ - అవస్థగల భుజయుగళ - సూనుగాండ్లవంటి రెండు భుజముల యొక్క కడమ స్పష్టము॥ రా॥ హరికుంజర - వానర శ్రేష్ఠుల యొక్క శతము యొక్క సార - శ్రేష్ఠమైన ధీ - బుద్ధికి ఆశ్చర్యమైన చర్యా - గతి యొక్క దశ భుజయుగళ - వింశతి హస్తముల యొక్క కడమ సరి

౧౩౩-క. వేమఱు మనగు రవ్వశ్వత్థాములకీ ఘోరవీరతరు బాణకదం
బామితవర్షము మున్నం। మైమెఱసెఁ దగ ప్రభేద్యుఁడయ్యె నితండున్

రా॥ మన - మన యొక్క గురు - ద్రోణ సుతులు అశ్వత్థామలకీ - ఉసిరిక॥ని॥ అశ్వత్థ ఫలాత్మా మలకీ త్రిషు - అని - వీరతరు - మద్ది॥ని॥ నదీసర్జో వీరతరు రింద్రద్రుః కకుభోర్జునః - అని - అ ❖ బాణ - గోరంట॥ని॥ నీలీఝింటీ ద్వయోర్బాణా - అని - అ ❖ కదంబం - కడిమి॥ని॥ నీప ప్రియక కదంబాస్తు హలి ప్రియే - అని - అ ❖ ఈ చెట్ల యొక్క అమితవర్షము - చాలఁ బ్రయోగించుటయు స్తరమై - తరింపరాని దైతెఱఁగున ఇతండు - ఈ రావణుఁడు తత్ - ఆతరువర్షము చేత అప్రభేద్యుఁడయ్యెను - అని పలుకుచుండ ననిముందరికన్వయము॥ అనలకీ యను శబ్దమునకు నాయనెడు పద్యమున్నది గనుక యకారస్థానమున తకారమే చెల్లును ఇది ప్రాదియతి - ఇందు కులక్షణము కవిలోకచింతామణి యనెడు లాక్షణికగ్రంథమందు॥ గీ॥ ధాత్రీ ప్రాదియోగవశాత్రంబు గలిగిన। నుభయమును వచింపనౌ నగుయతికి। సాటి నిత్యభక్తి శ్రుతికి సీపిత కమ। లాలయా నివాస లక్ష్యమిదియె॥ ఇందుకు విరాటపర్వమందు సోమయాజి॥ ఉ॥ శ్రీ యనగౌరినాఁ బరగు చెల్వలచిత్తము పల్లవింపభ। ద్రాయతమూర్తియై హరిహరంబగు రూపము దాల్చి విష్ణురూ। పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక। ధ్యాయిత రిచ్చ మెచ్చ పరతత్త్వముఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికిన్॥ హరివంశమందు నాచనసోమన॥క॥ ఆపాదశిరోలంకా। రాపాదిత చారుతా భిరామా త్మ్యమహా। రూపా లోకనమస్తా। రూపా రకుమారి కామరూపమణి గాజా - ఇటని యుదాహరించిన నిగనుక - అశ్వత్థామలకీ ఘోరవీరతరు - అంత కాక మేయని గాసూపరాజుగారును బ్రయోగించినారు॥ భా॥ గురు అశ్వత్థామలకు - ద్రోణాశ్వత్థామలకును ఈ వీరతరు వీర శ్రేష్ఠుఁడై నయర్జునుని యొక్క బాణకదంబ - బాణసమూహముల యొక్క అమితవర్షము మెఱసెను ఇతండును - అర్జునుఁడును తత్ - ఆ బాణవర్షము చేత అప్రభేద్యుఁడయ్యెను - భేదింపరానివాఁడాయెను

౧౩౪- తే గీ. కొండలు పిరయ ప్రేరితస్యందనాశ్వ। కద్రముఖోగ్రతరుల మోఘతకు నరుఁడు
గొనియె దనచ్చ పాలునిసునుకృపకృత। పద్మధర్మవర్ధన గాచు వగవనునరుగ

భా॥ ఆతని యము చేఁ ప్రేరితములై నస్యందనాశ్వ - రథాశ్వములు గల కద్రముఖోగ్రములైన ఉగ్రతరుల యొక్క మోఘతకు - ఓటమికి కన్నపాలుని - దుర్యోధనునికి సుకృపకృతవర్మల యొక్క ధర్మవర్ధన రూపములై

రా॥ ప్రేరిత-ప్రయోగింపఁబడిన॥ స్యందన-నెమ్మిచెట్టును॥ ని॥ తినిశస్స్యందనో నేమిః-అని-అ❋ అశ్వకర్ణ-మద్దిచెట్టును॥ ని॥ సాలేయసర్జకార్శ్యాశ్వకర్ణకాః-అని-అ❋ ముఖ్య-మొదలుగాఁగల॥ ఉగ్ర-భయంకరములైన॥ తరుల-వృక్షముల యొక్క॥ మోఘతకు-వ్యర్థత్వమునకు॥ నృపాలుని-రామునియొక్క॥ సుకృప-అధికదయ॥ కృతమైన॥ వర్మ-కవచముల యొక్క॥ ధర్మ-ప్రకారముగల॥ వర్తన-వృత్తిగలది॥ కృపకు విశేషణము॥ కాచును॥ కడమ సులభము

౧౩౫-తే.గీ. కొండలినతనూజాదుల క్రోవిలోన। బ్రాణములుగల్గఁ దెలియుండి బ్రదికెదమన
నీలగజముఖ్యబలమదె నిగుడిపోదివె। శాత్రవునినంచుఁ గొండలు సంతసిలఁగ

రా॥ ఇనతనూజాదుల-సుగ్రీవాదులయొక్క॥ నీలుఁడును గజుఁడును॥ కడమ సులభము॥ భా॥ ఇనతనూజాదుల-కర్ణాదుల యొక్క॥ నీల-నల్లనైన॥ గజములు॥ ముఖ్య-మొదలుగాఁగల

౧౩౬-వ, మఱియు ననేకు లనేకప్రకారంబులఁ దత్తద్రణసమయసముదయజయపతాకాయప్రతీతివశంబునం బ
లుకుచుండ నతండు సర్వదుర్వారదోర్విలాసగర్వంబున నుల్లసిల్లుచు రెంటికి సరి సులభము

౧౩౭-వనమయూరము. సారనిజచాపగుణశబ్దసమనువ్రజ్యారసికశూరతరసాత్యకిరణాగ్ర
క్రూరతరశాత్కృతినిరూప్యగమనుండై। చేరియవికారధృతిసింధునృపుఁ జూచెన్

భా॥ సార-శ్రేష్ఠమైన॥ నిజచాపగుణముయొక్క॥ శబ్దమును॥ సమనువ్రజ్యా-వెనుకొనుటకు॥ రసిక-నేర్పరియు నైన॥ శూరతర-శూరశ్రేష్ఠుఁడైన॥ సాత్యకియొక్క॥ రణాగ్ర-యుద్ధముఖమందవు॥ క్రూర-నిష్ఠురములయిన॥ శర-బాణములయొక్క॥ శాత్కృతి-శబ్దధ్వనులచేత॥ నిరూప్య-తెలియఁదగిన॥ గమనముగలవాఁడై చేరి॥ అవికారమైన ధృతిగలవానిని॥ సింధునృపుని-సైంధవుని॥ చూచెను॥ తనబాణప్రయోగధ్వనులజాడను సాత్యకి యాఁగొల్చి గాఁగా నర్జునుఁడు సైంధవునిగదిసెననుట॥ రా॥ సారనిజచాపగుణశబ్దమునను॥ సమనువ్రజ్యా-వెనుకొనుటకు॥ రసిక-రుచిగలవియు నైన॥ శూరులయొక్క॥ తరస-మాంసములచేత॥ అతి-మిక్కిలి॥ అకిరణ-కిరణరహితములైన॥ అగ్ర-ములుకులుగలవియు నైన॥ శరు-మాంసములచేతఁ గప్పఁబడినవియనుట॥ క్రూరశరములయొక్క॥ శాత్కృతులచేత॥ నిరూప్య-ఎఱుఁగఁదగిన॥ గమనుండై-గమనముగలవాఁడై॥ అవికారధృతిచేత॥ సింధు-సముద్రమైనవానిని॥ నృప-రాముని॥ చూచెను వ॥ అంత

౧౩౮-తే.గీ. తివిరిసుకృతవర్మాదిధృతివిలసిత। విగ్రహస్ఫూర్తిఁ గడుమించి విజయసత్స
హాయతాలోలుఁడయి వచ్చు నలఘుమన్యు। దశముఖుని భీము నర్కనందనుఁడు దాఁకె

రా॥ తివిరి॥ సుకృత-అధికమానట్టుగా॥ కృత-చేయఁబడ్డ॥ వర్మాది-కవచము మొదలుగాఁగల సాధనములయొక్క॥ ధృతి-ధారణముచేత॥ విలసితమైన॥ విగ్రహ-శరీరముయొక్క॥ ని॥ శరీరం వర్ష్మ విగ్రహః-అని-అ❋ స్ఫూర్తిని-స్ఫురణచేత॥ జయ-గెలుపే॥ సత్సహాయతా-లెస్స సహాయము గాఁగల వాఁడవుటచేత॥ అలోలుఁడయి-అచలుఁడై॥ భయములేక యనుటు॥ వచ్చుచున్న॥ అలఘుమన్యుని-అధికకోపముగలవానిని॥ భీముని-భయంకరమైనవానిని॥ దశముఖుని-రావణుని॥ అర్కనందనుఁడు-సుగ్రీవుఁడు॥ తాకెను॥ భా॥ తివిరి సుకృతవర్మాదులయొక్క॥ ధృతి-ధైర్యముచేత॥ విలసితమైన॥ విగ్రహ-యుద్ధముయొక్క॥ స్ఫూర్తిచేత॥ ని॥ రణః కలహవిగ్రహౌ-అని-అ❋ విజయ-అర్జునునియొక్క॥ సహాయత్వమందు॥ లోలుఁడై॥ ని॥ లోలశ్చలసతృష్ణయోః-అని-అ❋ అర్జునునికి సహాయము గాననుటు॥ అలఘు-అధికమైన॥ మన్యు-దశ-రోషావస్థగల॥ ముఖముగలవానిని॥ భీమున్-భీముని॥ అర్కనందనుఁడు-కర్ణుఁడు॥ తాకెను

౧౩౯-మ. మిహిరప్రోద్భవుఁ డిట్లు శాత్రవునిలక్ష్మిన్ సైఁపకుగ్రాచలా। గ్రహతం జేసి క
డుంగలంచుటకు వీకం దాఁకి తద్ఘోరబా। ణహతిన్ సాధనహీనతం బొరసి ప్రాణ
త్యాగపర్యంతదుస్సహపీడన్ భజియించెఁ బల్మఱు నుహృజ్జాలంబు జాలింబడన్ ❋

భా॥ మిహిరప్రోద్భవుఁడు-కర్ణుఁడు॥ ని॥ మిహిరారుణపూషణః-అని-అ❋ శాత్రవునిలక్ష్మిని-భీమునిజయలక్ష్మిని॥ సైఁపకయు॥ ఉగ్రమైన॥ అచల-స్థిరమైన॥ ఆగ్రహతం జేసి-ఆగ్రహముగలవాఁడవుటచేత॥ తాఁకి॥ తత్-ఆభీమునియొక్క॥ ఘోర

బాణహతిచేత§పీడనుభజియించెను॥ టీ§ మిహిర ప్రోద్భవుఁడు-సుగ్రీవుఁడు§ఉగ్ర-ఘనమైన§ అచలాగ్ర-పర్వతశిఖరము చేత§హతసు-హతమైనదానిఁగా§శాత్రవుని-రావణునియొక్క-§లక్ష్మిని జేసి§పీడనుభజియించెను. కడమసులభము

వ॥అంత-౧౪౦-తే.గీ. వాయుసూనుండుధృతకరవాలహస్తుఁ।బిహృతిచాతురిఁ బ్రతిపక్షవిశిఖవృష్టిఁ
దోలఁగజడియుచుసాహసంబలరసనతని।యురగమునకులంఘించిశౌర్యంబుమెఱయ

టీ§ వాయుసూనుండు§ధృత-ధరింపఁబడిన§కర-హస్తములయొక్కయు§ వాలహస్త-తోఁకలయొక్కయు।సి॥వాలహస్తస్తువాలధిః-అని-అ॥విహృతిచాతురిని-విహారచాతుర్యముచేత. ధృతశబ్దముచాతురికివిశేషణము. డీలువడి చెనని ముందరిపద్యమునఁగ్రియ. కడమసులభము॥ భా§వాయుసూనుఁడు-భీముఁడు§ధృతమైన§ కరవాల-ఖడ్గముగల॥సి॥కరవాలః కృపాణవత్-అని-అ॥హస్తముయొక్క. కడమసులభము

౧౪౧-క. అహితునినాశ్చర్యకర।ప్రహరణవిధిఁజాలడీలువడి చెనతండుఁ
రహిఁడిరుగఁదెచ్చుకొనివి।గ్రహచేష్టలడఁగనొంచెఁగరువలిపట్టి॥

భా§అహితుని-కర్ణునిని§ఆశ్చర్యమైన§కర-హస్తమందుఁగల§ప్రహరణ-ఆయుధముయొక్క॥సి॥ ఆయుధంతుప్రహరణమ్-అని- అ॥విధిన్ - వ్యాపారముచేత§అతండు-కర్ణుఁడు§కరువలిపట్టిని-భీముని§విగ్రహచేష్టలు-శరీరచేష్టలు§అడంగ-మూర్ఛపోవునట్టుగాననుట॥ టీ§కరువలిపట్టిని-హనుమంతుని§నొంచెను. కడమసరిసులభము

౧౪౨-క. నొంచితదవసరజాతా।చంచలఘనమన్యువహ్నిసంతతిఁదనుఁగా
రించుచునప్డెంతయునల।యించుమహోశ్రు భీమునిట్లనిపలికెన్

టీ§తదవసర-ఆసమయమంచు§జాతమైన§అచంచల-స్థిరమైన§ ఘనమన్యుని-అధికకోపముగలవాని§ మహోశ్రులకు§భీముని-భయంకరుఁడైనవాని§వహ్నిసంతతి నీలుని§పలికెను॥ భా§ఘనమన్యు-అధికకోపము నెడిని మన్యుర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి -అని-అ॥వహ్నిసంతతిన్-అగ్నిసమూహముచేత§తనున్-తనశరీరమును § కారించుచున్-తపింపఁజేయుచు§అలయించు-శోషిలఁజేయుచున్న. తనశోకవహ్నిచేతఁదానేతపుఁడౌచున్నవానిననుట§భీమునిట్లనిపలికెను

౧౪౩-క. కానలఁగాయలుఁజండ్లున।నూనముగామెసఁగిబ్రతుకకోరీనీలా
వానరునకునీకునుగుఱి।యైననుమధ్యలమునొరయనహంబగునే

భా§ఓరి-తుచ్ఛుఁడా§నీలావు-నీబలిమి§అనరునకు-ఆయర్జునునకును§నీకునుగుఱియైనను. కడమసులభము॥ టీ§ నీలా. సంబుద్ధి§వానరునకునీకును-కోఁతియైననీకును§గుఱియై-కనిపించుకొని§నను-నన్ను§మధ్యలమునను §ఒరయ చెనకుట

౧౪౪-చ. ఒరయుటకున్నలంబుదగనొందితిపొమ్మనియమ్మహాభుజుం।బరుసపుమాటలన్దహ (కుసు§అగ్న్యంబగునే
నబాణహతిన్హృదయంబుపాఱనొం।చిరహితచేష్టుఁజేసివిడిచెన్నికటంబునన
వ్యోడగ్రిపు।స్ఫురణకృశానుజక్రియలుసూచుచురామునితమ్ముఁడెంతయున్॥

టీ§పొమ్మని-చస్తువుగాకయని§మాటలను-మాటలచేత§దహనబాణ-అగ్న్యాస్త్రముయొక్క§హతిచేత§హృదయంబును§నొంచి-భేదించి§అమ్మహాభుజుని-నీలుని§రహితచేష్టుఁజేసివిడిచెను§అవ్యోడను§రిపు-రావణునియొక్క స్ఫురణ-స్ఫూర్తిని§కృశానుజ-అగ్నివల్లఁబుట్టిననీలునియొక్క § క్రియలు-మూర్ఛాచేష్టలను§చూచుచు§రాముని తమ్ముఁడు-లక్ష్మణుఁడు. ససంభ్రమాకులుండైయనిముందరికన్వయము॥ భా§పరుసపుమాటలు§అను-అనెడి§దహనముయొక్క-యా బాణముయొక్క-యుహతిచేనొంచివిడిచెను§నికటంబున-ఆసమీపమున నే § రిపుస్ఫురణ-భూరిశ్రవసు ప్రతాపముచేత§కృశ-క్షీణములైన§ఆనుజక్రియలు-సాత్యకిచేష్టలను§చూచుచు§రాముని-బలరామునియొక్క-§తమ్ముఁడు-కృష్ణుఁడు. కడమసులభము వ॥ససంభ్రమాకులుండై

౧౪౫-తే.గీ. చూడఁ పటునరవరజయస్ఫూర్తినార్చె।వైరిసేనభూరిశ్రవోదారుణరణ
మహిమదనుజబలశ్రీలువఁ బఁగనంత।నురిపుఁగరంబుదెగ ప్రేయుకునిగడు

భా॥ కృష్ణుండర్జునునను మాటకు చూడుమటుకు నర-అగ్రజా భూరిశ్రవః-భూరిశ్రవసుని యొక్క దారుణమైన రణమహిని-యుద్ధభూమియందు అనుజ-నాతమ్ముఁడయిన సాత్యకి యొక్క బలశ్రీలు మడఁగ-అణఁగిపోఁగా వైరిసేన యార్చెను ఇంతటను రిపు-శత్రువైన భూరిశ్రవసుని యొక్క కరంబు-హస్తమును తెగవ్రేయకునికి కీడు॥ రా॥ లక్ష్మణుఁడు రామునితోన నెడుమాట నరవర* సంబుద్ధి భూరి-అధికములైన శ్రవోదారుణ-శ్రవణభయంకరమైన రణ-శబ్దము యొక్క॥ని॥ రణో స్త్రీ యుధి నాథ్వనౌ-అని-రత్నమాల॥ మహిమను-ఆధిక్యము చేత వైరిసేన ఆర్చెను-మోసెను దనుజబల-రాక్షసబలముల యొక్క శ్రీలు-విలాసములు మడఁగ-అడఁగునట్టుగా రిపుని-రావణుని కరంబు-మిక్కిలి తెగవ్రేయకునికి గీడు. వ్యాఖ్యయందుండు క్రమమున కులక్షణమిమడదని తోఁచు నెడ-కరము దెగునట్టు శత్రుని వ్రేయకునికి కీడని యన్వయింపనగు

౧౪౬-తే.గీ. అనుచుఁదానన్న మాటఁ జేకొని తడయక। నఘభుజుండు సుమిత్ర నందనుఁడు జిష్ణుఁ
డరిఁగరము గుంటువడ నేయ ననుజు గెలుపు। గాంచి మోదించె నరతనటించు చక్రి

రా॥ అనుచుఁదాను అన్నమాటను-రాముని మాటను చేకొని. అనుమతించుకొనియు మటకు సుమిత్ర యొక్క నందనుఁడు-లక్ష్మణుఁడు నరతను-మనుష్యత్వమును నటించు చక్రి-రాముఁడు. కడమ సులభము॥ భా॥ అనుచు తానన్నమాటను-తానాడిన మాటను చేకొని సుమిత్ర నందనుఁడు-బంధుప్రియుఁడు జిష్ణుఁడు-అర్జునుఁడు అరి-భూరిశ్రవసుని యొక్క కరంబును గుంటువడ నేయ-తెగవ్రేయఁగా నరతను-సమీపమును నటించు-నటించెడి చక్రి-కృష్ణుఁడు మోదించెను. ఈపద్యమునందును గరము గుంటువడునట్టులగిని నేయనని యన్వయింపఁదగు

౧౪౭-వ. మఱియుం బద్రణంబతిభయంకరంబయి ప్రవర్తిల్లె   రెంటికి సరిసులభము

౧౪౮-మ. అంతట రామతమ్ముఁడు దిగంత సమీపగుఁడైన యుగ్రభా। స్వంతు తెఱంగు గాంచి
తనశత్రు నికాయము సొంపుమీఱ న।త్యంతము నేసి యేసి తదుదగ్రశరంబుల రేసి రే
సియ। శాంతతఁ బోరు జిష్ణు రిపుసత్త్వము నారయుచున్మనంబునన్ ॥ ❋❋❋❋❋

భా॥ రామతమ్ముఁడు-కృష్ణుఁడు భాస్వంతు-సూర్యుని యొక్క తెఱంగు గాంచి. ఇంతటనుండి యర్జునవ్యాపారము జిష్ణుని-అర్జునుని రిపు-కర్ణాదుల యొక్క సత్త్వమును నారయుచు. తనలోననుకొను మాట. కడమ సులభము

రా॥ రామతమ్ముఁడు-లక్ష్మణుఁడు భాస్వంతు తెఱఁగు. రక్తవర్ణమునను టకాంచి-పొంది శత్రుని-రావణుని యొక్క కాయము సొంపుమీఱఁగా. శరీరము రక్తమయమగునట్టుగా ననుటకు జిష్ణురిపు-రావణుని యొక్క. సత్త్వము నారయుచు మనంబున లక్ష్మణుఁ డెంచుకొనెడుమాట

౧౪౯-తే.గీ. సమదరోషాహితుల ఘోరసాయకముల। వానరానీకము సుమున్నగా నలుకుచు
గెలిచె భానుసుతాదియోధుల నరాతి। విపులభుజశక్తి కోడగాన వదకిమైన

రా॥ సమదరోషాహి-క్రూరసర్పముల కెనల-పోలికగాఁగల ఘోరసాయకముల చేత వానరానీకమును-వానరసమూహమును భానుసుతా-సుగ్రీవుఁడు మొదలయిన అరాతి-రావణుని యొక్క. కడమ సులభము॥ భా॥ సమదరోషాహితుల-క్రూరశత్రువుల యొక్క సాయకముల వాన-బాణవర్షమును రానీక నగ-అర్జునుని యొక్క అతివిపుల కోడగాన-కొదదఁగానను

౧౫౦-తే.గీ. హరులుదగ దొట్టి మెలఁగ లేవనిన వాజి। తృష్ణ వారించె నిపుడీ యతిప్రతాపుఁ
డమ్ముతంబుగ నవనిశాతాస్త్రనిహతి। గ్రొచ్చి కీలాలములు వెల్లిగొన వెలార్చి

భా॥ హరులు-గుఱ్ఱములు అనిన కీలాలములు వెల్లిగొనునట్టుగా అవని-భూమిని శాత-వాఁడియైన అస్త్రనిహతిని-బాణప్రయోగము చేత గ్రొచ్చి-భేదించి వాజితృష్ణ-గుఱ్ఱాల యొక్క దప్పి వారించెను॥ రా॥ హరులు-వానరులు దొట్టి అనిన్ - యుద్ధమందు మెలఁగలేవు॥ క॥ స్థావరతిర్యక్ప్రదముల। కే వెగవునఁ గ్రియలు దలఁపనేక వచనముల్। దేవమనుష్య

క్రియ। [illegible] వచనము హాలు వచనంబులని యూం త్రభా షా భాషణములు గనుక హరులు మెలంగ [illegible] ప్రవారా [illegible] [illegible] మైన [illegible] యొత్తు నేతున నేడు కాంతునుక్కి వాగించెను-అంగ చేయుక్క ఈయవి ప్రతాపు [illegible] [illegible] త్య వృత్తాంతముగ-నాకును వెరగవునట్టుగా నవ-ఎంత తైనక్కరిశాత-తీక్ష్ణములు నైనక్క అస్త్ర-దివ్యాస్త్ర [illegible] క్క-వానర ప్రయుక్తపక్వశములన్ని యమనుగ్గచేసినవి గనుక క్కనిహానిని-ప్రహారము చేసక్క స ద్వి-సములుగా ప్రేక్ష్యకాల [illegible] నైర్మనులు॥ని॥ శోణితంభ సికీలాలమ్-అని-అ [illegible] వెల్లిగొనవె [illegible] గ [illegible] వాగించెనని క్రియ [illegible] కన్వయము

౧౫౧-సీ॥ మునుపిమ్మహాసౌరాఘమునవంగకోత్సాహన న్నాహసంపత్తివిన్నదిమొద। లాస్త్రసేనాకసహాయసంగన్వారి

[illegible] నిబిడౌజుండు రాజరాజు। సింధురాజు బ్రదుకు సైత [illegible] చుకొనుటకు నతియత్నము [illegible] బరసుట। వైరిస

యూనిబ్బలాధికునిజయ ప్రభుపక్యోవధార్హ [illegible] జంపుటకును। బ్రతియం బేనొనక్వశపార్థబాణములనెల్ల [illegible]

గ్రుంకె మధ్యాహ్నబోద్దుజయపుముఖ్న విజయహానిజనింపకున్నె యకట॥ శత్రునవకష్పకాలవైపన్యమెక్క- [illegible]

రాక్క మునుపు పూర్ణముగ నుక్కగు మహాసౌరాఘు రావణునియొక్క-క్కసంగర-యూధ [illegible] గల క్క [illegible] ఎవ [illegible] చేశక్క బిడౌజుండు-ఇంద్రుడనుక్క రాజరాజు-సజీవుడు నుక్క సింధురాజు-వరుణుడునుక్క [illegible] యత్నము [illegible] [illegible] న్నైనయు [illegible] మటనమట్క [illegible] జయ-సర్వోత్కృష్ట పకన్మనునవర్తింపు చున్న క్కరము-శత్రుముగలవాక్క పనోభ్య వధార్హ ని-[illegible] కమునపేదం పడగిన రావణునిక్కదంపుటకుక్క ప్రతినయంబు-యుక్త [illegible] తక మనుక్క బడ్వక క్క [illegible] కములై క్క బాణములచేశ నక్కశత్రునకు పన్నకాల వైపన్యమెక్క-రాక్షసులకు రాత్రి దన్నకాలము గనక. [illegible] ము॥ భాక్కఇమ్మహాసౌరాఘు-అస్త్రమునియొక్క-క్కసంగర-ప్రతిజ్ఞచేత నైన॥ని॥ ప్రతిజ్ఞాజిత విదావచ్ఛుసంగర-అని- [illegible]

సేనాది-కర్ణాదిబలముయొక్క-క్కసంగతియొక్క-క్క అహ్నిరిత్-ఉకుగమిచేశక్క సబిడౌజుండు-నిబిడమైన తేజముగల [illegible] డుక్క రాజరాజు-దుర్యోధనుడుక్క జయద్రథుని-సైంధవుడుక్క పార్థ-అర్జునునియొక్క-క్కవిజయహాని-అర్జునునికి [illegible] మానులభము వ॥ అనితలపోసి

౧౫౨-తే-గీ. కగము భానుబింబము [illegible] నెఱ్ఱనై మము। [illegible] బకముల రాగమున బెంపొందజూచి-

ప్రతిభటుండు మాచినరుడింక వ్యగ్రకెట్టుబూని-విడడనిసంరంభమునువహింప

భాక్క అనితలపోసి-కృష్ణుడీలాగున విచారించుకొనిక్కబింబము-నేత్రములయొక్క-క్కరాగమున్-అనురాగమును చేశక్క ప్రతిభటుడు-సైంధవుడుక్కనభమును-ఆకాశమునుక్క మూచినరగంభమును వహింపగాక్కమాయను-మాయచేతక్క భానుబింబము గప్పెను రాక్కఅనితలపోసి-లక్ష్మణుడీలాగున విచారించుకొనిక్క రాగమునబెంపొందుచూచి-ని-ఎఱ్ఱనైనచూచి-చేతక్క ప్రతిభటుడు-రావణుడుక్క మూచినరుడు-మనుష్యుడుక్క వ్యగ్ర [illegible] సంరంభంబును వహింపగా భానుబింబము క్క మాయ-మాయచేత [illegible] బకములక్క-బాణములచేశక్కనభము గప్పెను వ॥ [illegible]

౧౫౩-సీ॥ మాదిలోనమిత్రాస్తమయకాంతుమిక్కిలిరగిలిమిరుక్కివెనంబు ప్రయుక్తిగెలుపుచు [illegible]

త్మకతుడు డగు వా [illegible] బ్రముబంధు। సింధురాజునబలోర్జితము మే [illegible] న్నక్రియా [illegible]

నాతిమాత్రోన్నతి హానాగములచేసవిశ్రుతంబుగనాక్రమించి। [illegible] యం చెక్కపిం [illegible]

గులుగనన్నలాంరంజ బాదిమెచ్చ। సప్రగల్భరామావరజప్రయుక్తి। జయపటుశర వ్యాపారపటిమ జూచి॥ [illegible]

రాక్క మాదిలోనుక్క అమిత్రాస్తమయ-శత్రునాశముగలక్క కాంతు-అపేక్షమిక్కిలి [illegible] [illegible] చేశక్క [illegible] ప్రయుక్తి-బాణప్రహారగమునక్క [illegible] [illegible] [illegible] బంధు-అధికబంధువు [illegible] సింధురాజు [illegible] [illegible] [illegible] రావణుని [illegible] భార [illegible] క్రియా [illegible] [illegible] రావణుడు చేసిన [illegible] [illegible] [illegible]

ములయినన్ సేనా - వానర సేనలయొక్క - అతిమాత్రోగ్ర - మిక్కిలి భీకరములైన సింహనాదముల చేతన్ అవిశ్రుతంబుగ-మిక్కిలి ప్రసిద్ధముగునట్టుగా॥ఆక్రమించిన ప్రగల్భుఁడైన రామావరజ-లక్ష్మణుని చేతన్ ప్రయుక్త-ప్రయోగింపఁబడినన్ విజయమునందున్ పటు-సమర్థములైన శరములయొక్క వ్యాపారవిలసనంబున్ ధృతిని-రావణుని ధైర్యమును సమయింపఁ జేసెను॥ భా॥ మిత్ర-సూర్యుని యొక్క తద్దిశను-ఆ సూర్యాస్తమయదిక్కునందున్ అంబక ప్రయుక్తి-దృగ్వ్యాపారమును॥ ని॥అంబకం నేత్రశరయోః-అని-వి ❋ తత్కాలమందలి చాపలము చేతన్ ఉపహత-చెఱచుకోఁబడిన ఆత్మరక్షణగలవాఁడగువానిన్ ప్రచురబంధుని-ప్రచురబంధువులుగలవానిన్ సింధురాజును-సైంధవునిన్ మేఘనాద-మేఘధ్వనియొక్కగుసుసన్నాక్రియా-అధికతిరస్కారమందున్ సహ-సమర్థములునైన క్రూరములునైన భీమసేనుని యొక్క సింహనాదముల చేత నాక్రమించిన ధృతిని-సంతోషము చేత॥ని॥ధృతిర్యోగాంతరే ధైర్యే ధారణాధ్వరతుష్టిషు-అని-వి ❋ పాకభేదిముఖ్య ఖేచరులు-ఇంద్రాదిదేవతలున్ మెచ్చఁగా రామావరజ-కృష్ణుని చేతన్ ప్రయుక్త-పెరరేపఁబడిన విజయుని యొక్క పటుశరవ్యాపారవిలసనంబు సింధురాజును సమయించెననియన్వయము

౧౫౪-తే-గీ- పరగునఁబునః ప్రకాశితచండధాముఁ। డగుచు విజయప్రతిజ్ఞచొప్పుఁ బాయకుండ
నిలిపె నాసురకులవైరి నిజవిచిత్ర। శక్తి నట్లు మున్నే చినశత్రు నడఁచి

రా॥ పునః ప్రకాశిత-తిరుగఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడిన చండధాముఁడగుచు-సూర్యుఁడు గలవాఁడైన ఆసురకులవైరి-కృష్ణుఁడు కడమసులభము॥ రా॥ పునః ప్రకాశితమైన చండధాముఁడగుచు-ఉగ్రప్రతాపముగలవాఁడైన విజయప్రతిజ్ఞచొప్ప-శత్రుసంహారము సేసెదనని లంకలో నాడుకొన్న ప్రతిజ్ఞ చొప్పున్ బాయకుండ ఆసురకులవైరి-రావణుఁడు నిజ-తనయొక్క విచిత్రమైన శక్తిని-శక్తియను నాయుధము చేతన్ శత్రుని-లక్ష్మణస్వామిని అడఁచి-పడవేసి కడమసులభము

వ॥ అప్పుడు-౧౫౫-మ॥ నను మేచాయల నాదు సామి ఘనయనుజన్ముఁ బాధ స్వప్నంబునం। గనకొప్పారె
డు పుణ్యమూర్తి ప్రియుని గ్రద్వేషి చేనిష్వధం।బున నేయించి మనుష్యగఁ జేసితిఁగ
దుస్స్యార్యాబ్ధిలో నక్కటా। యనుచు న్రాజులరాజు గుందెగ పిపుత్రాదుల్ దుందేర్పఁగన్

రా॥ అనుజన్ముఁడు-లక్ష్మణస్వామిని ప్రియుని-ప్రియమైన వానిన్ అనుచున్ రాజుల రాజు- రఘుపతిన్ రవిపుత్రాదులు-సుగ్రీవాదులున్ తేర్పఁగాఁ గుందెను॥ భా॥ నను-ఇట నను నన్నుఁడునున్ బాధను-దుఃఖమును స్వప్నంబునను-స్వప్నమందైనఁ గానన్ కనకయొప్పారెడు పుణ్యమూర్తియయిన దానిన్ అనుజను-చెల్లెలైన దుస్సలను ప్రియుని-పతిని ఇష్వధంబున వధయించి-చంపించి మూర్ఛాబ్ధిలో అనుజను మునుంగఁ జేసితినని యన్వయము అనుచున్ రాజుల రాజు-దుర్యోధనుఁడున్ కుందెను

౧౫౬-వ॥ తదనంతరంబ తత్క్షయనుద్దీపితంబగు కోపాటోపంబున రెంటికి సరి సులభము

౧౫౭-క. వాయుజవనచరవాహనుఁ। డై యేపున నిజచమూచయంబు గడచి రాఁ
బో మోఁబరిపంథిబలమున। పాయము వొందించు సేనయనితమకమునన్

భా॥ వాయుజవన-వాయుభంగి వేగముగలవై॥ని॥ ప్రజవీజవనోజవః-అని-అ ❋ చర-చరించెడి వాహనుఁడై-అశ్వములుగలవాఁడై పరిపంథిబలమును-శత్రుసేనను కడమసులభము॥ రా॥ వాయుజుఁడనెడి వనచరము వాహనముగాఁగలవాఁడై పరిపంథి-రావణాసురుని యొక్క బలమును-లావును

౧౫౮-క. అపీరుఁడు మును దనబా। ణావలిఁ బవనసుతు నొంచి యాన్మబలజయ
శ్రీ వెలయించిన నెంతయు। వైవస్వతసంతతి నృపవర్యుఁడు గినిసెన్

రా॥ అపీరుఁడు-అపరిపంథి-రావణుఁడున్ పవనసుతు-హనుమంతుని నృపవర్యుఁడు-రాముఁడు। భా॥ అపీరుఁడు-దుర్యోధనుఁడు పవనసుతు-భీముని నృపవర్యుఁడు-ధర్మజుఁడు కడమసరి

౧౫౯-ఉ, ఈ పద్ధిన ల్గియాన్నపతి యేయు శరంబులఁ దద్విరోధి దాఁ। జేవదొలంగి సాధనవిశేష
విహీనతఁ జెందికుందెను। ర్భావృతిచేత మే నెఱుఁగక ంతటఁ జత్ప్రతిబోధలబ్ధి చే।

భావములోఁగలంకఁజొరఁబాలెఁ దదీయులకార్తిహెచ్చఁగన్॥

భా॥ ఆ నృపతి-ధర్మరాజు ప్రయుక్త శరంబులచేత తద్విరోధి-దుర్యోధనుఁడు మేనెఱుఁగక కుందెను క్రిందికన్వయానుసారత- ఆమూర్ఛాకృతియొక్క ప్రతిబోధలబ్ధిచే-ఎఱుకకలిమిచేత అతనిమూర్ఛ తెలియుటచేత ననుట తదీయులకు-కౌరవులకు భావములోపల కలంక-అలుకు చొరఁబాఱెనని క్రిందికన్వయము॥ రా॥ ఆ నృపతియే యు-రాముఁడు వేసెడి శరంబులచేత తద్విరోధి-రావణుఁడు కుందెను తత్ప్రతిబోధలబ్ధిచే-ఆమూర్ఛ తెలియుటచే భావములోఁగఁ-చిన్నబోఁగా తదీయులకు-లంకనుండెడివారికి ఆర్తి హెచ్చఁగా లంకనుజొరఁబాఱెను

౧౬౦-ఆ-గీ, అంతలోఁబ్రదీప్తమైనయతిపితశ। క్తినిగరంబుమూర్ఛమునిఁగినట్టి
రాకొమరుఁడులేచిగణనముత్తుఁడయ్యెఁగా। ల్చినయతఁడువెరఁగుననుమనంగ

రా॥ అతిపిత-అతనితండ్రియైనరావణాసురునియొక్క శక్తిని-శక్తియనెడు నాయుధముచేత మూర్ఛ మునిఁగినట్టి రాకొమరుఁడు లక్ష్మణుఁడు రణమత్తుఁడయ్యెను॥ భా॥ అతిపిత-చెలుపఁబడనటువంటి శక్తిని-బలముచేత లేచియన్నఁదుకన్వయము రణమందు మత్తుఁడయ్యెను-అన్యవిచారములేనివాఁడాయెననుట

౧౬౧-తే-గీ. తెలివిచేకొనియతఁడంతఁబలువుదఁగడు। బేసుకలయట్టితనయోధవీరవరుల
నుక్కుమడఁగఁదత్ద్వంద్వయుద్ధవిధిని। బిసుదుతైరిపులడఁచుచుఁబేర్చుటకసి

భా॥ తెలివిచేకొని-మూర్ఛదెలిసి అతఁడు-దుర్యోధనుఁడు తనయొక్క యోధవీరవరులనుత త్ద్వంద్వయుద్ధవిధిచేత రిపులు-పాండవులు అడఁచుచుఁ బేర్చుట*జయించుటననుట అగసి-చూచి పనిచెనని పుందరిపద్యమున క్రియ
రా॥ తెలివిచేకొని-వివేకము దెచ్చుకొని అతఁడు-రావణాసురుఁడు కడుసులభము వ॥ ప్రతివిధానంబన్వేషించి

౧౬౨-ఆ-గీ. అతివిశాలధృతిమహాద్రినిభానుజు। బహురణప్రయత్నభరవినిద్రుఁ
జేసియరులతుల్లుచెలుపఁబంచెదనని। యాత్మనెంచియతనినల్లపనిచె

రా॥ అతివిశాలధృతిగలవాని అద్రినిభుఁడైన అనుజుని-కుంభకర్ణుని బహురణ-పెక్కుమొత్తలయొక్క ॥వి॥ర వేరణః-అని-అ* ప్రయత్న-భరముచేత వినిద్రు-మేల్కొన్నవానిఁగాఁ జేసి అట్లు-అయెంచినప్రకారమున పనిచెను
భా॥ అతివిశాలధృతచేత మహాద్రిని-అద్రినిబోలినవాని భానుజుని-కర్ణుని రణ-యుద్ధముయొక్క ప్రయత్నభరమందు వినిద్రుని-జాగరూకునిఁ జేసి పనిచెను

౧౬౩-వ॥ పనిచిననతండునతిభయంకరసన్నాహంబుతోడ నాహవక్రీడకునుఱువడించెనప్పుడు తత్పరివారంబు

౧౬౪-చ. ప్రకటతనేఁడునీవనిభరంబువహించితెకెంచినుచిత । భ్రుకుటివిమాక్రికీకృతవి
రోధివధూకుచకుంభకర్ణయా। జికిటుల భీష్మరోషమునఁ జేరకతద్దశవాసరం
బులూగకచనఁ జేసితక్కటతిరంబుగమమ్మెకనైనఁగావవే॥

భా॥ పరివారముకర్గుని తోన నెడుమాటక్కిల విదంచితమైనభ్రుకుటి-బొమముడిచేత నేవిమాక్రికీకృత- హోరపిసహితములుగాఁ జేయఁబడిన విరోధివధూశత్రుస్త్రీలయొక్క కుచకుంభములుగల వాఁడా కర్ణ*సంబుద్ధి భీష్మునియందు రోషమున తత్-ఆభీష్మునియొక్క దశవాసరంబులు-! యుద్ధదినములుపదింటిని చనఁజేసితివి కనైనఁగావవే
రా॥ విమాక్రికీకృతములైన విరోధివధూకుచములుగలవాఁడా కుంభకర్ణ-సంబుద్ధి తత్-ఆమునుపటిదైన ఘను-అవస్థచేత నిద్రచేతననుట వాసరంబులూరక చనఁజేసితివి కడమసరి

౧౬౫-చ. నరుఁడనిలెక్కసేయఁడుమనంబునశాత్రవగృహోత్సుచే। యాకణముఁజెక్కు
చొల్లఁగనియున్ననాయకుఁడేమిజెప్పి। మ్రుసుమునుమున్నగాఁదెలిపితోఁడుగని
న్నెటుకైనఁదేకయిబ్లోకృతభీష్మహానిననయంబునుపుచ్చుఁడయ్యెనక్కటా

రా॥ నరుఁడని-మనుష్యుఁడని మననాయకుఁడు-రావణాసురుఁడు నిద్రసుప్తమునుమున్నగాఁదెలిపి భీష్మ-భ

యుం గనమైనట్టి హాస్యచేతం గడమ సులభము॥ భా॥ నరుండు-అర్జునుండు అనిని-యుద్ధమందు పుత్రుని లెక్క సేయుండు-ఎటువంటి శత్రువునైనఁ బ్రశంసించునటువంటి నాయకుండు-దుర్యోధనుండు ఇట్టి రణము-ఈ యుద్ధమును వదలున్నాఁ డెలిపినట్లైనట్టి దేశ-యుద్ధమునకుం ద్రోణుని రాక భీష్మునియొక్క హానిచేత మర్చలుండ వ్యోనా కడమసరి

౧౬౬-వ. అనిమిషజేయుండనఁ బోగలచావు బుగ్గడించి యవియన్నియుమన ప్రభుత్వమునం బ్రభవించుట నీయనాదరంబునం జేసి కాక నీవు గావలయునని రొమునర్చిననని మిషులకయినననివార్యంబుగా దేయని ప్రస్తుతించుచుం బరివేష్టించియు ఖ్యాహంబు బ్రదీపింపం జేయఁ బెంపొందియుమందపవిత్రమంబున నేఁడు ను నెదురులేకయాకడింది జోదుపరబలంబుల నేలంగలుపుచు బలువుపొలుపు దెలుపుచుండెనప్పుడు॥ రెంటికిసరి

౧౬౭-సీ॥ ప్రత్యర్థిభద్రవారణఘటోత్కచలసత్కంఠీరవముఁ రీతిఁ గడుఁ బొదలెడు। నీవీసుగుదియుండి కావుమను న సేననసుహరిసార్థవాక్యములురవిజుఁ। దలపడఁ దెలుపు నంతనయూనిశాటుఁడంగదస్వర్గ నందనగంధవహజ! నా సత్యసుతచమూనాథాదికపులకస్ఫూర్తికారణమైన పొలుపుతోడ।దివసనాయకు పట్టిపైఁగవిసితస్ప। హారయత్నంబునై శల్యుండుఁ జేసి।దివ్యబాణచక్రప్రాసతీక్ష్ణశక్తి। శూలముఖ్యప్రయోగవిస్ఫురణనెరపె॥

భా॥ కృష్ణుండనెడుమాటక్ ప్రత్యర్థిభద్రవారణ-శత్రులనెడు భద్రగజములని వారించెడువాఁడు ఘటోత్కచ-సంబుద్ధి లసత్-ఒప్పుచున్నకంఠీరవముకేలి-సింహముభంగిన పొదలెడు నీపేరు ని-కర్ణుని కెదియుండి యనుని సేనఁగావుముఅను-అనెడి హరి-శ్రీకృష్ణునియొక్క సార్థ-ప్రయోజనసహితములైన వాక్యములు రవిజుని-కర్ణుని తలపడఁ దెలుపునంతన అనిశాటుండు-ఘటోత్కచుండు అంగదను-వేడుక చేత స్వర్గనందనుఁడు గంధవహజ-భీముఁడును నాసత్యసుత-నకులసహదేవులును చమూనాథ-ధృష్టద్యుమ్నుఁడును ఆదిక-మొదలుగాఁ గలవారి పులకస్ఫూర్తి-రోమాంచమునకు సంతోషాతిశయమునకు నటు కారణమైన పొలుపుకోడ-వికాసముతోడ దివసనాయకుపట్టిపైఁ గర్ణునిమీఁద కవిసి ప్రాస-ఈ రెలును॥ సా॥ ప్రాసను సంశ:-అని-శూలమును ముఖ్య-మొదలుగాఁగల యాయుధములయొక్క ప్రయోగవిస్ఫురణనె రపెను। రాక్షసప్రత్యర్థి-శత్రువులనెడి భద్రవారణ-మత్తేభములయొక్క సమూహములయందు ఈశక-వేడుకగలదై చల-లంఘించుచున్న సత్క-అతిశయమురీతిని అన-అనెడి హరిసార్థ-వానరసమూహములయొక్క॥ని॥ సాఘ సార్థము-అని-అ సహజు-సుగ్రీవుని అంగద-అంగదుఁడును స్వర్గనందన-సుషేణుఁడును గంధవహజ-హనుమంతుఁడును నాసత్యసుత-మైందద్వివిదులును చమూనాథ-నీలుఁడును ఆది-ఆదిగాఁగల కపులకు అస్ఫూర్తి కారణము-విచారహేతువు దివ్య-దేవతలయొక్క బాణచక్ర-బాణసమూహముయొక్క ప్రాస-పోమెత్తుటయందును తీక్ష్ణమైన శక్తి గల శూలముఖ్య-శూలశ్రేష్ఠముయొక్క కడమసరి

వ॥ అతండును దానికిఁ జలింపక సుస్థిరుండయ్యె నప్పుడు రెంటికిసరిసులభము

౧౬౮-తే.గీ. అంతరమునఁ దనయాశుగసంతతి వడి।నందికొని త్రుంచెదైత్యేరితాయుధమును దనుజుఁ డపరిమేయపలాశిఘనశిలాళి।హతి నినజుఁ నుగ్రమన్యుమూర్ఛితునిఁ జేసె

రా॥ అంతరమునందు అనుమన్నెక ఆశుగసంతతి-హనుమంతుఁడు సైన్య-కుంభకర్ణుని చే ఈరిత-ప్రయోగింపఁబడిన ఆయుధమును-శూలమును త్రుంచెను అపరిమేయపలాశి-అధికమాంసభక్షకుండగు దనుజుఁడు-కుంభకర్ణుఁడు ఉగ్రమన్యుని-అధికకోపముగలవానిని ఇనజుని-సుగ్రీవుని మూర్ఛితునిఁ జేసెను॥ భా॥ ఆశుగసంతతి-బాణసమూహముయొక్క వడిని-వేగముచేత అందికొని-పొడిగినదైత్య-ఘటోత్కచునిచే ఈరిత-ప్రయోగింపఁబడిన ఆయుధమును-ఆయుధములన్నిటిని త్రుంచెను దనుజుఁడు-ఘటోత్కచుండు శిలాళి-సృక్కులయొక్క॥ని॥ పలాశీను ద్రుమాగమాః అని-అ ఘన-దట్టమైన శిలా-రాళ్లయొక్క అభిహతిచేత ఇనజుని-కర్ణుని ఉగ్రమన్యు-అధికరోషముచేత మూర్ఛితుని-వ్యాపింపఁబడ్డవానిఁగాఁ జేసెను

౧౬౯-ఆ.గీ. అంతనిలకయమ్ముగాబలునిగ్రహించి।జేసిశత్రుబలవిజృంభణంబు

గూడుసెడ హరింతు నేపున నావార । తెల్లజూచి సంతసిల్లనుచు

భా॥ అంతనిలక నమ్మహాబలు - కుంభకర్ణుని నిగ్రహింతుఁ జేసి - నిగ్రహించి - అణఁచియనుట. కడు సులభము
రా॥ అంతనిలక నమ్మహాబలుని - సుగ్రీవుని నిగ్రహింతుఁ జేసి - పట్టుకొని హరింతు - కొంపోయెదను. కడు సరి

౧౭౦ - తే.గీ. రాక్షసుండు ఖేలాగతి భ్రాజియగుచు । నర్కనందను నేత్రి బాహాంతరమున
నానఁగ మహాశుగంబుల వానగురిసెఁ । దర్భలంబుల మనములు దల్లడిలఁగ

రా॥ రాక్షసుండు - కుంభకర్ణుఁడు - ఖేలాగతి - లీలాగమనము చేత - భ్రాజియగుచు - ఒప్పుచున్నవాఁడై - అర్కనందనుని - సుగ్రీవుని - నేత్రి - బాహాంతరమున - రొమ్మునందు - ఆనఁగ - నిలుపుకొనఁగా - తత్ - ఆసుగ్రీవుని యొక్క - బల - శ్రేణి - మహత్ - అధికమైనట్టి - శుక్ - శోకము చేతను॥ ని॥ మన్యుశ్శోకౌ తు శుక్ స్త్రియామ్ - అని - అ॥ అంబుల - ఉదకముల యొక్క - కన్నీళ్ల యొక్క - యనుట - వాన గురిసెను॥ భా॥ రాక్షసుండు - ఘటోత్కచుఁడు - ఖ - ఆకాశమందును॥ ని॥ ఖగనమనంతం సురవర్త్మ ఖమ్ - అని - అ॥ ఇలా - భూమియందును గుక - గతి - సంచారము చేత - భ్రాజియగుచు - క్రమమున - అర్కనందను - కర్ణుని యొక్క - నేత్రి - శరమునందు - బాహాంతరమున - వక్షస్థలమందును - ఆనఁగ - ఆనునట్టుగా - తత్ - ఆకర్ణుని యొక్క - బల - శ్రేణి - మనములు - దల్లడిలఁగ - మహాశుగంబుల వాన - బాణవర్షమును - కురిసెను

౧౭౧ - సీ॥ అదియనట్లగ పడియని షేధనీయమానుండై వివస్వత్తనూభవుండు । గడునంతఁ దెలివొంది కటకటాపడించి
తసేయు నేమేని దెచెండి వైతు । వెసవీని నత్యంతవిశ్రుతి నాసత్త్వమును జెందునట్లుగా ననుచు రేసి । సరభసో
త్థానుఁడై కరముల సద్గశనమ్ముల నైపుణిమున్ముర ముగ । దనతలఁచినయట్లు మనుజశార్దూలు । వాక్యమున్న్య
వికృతవదనుఁ గాఁగ । నవయవముల వ్రచ్చియ భ్రమ్మనకుఁ బాఱ । నడచె వాఁడు పిడుగునట్ల మ్రోయ ॥

భా॥ అనిషేధనీయ - మానుపశక్యము గాని మానుండై - అభిమానము గలవాఁడై - వివస్వత్తనూభవుండు - కర్ణుఁడు - తెలివొంది - ధైర్యమునుఁ దెచ్చుకొని - అత్యంత విశ్రుతి - అత్యంత ప్రసిద్ధి నాసత్త్వమును - బలిమిని - చెందునట్లుగా - సాశ్వ మును రకుఁ గీర్తి వచ్చునట్లుగా నసుట - వీని జెండి వైతునను - సరభసమైన - ఉత్థాన - ఉత్సాహముగలవాఁడై - కరముల - మిక్కిలి - లసత్ - ఒప్పుచున్న - దశను - అపస్థనుం భఁగిననుట - అమ్ముల నైపుణి - బాణచాతుర్యమును - ముమ్మరముగ - మనుజశార్దూలుని - ఘటోత్కచుని - మన్యు - క్రోధము చేత - వికృతవదనుఁ గాఁగ - అభ్రమ్మునకు - ఆకాశమునకు - పాఱ - నడచె - పాఱఁగొట్టెను॥ రా॥ అనిషేధ - అడ్డపెట్టుట లేనందునట్లు గా - నీయమానుండై - కొంపోఁబడుచున్నవాఁడై - వివస్వత్తనూభవుండు - సుగ్రీవుఁడు - తెలివొంది - మూర్ఛఁ దెలిసి - అత్యంతమును - విశ్రుతి - నాసత్త్వమున - పిగణమునైనకర్ణనాసికములుగల వాఁడౌటను - చెందునట్టుగా - సరభస - వేగముతోఁ గూడిన - ఉత్థాన - ఎగయుట గలవాఁడై - కరముల - హస్తముల చేతను - సద్గశనమ్ముల - వాఁడి పండ్ల చేతను - అవార్యమైనట్టి - మన్యుని - కోపముగల - మనుజశార్దూలుని - కుంభకర్ణుని - వికృతవదనుఁ గాఁగ - వ్రచ్చి - అభ్రమ్మునకు పాఱ - ఎగయఁగా - వాఁడు - ఆకుంభకర్ణుఁడు - అడఁచెను - గుర్రెను ప॥ అప్పుడు స్వప్నబంధువులను

౧౭౨ - తే.గీ. ఈ తెఱంగున ఘనదైత్యు చేతనొవ్వఁ । బొమువఁబడియునుఁ గ్రమ్మఱఁ బొమువనీక
చనిమెనని భృతప్రీతితో వినుతి సేయఁ । దనబలము గూడ దనుజుండు గనలె మిగుల

రా॥ క్రమ్మఱఁ బొమువనీక - మరలి యుఁ బట్టుపడక - అతిభృత వ్యక్తమైనట్టి ప్రీతితోడ - తనబలము - తనవానరులు గూడ - గూడఁగా
చనిమెనట్టి దనుజుండు - కుంభకర్ణుఁడు - గనలెను॥ భా॥ క్రమ్మఱఁ బొమువ - తిరుగ వానిజయించుటకు - నిచనిమెను - ఓర్చెను
చెల్లెనట్టి - ఇట్టి - భృత - భరింపఁబడిన - ప్రీతితో - వినుతి సేయ - స్తోత్రము చేయఁగా - తనబలము - తనసేనలు - గూడఁగా -
దనుజుండు - ఘటోత్కచుఁడు - గనలెను

౧౭౩ - ఉ॥ ఉత్సాహాకనలియసుర ప్రళయ కాలుకరణిఁ బేర్చి పగఱు । గ్రమ్మి నలకు - ఆకి మహాశక్తివినియు సిమ్మరనాళం ధనువు
బునను వింటనను జడిసి పోయి కొంగలు దెల్లఁగా । వనజమిత్రు సంతతిని వనవు జేదె లోకిగా

భా॥ అశుభకుండు - ఘటోత్కచుఁడు - ఘోరమైన ఆయుధము వనవు గోనిరాత్రి - పాత్స్థితి గాఁగ - దేహము పనుపెను - అది

పోఁగునకేయుద్ధమేయుత్సవముగనుక వనజమిత్రసంతతి-కర్ణునిఁ జేరెను॥ రా॥ కనకని అసుర-కుంభకర్ణుఁడు అను శీఘ్ర
మైన భక్షణంబున వనజమిత్రసంతతిని-సూర్యవంశముగల అనవద్యుని-రాముని చేరెను ✱ కథమనగ వ॥ చేరియిట్లనియె

౧౭౪-సీ॥ వినవె నీవు వాండ్ర పీండ్రను జయించితి నవిక్రొవ్వు సుమి చటనక్కొలఁది బోఁడు। భూరిప్రతాపసింహారయ
శశ్చామరాత్యలంకృతికకుబంతదంతి। కుంభకర్ణుఁడు రణప్రౌఢుండు భీమసుతుం డాహుతత్వదుద్దండబ
లుఁడు। బలునిక్కసుఁడు పోరఁ బ్రబ్బినాఁడిట్టిం న్నెఱిఁగివార్ధి యమిప్పుడేఁ బృథురణ। వైభవాలంబసనను
జవధవిధినిసు। గలఁచియిడె మింగఁగదిసితిని లునిలుమసి। ప్రౌఢిగనుటకుఁ దగ దాశరథివరేణ్య। కర్ణకఠిన
ములీ నీశౌర్యకథలు సభల॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రా॥ కుంభకర్ణుఁడు రామునితోడ ననెడుమాట భూరిప్రతాపము నెడి సింహారముచేత నుయశః-కీర్తియ నెడి చామరములచేత న్ అత్యలంకృత-మిక్కిలి నలంకరింపఁబడిన కకుబంత-దిగంతములయందున్న దంతి-గజములుగలవాఁడు భీమ-భయంకరమైన పు-లెస్సైన తుండ-ముఖముందు॥ ని॥ వక్త్రాస్యే వదనం తుండమ్-అని- అ ❋ ఆహుత-వేల్వఁబడిన త్వత్-నీయొక్క ఉద్దండబలములుగలవాఁడు పృథు-అధికమైన రణవైభవమునకు ఆలంబ-అవలంబమైన సత్-లెస్సైన అనుజ-నీతమ్ముఁడైన లక్ష్మణుని యొక్క వధవిధి చేత జని-యుద్ధమందుఁ గల ప్రౌఢిగనుటకు తగ-తగునట్టు గా నిసుమి మింగఁగదిసితిని దాశరథివరేణ్య సంబుద్ధి నీశౌర్యకథలు సభలను కర్ణకఠినములు-వినఁగూడకున్నవి॥ భా॥ కర్ణుని తో ఘటోత్కచుఁడ నెడుమాట అత్యలంకృతములైన దిగంత దంతులయొక్క కుంభకర్ణ-కుంభస్థలములును జెవులును గలవాఁడు క్రమమున నెయలంకారమిడి భీమసుతుండు-భీముని కుమారుఁడు ఆహుత-భస్మము సేయఁబడిన త్వత్-నీయొక్క ఉద్దండబలములుగలవాఁడు పృథు-అధికమైన రణవైభవముగల అలంబసనుజుని యొక్క వధవిధి చేతసినుఁ గలఁచి మింగఁగదిసితిని॥ అలంబాసురుఁ జంపితినిని నున్నసు మింగఁగదిసితనను బక్కలు నిలుమ్ము అని-ఇట్లని ప్రౌఢిగనుటకు ఆశతకదు॥ తొల్లింటివలె రణప్రౌఢి నాముందరఁ జెల్లదనుట దిథివరేణ్య-కర్ణ॥ సంబుద్ధి నీశౌర్యకథలు-పంతములు కఠినములు-ఇవి చెల్లవని తాత్పర్యము

౧౭౫-క. అని చూపఱకద్భుతముగ। ననుజుఁ డుయుద్ధంబు చేసి తచ్ఛక్తిఁ దుర్గా
దనువుతగులుడు వుకొనియెం। దనవారలు గలఁగఁ బగ జదళములు సెలఁగ॥

భా॥ తత్-అకర్ణుని యొక్క శక్తిని-ఇంద్రదత్తశక్తి చేత॥ రా॥ తత్-ఆ రాముని యొక్క-శక్తిని-బలిమి చేత॥ పడమసులభము

౧౭౬-తే-గీ. అంతనత్యుగ్రమగుపోరు గొంతజరుగ। నశ్రముఁ డతికాయాభిఖ్యుఁ డఖిలరణక
ళాధికారి గాంభీర్యతో యుధిఘటోత్క। వుండు ద్రుపదముఖ్యులఁ బలువురవధించె

రా॥ అఖిలరణకళాధికుపైన జతి-శత్రువులయొక్క గాంభీర్యము నెడి తోయధి-సముద్రమునకు ఘటోద్భవుండు-అగస్త్యుఁడైనవాఁడు అతికాయాభిఖ్యుఁడు-అతికాయుఁడను వాఁడు ద్రుపదముఖ్యుల-వనచర శ్రేష్ఠులను వానర ముఖ్యులననుట వధించెను॥ భా॥ అంత-ఘటోత్కచుఁడు నొచ్చిన తరువాత అతి-అత్యంతమును కాయాభిఖ్య-దేహకాంతిగలవాఁడు॥ సి॥ అభిఖ్యా నామశోభయోః-అని-వి ❋ అశ్రముఁడుగనుక దేహకాంతిగలుగదనుట రణకళాధికారి గాంభీర్యతో యుధి ఘటోద్భవుండు-ద్రోణాచార్యుఁడు ద్రుపదముఖ్యుల-ద్రుపదుఁడు మొదలయిన వారిని వధించెను

౧౭౭-మ, అని వార్యుండతఁడంతటం దనయమిథ్యామృత్యువార్తాప్రవర్తన చేతం గుదుమా
న సార్పితవిషాదగ్లానియయ్యెం దనుం। దనుని స్త్యక్తుని జేయుచున్విశిఖసంధానాతి
వేగప్రపంచన సౌమిత్రియనేకయుద్ధకృతి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డేపారఁగ॥ ❋❋❋

భా॥ అతఁడు-ద్రోణుఁడు అంతట తనయ-కుమారుని యొక్క-అశ్వత్థామయొక్క మిథ్యా-అసత్యమైన మృత్యువార్తాప్రవర్తనచేత తనుతనుని స్త్యక్తుని-దేహనిర్ముక్తుని గా చేయుచు॥ తనకుఁ దానే దేహము విడుచుచున నుట విశిఖ-బాణముల యొక్క సంధానమందు నతివేగమైన ప్రపంచన-ప్రయోగమందు సౌమిత్రి॥ లక్ష్మణుండైనవాఁడు అనే

కి-యుక్తములగు-బుద్ధి-నేర్పరియైనవాఁడు-శత్రువులగు-అపారముగా-గురు-అధికమగునట్లుగా [illegible] యొక్క-[illegible] సమసము-ఆర్పిత-పెట్టఁబడిన-విషాదము చేతిగ్లానిగలవాఁడయ్యెను। రా॥ అతఁడు-అతికాయుఁడు-తన [illegible] యొక్క-విశిఖసంధానమండలియలి వేగము యొక్క-ప్రపంచనను-విస్తరించుటచేత ❖ పచివిస్తారేయు విధా [illegible] ❖ సౌమిత్రి-లక్ష్మణస్వామి-యుద్ధకృషి-యుద్ధక్రియయందు-కృష్ణ-పృథమైన-మ్యమ్న-సత్వముగలవాఁడు॥ [illegible] ❖ అపారముగా-తనుఁ-తన్ను-తనునిర్మ్యక్తునిఁ జేయుచు-తనయొక్క-అమిథ్యా-సత్యమైన-పృథ్వి వాగ్రయొక్క-ప్రవర్తనచేత-వినిపించుటచేత-గురు-తంత్రిమైన-రావణాసురుని యొక్క-మానసము దృష్టిని షాసగ్లానియయ్యెననియన్వయము॥ అతికాయుఁడు నెచ్చెను-ఆవార్తవిని రావణాసురుఁడు కసిపడెననుట॥ ప॥ అంత

౧౭౮-సీ॥ గురుదివ్యబాణచాతురిని మీఱినవాని గారాపుఁబట్టినఖండవిక్ర। మోగ్రు నెంతయును కుర్యోధనుండని

గెల్వఁదనకొనర్పఁగఁజాలునసుగణించి। యాతీవ్రబలుబహు భ్రాతృనాశకఠోరతరము న్యనశముఖుఁడు

వధమున। కత్యాదరతఁబంచెన స్త్రనైపుణిఁ జూపెనతఁడును బ్రటపీరులపగతరణ। చేష్టలైరిత ద్బ్రహ్మ

స్త్రజృంభణమున। కెదురులేక మూర్ఛ న్మానవాదములడఁగఁగ। ప్రతివిధానకుశలాచ్యుత ప్రయత్న। ము

నబిరుసుడింపకపుణ్ణొ ప్పెననిలసుతుఁడు॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

టీ॥ గురు-అధికమైన-కుర్యోధనుండని-యుద్ధముసేయశక్యముగానివాఁడని-బహు భ్రాతృనాశముచేతఁగఠోరతరము లైనకుముస్యని-శోకక్రోధములుగలవాని-దశముఖుఁడు-రావణాసురుఁడు-పంచెను-అంపెను-తత్-ఆయింద్రజిత్తు యొక్క-బ్రహ్మాస్త్ర విజృంభణమున-కెదురులేక-మూర్ఛను-మూర్ఛచేత-మానవాదములడఁగఁగా-ప్రతిపీరులు-రా మాయముఖులు-పగతిరణచేష్టులైరి-తత్-ఆబ్రహ్మాస్త్రము యొక్క-ప్రతివిధాన-ప్రతిక్రియకు-కుశల-సమర్థుఁనైన-అ చ్యుత-స్థిరమైన-ప్రయత్నముచేత॥ భాస్కరుని-ద్రోణునిఁ-మీఱినవానిఁ-ద్రోణాచార్యునియొక్క-గారాపుఁబట్టినఁ-ఉ గ్రుఁడైనవాని-అతిప్రబలుని॥ ఇవియన్నియు కువిశేషణములు-కుర్యోధనుండని-యుద్ధమందు-గెల్వను-ఒనర్పఁగఁ జాలునని-బహు భ్రాతృనాశముచేఁగఠోరతరమైనమన్యుదశగలముఖముగలవాఁడు॥ ఇవి కుర్యోధనునికి విశేషణములు-వ ధమునకుఁ బంచెను-బ్రహ్మ-ఆబ్రాహ్మణునియొక్క-అస్త్ర విజృంభణమునకు-మూర్ఛ-వ్యాపించుచున్న ❖ ముహూర్తమోహము [illegible] యమోః-అనిధాతువు ❖ మానమును మదమును డఁగఁగా-తత్-ఆబ్రాహ్మణుని బాణము యొక్క-ప్రతివిధానమునకు-కుశల-సమర్థుఁడైన-అచ్యుత-కృష్ణునియొక్క-ప్రయత్నము-ప్రతిపీరులు-అనాహత-వి డువఁబడిన-రణచేష్టగలవారలైరయని క్రిందటికన్వయము॥ కృష్ణునిమాటలవలన నాయుధములు పడనైచి నారాయణా స్త్రమునకు నమస్కరించినటు-అపుడు-అనిలసుతుఁడు-భీముఁడు-బిరుసుడింపక-యొప్పెను॥ నమస్కరించకయుండెన

వ॥ అంత-౧౭౯-ఆ-గీ. అతఁడు సకలసైన్యవితతినిసంజీవనౌషధీసమానయనపిహితవు (పుట

నః ప్రతిష్ఠగానొనర్చివర్ణనకెక్కు। శౌర్యవిక్రమనయచర్యనడపె

టీ॥ అతఁడు-భీముఁడు-సంజీవనౌషధీసమాన-అన-అనఁగాను-సైన్యవితతిని-[illegible] చేయఁబడిన-పునః ప్రతిష్ఠగల దానిగా-నొనర్చి-వర్ణనకెక్కుడి-శౌరి-కృష్ణునియొక్క-అవిక్రమ-విక్రమరహితమైన-నయచర్య-నీతిమార్గమును-న డపెను॥ కృష్ణునియొక్క-సంజీవనివంటి నీతిచేత భీముఁడు నాయుధమును విడిచెననుట॥ టీ॥ అతఁడు-హనుమంతుఁడు-సకల సైన్యవితతినిఁ-సంజీవనౌషధులయొక్క-సమానయన-తెచ్చుటచేత-[illegible] పునః ప్రతిష్ఠగా-[illegible] గల దానిఁగా-నొనర్చి-శౌర్యముయొక్క-విక్రమ-అధిక సామర్థ్యముయొక్క-నయ-నీతియొక్క-చర్యనడపె

౧౮౦-తే-గీ. అపుడు-నుజేంద్రముఖ్యులాహవమునిలిచి। నత్యుగ్రమహాస్త్ర వేమఱుపొగడఁగ

వచ్చునారాయణమహాస్త్ర నైభవమిటు। లఫలముగఁ జేసిరిపుల క్రొవ్వడంచితనుచు

టీ॥ [illegible] హనుమంతుఁడు-నారాయణ-[illegible] మహాస్త్ర-బ్రహ్మాస్త్రముయొక్క

భా॥ ధనుర్జేంద్రముఖ్యులు-ధర్మరాజాదులు. రెంటికిని సులభము

౧౮౧-చ. అలఘువిపన్మహార్ణవమునట్లుతరించి పునర్మహాహవస్థితి । న్వెలిగెడువారిఁ బ
ద్రజని వేగభయంకరలీలఁ దాఁకె పెం। పలరఁగఁ బోరె వైరిచయమర్కజుఁడంచు
వహించె మిక్కిలిన్ బలిమిఁ బ్రకంపిత స్వస్వకృత నాపరిపాలన కార్య భానముల్॥ ✲

భా॥ తద్రజని-ఆరాత్రి § వేగ-వేగఁగా § అందు-ఆయుద్ధమందు॥ రా॥ తద్రజని-ఆరాత్రి యందు

౧౮౨-మ. రవిపుత్రుండసికిట్లుపూని ప్రతిగర్జద్వైరసంహారకృ। ల్లిపి రాజచ్ఛరభీష్మ కుంభజ
యశోభివ్యాప్తిమీఱన్మను। ష్యవిభుండుబ్బఁగనంత నా ప్రబలదోషాచారితోఁ బు
ట్టుగున్ బవిఁ గూల్చె న్బవనాత్మజుండు బలిమిన్ దుశ్శాసనాభిఖ్యునిన్॥ ✲✲✲✲✲

రా॥ § రవిపుత్రుండు-సుగ్రీవుఁడు § ప్రతిగర్జత్-గర్జించుచున్న § వైరి-శత్రువులయొక్క § సంహారము యొక్క § కృత్-చేఁత చే § విరాజత్-ప్రకాశింపుచున్న § భీష్మ-భయంకరుఁడైన § కుంభ-కుంభుఁడనెడి కుంభకర్ణునికుమారుని యొక్క § జయముచేత § శోభి-ఒప్పుచున్న § వ్యాప్తి-వ్యాపారము చేత § మనుష్యవిభుండు-రాముఁడు § ఉబ్బఁగ § మీఱెను § ఆ ప్రబలదోషాచారి-అ ప్రబలుఁడైన నక్తంచరుని యొక్క॥ని॥ దోషా నక్తంచరజనీ-అని వి✲ తోఁబుట్టుగును-తమ్ముఁడైన నికుంభుని § దుశ్శాసన-అణఁప గాని § అభిఖ్యుని-కాంతిగలవాని॥ని॥ అభిఖ్యా నామశోభయోః-అని-అ✲ పవనాత్మజుండు కూల్చెను॥ భా॥ రవిపుత్రుండు-కర్ణుఁడు § విరాజచ్ఛరములుగల భీష్ముని యొక్క § కుంభజ-ద్రోణుని యొక్కయు § యశోభివ్యాప్తిని § మనుష్యవిభుండు దుర్యోధనుఁడు § ఉబ్బఁగ మీఱెను. భీష్మద్రోణులకంటె మఱెస్సగా జగడము సేసెనను టకు § ఆ ప్రబలదోషాచారి మిక్కిలి దురాచారియైన దుర్యోధనుని యొక్క § తోఁబుట్టుగును § దుశ్శాసనాభిఖ్యుని-దుశ్శాసనుఁడనెడు పేరుగలవానిని § పవనాత్మజుండు కూల్చెను వ॥ అంత

౧౮౩-సీ॥ ఆహవమహిమకరాతుయాతులసత్త్ర తాపమత్యంతమ్ము దనరఁగనలి । సూర్యసంతతి నరవర్యుఁడు సాహ
సాద్ధ్యశౌర్యావిముగ్ధాంతవృత్తిఁ । బ్రబలువానిని ధర్మరాజువీడు సొరంగఁ దలిమె బాణముల నెంతయుఁ గలం
చి । శిఖాత్రృభంగమంతయు నప్పుడసి వాసవి నిర్గతుండయి సరభసమున । స్వశ్రితనికురుంబవన శిఖి మేఘ
నా । దాభిధానుఁడా బలాఢ్యుమీఁద । నడది ముగ్గ మొనర్చె నభమునను డిని । జరులు బెగడ నిగుడు సాయకముల

భా॥ ఆహవ-యుద్ధము యొక్క § మహిమకగ-ప్రభావమును జేయుచున్న § అతుయ-అతుయమునయిక § అతుల-సరిలేని § సత్త్రతాపము తనరునట్టుగా § సూర్యసంతతి నరవర్యుండు-కర్ణుఁడు § వృత్తి చేతఁ బ్రబలువాని ధర్మరాజును వీడుఁ జొరఁగఁదలిమెను § తత్-ఆ § భ్రాతృభంగమంతయు నప్పుడు కని § వాసవి-అర్జునుఁడు § స్వాశ్రిత-నిజాశ్రితుల నెడ § వన శిఖి-అడివి నెమళ్లకు॥ని॥ శిఖావళశ్శిఖీ కేకీ-అని-అ✲ మేఘనాదము వంటి § అభిధాన-పేరుగలవాఁడు. అర్జునునికి వి శేషణ ము § ఆబలాఢ్యుమీఁద నడచి § సాయకములను-బాణముల చేత § నభమునను డి-అకాశమందుండి § నిర్జరులు బెగడునట్టుగా దురమొనర్చెను॥ రా॥ ఆహవమహిని-యుద్ధభూమియందు § మకరాతుయాతు-మకరాతుఁడను రాక్షసుని పుత్రుని యొక్క॥ని॥ నైరృతో యాతురక్షసీ-అని-అ✲ లసత్త్రతాపమత్యంతమ్ము తనరుచుండఁగాఁగనలి § సూర్యసంతతి నరవర్యుండు-రాముఁడు § వృత్తిచేఁ బ్రబలెడువాని-ఆమకరాతుని § ధర్మరాజువీడు-యమలోకము § సొరంగఁదలిమెను. చంపెనను టకు § తత్ భ్రాతృభంగము-ఆమకరాతుని మరణమును § అరసి § వాస-గృహమువల్ల నుండి § వినిర్గతుండయి § స్వాశ్రిత-దేవతల నెడి § వనమునకు § శిఖి-అగ్నివంటివాఁడు § మేఘనాదాభిధానుఁడు-ఇంద్రజిత్తు § ఆబలాఢ్యుమీఁద-సేనతోఁ గూడిన రాముని మీఁద § నడచి నభమునను డి దురమొనర్చెను వ॥ ఇట్లు పోరి

౧౮౪-ఉత్సాహ॥ వెరవు నేఁపుఁ జూపె దుష్ప్రతీపుని క్రమక్రియా । గరిమమును సహింపలే । కలను దొలఁగి పోయి తాఁ ।
దిరిగి వచ్చె నీతఁడింకఁ జెసువమి సుల నెరప కె । ల్లను గునను చు సహితబలము బలఁగి కలఁగఁ జేలఁగు చుల్॥

భా॥ గరిమ-మహత్త్వమును § మును-మునుపు । భా॥ గరిమ మును-అతిశయమును. కడమ సరి

౧౮౪-మ. బలదీప్తాశుగసంతతిప్రబలితస్ఫారప్రతాపోదయో।జ్జ్వలసంయత్ప్రభసంబురు
ప్రముఖసంచారక్రియన్మిఅఁగా।నలగించెం బ్రతిఫీఁడట్టివెడ నానాకీశసంతా
నము।య్యలఘుస్థేముఁడుఁడఁ ప్రతాపశిఖ మాయం జేసియార్చెందగన్॥ ❋ ❋

తా॥ బలదీప్తమయినట్టి ఆశుగసంతతి- బాణజాలము చేతను ప్రబలితమైనట్టి స్ఫార- ప్రకాశింపుచున్నట్టి ప్రతాపోదయముచేత నుజ్జ్వలమయినట్టి సంయత్ -యుద్ధమందుఁగల॥ ని॥ సంయత్సమితయాజిసమిద్యుధః- అని- అత్యుత్కటభసంబు- ఆటోపమునట్టి ప్రముఖ ముఖసంచారక్రియ- దళౌఘ్వర క్రీడనట్టి మీఱఁగా నట్టి మొదను ఆనాకీశసంతానము -అస్సునుఁడును ప్రతిపీరుని- కష్టునికి నలగించెను అయ్యలఘుస్థేముఁడు- కర్ణుఁడును తత్ -ఆయర్జునునియొక్క ప్రతాపశిఖ- ప్రతాపాగ్నినిమాయాంజేసియార్చెను॥ రా॥ బలదీప్తుఁడైనట్టి ఆశుగసంతతి- హనుమంతుని చేతను ప్రబలిత- ప్రబలముగాఁ జేయఁబడినట్టి స్ఫారప్రతాపోదయము చేత నుజ్జ్వలమైనట్టి సంయత్ -యుద్ధముయొక్క రభసంబు- వేగముట్టదును-అధికమైనట్టి ప్రముఖ- వృత్తములయొక్క ఖసంచారక్రియన్ -ఆకసమున పసరివేయుటచేతను మీఱఁగా- మిక్కిలియునొప్పఁగాను నానాకీశసంతానము- వానరసమూహమును ప్రతిపీరుని- ఇంద్రజిత్తునకు నలగించెను అయ్యలఘుస్థేముఁడు- అధిక స్థైర్యముకలయా

యింద్రజిత్తున్ను మాయంజేసి- మాయచేతను తత్ -ఆ వానరసమూహముయొక్క ప్రతాపశిఖినిన్ని ఆర్పెను- చల్లార్చెను

వ॥ అంత-౧౮౫-క. మానని ధిజిష్ణుఁడు సుమి।త్రానందనుఁడన్నపనుపుడం చితవృత్తిన్
మానసధృతిఁ బెనుపఁగ నరి।పైనడరి శరౌఘవృష్టిఁ బఱగించె వడిన్

తా॥ జిష్ణుఁడు- జయశీలుఁడునైన సుమిత్రానందనుఁడు- లక్ష్మణుఁడు॥ భా॥ సుమిత్ర- బంధువులను ఆనందసంతోషపెట్టెడు వాఁడును మానసమందుఁగలక్ష్మణిని-సంతోషమును కడను సరి

౧౮౬-క. శరవర్షమిట్లుగురియుచుఁ।బఱఁగును మహాబలజయానుభావస్థైర్య
స్ఫురణాధ్యునతని నతఁడు।స్సరభస నారాచవృష్టిసంవృతుఁ జేసెన్

తా॥ మహత్ -అధికమైన బలజయములయొక్క అనుభావస్థైర్యస్ఫురణచేత నాఢ్యునికి అతని - అస్సునకు అతఁడున్ -కర్ణుఁడును నారాచవృష్టిచేత సంవృతుఁ జేసెను- ఆవరింపఁబడ్డవానిఁగాఁ జేసెను॥ రా॥ మహాబలజ-హనుమంతుఁడు యానము- వాహనముగాఁగలవాని అతని-లక్ష్మణుని అతఁడున్ -ఇంద్రజిత్తును చేసెను. కడను సులభము

౧౮౭-ఆ-గీ. సరిగఁబోరిరక్కజపుజోదులిరువురు।కరియుఁ గరియుఁబోలెఁగడిఁదిలావు
గిరియుగిరియుఁబోలె గెంటనితాల్మియు।హరియుహరియుఁబోలెనడఁచువ్రేవల

రెంటికిసమము- సులభము

౧౮౮-సీ॥ బొడొమలసరోషహుంకృతిఁ గెరలుచుఁ గెరలితూఁపుల వానగురిసికురిసి। శరవృష్టిఁ బ్రత్యస్త్రసమితిచే
నడుచుచున దికి పైనమ్ములు వఱపి వఱపి। సాధనవికలత సాధింప దిమించుచుమించి నైన్యములు నుంచినొంచి। ది
వ్యాస్త్రములు సాలఁడెరువమైనేయుచు నేసినిష్ఫలమైన రేసి రేసి।లలినొకరొకళ్లకనుకలలక్ష్మణేంద్ర। జి
త్తులాఖిలశౌర్యవైచిత్ర్యగణము।సలిపిరొక్కొంతతడవువాసవవిరోచ।నాత్మజులసామ్యవిస్ఫూర్తిమీఱ

రా॥ లక్ష్మణేంద్రజిత్తులు అఖిలశౌర్యులైన వాసవ-ఇంద్రునియొక్కయు విరోచనాత్మజ-బలియొక్కయు సామ్యవిస్ఫూర్తి మీఱఁగా ... ఇంద్రజిత్ - మేఘనాదునియొక్కయు ... భా॥ లక్ష్మణునియొక్కయు ఇంద్రజిత్ - మేఘనాదునియొక్కయు ...
... అధికమైన శౌర్యముగలవారైన వాసవవిరోచన- ఇంద్రసూర్యులయొక్క -ఆత్మజులు- ...
లు॥ ద్వంద్వాంతే శ్రూయమాణం పదం ప్రత్యేకమభిసంబధ్యతే యనున్యాయమువల్ల వాసవాత్మజుఁడును విరోచనాత్మ
జుఁడును ... ...

౧౮౯-క. ... లెత్తదితసాక్ష్యమొంగాకి।గతముదాతిశయమునఖఁడధైర్య

ప్రతిభటుని వధించెఁ బ్రథితాజివిజయుండు। రాముతమ్ముఁడు సురరాజు మెచ్చ

భా॥ చతురుఁడైన శల్యునిచేత రచితమైన సారథ్యయోగమువల్ల అధిగత-పొందఁబడిన మదాతిశయము గలవానిని ప్రతిభటుని కర్ణుని వధించెను విజయుండు-రాముతమ్ముఁడు కృష్ణుఁడు. రా॥ చతుర శల్య-బాణముల చేత॥ ని॥ శల్యం వంశశలాకాయాం శంకుతోమరయోరపి। శల్యః కశ్చిన్మహీపాల శ్వావిన్మదనపాదపః-అని-రత్నమాల॥ రచితమైన సారథియొక్క అయోగ-వియోగము చేత నయినట్టి ఆధి-మనోవ్యథ చేత గత-పోయిన మదాతిశయము గలవానిని ప్రతిభటుని-ఇంద్రజిత్తును ప్రథితమైనట్టి యాజివిజయము గలవాఁడు రాముతమ్ముఁడు-లక్ష్మణుఁడు వధించెను

౧౯౧-సీ॥ అతిదుర్జయుండైన ప్రతివీరు నిట్లు రూపణఁచి యబ్బలుమగం డనఁగఁ గడకఁ। జని మొక్క-నన్న కేశవుఁ డెత్తి
కౌఁగిటఁ జేర్చి యానందవిజృంభణమునఁ। బరఁగె నామాలు నాఁడు ప్రౌఢిమ ద్రవిభుండు ప్రదళితబహు వైరిప
క్ష్మ-గళుఁడు। సేనానియైనను శివుఁడైన కేశవుఁడైన నెదిర్చి నా యస్త్రములకుఁ। బాణములు వేచ్చ వెట్ట
క బ్రతికిపోవ। లేఁడకట నాకు నడుఁడేమి లెక్క-యనుచుఁ। దన కురుబలౌఘ రణవిధానమహిమ। గడఁకఁ జె
నుపంగ నతనిపై నడచిపోరె॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రా॥ ఆముల నాఁడు ప్రౌఢిమత్-ప్రకాశము గల వి-సూర్యుని యొక్క భ-కాంతివంటి కాంతిగల వాఁడు ప్రదళితబహు వైరిపక్ష్మ-గళుఁడు-రావణుఁడు నాకు నడుఁడు-మనుష్యుఁడు ఏమి లెక్క-యనుచుఁ దనకు ఉరుబలౌఘు-అధిక సేనా సమూహముల యొక్క రణవిధానమహిమ కడక-రోషమును పెనుపంగ అతనిపై-రామునిమీఁద॥ భా॥ ప్రౌఢిచేత ప్రదళితములైన బహువైరిపక్షముల యొక్క గళములు గలవాఁడు మద్రవిభుండు-శల్యుఁడు సేనానియై-దళవాయి యైన యొక్క కురుబలౌఘము యొక్క యునతనిపై-ధర్మరాజుమీఁద పోరెను. కడమ సులభము వ॥ అప్పుడు

౧౯౨-తే-గీ॥ అన్నపతి సైన్యమును గదనాతిలోలు। భానుజు సమ్యజాశక్తిఁ బ్రాపుగఁగొని
యాఁగె నచ్చల్య తేజంబు నతని నొంచె। నని విరూపాక్షుఁ డనఁ బరఁగు నతఁడు మెఱసి

భా॥ అన్నపతి-ధర్మరాజు కదన-యుద్ధమందు అతిలోలు భ-అతిప్రియులైన॥ ని॥ లోలుపో లోలుభో లోలః-అని-అ॥ అనుజులు తమ్ముల యొక్క సమ్యజాశక్తిని బాపుగఁగొని తత్-ఆ శల్యుని యొక్క తేజంబు నాఁగెను అనికి-యుద్ధమందు విరూపాక్షుఁ డన-సుమ్మఁడనఁగా సర్వు-ఒప్పిదిల్లఁడు-శల్యుఁడు అతని-ధర్మరాజును నొంచెను-నొప్పించెను॥ రా॥ అన్నపతి-రాముఁడు సైన్యమును కదనాతిలోలుఁడై భానుజు-సుగ్రీవుని సమ్యజాశక్తిఁ బ్రాపుగఁగొని తత్-ఆ రావణుని యొక్క శల్య-బాణముల యొక్క తేజము నాఁగెను అతని-సుగ్రీవుని విరూపాక్షుఁ డనఁబరఁగు నతఁడు-విరూపాక్షుఁ డనెడు రాక్షసుఁడు మెఱసి నొంచెను

౧౯౩-వ॥ ఇట్లు నొప్పించిన నిప్పులు గురియు కోపంబునం జూపు దీపింప నా పరమశూరు నాలోకించి రెంటికి సరి సులభము

౧౯౪-ఆ-గీ॥ ఇతఁడు మామకాజిచతురతఁ దెగకపోఁ। డింక ననుచు నాప్తులెల్లఁ జెలఁగ
మిగులఁ గినుకఁ గెరలు రవిసూను నందన। భావము పువుపింతయై వెలింగె

రా॥ ఇతఁడు-విరూపాక్షుఁడు మామక-నా సంబంధమైన ఆజి చతురతను-యుద్ధచాతుర్యము చేత తెగకపోఁడు అనుచు కినుకఁ గెరలు-కోపోద్రిక్తుఁడైన రవిసూను నందు-సుగ్రీవుని యందు అనుభావము-ప్రభావము వెలింగెను

భా॥ ఇతఁడు-ధర్మరాజు మామకు-శల్యుని పట్లను ఆజి చతురతను ఆజి చాతుర్యము చేత తెగకపోఁడు-ఆగ్రహించక మానఁడు అనుచు నాప్తులెల్లఁ జెలఁగ రవిసూను నందు-ధర్మజుని యొక్క భావము వింతయై వెలింగెను

వ॥ అప్పుడిరు సైన్యంబులు పెద్దయుం బ్రొద్దు సద్దయును దీప్తశౌర్యంబై రెంటికిని సరి

౧౯౫-క॥ అని సేసి చేసి యంతట। మనమునఁ గడుఁ గెరలి యుద్ధమహిమాతులునిన్
ఘనుఁ బ్రతివీరు విరూపా। క్షుని శక్తి ప్రౌఢిచేతఁ గూల్చె చెలంగెన్

భా॥ యుద్ధమహిమయందు మాతులుని-మేనమామయైన శల్యుని॥ ని॥ మాతృభ్రాతా మాతులః-అని-అ॥ విరూపా

[illegible] దృష్టిచేత-సద్రుఁడి దివ్యదృష్టిమహిమచేత॥ [illegible] చంపి॥ చెలఁగెను-సంతోషమును పొందె॥ [illegible] మహిమను చేసి అట్టులున-సరిలేని వారి॥ మహాపాయుని॥ [illegible] యొక్క॥ దృష్టిచేత [illegible] చెలఁగెను

౧౯౬. క. పరమస్నహశల్యము హాదరనాశనమాచరించితమనై నికులక్
గగమలరించినశౌర్యస్ఫురితునతనిబొగడిరుబ్బుచుఁ హరిముఖ్యుల్

[illegible] శత్రువులకు॥ మస్నహములైన॥ శల్య-బాణములుగల॥ శల్యం వంశశలాకా [illegible] మగవోర [illegible]॥ శల్యః శ్వావిద్ధిపాలః-అని-రత్నమాల॥ హాదర-మహాదరుఁడు నేను గా తుసనియొక్క॥ నాశనమును ఆచరించి॥ అలాంచనయితని-సుగ్రీవ॥ హరిముఖ్యులు-కపిశ్రేష్ఠులు॥ పొగడిరి॥ పరమస్నహమైన॥ శల్యము-శల్యనిపరాక్రమముపల్లనైన॥ పర-భయము యొక్క॥ ని॥ దరో స్త్రియాంభయేశ్వభ్రే-అని-రత్నమాల॥ [illegible]-రాజునుక్క॥ హరివముఖ్యులు-కృష్ణాములుక్క॥ పొగడిరి. కడమ-సరి

౧౯౭. తే.గీ. అంతఁ దశ్భ్రాతృపుత్రబలాతిశయముమనుమహాపార్శ్వబలనాశనమునలచఁగ
నడుచుచున్నమరోత్కటనుగ్రమన్యుదశముఖునిలూకతకునిపాతమొనరించె

భా॥ అంతట-అధముఁ-రాజుయొక్క॥ భ్రాతృ-తమ్ములైన భీమాదులయొక్క-యు॥ పుత్ర-ప్రతివింధ్యాది ద్రౌపదేయులయొక్క-యు॥ బల వృద్ధమన్యాది బలమునియొక్క-యు॥ అతిశయము॥ తను-తన్ను॥ మహాత్-అధికమైన॥ పార్శ్వ-పరివారముయొక్క॥ నాశనము-హానిచేత॥ దుడుచుచున్నమరోత్కటనుని॥ ఉగ్రములైన॥ మన్యు-శోకరోషములయొక్క॥ దశ-అవస్థగల॥ ను ముఖము గలవానికి మరోత్కటనకివి శేమణము॥ ఉలూకుని [illegible] యొక్క-యు॥ పాతమున-నాశనము చేసెను-వ్యాసులవఁడఁ జేసెను॥ అంతట-ఆసుగ్రీవుని యొక్క॥ భ్రాతృపుత్రుఁడైనయంగదునియొక్క-బలాతిశయము॥ మహాపార్శ్వ-మహాపార్శ్వుఁడనెడు రాక్షసుని యొక్క॥ బలనాశనము॥ కూల్పుటచేననుట॥ తను-తన్ను॥ నలచఁగ॥ మరోత్కటనుని-యుద్ధము సేయశక్యము గాని వానిని॥ దశముఖుని-రావణుని॥ ఉలూక-గూబలనెడు శకుని-పక్షులయొక్క॥ ని॥ ఉలూకస్తు వాయసారాతి పేచకౌ-అమరము॥ పాతము-పాటు॥ కలం చెను. అవశకునమాయెననుట

౧౯౮. సీ॥ అదృష్టవర్ణనుఁడప్పటితుదకునిజానుజపుత్రమిత్రాములాంకడు। మిడి వ్రాకకలనిలోఁమడియొటుజూ
హించివగచుచునప్పుడువైరినృపతి। ననుజవిభీషణోదగ్రవిక్రమసహాయతవిజృంభించుమహాప్రతాపు
దలపడఁజాలనితాంతధైర్యంబుతోనరిగెద్వైపాయనహ్రదమతల్లి। కాగవినివన్నృపతిబలశ్రీగలంగ।
నరిగిమనసిఁగెఁసక్తాండవయంబులోన।మునిఁగియాఁగెనుసనమేను మోయకుఁడ। దానిదికమైనవాస్తవ
భధమఁపటిమ॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

భా॥ అదృష్టవర్ణనుఁడు-రావణాసురుఁడు॥ వగచుచున్నవైరినృపతిని॥ అనుజుఁడైన లక్ష్మణస్వామియొక్క-యు॥ విభీషణునియొక్క-యు॥ ఉదగ్రవిక్రమసహాయత్వముచేత విజృంభించుమహాప్రతాపుని-రఘునాయకుని॥ తలపడ-మార్కొనుటకు॥ చాల-మిక్కిలి॥ నితాంత-అధికమయిన॥ ధైర్యంబుతో॥ ద్వైపద-ద్వీపసంబంధమైన॥ అయన-మార్గమందుఁగల॥ హ్రదమతల్లి కా-హ్రదశ్రేష్ఠము యొక్క. మందిమునుసయొక్క-యు॥ మనుట॥ గతిని-ప్రకాశమును॥ తన్నృపతి-ఆరాముని యొక్క॥ బల-సేనలయొక్క॥ శ్రీ-శృంగారము॥ కలంగఁగా. అరిగెనని॥ క్రిందటి కన్యాయము॥ అరిగి-ఈలాగు నదవి॥ తత్-ఆరాముని యొక్క॥ కాండవయంబులోన-బాణసమూహములోను॥ మునిఁగెను॥ మునిఁగి-ఈలాగున మునిఁగి॥ దాని-ఆ బాణసమూహము॥ అధికమైన॥ వవమైన॥ అస్తంభ-జాడ్యము లేని. ప్రకాశించుచున్న॥ నటక॥ నమఁ-వీటియొక్క-పటిమను-సామర్థ్యముచేత. మేను మోయసు-మ్మైఅగెను-అస్త్రములు కుఁడు శస్త్రములనేసెను॥ భా॥ అదృష్టవర్ణనుఁడు-మరోత్కటనుఁడు॥ అవుడు తమ్ములయొక్క॥ [illegible] భయము [illegible] విక్రమసహాయత్వముచేత॥ మహాప్రతాపుని॥ [illegible] రాజు [illegible] ద్వైపాయనమను [illegible]

కి-ప్రాదశ్రేష్ఠమునకు॥ అగతిన్-ఆప్రకారమున. ఇంటికాఁడైయనుట॥ తన్నృపతి-ఆదుర్యోధనుఁడు॥ అరిగెను॥ తత్-ఆమడుగుయొక్క॥ కాండచయంబులోన-నీళ్లలోపల॥ మునిఁగి॥ తిరమైన॥ వాస్తంభనయొక్క-ధర్మగుణముయొక్క-పటిమచేత॥ దాని-ఆయుదకమునకు॥ నేను మోయసుండనాఁగెను. జలస్తంభనవిద్యకలదుగనుక వ॥ అట్టిసమయంబున

౧౮౯-చ. అయమితభీమశక్తివిహితానుజపాతనుఁడై కృశించుచు । న్నయహతశోకుఁడమ్మ
నుజనాథుఁడు భీమమహావిపత్తు నెం । తయునువిముక్తవిగ్రహు నొనర్చెస హాయా
దగపీడ కేఁబ్రతి । క్రియయొనరించు టెట్లొయను ఖేదమునందురటిల్లెనిక్కలిన్ ॥

భా॥ అయమిత-అణఁపఁబడని॥ భీముని యొక్క॥ శక్తి-బలిమిచేత॥ విహిత-చేయఁబడిన॥ అనుజపాతనుఁడై-దుశ్శాసనాదినాశముగలవాఁడై॥ అహత-అడఁగని॥ శోకముగలవాఁడు॥ మనుజనాథుఁడు-దుర్యోధనుఁడు॥ భీమునిన్॥ విముక్తవిగ్రహుని-శరీరరహితునిఁగా॥ అను-అనెడి॥ ఖేదమునను॥ మిగుల త్రిల్లెను-కెరలెను॥ రా॥ అయమిత-అడ్డపెట్టఁబడని॥ భీమమైనశక్తిచేతవిహితమైన॥ అనుజ-లక్ష్మణునియొక్క॥ పాతనముగలవాఁడై కృశించుచు॥ నయ-నీతిచేత. ఇది శోకసమయముగాదను నీతిచేతననుట॥ హతశోకుఁడమ్మనుజనాథుఁడు-రాముఁడు॥ భీమ-భయంకరమైన మహాపత్తు-రావణుని॥ విముక్తమైన॥ విగ్రహు-యుద్ధముగలవానిఁగా॥ ఇనర్చి. పాఁడరోలియనుట॥ కడమసమము

౧౯౦-సీ॥ అంతలావునఁబేర్చి యాఁ నిలజుండు నిజానుజప్రాణదానంబు సలిపి నదు । మదిలోన మోదసంపదలు నించు
చునుండ నానృపాలుఁడిటని యాత్మ నెంచె । ఘనశౌర్యధైర్యవిఖ్యాతి మిక్కిలి నివత్రిలుచుండఁ బ్రతుకుమందులనగ
మనుమానుగపని వారితోన తాదోషసత్వారూఢి నిసమానుఁడగుచుఁ దెచ్చె । వంశమునకెల్లఁ గీర్తిభావంబు మి
గుల । నీతఁడీతనిఁదల్లి దానెట్టి వేళఁ । గనియెనో యని జగతిలోన నుజనౌఘ । మెల్లనవగుణాధికునిఁగా నెన్నకున్నె ❀

రా॥ అంత-అంతటను॥ అనిలజుండు-హనుమంతుఁడు॥ నిజానుజ-లక్ష్మణస్వామియొక్క॥ ప్రాణదానంబు-బ్రతికించుటను॥ చలిపి॥ మోదసంపదలు-సంతోషాతిశయములను॥ నింపుచునుండఁగా॥ ఆనృపాలుఁడు-రాముఁడు. ఎంచిన ప్రకారము చెప్పుచున్నాఁడు॥ ఈతఁడు-హనుమంతుఁడు॥ బ్రతుకుమందుల-సంజీవనౌషధులయొక్క॥ నగమును॥ వినివారిత-మిక్కిలి వారింపఁబడిన॥ ఊనతాదోష-న్యూనత్వదోషముగల॥ సత్వారూఢిచేత॥ సమానుఁడగుచు-మానసహితుఁడై॥ కీర్త్య-కీర్తనీయమైన॥ భావంబు-వర్తన॥ మిగులఁగా. తెచ్చెనని క్రిందికన్వయము॥ జగతిలోనను॥ జనౌఘము-జనసమూహము॥ నవగుణమనోహరగుణములచేత॥ అధికునిగా నెన్నకున్నె ॥ భా॥ అంత-అంతైన॥ లావున-బలిమిచేత॥ అనిలజుండు-భీముఁడు॥ నిజానుజ-దుశ్శాసనునియొక్క॥ ప్రాణదానంబు-ప్రాణఖండనము॥ సలిపెఁగనదుమదిలో॥ అమోదసంపదలు-ఖేదాతిశయములను॥ నింపుచునుండ॥ ఆనృపాలుఁడు-దుర్యోధనుఁడు॥ ఎంచెను॥ ఖ్యాతి మిక్కిలి॥ నివత్రిలుచుండ-పోవుచుండఁగా॥ బ్రతుకు-బ్రతుకుచున్న॥ మందుల-నిర్భాగ్యులను॥ నీ॥ మహాభాల్పపటునిర్భాగ్యమందాయని - అ❀నగ-నవ్వఁగా॥ మనుమ-ముందర॥ మానుగ॥ పని-వినియుండియు॥ వారితోన-వారితోనఁ జేరి॥ తా-తాను॥ దోషముయొక్క॥ సత్వ-బలిమియొక్క॥ ఆరూఢిని-ప్రసిద్ధిచేత॥ సమానుఁడగుచు-సరియైనవాఁడై॥ వంశమునకెల్లకీర్తియొక్క-యభావంబును॥ తెచ్చెనని క్రిందికన్వయము॥ ఈతఁడు॥ అనిజగతిలోన్॥ జనము-నన్ను॥ అవగుణాధికునిఁగా-అవివేకిఁగా॥ పన్నకున్నె - ఎంచు నే యనుట

౧౯౧-ఉ. ఎంతయు నిబ్బరంబయిన యీహనుమద్బలయుక్తిఁ జేసి యేఁ । బంతము మీఱ ఘోరపరి
పంథులఁ ద్రుంచుట యెప్పుడింకనా । గ్నిత్యనోకో సమీరసుతు చేఁతకు నీడుగఁ జేసి మే
లుదు । స్వాంతుఁడు గాఁడితండనుయశస్స్ఫురణంబు జగంబులోపలన్ ॥

భా॥ ఈహను-కొరికనుమద్బలయుక్తిని-నాబలిమిచేత॥ పరిపంథులను-శత్రువులను॥ త్రుంచుట యెప్పుడు. ఇదియుత్సాహవాక్యము॥ సమీరసుతు-భీమునియొక్క॥ చేఁతకునీడుగఁ జేసి యశస్స్ఫురణంబును. అర్జునుఁడు నోకొ యని యన్వయము॥ రా॥ ఈ-హనుమత్-హనుమంతునియొక్క॥ బలయుక్తిఁ జేసి-బలయోగముచేత॥ పరి-నేను॥ పరిపంథుల॥ [illegible] నుట-సంహరించిలెఁగద॥ సమీరసుతు-హనుమంతునియొక్క॥ చేఁతకు-ఉపకారమునకు॥ ఈడుగఁ జేసి-ప్రత్యుప [illegible]

[illegible]మనుకర్జున[illegible]నోకో. [illegible]సృన్నము వ॥ అనితలపోయుచు నిపుణయప్రయత్నమానసుండై [illegible] వలపెట్టి [illegible] పవనసుతుడితో పాయపడ్డతి వెనకను చుఁగనిభ[illegible]రాజు। వెడలఁద్రోయఁగనెంతు [illegible]
[illegible] చాలించి తనవారినిద్ద మోధ[illegible]। వెరగొనర్చఁగలంకఁపడి దిబెట్టి [illegible] బలము తెంచి రాజరాజు। [illegible]
[illegible] సూడుబంటు [illegible] నిరుపమ[illegible] దేశటాన్తుని [illegible]। భీముఁడాఁ కైన పూర్వసంభృత[illegible]। భా
[illegible] యొంటఁ [illegible] వాని [illegible]। [illegible] నాఁ ముని [illegible] వే [illegible]
[illegible] రాజు - [illegible] వెడలఁద్రోయఁగ తనవారి - తన మూకలయొక్క - [illegible] మోధ [illegible] వెరఁగొనర్చఁగ [illegible] పడి [illegible]
రాజరాజు - [illegible] రావణాసురుఁడు [illegible] సూడుబంటు - [illegible]
[illegible] గా [illegible] రాముఁడు రావణునకు [illegible] చలింపఁగా [illegible]
[illegible] చూపఁగా [illegible] చల [illegible]
ధర్మరాజు - పాండవజ్యేష్ఠుఁడు - వెడలఁద్రోయఁగ - [illegible] తనయొక్క - వారి [illegible] నిగ్రహ మో
ధతి - వచ్చెడు వడి - వెరగొనర్పఁగ - [illegible] పడి - రాజరాజు - మనోధనుఁడు - [illegible] సూడుబంటు [illegible]
[illegible] వాఁడై [illegible] యుధిష్ఠిరుఁడు - [illegible] చేత [illegible] అప్పు [illegible] క్రియ

౨౦౩- తే.గీ. [illegible] దాశరథభక్తి [illegible]। నాకుఁగనుడని [illegible] నారదుండు
సమ్మదముఁ జెందఁదిరమైన [illegible]। [illegible] మోక్ష [illegible]

[illegible] దాశరథభక్తి - [illegible] నుభవము [illegible] సను॥ [illegible]
[illegible] సను - అస్త్రకౌశలము చేత [illegible] వ॥ [illegible] మహోయుధ్ధంబు [illegible] యనంత

౨౦౪- ఉ. అంచితనై [illegible] ఘోరతరప్రయుక్తిచే। మించుగ దాన [illegible]
[illegible] చుచునుండ మానగుణకీర్తిను రాజులవేలై [illegible]
[illegible] రాదుమన గెల్వను [illegible] మఖ్యులెంత [illegible]॥

[illegible] అంబక - బాణములయొక్క - ఘోరతరమైన ప్రయుక్తిచే - ప్రయోగముచేత - మించుగ - దానవ [illegible] - రావణ [illegible]
[illegible] రాజులవేలై - రామునికి [illegible] ముఖ్యులు - వానర [illegible]॥ [illegible] అంచితనై [illegible]
[illegible] అంబక - నేత్రములకు - ఘోరతరమైన ప్రయుక్తిచే - వ్యాపారముచే [illegible] యొక్క [illegible]
[illegible] ప్రహారముల యొక్క [illegible] రాజులవేలై - మనోధనునికి [illegible] ముఖ్యులు - కృష్ణాదులు
[illegible] తదనంతరంబ - ౨౦౫- క. [illegible] భీమాశుగ। దానవ [illegible] భంగ [illegible]
[illegible] జయమున। వైవస్వత సంతతి నృపవర్యుఁడు మించెన్

[illegible] భీమ - భీమునియొక్క - [illegible] యొక్క - అవహతి - [illegible] చేత కృతమైన [illegible]
[illegible] అపకల [illegible] వాఁడై [illegible] - మనో
ధనుఁడు [illegible] వైవస్వతసంతతి - [illegible] నృపవర్యుఁడు - ధర్మరాజు [illegible]
[illegible] బాణముల [illegible] యొక్క - [illegible] చేత కృతమైన [illegible]
[illegible] పరాజయముల చేత [illegible] రావణాసురుఁడు [illegible] వై
వస్వతసంతతి - మనువంశమందుఁ గల నృపవర్యుఁడు - రఘునాథుఁడు మించెను

౨౦౬- తే.గీ. భీష్ము [illegible] ఘోర [illegible] తోనైన [illegible]
ననుపమప్రౌఢిమనుం బదిదినములైదు। రెండునొండు విఘ్నంబులేకుండ జరిగె

[illegible] భీష్మ - భయంకరము [illegible]
[illegible] ఘోర [illegible] భయంకర [illegible]
[illegible]

రామునితో॥ వైరి-రావణాసురుఁడు॥ చలుపన్॥ అనుపమ-సరిలేని॥ ప్రౌఢిమంబా-ప్రౌఢిగల॥ అది-యుద్ధము॥ దినములైదు కొనమను-ఏమఱనములు॥ పెంచువిఘ్నంబులేక-ఒకవిఘ్నమును లేక॥ జరిగెను॥ భా॥ భీష్మగురుకర్ణశల్యులయొక్క రణమునం దుఁగలు॥ ఉత్సన్ను॥ ప్రతాపముచే॥ అమర-ఒప్పఁగా॥ ఘోరమగు యుద్ధము॥ అతనితో-ధర్మరాజుతో॥ వైరి-దుర్యోధ నుఁడు॥ అనుపమ ప్రౌఢిమను-ప్రౌఢిచేత॥ చలుప-నడపఁగా॥ పదియైదు॥ రెండు॥ ఐదు-ఒకటియైదు దినములు-క్రమము న భీష్మాదియుద్ధదినములు॥ విఘ్నంబులేకుండ జరిగెను. వ॥ అంత

౨౧౭. తే-గీ- దిగ్విభూజాభమిల్లిఖ్యనిపాస్థ్య।కీర్తిగనుగునూనుఁడా రాజుకృష్ణ ఐనని
వేళనా రాత్రిచరగోత్రవిభునిలీలఁ।గలఁచె స్వాపహార్యతోరు విక్రమాకృతిఁ గొంద

భా॥ దిగ్విభూ-దిక్కులనెడు స్త్రీలయొక్క॥ భాలముయొక్క॥ తిలకమ్ము-కొప్పులయందు॥ ధృత-ధరింపఁబడిన॥ శుద్ధ-నిర్మలమగు॥ కీర్తిగలవాఁడు॥ సుగుణనూనుఁడు-అశ్వత్థామ॥ ఆ రాజు-ధర్మరాజుయొక్క॥ కృత్స్న-సమస్తమైన॥ ని॥ కృత్స్నము శేషమ్-అని-అమరము. బలసి వేళము-పాళెము॥ ఆ రాత్రి-దుర్యోధనుఁడు పడిన దినము రాత్రియందే॥ చరి-చరించె దిక్కగోత్రవిభుని-హిమవంతునియొక్క॥ లీలను-రీతి చేత॥ స్వాప-నిద్రచే॥ ని॥ స్వాపస్సు ప్రాశయానం స్వాపః-అని-అమరము. హృత-హరింపఁబడిన॥ తౌగవిక్రమముగల పౌలపేశ్వనులుగా-నిద్ర చేతమిగుల పడియుండఁగా వినుట॥ కలఁచెను-నొప్పించెను రా॥ కీర్తియనెడి॥ సుమ-అధికమైన॥ సూన-పుష్పములుగలవాఁడు॥ ని॥ సూనం ప్రసవపుష్ప మోం:-అని-అమరము. ఆ రాజు-రఘునాథుఁడు॥ కృత్స్న-సమస్తములను బల-బలిమికి॥ వేళము-స్థానముగ వాఁడు॥ ఆ రాత్రిచరగోత్రవిభుని-ఆ రాక్షసవంశాధిపుఁడైన రావణాసురుని॥ లీలను-అంగీలచేత॥ స్వ-తన చేత॥ అపహార్యతము॥ ఉరు-అధికమగు॥ విక్రమత ను-విక్రమముగలవాఁడై॥ కొంద-తగ్గుపడునట్టుగా॥ కలఁచెను-చలింపఁజేసెను

౨౧౮. సీ॥ అలఘు కోః ప్రౌఢిమాతులకృతవర్మసాహాయ్యకంబున భేద్యత్వముఁడగుచు। నప్పుడాపీనదోర్దా ర్గళిమాంగళపుభల్లవర్ణంబుల బలిమి నమర। శస్త్రమస్తకముల సంఖ్యంబులై ధరఁగుంపులు వడుచుం డఁగోట్టికోట్టి యంతట నత్యమోఘప్రస్రవరోగుఁడై యూర్జితబలు సత్త్వమోజుఁగృష్ణ।గ సభవుల స ద్వరోజయంబున వెలిగెడు। సంగరకృతినృష్టద్యుమ్నశాత్రవాసు। వృషుషణిశిఖండిఁదెగటార్చి భీమవి జయదీప్తమహిమ చేత నుదీర్ణతేజుఁడయ్యె॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

రా॥ అలఘు-అధికమైన॥ నోః ప్రౌఢిమ-భుజబలముచేత॥ అతుల-సరిలేనట్టుగా॥ కృతమైన॥ వర్మ-జోడుయొక్క॥ సా హాయ్యకంబున-సహాయత్వము చేత॥ అభేద్యమైనయాత్మగలవాఁడగుచు॥ అప్పుడు॥ ఆపీనదోర్దార్గళి-రాముని॥ అను రక్తము-రాక్షసునియొక్క॥ శస్త్రమస్తకములు కోట్టికోట్టి॥ ఊర్జిత-స్థిరమైన॥ బలముగలవాని॥ ఉత్తమమైన॥ ఓజు-తేజస్సుగల వాని॥ కృష్ణతనుని-నీలదేహుని॥ భవు-తౌశ్వరుని యొక్క॥ నరోజయంబున వెలిఁగెడు॥ సంగరకృతి-యుద్ధక్రియయందు॥ ధృష్ట-ధీరమైన॥ ద్యుమ్న-శౌర్యముగలవాని॥ ని॥ ద్యుమ్నంవిత్తేపరాక్రమేయని-విశ్వ. శాత్రవులయొక్క॥ అసు-ప్రాణ ములనెడి॥ వృషుషణి-ధూరసర్పములకు॥ శిఖండి-నెమలివంటివాని॥ ఇట్టి రావణుని॥ భీమవిజయదీప్తమైనమహిమ చేత॥ తెగటార్చి-చంపి॥ ఉత్కృష్ట-ప్రసిద్ధమైన॥ తేజస్సుగలవాఁడాయెను. భా॥ అలఘు నోః ప్రౌఢిగల॥ మాతులు-మేనమామయగు కృపునియొక్క-యొక్క॥ కృతవర్మయొక్క-యొక్క॥ పీనదోర్దార్గళి-అశ్వత్థామ॥ బలిమి చేత॥ అనురక్తశస్త్రమస్తకములు కోట్టి కోట్టి॥ ఉత్తమోజుని॥ కృష్ణ-ద్రౌపదియొక్క॥ తనుభవుల-ప్రతివింధ్యాదిపుత్రులను॥ సంగరకృతి-యుద్ధపరుఁడైన ధృష్టద్యుమ్నుని॥ శాత్రవులయొక్క॥ అసు-ప్రాణవాయువులకు॥ వృషుషణి-ఘోరసర్పమైనవాని॥ శిఖండిని తెగటా ర్చి॥ భీమవిజయులయొక్క దీప్తమహిమ చేత॥ ఉదీర్ణ-సోమొత్తఁబడిన॥ తేజస్సుగలవాఁడాయెను వ॥ అంత

౨౧౯-సీ. శ్రీదానపుఁడైన శ్రీవరుండిల్లు దౌత్రప్రక్రియను విజయప్రశక్తి। నిర్వహించుచు శత్రునిర్మూలనము సల్పి సొంపు మెచ్చనకను సుభాషితపిక।లంకాధిరాజ్యపిలాసపట్టాభిషేకమాసన్నపుకసూన్వగ్రనము సడప। వసుధనప్పు డు దానవప్రభుకృపిశేషప్రసుభరద్విష్టిః భీపరమ్ము। లేజరిల్లె ధర్మరాజితరమా। పాలదుగ్ధభిత రభావ్యలక్ష్మి। నేఁడుగాఫలించె నెజయనష్మత్పూర్వ।సుకృతమద్భుతముని సుజనులలర॥

భా॥ క్రీడానరుండైన శ్రీవరుండు-కృష్ణుఁడు-క్షాత్ర-క్షత్రసంబంధమైన,-పౌరధిసంబంధమైన। ని॥ సూతః క్షత్తాచ సారథిః-అని-అభిప్రక్రియన్-వర్తనచేత-విజయునికి-ప్రశక్తి-అధికబలమును-నిర్వహించుచు-శుభపదమై-వికలంక-నిష్కళంకమైన-అధిరాజ్యవిలాస-సామ్రాజ్యవిలాసమందుఁగల-పట్టాభిషేకమును-స్వపుర-తనపట్టణమందు. అనఁగా హస్తినగరమందు-సూర్జితఉజ్జితము గనడపఁగా-అప్పుడు-తా-తానునవ ప్రభుత్వమందుఁగల-విశేష-వింతరీతిచేత-పృథుతరమైనదీప్తిచే-తన-భీమణుండు-భయంకరమైనవాఁడు. చూడశక్యముగానివాఁడనుట-ధర్మరాజు-ఇతరక్షమాపాల-తక్కినరాజులకున్-దుర్లభతరమైన-భాగ్యలక్ష్మి చేతఁ దేజరిల్లెను॥ రా॥ క్రీడానరుండైన-శ్రీవరుండు-రఘునాథుఁడు-క్షాత్ర-క్షత్రియసంబంధమైన-ప్రక్రియను-వర్తనచేత-విజయమందుఁగల-ప్రశక్తి-అధిక సామర్థ్యమును-నిర్వహించుచు-తనకు. విభీషణునకనుట-శుభపదవిక-శుభమైనమార్గముగల-లంకాధిరాజ్యపట్టాభిషేకమును-స్వ-తనకు-పురః-ముందరగికిని. ఎప్పటికిననుట-సూర్జితముగనప్పుడు-తానవప్రభుత్వవిశేషముచేతఁ బృథుతరదీప్తిగలవాఁడు-ధర్మ-సకలధర్మముల చేతను-రాజిత-ఒప్పుచున్న-క్షత్రియ-సంరక్షణచేత-క్షమాపాల-మాయుఁడు-దుర్లభతరభాగ్యలక్ష్మి నేఁడు గాఫలించెననుట-అప్రత్యూహ్యస్వీకృతము-ఘనాశ్వపుణ్యము-అభ్యుతమనిసుజనులలరఁ దేజరిల్లెను॥

౨౧౦-తే-గీ, విష్ణుముఖ్యావతారమై వెలయు విశ్వ। విభుఁడనలసహర్షప్రవేశమహిమ।
కతనఁదన చెల్వమతిశుద్ధిగాంచి యమర। వినుతిమిగులఁ జేకొనియె గేఁదనపురికి॥

రా॥ విశ్వవిభుఁడు-రఘునాథుఁడు-అనల-అగ్నియందు-సహర్ష-హర్షసహితమైన-ప్రవేశముచేతనైన-మహిమకతన-మహిమవల్ల-తన చెల్వ-సీతాదేవియొక్క-మతిశుద్ధిగాంచి-హృదయశుద్ధిని గాంచి-అమరవినుతి-బ్రహ్మాదిదేవతాస్తోత్రము-మిగులఁ జేకొని-తనదుపురికి. అయోధ్యానగరమునకు-పగెను. సీతాసమేతుఁడై పుష్పకారూఢుఁడై లక్ష్మవిభీషణసుగ్రీవాదిసమేతుఁడై వచ్చి ప్రవేశించెను॥ భా॥ విశ్వవిభుఁడు-శ్రీకృష్ణుఁడు-అనలస-అల్పముగాని-హర్షప్రవేశమహిమకతన-తనచెల్వము-విలాసము-అతిశుద్ధిగాంచి యమరఁగా-వినుత-ధర్మరాజాదిస్తోత్రమును-చేకొని-తనదుపురికి-ద్వారక

౨౧౧-వ. అట్లంగీయుచితభంగిం బంగీకృతసకలసామ్రాజ్యభోగలీలావిశేషుండయ్యెనప్పుడు (కుపగెను

౨౧౨-క. శాంతనవోక్తివిలాసా। త్యంతసుశిక్షితసమస్తధర్మతఁ జేసెన్
శాంతిఘనుఁడువైవస్వత। సంతతినృపశేఖరుఁడు ప్రజాపాలనమున్

రా॥ శాంతములునైన-నవ-మనోహరములైన-ఉక్తివిలాస-అగస్త్యాదిమునివచోవిలాసములచేత-అత్యంతము-సుశిక్షిత-లెస్సగాఁ దెలియఁబడిన-సమస్త-సకలమైన-శత్రుమిత్రులయొక్క-ధర్మతను-గుణములుగలవాఁడవుటచేత-శాంతిఘనుఁడు-వైవస్వతసంతతి-మనువంశమందుఁగల-నృప-రాజులకు-శేఖరుఁడు-భూషణమైనవాఁడు-రఘునాథుఁడు-ప్రజాపాలనమును-సకలలోకసంరక్షణమును-చేసెను॥ భా॥ శాంతనవ-భీష్మునియొక్క-ఉక్తివిలాస-శాంత్యనుశాసనికపర్వోక్తివిలాసములచేత-సుశిక్షిత-లెస్సగాఁ దెలియఁబడిన-సమస్తధర్మతను-సకలధర్మములు కలవాఁడవుటచేత-శాంతిఘనుఁడు-వైవస్వతసంతతి-ధర్మపుత్రుఁడైన-నృపశేఖరుఁడు-ధర్మరాజు-ప్రజాపాలనమును జేసెను॥ వ॥ ఆసమయంబునందు

౨౧౩-ఆ-గీ, మౌనిపదవిసృష్టమహితనయోత్పన్న। కుశలవసుసమృద్ధిపశత నెదవు
కొడవ తెల్లదీర్చుకొనియవ్విభుఁడుగా। పంచెనశ్వమేధవిధులు వెలయ

భా॥ మౌని-వేదవ్యాసమునియొక్క-పద-వాక్యములచేత-విసృష్ట-ఇవ్వఁబడిన-మహిత-ప్రసిద్ధమైన-నయ-నీతిచేత-ఉత్పన్న-కలిగిన-కుశల-శుభకరమైన-వసు-ద్రవ్యములయొక్క-సమృద్ధివశతను-సమృద్ధియోగముగలవాఁడవుటఁబట్టి-అవ్విభుండు-ధర్మరాజు-అశ్వమేధాదులైన-విధులు-సత్కర్మములను-కావించెను॥ రా॥ మౌనిపద-వాల్మీకియొక్క-యాశ్రమమందు-విసృష్ట-నిలుపఁబడిన-మహితనయా-సీతయందు-ఉత్పన్న-పుట్టిన-కుశలవ-కుశలవులయొక్క-సమృద్ధివశతను-అధికైశ్వర్యప్రాప్తిగలవాఁడవుటచేత-ఒడవు కొడవ తెల్లఁదీర్చుకొని-దేవఋషిపితృతర్పణములు తీర్చుకొని-అవ్విభుండు-ఆరామస్వామి-అశ్వమేధాదివిధులను-వెలయ-ప్రసిద్ధమానట్టుగా-కావించెను

౨౧౪-సీ॥ శ్రీధాన్యకటకమై చెలువొందెరాష్ట్రంబు నెలమూఁడు వానలు నిండఁ గురిసె। బాడినిబంటలఁ బ్రజలు విభ్ర

ఖిం చిరశిపదయుత్పత్తియస్తమించె। రోగాపమృత్యువార్తాగంధమెడలెనుజాగచోరాదులపేరుడిగె। వర్ణా
శ్రమాచారవర్తనల్గడూనొప్పెధర్మంబునాల్గుపాదములనడచె। రామభద్రుండుసన్మార్గరతుఁడై। సముఁడుదిగవ
తంసితకీర్తిపాండుసూనుఁ। డుగ్రవయిఁజతురాత్మానుజోపచరిత। చరణుఁడగుచుసామ్రాజ్యంబుసలుపునపుడు
రాశాదిక్-దిక్కులకున్నవతంసిత-అలంకారముగాఁజేయఁబడినట్టికీర్తియనెడి § పాండుసూనుఁడు-తెల్లనిపువ్వములుగలవాఁ
డు§రామభద్రుండు§చతుర-మనోహరమైన § ఆత్మ-హృదయముగల § అనుజ-తమ్ములచేత§ ఉపచరిత-సేవింపఁబడిన§
చరణుఁడగుచు-పదములుగలవాఁడై§సామ్రాజ్యంబుసలుపునపుడు§భూమిపై నీలాగున సంతోషమున నుండెను ॥ భా §
రామ-ఒప్పుచున్న§భద్రముగలవాఁడు§దిగవతంసితమైనకీర్తిగలవాఁడు§పాండుసూనుఁడు-ధర్మరాజు§ చతుః-నలుగు
రైన§ఆత్మ-తనయొక్క§అనుజులచేత§ఉపచరిత-సేవింపఁబడిన§చరణములుగలవాఁడౌచుసామ్రాజ్యంబుసలుపునపుడు

౨౧౫-శా॥ దేవా దేవగప్రేరణంబుననయుద్దీపించువాగై్వభవ। శ్రీవిస్ఫూర్తినిరామభారతకథాశ్లేషప్రబంధోత్తమ
వ్యావిర్భావమునిట్లునెందెనిదిభవ్యాభవ్యతలూన్యడకిం। పైవర్తిల్లఁబరిగ్రహింపుమువిరూపాక్షాజగద్రక్షకా

౨౧౬-శా॥ క్రీడామాత్రకృతత్రిమూర్తిభరణాంగీకారచూడాపరి। భ్రాడాదిత్యధునీపృషత్పుషితపంపాశైత్య వేధోమరు
ద్రాడారాధితపాదయుంఘ్రినఖచంద్రద్యోతసిధ్యత్పరి। వ్రాడాఖండలమండలీహృదయజీవంజీవసంజీవనా
§క్రీడామాత్రముచేతనేర్పృతమైన§త్రిమూర్తి-బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరరూపములయొక్క§భరణ-ధారణముయొక్క§
అంగీకారముగలవాఁడా॰ త్రిమూర్తులునునీలీలలనుట§చూడా-శిఖయందు॥ని॥చూడాకిరీటంకేశాశ్చ-అని-అ❋పరి భ్రా
ట్-ఒప్పుచున్న§ ఆదిత్యధునీ-దేవనదయొక్క॥ని॥ ఆదిత్యాఋభవోస్వప్నాః-అని॥తటినీహ్రాదినీధునీ-అనియు-అ❋ పృ
షత్-బిందువులచేత॥ని॥పృషంతిబిందుపృషతౌ-అని అ❋పుషిత-పోషింపఁబడిన§పంపానదియందలి శైత్యముగలవాఁడా
§వేధః-బ్రహ్మచేతను॥ని॥ స్రష్టాప్రజాపతిర్వేధాః-అని-అ❋మరుత్ - దేవతలకు॥ని॥మరుతౌపవనామరౌ-అని-అ❋రాట్
రాజైనయింద్రునిచేతను§ఆరాధింపఁబడినపాదములుగలవాఁడా§అంఘ్రి-పాదములయందుఁగల § నఖముల నెడిచం
ద్రులయొక్క§ద్యోత-ప్రకాశముచేత॥ని॥ ప్రకాశోద్యోతఆతపః-అని-అ❋సిధ్యత్-సిద్ధింపుచున్న§పరివ్రాట్-యతీశ్వ
రులకు॥ని॥భిక్షుఃపరివ్రాట్కర్మందీ-అని-అ❋ఆఖండల-ఇంద్రులైన బ్రహ్మఙ్ఞులయొక్క§మండలీ-సమూహములయొక్క॥
బింబోస్త్రీమండలంత్రిషు-అని-అ❋హృదయముల నెడి§జీవంజీవ-చకోరపక్షులయొక్క॥ని॥జీవంజీవశ్చకోరకః-అని-అ❋

౨౧౭-క. కారుణ్యవిభవలక్ష్మీ। తారుణ్యసదోపభోగధన్యకటాక్షా (సంజీవనముగలవాఁడా
శారీరార్ధసులాలిత। గౌరీశారజ్యమానకమ్రాపేక్షా

§కారుణ్యవిభవ-దయాతిశయముయొక్క§లక్ష్మీ-సంపదయనెడి§తారుణ్య-యౌవనముయొక్క§సదోపభోగ-నిత్యానుభ
వముచేత§ధన్యమైనకటాక్షముగలవాఁడా॰ కటాక్షమునకుఁగారుణ్యమెయౌవనమనుట§శారీర-శరీరసంబంధమైన§అ
ర్ధమందు-అర్ధశరీరమందనుట§సులాలితమైన-గౌరియందు§రాజ్యమాన-మిక్కిలినాసక్తిగలవాఁడౌచున్న§కమ్ర-మనోజ్ఞ

౨౧౮-కలహంసవృత్తము॥ హిమనగాద్రితనయేక్షణలక్ష్మీ। స్తిమితపుణ్యఫలదేహవిలాసా (మైన§అపేక్షగలవాఁడా
విమలభక్తిపెదవేంకటధాత్రీ। రమణమానసనిరంతరవాసా

గద్యము॥ ఇదినిఖిలసూరిలోకాంగీకారతరంగితకవిత్వవైభవపింగళియమరయార్యతనూభవసౌజన్యజేయ
సూరయనామధేయప్రణీతంబైనరాఘవపాండవీయమునందుసర్వంబునుజతుర్థాశ్వాసము

గద్యము ॥ ఇది శ్రీ మన్మదనగోపాలకృపాకటాక్షసంప్రాప్తసాగరసారస్వతసంపదానంద నందవరకుల
క్షీరపారావారరాకాసుధాధామముద్దరాజుగణపయామాత్య పెదరామధీమణిప్రదర్శితం
బైనరాఘవపాండవీయాదర్శంబునందుసర్వంబునుజతుర్థాశ్వాసము-సంపూర్ణము

